STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00809

REB YISROEL BAL-SHEM-TOV

Samuel H. Setzer

Permanent preservation of this book was made possible by
Dr. S. Herbert & Pearl P. Handler
in honor of
the Handler & Pfefferstein families

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

רֶבּ ישְׂרָאֵל בַּעַל-שֵׁם-טוֹב

זײַן לעבען, לעהרע און װירקען

פון ש. צ. זעצער

Copyright 1919
by
Samuel H. Setzer

צווייטע אויפלאגע

פערלאג אמעריקא

ערשטער באַנד –

דריי ביכער:

א) פון געבוירען ביז צום התגלות

ב) לעהרער, פריינד און חבר

ג) גאָט, מענש און וועלט

אינהאלט־פארצייכעניס

אינהאַלט־פערצייכניס

ערשטעס בוך

א. — די לעגענדע וועגען געבורט פון בעל שם.
ב. — די צווייטע לעגענדע.
ג. — די קינדערשע יאָהרען פון בעל שם.
ד. — דער בעל שם פערלאָזט זיין געבורטס שטאָדט.
ה. — דער בעל שם אין דאָרף.
ו. — דער בעל שם ר' אפרים קוטעווער'ס איידעם.
ז. — זיעבען יאָהר התבודדות.
ח. — די ערב־מאָמענטען פון זיין התגלות.
ט. — דער גרויסער התגלות מאָמענט.
י. — די לעגענדען וועגען זיין התגלות.
י"א. — אין אַ וואלד צווישען בוימער, ווערט דער
דער בעל שם אַלס אידישער מנהיג געקרוינט.

צווייטעס בוך

א. — די אידישע מיסטיק אין שפּאַניען און אין פּוילען.
ב. — די אידישע מיסטיקער צווישען דער פּאַריזער
קריסטליכער אַריסטאָקראַטיע.
ג. — די טעטיגקייט פון בעל שם באַלד נאָך זיין התגלות.

ד. — דער בעל שם א יודע עתידות.

ה. — נאך איינינע יאהרען פון ארומוואנדערען בעזעצט ער זיך אין מעזשיבוזש.

ו. — דעם בעל שם׳ס פאמיליע.

ז. — דעם בעל שם׳ס תפלה.

ח. — זיין עבודה דורך טבילה.

ט. די וועגען דורך וועלכע דער בעל שם האט זיינע תלמידים ערווארבען.

י. — פארטזעצונג.

י״א. — די בעציהונגען פון בעל שם צו זיינע תלמידים.

י״ב. — דער בעל שם רופט ארויס דעם ס״ם אין דער אנוועזענהייט פון זיינע תלמידים.

י״ג. — דעם בעל שם׳ס סידור.

י״ד. — ווי אזוי דער „תולדות" איז דעם בעל שם׳ס תלמיד געווארען.

ט״ו. — דער בעל שם זוכט א ממלא מקומו צווישען זיינע תלמידים.

דריטעס בוך

א. — די מעטאפיזישע שיטה פון בעל שם.

ב. — דער שפינאזישער מאניזם און דער אידישער דואליזם.

ג. — דער בעש״ט׳ער פאנטעאיזם.

ד. — פאראלעלען צווישען דעם שפינאזישען פאנטעאיזם און בעש״ט׳ער.

ערשטעס בוך

פון געבוירען ביז צום התגלות

* * *

די עפאכע אין וועלכער דער בעל שם טוב האט געלעבט און געווירקט, איז געווען איינע פון די גרעסטע און וויכ־טיגסטע עפאכען אין דער מענשליכער געשיכטע.

מיט א גיכען טעמפא איז געגאנגען דאמאלס די ענט־וויקלונג פון מענשליכען געדאנק. מיט א פיעבערהאפטער ענערגיע האט ער זיך געאיילט אראבצוווארפען פון זיך וואס גיכער די אייזערנע קייטען, אין וועלכע ער איז נאך געבליבען געשמיעדט פון מיטעלאלטער. דאס איז געווען איינע פון די ברויזענדסטע עפאכען, וואס זיינען ווען עס איז אין דער מענשליכער געשיכטע געווען. קיין זאך איז צופריעדען געווען דאמאלס מיט זיין פלאץ אונטער דער זון. אלעס, האט זיך מיט קאנוואלסיווער ליידענשאפט אין א ברייטערער און פרייערער וועלט געריסען. עס האט א „ניצוץ" פון דער אונענדליכער בענקשאפט נאך נייע פאר־מען, א ניצוץ פון דער אונענדליכער אונצופרידענהייט מיט די אלטע שוין געשאפענע פארמען — פון דער אימער שאַ־פענדער געטליכער ענערגיע אין די נשמות פון יענעם מענ־שען דור פערבלאנדזשעט — און האט אין איהם א פערלאנג צו א נייער וועלט בעשאפען. קיין זאך איז דאמאלס שטיל און רוהיג אויף זיין פלאץ געשטאנען. אלעס, אלעס האט גע־שטרעבט דאמאלס אראבצוווארפען פון זיך די אלטע פאר־מען, און ארויפציהען אויף זיך אנדערע, נייע פארמען.

די דאָזיגע עפּאָכע איז געלעגען אויף דער מיט פון די צוויי גרעסטע תקופות אין דער נייער געשיכטע פון דער מענשהייט: צווישען דער „רענעסאַנס־עפּאָכע" און צווישען דער עפּאָכע פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע. אין איהר האָט זיך קאָנצענטרירט דאָס לעצטע וואָרט פון דער רענעסאַנס־עפּאָכע, וועלכע האָט זיך צו יענער צייט אַלץ מעהר און מעהר פערטיעפט און אַלץ מעהר און מעהר פערשטאַרקט איהרע פּאָזיציעס — צוזאַמען מיט דעם „בראשית" פון דער נייער עפּאָכע. עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען בעמערקען אין איהר די קאָנטורען פון די „גרויסע פּרינציפּען" פאַר וועלכע די גרויסע פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן האָט געקעמפּפט. עס האָט שוין געשוועבט אויף דער דאָזיגער תקופה דער גרויסער גייסט פון די ענציקלאָפּעדיסטען, עס האָט זיך שוין געפיהלט אין איהר דער אָטעם פון די גרויסע גייסטער —

רוסאָ און קאַנט, לעסינג און וואָלטער.

און אָט דיעזער מעכטיגער פרייהייט׳ס־שטראָם, וועלכער האָט געגנצליך דורכגעבראָכען די אייזערנע מויערען. אין וועלכע דער גייסט פון מיטעל־אַלטער האָט זיך פערפעסטיגט, האָט אויך די אייזענע מויערען פון דער אידישער געטאָ דורכגעבראָכען. מיט אַ געוואַלדיגער קראַפט האָט ער זיך אַהין אריינגעריסען און האָט דאָרטען זיין רעוואָלוציאָנערע טעטיגקייט אָנגעהויבען.

און אין דריי פערשיעדענע ריכטונגען האָט זיך דער דאָזיגער פרייער שטראָם צעגאָסען. דריי גרויסע אידישע גייסטער האָבען אונטער זיין פאָהן געאַרבייט. יעדער איינער פון זיי האָט זייגע אייגענע ד׳ אמות בעאַרבייט.

די טעטיגקייט פון איין ריכטונג איז געווען אויף דעם געביעט פון דער אידישער בילדונג, אויף דעם געביעט פון אויפקלעהרונג, פון וועקען דעם פילאזאפישען עלעמענט אין אידישען געדאנק. דאס ציעל פון דער דאזיגער ריכטונג איז געווען — עפענען א פענסטער אין דער אידישער געטא צו אייראפא, כדי דאס אידישע פאלק זאל קענען אריינגע־נומען ווערען אין דער אלגעמיינער פעלקער־פאמיליע פון דער קולטורעלער מענשהייט.

די דאזיגע ריכטונג האט געפונען פאר זיך איהר ערש־טען פלאץ אין דייטשלאנד. איהר פארשטעהער איז געווען דער רמב״מן, דער בעריהמטער משה מענדעלזאן.

די צווייטע ריכטונג האט זיך אויסגעגאסען אין דער שטרעבונג צו בעפרייען דעם אידישען מוח פון דעם קרומען רב׳נישען פלפול, פון דער פערדרעהטער און שארפער סכא־לאסטיק, פון די א וואנד מיט א וואנד צונויפפיהרענדע „חלוקים“, מיט וועלכע די רב׳נישע וועלט איז ביז דאמאלס בעשעפטיגט געווען. דאס ציעל, וואס די דאזיגע ריכטונג האט זיך געשטעלט איז געווען — אויסצוגלייכען אביסעל דעם פשטל׳דיגען און פערקרומטען אידישען מוח, אריינ־טראגען אביסעל סיסטעם, ארדנונג און לאגיק אין דעם שטודיום פון דער תלמוד׳ישער ליטעראטור.

דער פארשטעהער פון דיעזער ריכטונג איז געווען דער בעריהמטער ווילנער גאון.

די דריטע ריכטונג האט זיך אויסגעגאסען אין דער שטרעבונג — אויפצומונטערען אביסעל דאס פערמאטערטע אידישע הארץ, בעלעבען אביסעל די פערשטיינערטע און פערגליווערטע געפיהלען פון אידישען פאלק, וועקען ביי איהם און בעפליגלען זיין איינגעשלאפענע פאנטאזיע, מא־כען בעוועגליך זיין בלוט. עס איז איהר צוועק געווען —

די ממשלה פון אומעט און טרויער איבער דעם אידישען לע־בען צופערקלענערען. די שווערע וואלקענס פון עצבות און מרה שחורה, וואס האבען די אידישע וועלט געדריקט, צו־פערטרייבען און אריינברייננען אהין אביסעל פרעהליכקייט און לעבענס־לוסטיגקייט.

דיעזע שטרעבונג האט זיך אויסגעדריקט אין דער פארם פון חסידות — און דער פארשטעהער איהרער איז ר׳ ישראל בעל שם טוב געוועזן.

און דאמאלס, וואס אט יענע צוויי ריכטונגען האבען געזוכט און געפונען זייערע אנהענגער צווישען די אויבערש־טע שיכטען פון פאלק, צווישען די מעהר אריסטאקראטישע עלעמענטען זיינע, צווישען די לומדים און וואוילע אידישע קעפ, איז די דריטע ריכטונג א מעהר דעמאקראטישע, א מעהר פאלקסטימליכע געוועזן. זי האט צווישען דעם גאנצען פאלק איהרע אנהענגער געזוכט און געפונען. דאס איז ניט געוועזן קיין בעוועגונג פאר מיוחסים, פאר אויסגעקליבענע, פער־קעהרט. זי האט זיך הויפטזעכליך צו די ברייטע שיכטען פון פאלק געווענדעט. זי האט אלע איהרע אוצרות שעהנע אין רשות פון פשוט׳ען פאלק געשטעלט. זי האט אלע איהרע רייכטימער דעם איינפאכען המון אוועקגעשענקט.

דאמאלס, ווען די פארשטעהער פון די ערשטע צוויי ריכטונגען זיינען געווען די לעהרער און וועג־ווייזער פון איינצעלנע, פון יחידי סגולה, נאר פון די, צו וועלכע זיי זיי־נען מיט זייערע אידעען און זייערע שיטות געקומען — האט געזעהן דער „בעל שם“ זיין לעבענס־צוועק אין דעם, ער זאל זיין א לעהרער און וועג־ווייזער פאר דעם גאנצען פאלק — פאר די פראסטע און אונוויסענדע מאסען נאך מעהר, ווי פאר די העכערע שיכטען.

ער איז מיט גאט'ס ווארט צום גאנצען פאלק געגאנגען.

און געקומען איז ער צו זיי ניט אפילו ווי א לעהרער, ווי א מדריך, נאר ווי איינער פון זיי. ניט פון א ווייטען דיסטאנץ, פון א הויכען בארג סיני האט ער צום פאלק אראב־גערעדט. ער האט צו זיי „פנים אל פנים" יערעדט.

און ניט מיט קיין שווערע לוחות איז ער צו זיי געקו־מען. ניט מיט קיין נייע שיטות, וואס מוזען פון מענשען פיעל אנגעשטרענגטע מיה און ארבייט פאדערען, זיי זאלען קענען פון איהם אנגענומען ווערען. ניט מיט גרויסע נייע אמת'ען איז ער צו זיי געקומען — אויסער אט יענעם גרויסען אמת, אז דער גרעסטער אמת איז א לעבעדיגער מענש.

קומענדיג צו זיי האט ער מיט זיך גאר אינגאנצען קיין לוחות ניט געבראכט. ער האט צום פאלק זיין גרויסע און ליכטיגע נשמה געבראכט. ער האט זיי זיין ברייט און אונ־רוהיג הארץ אװעקגעשענקט. ער האט די רייכע אוצרות פון זייער איינענער נשמה בעפרייט און האט מיט זיי זייער גרויע און ארימע וועלט בעציערט. ער האט פאר זיי זיין רייכע און שעהנע אינערליכע וועלט ענטפלעקט און זיי האבען אין איהר די אב־שפיעגלונג פון זייער אייגענער אי־נערליכער וועלט דערזעהן.

ער איז צום פשוט'ען פאלק געקומען — און האט מיט איהם אויף זיין אייגענער שפראך גערעדט —

אויף דער שפראך פון הארץ און געפיהל. דאס שעהנסטע און רייכסטע, וואס זיין נשמה האט פערמאגט, האט ער דעם פאלק אוועקגעשענקט.

און „מדה כנגד מדה."

ביז צו העכסטען און שענסטען גראד האט די פאנטאזיע פון פאלק זיך אנגעשטרענקט צו שטריקען און וועבען די הארציגסטע און שענסטע לעגענדען וועגען דעם לעבען און ווירקען פון איהר בעליעבטען העלד. דאס שענסטע און הארציגסטע, וואס דאס פאלק האט פערמאגט, האט עס פון זיך ארויסגעבראכט, שפינענדיג אט יענעם צויבערהאפטען פאדים, מיט וועלכען זי האט יעדען קעהר און ריהר פון בעל שם געמאסטען. אויסער נאך איינינגע יחידי־סגולה האט וועגען קיין אנדערען די אידישע פאלקס־פאנטאזיע אזויפיעל הארציגע און שעהנע לעגענדען ניט געשאפען. זי האט אלע איהרע גרעניצען פריי געלאזען, וועבענדיג דעם לעגענדארען מאנטעל, אין וועלכען זי האט איהר בעליעבטען העלד איינגעהילט. יעדען איינציגען מאמענט פון זיין לעבען און ווירקען האט זי ניט דורכגעלאזט, זי זאל איהם ניט איין א ים א גאנצען פון לעגענדארע זונען־שטראהלען טוב'לען. יעדע בעוועגונג זיינע פון דעם ערשטען מאמענט פון זיין לעבען ביז צום לעצטען האט זי מיט וועלטען גאנצע פון צויבער און פאנטאזיע דורכגעוועבט.

און אלץ איז זי נאך אונבעפרידיגט געבליבען.

און אלץ האט זיך נאך איהר שעפפונגס־קראפט און שעפפונגס־לוסט ניט אויסגעשעפט.

האט זי איהר טעטיגקייט אויך איבער די גרעניצען פון לעבען איבערגעטראגען. זי האט איהם איהר לעגענדארען מאנטעל אויך אין קבר מיטגעגעבען.

און ניט נאר האט זי דעם גאנצען וועג, וואס ער האט אין זיין לעבען דורכגעמאכט, מיט שעהנע לעגענדארע רויזען אויסגעבעט, נאר אויך איבער דעם וועג, וואס האט צו זיין

לעבען געפיהרט, האט זי די שענסטע בלומען איהרע גע־
ווארפען.

און אט אזוי האט זי אונז וועגען דעם געבורט פון בעל־
שם די פאלגענדע לעגענדע געשאפען.

א.

די לעגענדע וועגען געבורט פון בעל שם.

די לעגענדע וועגען דעם געבורט פון בעש"ט.— זיינע עלטערען.— זיין פאטער ר' אליעזר ווערט פערקויפט פאר א קנעכט. — ער ווערט דער בעל יועץ פון קעניג. — ער איז שוין דאן א בן תשעים געוועזן. — די טאכטער פון פריהעריגען „יועץ המלך" פערליעבט זיך אין איהם. — ער שטעהט ביי דעם נסיון.— גאט זאגט איהם צו דורך אליהו'ן, אז ער וועט איהם בעלוינען פאר דעם גרויסען קדוש השם, וואס ער איז בעגאנגען מיט א זוהן, וואס וועט די אויגען פון כל ישראל בעלייכטען.

ערגעץ אין וואלאכיא, לעבען א דארף, האט אן ארים און עלענד אלט פאר פאלק געוואהנט. אין גרויס נויט און דחקות האבען זיי זייערע עלטערע יאהרען פערבראכט. זיי האבען גאר ניט פערמאגט — ניט קיין קינדער און ניט קיינע אנדערע רייכטימער.

ויהי היום זיינען דאס דאזיגע שטעדטעל רויבער בע־פאלען און האבען צוגענומען ביי יעדען פון די איינוואהנער, וואס זיי האבען נאר געקענט. ווען זיי זיינען אין רבי אליעזר'ס הויז געקומען — אזוי איז געוועזן דער נאמען פון אלטען מאן — האבען זיי ביי איהם קיין זאך ניט געפונען. וואס זאל ווערט זיין ביי זיי צו נעהמען עס. האבען זיי בעשלאסען.צונעהמען דאס אלטע פאר פאלק מיט זיך און פערקויפען זיי ערגעץ פאר קנעכט. איז אבער א נס גע־שעהן, און די אלטע האט זיך פון זייערע הענד אויסגעדרעהט און אין א צווייטער שטאדט אנטלאפען.

דער אַלטער ר׳ אליעזר אָבער איז ביי די רויבער אין די הענד געבליבן.

אזוי איז גאָט׳ס ווילן געווען.

האָבן די רויבער פערקויפט ר׳ אליעזר׳ן אין א ווייטער מדינה ערגיץ, וואו עס האָבן זיך ניט געפונען קיין אידען.

עהרליך און געטריי האָט ר׳ אליעזר געדיענט דעם בעל הבית זיינעם. און אזוי איז א שטיק צייט אוועקגעגאַנגען.

ווען דער בעל הבית זיינער האָט געזעהן, ווי עהרליך און געטריי ר׳ אליעזר דיענט איהם, האָט ער ביי איהם זעהר נושא חן געווען און האָט איהם פאַר דעם פערוואַלטער פון זיין הויז געמאַכט.

ר׳ אליעזר האָט דאָן געבעטען זיין בעל הבית, ער זאָל איהם שענקען דעם טאָג פון שבת פאַר זיין רוהע טאָג און יע־נער האָט די בקשה זיינע ממלא געווען.

דערווייל איז די צייט געלאָפען, און ר׳ אליעזר האָט שרעקליכע יסורים געליטען, וואָס זייענדיג א קנעכט קען ער ניט דיענען גאָט, ווי ער איז געוואָהנט געווען צו טהאָן, ווען ער איז אויף דער פרייהייט געווען. ער האָט אויך זעהר שטאַרק געבענקט נאָך זיין אַלטער, מיט וועלכער ער האָט א גאַנצען לעבען פערבראַכט.

האָט ער אנגעהויבען צו טראַכטען וועגען אנטלויפען.

האָט מען איהם אָבער אין חלום פון הימעל געוויזען —

זאָלסט ניט דוחק זיין את השעה. אייל זיך ניט. ווען עס וועט די ריכטיגע צייט קומען, וועט מען דיר לאָזען וויסען.

אין א צייט אַרום האָט איהם דער בעל הבית זיינער אוועקגעשענקט צום יועץ המלך.

ביים יועץ המלך האָט ר׳ אליעזר שוין מעהר צייט און מעגליכקייט געהאַט אָבצוגעבען זיך מיט תורה און תפלה. וואָרום דער יועץ המלך האָט איהם א חדר מיוחד אָבגעגע־

בען — און ער האט דארטען די גאנצע צייט אין תורה און תפלה פערבראכט.

דער קעניג האט דערוויילע אנגעהויבען צו בעמערקען, אז פון א שטיק צייט אן זיינען אלע זיינע מלוכה־ענינים מיט אונגעהויער גרויסער הצלחה אוועק. האט ער אנגעהויבען נאכצופארשען ביז ער איז וועגען ר׳ אליעזר׳ן געוואהר גע־ווארען.

האט ער איהם צו זיך גענומען און האט איהם פאר דעם הויפט קאמאנדיר איבער זיינע ארמייען געמאכט.

ר׳ אליעזר האט זיך אבער פאר דעם גרויסען גליק דער־שראקען. ער האט מורא געהאט דער יצר הרע זאל איהם ניט די אויגען פערבלענדען מיט דעם גרויסען מעמד, צו וועל־בען ער איז געקומען, עס זאל שוין ביי איהם רעכט ווערען די אלע יאהרען, וואס ער האט נאך צו לעבען, צו פערברענגען צווישען ניט אידען.

האט ער בעשלאסען זיך פון שטן׳ן הענד אויסצודרעהען נאך איידער יענער האט נאך דעם קאמפף זיינעם אנגעהוי־בען, נאך איידער ער האט געפרובט איבער איהם די השפעה זיינע אויסאיבען.

האט ער ווידער אנגעהויבען צו טראכטען פערשיע־דענע פלענער, ווי אזוי ער זאל פון דער מדינה אנטלויפען.

האט מען איהם אבער ווידער פון הימעל געלאזט וויסען, אז די שעה איז נאך אלץ ניט געקומען.

דערוויילע איז דער יועץ המלך געשטארבען און ר׳ אליעזר האט יעצט זיין פלאץ פערנומען און דער קעניג האט איהם די טאכטער פון פערשטארבענעם יועץ־המלך פאר א ווייב געגעבען.

ר׳ אליעזר האט זיך אבער ניט צוגעריהרט צו איהר.

איז זי דערפון שיער ניט קראנק געווארען. ווארים גרוים איז געווען די ליעבע איהרע צו ר׳ אליעזר׳ן — און אלע מעגליכקייטען האט זי אנגעווענדעט, זי זאל פאר זיך ר׳ אליעזר׳ס ליעבע ערווערבען.

עס האט אבער קיין זאך ניט געהאלפען.

ר׳ אליעזר איז הייליג און ריין געבליבען.

איז זי צוגעשטאנען צו איהם, ער זאל איהר ערקלעה־רען, פארוואס האלט ער זיך אזוי דערווייטערט פון איהר.

דאן האט ער איהר מגלה געווען דעם סוד, אז ער איז א איד, און אז ער וועט זיך ניט פיהלען גוט און גליקליך ביז ער וועט זיך נאכאמאל צווישען זיינע ברידער גע־פינען.

גרויס זיינען איהרע שמערצען געווען, ווען זי האט דאס אלעם דערהערט. שרעקליך איז פאר איהר געווען דער מא־מענט, אין וועלכען זי האט זיך איבערצייגט, אז אלע האפ־נונגען איהרע, זי זאל ענדליך דאך זיין ליעבע געווינען, זיינען יעצט פאר איהר שוין אויף אייביג פערלארען. שרעקליך איז פאר איהר געווען דער געדאנק, אז זי וועט זיך מוזען מיט איהם אויף שטענדיג שיידען.

עס האט אבער גובר געווען דאס גרויסע געפיהל פון ליעבע און פערגעטערונג, וואס זי האט געפיהלט צו איהם. און זי האט איהם באלד, ווי ער האט פאר איהר זיין סוד מגלה געווען, אהיים געשיקט און האט איהם אויך אונגע־הויערע אוצרות פון גאלד און זילבער מיטגעגעבען.

אויפ׳ן וועג אבער האט מען ביי איהם זיין גאנצען פער־מעגען אוועקגערויבט.

נאט האט פאר איהם א גרעסערען לויז פון גאלד און זילבער אנגעגרייט פאר דעם גרויסען נסיון, וואס ער איז ביי־

געשטאנען, פאר דעם גרויסען קדוש־השם, וואס ער איז בע־גאנגען.

מיט עטליכע טעג שפעטער, ווען ער האט נאך איבער יעם וועג געוואנדערט, האט זיך צו איהם אליהו הנביא באוויזען און האט צו איהם אזוי געזאגט:

אין זכות פון גרויסען קדוש השם, וואס דו ביזט בע־גאנגען וועט דיר גאט א זוהן שענקען, וואס וועט די אויגען פון כל ישראל בעלייכטען, און אויף איהם וועט מקוים ווערען דער פסוק „ישראל אשר בך אתפאר!"

און כך הוה.

ר' אליעזר איז אהיים געקומען און האט לעבעדיג און געזונד געטראפען די אלטע פרוי זיינע, און עס איז ביי זיי אויף דער עלטער, ווען זיי זיינען שוין ביידע קרוב צו הונ־דערט יאהר אלט געווען, דער בעל שם טוב געבוירען געווארען.

ניט קיין יחוס בריעף האט דאס פאלק פאר איהר בע־ליעבטען העלד געזוכט. ניט מיט דעם האט זי זיין וועג צום לעבען געוואלט בעציערען. ניט אין א הויז, וואס זאל זיך מיט פיעל תורה וגדולה, מיט גרוים יחוס און רייכטים אויסצייכענען, האט זי זיין קינדער־וויעגעלע געשטעלט. נאר אין א הויז פון ארימע און פראסטע פאלקס־מענשען.

ר' אליעזר'ס גרויסקייט איז — לויט דיעזע לעגענדע דערצעהלט אונז — ניט בעשטאנען אין דעם, וואס זיין אב־שטאמונג איז ביז אין די טיעפע דורות פון רבנים און גאונים געווען, נאר אין דעם, וואס ער איז א גרויסער צדיק געווען. ניט זכות אבות איז איהם בייגעשטאנען, עס זאל ביי איהם דער בעל שם געבוירען ווערען, נאר דער זכות פון זיין גרויסער בענקשאפט נאך אידען, ווען ער האט אפילו די גרעסטע

מדרגה פון גליק און כבוד דערגרייכט, איז זכות פון דער גרוי־סער מדרגה פון קדוש השם, וואס ער האט ארויסגעוויזען.

צו טייער איז דער בעל שם ביים פאלק געווען. עס זאל אפילו די קינדערשע יאהרען זיינע וועלען די אריסטאקרא־טישע שיכטען, די מיוחסים אוועקשענקען. צו טייער איז ער זיי געווען, זיי זאלען זיך בענוגענען דערמיט, וואס ער זאל זייערער נאר לויט דעם גייסט זיין. זיי האבען בעדארפט ער זאל אויך אין בלוט און פלייש זייערער זיין —

האבען זיי זיין קינדער וויעגעלע אין הויז פון איינעם פון זייערען אוועקגעשטעלט.

זאלען די לומדים און רבנים זייערע העלדען מיט יחוס בריעף בעציערען, זאלען זיי נסים ונפלאות דערצעהלען וועגען דער תורה וגדולה פון די אלע פערשיעדענע זיידעס און על־טער־זיידעס, מיט וועלכע דער רבונו של עולם האט זייער גדול מזכה געווען. דער חסידיזם איז צופיעל פאלקסטימליך, צופיעל מיט אן אמת'ען דעמאקראטיזם דורכגעזאפט, ער זאל זיך מיט אזוינע פארבען בענוצען ביים מאלען דאס בילד פון זיין העלד.

די פאלקס־פאנטאזיע האט די לעגענדארע קרוין פון זיין געבורט מיט די טייערע פעריל פון זיין לעהרע בעפוצט —

האט ער דאך אונאויפהערליך געפרעדיגט, אז ביי גאט זיינען קיינע מיוחסים פאראן, אז „רחמנא ליבא בעי", איז דער עיקר אין דאס הארץ, די כונה.

האט ער דאך געלעהרענט שטענדיג, אז א כשר'ער איד, ווען ער איז אפילו אן עם הארץ, איז ביי גאט ניט ווע־ניגער אנגעלעגט, ווי א למדן א גרויסער.

האט ער אונז דען ניט געלערנט, אז א איינפאך קא־

פיטעל „תהלים" פון א אידען א פראסטאק, וואס ווייסט אפילו ניט דעם „פירוש־המלות" דערפון, קען אמאל נאהענטער צום „כסא הכבוד" דערגרייכען, ווי א בלאט גמרא פון א למדן א גרויסען.

ב.

צווייטע לעגענדע.

די צווייטע לעגענדע וועגען דעם געבורט פון בעש״ט.— דער רבונו של עולם האט בעשלאסען מיט א גוואלדיג גרויסער נשמה דעם דור מזכה זיין, האט ער די נשמה פון בעש״ט אראבגעשיקט.— דער קאמפף צווישען יליהו און ס״מ.— „אבל וחפוי ראש״ קומט דער שטן צוריק אין הימעל פון דער שליחות זיינער.

און אויך די צווייטע לעגענדע וועגען דעם געבורט פון בעש״ט טראגט אויף זיך דעם אייגענעם האראקטער. אויך די צווייטע לעגענדע ווייסט גאר ניט צו דערצעהלען וועגען דעם גרויסען יחוס פון ר׳ אליעזר און וועגען זיין גרויסקייט אלס למדן. דערפאר ווייסט זי צו דערצעהלען זעהר פיעל וועגען איהם אלס בעל מדות טובות, וועגען זיין גרויסער ליעבע צו אידען, ווען אפילו א „חוטא״, וועגען זיין אפענער האנד פאר יעדען איינעם און וועגען דעם געוואלדיגען כח, וואס ער איז בעזעסען, צו קענען זיך קאנטראלירען. צו קענען זיין א „כובש את יצרו.״

ר׳ אליעזר און זיין פרוי — דערצעהלט דיעזע לעגענדע — האבען אין א דארף געלעבט. פון די אלע מצוות האט ער אממעהרסטען די מצוה פון הכנסת אורחים מקיים געווען. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז ער האט אויף די וועגען לעבען דארף שומרים געשטעלט און האט זיי אנגעזאגט, אז יעדען איינעם, וואס זיי וועלען זעהן דורכפאהרען, זאלען זיי ניט לאזען פאהרען ווייטער און זאלען איהם באלד

צו איהם אין הויז ברענגען. און די ערשטע זאך וואס ר' אליעזר פלעגט טהאן באלד, ווי אן אורח פלעגט צו איהם קומען, איז געווען — א שענע נדבה איהם צו דערלאנגען, כדי עס זאל איהם דאס עסען גאר וואויל בעקומען.

ויהי היום איז א גרויסער עת רצון אין הימעל געווען.

פמליא של מעלה איז זיך אין „זיבעטען הימעל" גע־זעסען און האט זיך דארטען געמיטליך פערבראכט —

דער רבונו של עולם האט מיט דער הילף פון זיינע ארויסהעלפערס גענומען „סטאק" פון די גרויסע נשמות, וואס האבען זיך אין יענעם דור געפונען.

האט מען יעדער איינציגער נשמה ב„שבע בדיקות" בודק געווען.

יעדען איינעם פון די צדיקי הדור אויף א טעלערעל צעלעגט.

„כביכול" איז ניט צופריעדען געבליבען.

ניטא דער ריכטיגער שטאף.

גרויסע נשמות זיינען געווען א סך.

עס האט אבער די גאר גרויסע געפעהלט.

האט ער בעשלאסען מזכה זיין דעם דור מיט איינער פון די גרעסטע נשמות, וואס זיינען ווען אויף דער וועלט געווען, מיט א נשמה, וואס קיין איינער פון די פיעלע לעצטע דורות האט פערמאגט אזעלכע.

מיט איינעםווארט —

„מחודר שבמחודר"

„תפארת שבתפארת".

ער האט בעשלאסען איינע פון אט יענע געצעהלטע נשמות, וואס האבען זיך אבגעטראגען נאך פאר דעם „חטא" פון „עץ הדעת" און האבען כלל פון עץ הדעת ניט טועם געווען — אויף דער וועלט אראבצושיקען.

און נאטירליך באדארף אזא גרויסער „זכות" נתגלגל ווערען דורך דעם גרעסטען „זכאי" פון דור.

האט די גאנצע פמליא של מעלה מסכים געווען, אז דער עהרליכסטער און כשר'סטער איד פון דור איז ר' אליעזר.

מען מוז איהם אבער נאך אויספראבען פריהער. מיט דעם אנטרויען פון אזא טייערען אוצר מוז מען זעהר פאר־זיכטיג זיין.

דערביי נאך האט אויך דער ס"מ אביסעל צוגעארבייט.

ער האט געוואוסט, אז עס וועט זיך צו זיין קאפ אויס־לאזען.

ער האט געוואוסט, אז די נייע נשמה, וואס וועט אויף דער וועלט אראבקומען, וועט ברעכען די ממשלה זיינע.

דערווייל איז געווארען א קאנקורענץ צווישען „בעל־דבר" און צווישען אליהו הנביא.

יעדער איינער האט געוואלט דער שליח זיין.

ענדליך האט אבער דער „בעל דבר" אויסגעפיהרט.

דו ביזט צופיעל סניגור — האט כביכול צו אליהו'ן געזאגט — צופיעל מליץ יושר אויף אידען — איך זאל דיר דיא דאזיגע שליחות קענען פערטרויען. זאל ע ר געהן. ער וועט שוין ריכטיג זיין ארבייט אבטהון.

האט זיך דער „בעל דבר" פאר אן ארימאן פערשטעלט און אין א שבת נאך מיטאג איז ער אנגעקומען צו ר' אליעזר'ן אין הויז מיט זיין טארבע און שטעקען. —

און וויא אויף צורייצען זיך מיט איהם, האט ער איהם נאך א ברייטען גוט שבת אבגעגעבען.

ר' אליעזר'ן האט זעהר דאס הארץ וועה געטהון, צו־זעהענדיג דעם חלול־שבת־בפרהסיא, וואס א איד בעגעהט. ער האט איהם אבער ניט געוואלט מבייש זיין. האט ער זיך

ניט וויסענדיג געמאכט און האט איהם מיט גרויס כבוד ביים שלוש סעודות און ביי דער מלוה־מלכה בעדיענט.

אויף מארגען, זונטאג אין דער פריה, ווען דער „בעל דבר" האט זיך געזעגענט מיט איהם, האט איהם ר' אליעזר א פיינע נדבה געגעבען — און האט איהם אפילו מיט דעם מינדעסטען ווארט ניט דערמאנט וועגען דעם חלול־שבת. וואס ער איז בעגאנגען.

מיט טהרע'רען אין דיא אויגען פאר גרויס פערדרוס, וואס ער האט זיין האפנונג פערלארען, אבצוהאלטען דאס קומען פון דער נייער נשמה אויף דער וועלט, האט זיך דער שטן צוריקגעקעהרט אין הימעל און אויך ער אליין האט געמוזט זיין הסכמה געבען, אז ר' אליעזר זאל מיט א זוהן געבענשט ווער'ן, וואס זאל דיא אויגען פון כל ישראל בעלייכטען.

און אין דעמזעלבען יאהר נאך איז דער בעל שם טוב געבוירען געווארען, און אין זכות פון זיין גרויסער נשמה, וואס איז אויף דער וועלט אראפגעקומען, זענען די אלע נשמות, וואס האבען זיך אין אט יענעם דור געפונען זעהר פון א הויכער מדרגה געווען.

כביכול האט שוין מעהר ר' אליעזר'ען אויף דער וועלט ניט בעדארפט — און האט איהם צו זיך גענומען, באלד נאכ־דעם, ווי דער בעל שם טוב איז אנטוועהנט געווארען, איז דער פאטער זיינער געשטארבען. ניט פיעל צייט איז פון פאטער'ס טויט אוועקגעגאנגען — און אויך דיא מוטער זיינע איז געשטארבען, נאך ביז יעצט געפינט זיך איהר קבר אין קוטאוו.

פאר דעם טויט — דערצעהלט דיא לעגענדע — האט ר' אליעזר דעם בעל שם טוב אויף דיא הענד גענומען און האט צו איהם דיא פאלגענדע ווערטער געזאגט —

איך זעה, אז דו וועסט בעלייכטען דיא וועלט, דו וועסט א ישועה פאר דעם אידישען פאלק זיין, און איך האב ניט זוכה געווען דיר צו מגדל זיין. דו זאלסט אבער שטענדיג געדענקען, ליעבער זוהן מיינער, אז גאט איז מיט דיר, און דעריבער זאלסט דו פאר קיין זאך גאר קיין מורא ניט האבען.

נאך גאר א קינד איז דער בעל שם אן עלענדער יתום געבליבען. שוין אין דיא פריהסטע שטונדען פון זיין לע־בענס־מארגען האט ער זיין פאטער און מוטער פערלארען און איז אנגעוויזען געווען אויף דעם חסד פון דיא אידישע איינוואוינער פון אקופ. זיי האבען איהם אויף זייער חשבון אויסגעהאלטען און האבען איהם אויך מיט א מלמד בעזארגט.

דאס האט אבער נאר א קורצע צייט אנגעהאלטען כל זמן עס איז נאך געווען פריש אין זייער זכרון דעם בעלשם'ס פערשטארבענער פאטער, צו וועלכען זיי האבען פיעל כבוד געפיהלט. וואס מעהר צייט עס איז אבער פון ר' אליעזר'ס טויט אוועקגעגאנגען אלץ מעהר קיהלער איז געווארען זייער אינטערעס, וואס זיי האבען אין בעל שם גענומען. אלץ מעהר האבען זיי אנגעהויבען פערנאכלעסיגען זייערע פליכטען צום עלענדען יתום.

דערצו האט נאך דער בעל שם אליין מיט זיין אויפ־פיהרען זיך א סך מיטגעהאלפען, דיא „שטאדט" זאל זיך אזוי בעציהען צו איהם. ער איז כלל קיין שטיל און לייטיש קינד ניט געווען. ער האט זיך כלל ניט אויפגעפיהרט וויא אן עלענדער יתום, וואס לעבט אויף דעם חשבון פון שטאדט. בעדארף זיך אויפפיהרען. ער האט ניט געטהון, וואס די גוטע און פרומע לייט, אויף וועמענס חסד ער איז געווען אנגעוויזען, האבען איהם געהייסען טהון.

ער האָט ניט געקענט שפּיעלען דיא ראָלע פון קיין נעבעכעל —

אַרומגעהען פערחושד'ט און פערזאָרגט שטענדיג וויא עם פאַסט פאַר אַ יתום.

ווארום שוין אין דיא קינדערשע יאָהרען האָט זיין הארץ דיא גרויסע פרייד, מיט וועלכער ער איז נאָכדעם צו דער וועלט געקומען געקומען, אין זיך געטראָגען.

שוין אין דיא קינדערשע יאָהרען איז ער מיט אַ זינגענ־דער נשמה אַרומגעגאַנגען.

שוין אין דיא קינדערשע יאָהרען זיינע איז ביי איהם דאָס פּאָעטישע געפיהל זיינם שטאַרק ענטוויקעלט געוועזן.

און שוין דאַן האָט דיא פאַנטאַזיע זיינע אדלער־פליגלען פערמאָגט.

האָט ער אויף דעם ענגען און פינסטערען „חדר" וויא אויף אַ טורמע געקוקט, און אויף דעם בעזען רבי'ן, וויא אויף דעם מלאך המות זיינעם. עס האָט איהם שטענדיג אין דיא פרייע און ברייטע וועלדער און פעלדער געצויגען. דיא גאַנצע מיה וואָס דיא מדריכים זיינען האָבען אָוועקגעלעגט איהם פאַר אַ „יושב אוהל" צו מאַכען, ער זאָל וויא אַלע אַנדערע קינדער דעם גאַנצען טאָג אין חדר פערברענגען, איז אונפּרוכטבאַר געבליבען.

„ער פלעגט אַלע מאָל פון חדר אַנטלויפען און אויף פיעלע שטונדען פערפאַלען ווערען. ערשט נאָך פיעל מאַ־טערניש פלעגט מען איהם ערגעץ טיעף אין וואלד אבזוכען וואו ער פלעגט שטונדען גאַנצע איינער אַליין פערברענגען".

און דעריבער האָבען דיא אַפּוטרופּסים זיינע ענדליך גאַר אינגאַנצען אַ מאך געטהון איבער איהם מיט דער האַנד און האָבען פון איהם גאָר אין גאַנצען זייער השגחה צוגענומען.

ג.

קינדערשע יאהרען פון בעל שם.

נאך דייענדיג גאר א קינד מוז דער בעש"ט דעם שיקזאל זיינעם אין זיינע אייגענע הענד איבערנעהמען. ער ווערט א בעהעלפער. פיהרענדיג די קינדער אין חדר, זינגט ער מיט זיי פערשיעדענע נגונים הארציגע. זיין געזאנג דערגרייכט ביז צום הימעל. דער שטן וויל עס ניט ליידען. ער איז אבער הילפלאז געגען דעם עלענדען יתום.

דער בעל שם האט אזוי ארום זיין פולע פרייהייט יעצט געקראגען. ער האט פריי און אונגעשטערט זיינע פאעטישע אינסטינקטען געקענט זיך איבערגעבען. ער האט שוין איבער זיך מעהר ניט קיינע בעלי־הבתים געהאט, וואס זאלען איהם פון דיא פרייע וועלדער און פעלדער אין חדר שלעפען.

ער האט זיך אבער דאך ניט אינגאנצען פון חדר בע־פרייט.

פאר דער פאלשטענדיגער פרייהייט וואס ער האט ער־ווארבען, האט דער עלענדער און פערלאזענער יתום א טייע־רען פרייז געמוזט בעצאהלען. ער האט פון יעצט אן שוין אליין פאר זייז חיונה געמוזט זארגען. ער האט זיין שיקזאל אין זיינע אייגענע הענד געמוזט איבערנעהמען.

דאס אכט־ניין יאהריגע אינגעל האט שוין געמוזט ווערען א פערדיענער. ער זאל האבען פון וואנען א טאג אי־בערצולעבען.

איז ער געווארען א בעהעלפער ביי א מלמד.

זיין ארבייט איז געווען צו ברענגען די קינדער אין חדר

און פיהרען זיי אין שוהל און זאגען מיט זיי „אמן יהא שמיה רבא" און „קדושה" און „אמן" אויף א שען און הויך קול."

און שוין דאן, זייענדיג נאך א קינד, דערצעהלט אונז רי לעגענדע, האט ער זיין הארציגע טעטיגקייט אנגעהויבען, צו פערשפרייטען טרייסט און פרייד אויף דער וועלט, צו פערזיסען און פערגרינגערען דאס טרויעריגע לעבען פון דיא, וואס טראגען אויף זיך דעם שווערען יאך פון „עצבות" און „מרה שחורה".

„ווייט ווייט ארום פלעגט מען דאס געזאנג פון בעל שם הערען, ווען ער פלעגט דיא קינדער אין חדר פיהרען". ער האט די אידישע קינדער פון זיין שטאדט געוואלט געבען דאס, וואס זיי האבען אין חדר ניט געהאט, דאס וואס זיי האבען אויך ביי זיך אין דער היים ניט געהאט —

א ביסעל „חדות החיים", א ביסעל פרעהליכקייט און לעבענס־לוסטיגקייט.

ער האט געוואלט, זיי זאלען פערגעסען אויף א ווייל, אז זיי זיינען „קליינע אידען", אויף וועלכע עס דריקט א בארג א גאנצער פון פערשיעדענע מורא'ס, מורא פאר גאט, מורא פאר דעם טאטען, מורא פאר דעם רבי'ן און מורא פאר אלערליי רוחות און שדים, וואס לויערען אויף דעם מענשען אויף שריט און טריט —

און זאלען זיין דאמאלסט נאר דאס, וואס זיי בעדארפען זיין —

זארגלאזע און לעבענסלוסטיגע קינדער.

ער האט געוואלט, זיי זאלען אויף א וויילע פערגעסען אין דעם ענגען און שטיקענדען חדר, זיי זאלען פערגעסען אויף א ווייל דעם בייזען און אויפגערעגטען רבי'ן, דאס ארימע און ניעדערגעשלאגענע לעבען פון זייערע עלטערן.

פלעגט ער מיט גוואלדיגער התלהבות שעהנע נגונים מיט דיא קינדער זינגען. ווען ער פלעגט זיך מיט זיי ארומ־פיהרען.

א גאנצער קוואל פון שירה האט זיך דאן פון זיין האר־צען ארויסגעריסען און האט זיין אבקלאנג אין דיא יונגע הערצלאך פון דיא קליינע קינדער געפונען.

זיי פלעגען פון זיין געזאנג פער'כשופ'ט ווערען און פלעגען מיט איהם מיטזינגען. זייערע יונגע נשמה'לאך פלע־גען דאמאלסט פון לעבענסלוסטיגקייט און מונטערקייט אי־בערפילט ווערען.

א גרויסע פרייד האט זיך דאמאלס איבער דער וועלט צוגאסען.

און זיא האט אזש ביז צום הימעל דערגרייכט.

"דער נחת רוח, וואס דיעזער געזאנג האט דעם רבונו־של־עולם פערשאפט, איז געווען ניט קלענער פון דעם נחת־רוח, וואס ער פלעגט האבען פון דעם געזאנג, וואס די לויים פלעגען פאר איהם אין בית־המקדש זינגען."

אויב פון איהם אליין — פון בעש"ט — זיינען פער־היילען געווען דאמאלס די וועגען, וואס זיינען געווען פאר איהם אין דער צוקונפט אנגעצייכענט — האבען זיי אבער דארטען אויבען שוין גאר גאנץ קלאהר און דייטליך דיעזע וועגען געזעהען. זיי האבען געוואוסט, אז ער וועט א נייע וועגדונג דעם אידישען לעבען געבען. זיי האבען דארטען שוין געזעהען, אז עס וואקסט אין איהם א ליכט א גרויסע פאר דעם אידישען פאלק.

און געוואוסט האט עס אויך דער שטן.

האט ער זיך געשראקען און האט פערשידענע תחבולות געזוכט, ווי דאס גרויסע ליכט אויסצולעשען.

"ער האט פערשטאנען, וואס דאס זינגען מיט די קליינע

קינדער בעדייטעט, האט ער מורא בעקומען, עס זאל זיך צו איהם ניט אויסלאזען — עס קען נאך מיט דער צייט א סוף צו זיין ממשלה קומען". האט ער זיך איין א מכשף פערקליבען. און איינמאל, ווען דער בעל שם האט אבגעפיהרט אהיים די קינדערלאך, זינגענדיג בשעת מעשה שעהנע נגונים זיסע, האט זיך דער מכשף איין א בעזער חיה, וואס הייסט וואקולאק פערוואנדעלט און איז אויף זיי אנגעפאלען — און פאר גרויס שרעק זיינען זיי זיך צולאפען אלע."

דער שטן מיט דער גאנצער „כת דיליה" זיינען דאמאלס מלא שמחה געווען. זיי האבען געדענקט, אז זיי זיינען שוין אויף שטענדיג פון זייער געפעהרליכען שונא פטור געווא־רען.

די שמחה זייערע איז אבער נאך צופריה געווען.

דער בעל שם האט זיך דערמאהנט, וואס דער פאטער זיינער האט איהם פאר'ן טויט געזאגט: „דו זאלסט גע־דענקען שטענדיג, אז גאט איז מיט דיר, און דעריבער זאלסט דו פאר קיין זאך קיין מורא ניט האבען."

האט ער גע'פועל'ט ביי די עלטערען פון שטאדט, זיי זאלען איהם ווידער ערלויבען ארומצוגעהן ארום זייערע קינ־דער, פערזיכערענדיג זיי, אז ער וועט זיי פון יעדען אומגליק בעשיצען.

ער האט א גרויסען און שטארקען שטעקען איין האנד גענומען און גענומען די קינדער און געפיהרט זיי זינגענדיג. ווי זיין שטייגער איז געווען. דער „וואקולאק" איז זיי ווידער בעפאלען. דער בעל שם האט זיך אבער יעצט ניט דערשרא־קען. ער איז צוגעלאפען צו דער חיה און האט איהר מיט זיין שטעקען א שטארקען קלאפ איבער דעם שטערען דערלאנגט — און זי איז טויט אוועקגעפאלען.

אויף מאַרגען האָט מען געפונען דעם טויטען קערפּער פון מכשף אויף דר׳ערד זיך וואַלגערען.

א שטיקעל צייט איז אוועקגעגאַנגען און דער בעל שם איז אויף א „העכערער שטעלע" דערהויבען געוואָרען.

אנשטאָט ארומצוגעהן ארום די קליינע קינדער, האָבען די בעלי בתים פון שטאָדט איבערגעגעבען אונטער זיין השגחה די בית־מדרש בחורים. זיי האָבען איהם געמאַכט פאַר א שומר איבער דעם בית־מדרש, א וואו דיא עלטערע אינגלעך פלעגען זיצען און לערנען.

צו יענער צייט איז ער שוין א יאהר דרייצעהן אלט געוועז.

די ארבייט, וואס מען האָט אויף איהם ארויפגעלעגט, האָט ער בשלימות געטהאָן און די עלטערען פון די קינדער זענען פון איהם זעהר צופריעדען געוועזן.

און דאָ, צווישען די ווענט פון דעם בית־מדרש — שפּינט ווייטער די פאָלק'ס־פאַנטאַזיע דעם לעגענדאַרען מאַנטעל, אין וועלכען זי האָט איהר העלד איינגעהילט — האָט ער זיך שוין צו זיין הייליגער מיסיאָן אין לעבען אָנגע־הויבען צוגרייטען.

די גאַנצע צייט פון דער נאַכט וואס די בית־מדרש־בחורים פלעגען וואַך זיין, פלעגט ער שלאָפען. ווען זיי פלעגען אבער איינשלאָפען, פלעגט ער פון זיין שלאָף אויפ־שטעהן און האָט זיך זיין הייליגע ארבייט געטהון, ביז עס איז געקומען די שטונדע, ווען די מענשען הויבען אָן פון זייער שלאָף אויפצושטעהן — האָט ער זיך ווידער שלאָפען געלעגט. זיי האָבען דעריבער געמיינט, אז ער איז אזוי די גאַנצע נאַכט איבערגעשלאָפען — פון אָנהויב ביז צו ענדע.

און ניט נאָר אין „נגלה" האָט ער ביי די נעכט, ווען קיינער האָט ניט געזעהען און געהערט, עוסק געוועזן. ניט

נאר האט ער דאמאלסט תלמוד און פוסקים געלערענט. נאר ער פלעגט דאמאלסט אויך אין „נסתר" זיך עוסק זיין. שוין דאן האט ער זיך מיט דער חכמת הקבלה בעשעפטיגט.

שוין דאן, ווען ער איז נאך כמעט א קינד געווען, האט זיין מוח די טיעפסטע „רזין דאוריתא", די טיעפסטע סודות פון דער תורה געקענט משיג זיין, אזוינע אפילו, וואס זענען ווי א „ספר החתום" פאר אלעמען געווען.

מיט א דור פריהער — דערצעהלט די לעגענדע — אייד־דער דער בעל שם טוב איז געבארען געווארען, האט א גרויסער מקובל און בעל מופת געלעבט, ר' אדם בעל שם. האט ער אמאל כתבים געפונען, אין וועלכע עס זיינען גרויסע און טיעפע סתרי תורה געווען. „קבלה עיונית" און „קבלה מעשית". דיעזע כתבים האבען זיך פריהער ביי אברהם אבינו עליו השלום געפונען, און נאכהער ביי יהושע בן נון.

און מיט דעם כח פון די דאזיגע „כתבים" האט ר' אדם בעל שם גוואלדיגע וואונדער גרויסע געוויזען.

פאלאצען גאנצע פון קעניגען און פירסטען פלעגט ער מיט דעם כח פון דיא דאזיגע „כתבים" פון זייערע פלעצער, א וואו זיי זענען געשטאנען, אויסרייסען און צו זיך אין שטאדט זיי ברענגען.

אין א שבת און יום טוב פלעגט ער אמאל מיט דעם כח פון די דאזיגע כתבים דער פרוי זיינער אין די טייערסטע זיידענע און סאמעטענע מלבושים אנטהון, ממש בגדי מלכות.

און נאך אזעלכע גרויסע וואונדער פלעגט ער מיט דער הילף פון דיעזע כתבים אויפטהון.

איידער ער איז נסתלק געווארען האט מען איהם פון הימעל מרמז געווען, אז ער זאל דיא דאזיגע כתבים איבער־געבען צום „בחור ישראל." האט ער דאן זיין זוהן צוגערופען

און האט צו איהם אזוי געזאגט: „איך האב ביי זיך כתבים, אין וועלכע עס געפינען זיך טיעפע סתרי־תורה, דו ביזט זיי אבער ניט ווערטה. זאלסטו זיך נאכפרעגען אויף דער שטאדט אקופּ און דארטען וועסטו געפינען איינעם וואס הייסט ישראל בן אליעזר; ער איז ארום פיערצעהן יאהר אלט. איהם זאלסט דו דיא כתבים איבערגעבען, ווארים זיי בעלאנ־גען צו זיין „שורש נשמה". אויב דו וועסט זוכה זיין, ער זאל מיט דיר לערנען וועט זיין אז וואויל צו דיר".

דער זוהן האט געטהאן וויא דער פאטער זיינער האט איהם געהייסען, און ער איז אין דער שטאדט אקופּ אנגעקור־מען. און היות ער איז נאך אונפערהייראטה געוועזן האט ער געהאט אן אויסרייד, אז ער איז געקומען אהער חתונה הא־בען. האבען זיך באלד שדכנים געפונען און ער האט חתונה געהאט פאר א גרויסען נגיד'ס א טאכטער.

דערווייל האט ער אנגעהויבען זוכען אט יענעם מאן צוליעב וועלכען ער איז עס אהער געקומען. האט ער אויסגעפ־פונען, אז דער נאמען פון שומר פון בית מדרש און דער נא־מען פון זיין פאטער שטימען מיט דיא נעמען, וואס זיין פא־טער האט איהם אנגעגעבען. עס איז איהם אפילו זעהר שווער געוועזן צו גלויבען, אז דער דאזיגער פּראסטער און מגושם'די־גער בחור זאל עס זיין דער, פאר וועמען דיא כתבים זיינען בעשטימט. ער און זיין פאטער האבען אבער פארט געטראגען אויף זיך דיא נעמען, וואס זיין פאטער האט איהם אנגעגע־בען. האט ער בעשלאסען איהם גוט נאכצושפּירען, האט ער אויסגעפונען, אז דער וועכטער טראגט זיך עפּעס, וויא מיט סודות ארום. אז ער איז ניט אפען אין זיין בענעהמען זיך.

האט ער געבעטען זיין רייכען שווער ער זאל איהם אבצוימען א קליינעם פּלאץ א בעזונדערען אין בית מדרש, כדי ער זאל דארט כסדר קענען לערנען. נאטירליך איז דיא בקשה

זיינע ערפיללט „עוואַרען. און דער בעל שם פלעגט איהם בעדיענען.

ר׳ אדם׳ס זוהן האָט אזוי אַרום געהאַט דיא מעגליכקייט צו האַלטען אַן אויג אויף דעם בעל שם און נאָכצושפּירען אַלעס, וואָס ער טהוט. בייטאָג פלעגט ער זיך מאַכען וויא ער שלאָפט און פלעגט זעהן, וויא דער בעל שם פלעגט פון שלאָף אויפשטעהן, ווען אַלע בחורים זיינען שוין איינגע־שלאָפען, און האָט זיך צו דער תורה און עבודה גענומען.

איינמאָל, ווען ר׳ ישראל איז איינגעשלאָפען, האָט דער בן הרב עטליכע קונטרסים פון דיא כתבים גענומען און האָט זיי פאַר איהם אַוועקגעלעגט. ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף און האָט פאַר זיך דיא כתבים דערזעהן, איז ער אַ פערציטערטער געוואָרען און האָט זיי דורכגעלערנט און האָט זיי נאָכדעם ביי זיך אין שוים בעהאַלטען;

אזוי האָט דער בן הרב עטליכע מאָהל געטהאָן ביז ער האָט זיך איבערצייגט, אַז דאָס איז ווירקליך דער מאַן וועגען וועלכען דער פאָטער זיינער האָט גערעדט מיט איהם. האָט ער זיך דאַן אַנגערופען צו איהם: „מיין פאָטער האָט מיר גע־הייסען, איך זאָל דיר די כתבים איבערגעבען. איך בעט דיך, דו זאָלסט מיט מיר תורה לערנען״.

דער בעל שם האָט מסכים געווען מיט דעם תנאי אָבער, עס זאָל דערפון קיינער ניט געוואָהר ווערען און ער זאָל איהם וויא ביז יעצט אויך ווייטער בעדיענען.

אויף דעם פערלאַנג פון בן הרב האָט איהם דער שווער זיינער געדונגען אַ הויז הינטער׳ן שטאָדט און האָט איהם דעם בעל שם אהין מיטגעגעבען ער זאָל איהם בעדיענען דאָרטען.

ווען דיא איינוואָהנער פון שטאָדט האָבען געזעהן וויא דעם נגיד׳ס איידעם איז מקרב דעם בעל שם האָט ער שוין

אנגעהויבען חשוב׳ער צו ווערען אין זייערע אויגען. זיי האָ־
בען איהם אויך אָנגעהויבען מקרב זיין און ווען ער איז
זיעבצעהן יאָהר אַלט געוואָרען האָבען זיי איהם חתונה גע־
מאכט.

* * *

און דיא צוויי חברים ר׳ אדם׳ס זוהן און דער בעל שם,
האָבען אין התבודדות אויסער דער שטאָדט געלעבט, און
האָבען פערבראַכט אין לערנען שטענדיג.

איינמאָהל — דערצעהלט דיא לעגענדע — האָט ר׳
אדם׳ס זוהן געבעטען דעם בעל שם ער זאָל אַראָפּברענגען
דעם שר התורה, כדי ער זאָל זיי ערקלעהרען דיא שווערע
שטעלע, אויף וועלכער זיי האָבען געמאַטערט דאמאלס זייערע
מוחות.

דער בעל שם האָט זיך אין אָנהויב געקווענקעלט. ער
האָט מורא געהאַט טאָמער וועלען זיי זיך חלילה טועה זיין
אין איינע פון דיא כונות, וואָס זיי בעדאַרפען מכון זיין און
וועלען דערמיט לידי־סכנה ברענגען.

נאָכדעם אָבער וואָס דער חבר זיינער איז צו איהם זעהר
שטאַרק צוגעשטאַנען האָט ער דאָך זיין הכסמה געגעבען.

האָבען זיי אָנגעהויבען פאַסטען הפסקות פון שבת צו
שבת און פערשיעדענע טבילות מאַכען.

ענדליך איז שוין דער לעצטער מאָמענט געקומען, ווען
זיי האָבען שוין דעם שר התורה בעדאַרפט אַראָפּברענגען.

באַלד אָבער וויא זיי האָבען נאָר דיא ערשטע טריט
געמאַכט, האָט דער בעל שם אָנגעהויבען שרייען, אַז זיי
האָבען זיך טועה געווען און אנשטאַט דעם שר התורה האָ־
בען זיי דעם שר של אש גאָר אַראָבגעבראַכט און ער וועט
אודאי דיא גאַנצע שטאָדט פערברענען.

האָט ער געהייסען דעם נגיד׳ס איידעם. ער זאָל גיך

לויפען אין שטאָדט אריין, מזרז זיין דעם שווער זייגעם און דיא אַלע איבריגע איינוואָהנער, זיי זאָלען גיך פון שטאָדט אנטלויפען, ווארים דיא גאַנצע שטאָדט וועט באַלד מיט׳ן פייער אוועק.

דערווייל האָט דעם גביר׳ס איידעם בעקומען א שם פאַר א הייליגען און פון א גרויסען בעל מופת.

ער האָט אָבער ניט לאַנג געגאָסען פון דיזען אונפערדיענטען כבוד:

ער האָט נאָך א צווייטען מאָל געבעטען דעם בעל שם ער זאָל דעם שר התורה צראָפּברענגען. אויך דאָס מאָל האָט דער בעל שם זיין בקשה ניט געוואָלט ממלא זיין. ער האָט אָבער אויך דאָס מאָל געמוזט נאָכגעבען נאָכדעם וויא דער חבר זיינער איז צו איהם ווידער זעהר שטארק צוגעשטאַנען.

אין מיטען דיא תחינות און תפילות אָבער האָט דער בעל שם אנגעהויבען צו שרייען, אז עס איז אויף זיי דער טויט נגזר געוואָרען.

איין עצה איז נאָר פאַראַן וויא זיי זאָלען פון זיך דעם גזר דין מבטל זיין: זיי זאָלען א גאַנצע נאכט מיט קיין אויג ניט צומאַכען און פערברענגען דיא גאַנצע צייט אין תורה און תפלה.

האָבען זיי אנגעהויבען מרבה בתפלה זיין. פּלוצלינג האָט דער בן הרב איינגעדרימעלט. ער האָט פון זיין תפלה מפסיק געווען און איז באַלד געשטאָרבען.

מיט א שטיקעל צייט נאָכדעם וואָס דער בעל שם האָט זיין איינציגען חבר, פאַר וועלכען ער האָט קיין מאסקע אויף זיך ניט בעדארפט טראָגען, פערלארען, האָט ער אויך זיין פרוי פערלאָרען.

און ער איז ווידער עלענד און פערלאָזען אין לעבען געבליבען.

ה.

דער בעל שם פערלאזט זיין געבורט'ס שטאדט

דער בעל שם פערלאזט זיין געבורט'ס־שטאדט. ער דיענט אלס בעהעלפער אין פערשיעדענע שטעדט און שטעדטלעך. צווישען זיינע תלמידים אין יאזלאוויץ האט זיך אויך דער בעריהמטער גאון ר׳ מאיר מרגלית געפונען, וועלכער איז געוועז איינער פון דעם בעש"ט'ס געטרייסטע און איבערגעגעבענסטע תלמידים, נאכדעם ווי דער בעל שם איז נתגלה געווארען. דער בעל שם פערלאזט בעהעלפעריי און ווערט א דארפ'ס־מלמד. די שילדערונג פון אידישען פילאזאף שלמה מיימון וועגען די חדרים און מלמדים פון יענער צייט.

דער בעל שם איז אלט געוועזן א יאהר אכטצעהן*), ווען ער האט זיין געבורט'ס־שטאדט פערלאזען. בעוואפענט מיט ידיעות גרויסע אין „נגלה" און „נסתר" מיט די הייליגע „כתבים" אין האנד, וואס ר׳ אדם בעל שם האט איהם בירושה געלאזען, האט ער זיך אויף דער וועלט אוועקגעלאזען, ער זאל פאר זיך א מעמד אין לעבען געפינען.

א שטיק צייט האט דער בעל שם איבער פערשיעדענע שטעדט און שטעדטלעך, אין דעם געגענד פון זיין געבורט'ס־שטאדט ארומגעוואגעלט און האט פון זיין אלטער בעשעפטיגונג, פון בעהעלפעריי, זיין פרנסה געצויגען. ער האט ביי פערשיעדענע מלמדים אלס בעהעלפער געדיענט. צווישען די שטעדטלעך, וואס דער בעל שם האט דאמאלס אלס בעהעלפער פראקטיצירט, האט זיך אויך דאס שטעדטעל יאז־

*) דער בעל שם איז געבוירען געווארען צווישען די יאהרען תנ"ח און ת"ס. אויף גענוי דאס יאהר ווייסט מען ניט. אנדערע גיעבען אן דאס יאהר 1695 אלס דאס יאהר פון זיין געבורט.

לאוויץ געפונען, וואו דער גרויסער גאון ר׳ צבי מרגלית, דער פאטער פון די צוויי בעריהמטע גאונים ר׳ מאיר און ר׳ יצחק דוב מרגלית, איז אלס רב געווען אנגעשטעלט.

די דאזיגע צוויי גאונים זענען נאכדעם ווי דער בעל שם טוב איז נתגלה געווארען פון זיינע געטרייסטע און איבער־געגעבענסטע תלמידים געווען. עס האט פון גאר קיין גרעי־ניץ געוואוסט די ליעבע זייערע צו איהם און דער געטליכער רעספעקט, מיט וועלכען זיי האבען זיך צו איהם בעצויגען. זיי האבען אויף איהם ווי אויף א „מלאך אלהים" געקוקט. בעזאנדערס האט צו איהם אונענדליכע פערגעטערונג און ליעבע געפיהלט דער אינגערער פון די צוויי ברידער, ר׳ מאיר מרגלית, וועלכער איז געווען פון דעם בעל שם׳ס תלמידים פאר דער צייט וואס ער — דער בעש״ט — איז אין יאזלאָ־וויץ א בעהעלפער געווען.

ווארום אויך יעצט, ווען ער איז שוין פון די קינדער־יאהרען ארויס, האט דער בעל שם די ארבייט זיינע ניט אלס מוז, אלס הכרח געטהון, נאר מיט פיעל ליעבע און איבער־געגעבענהייט. ער האט אויך יעצט געקוקט אויף זיין אר־בייט, ווי אויף א הייליגער מיסיאן אין לעבען, ווי אויף א גאטעס דיענסט, ניט נאר, ווי אויף א קוואל פון וועלכען ער מוז זיין פרנסה ציהען.

די אלע שעהנע מתנות, מיט וועלכע גאט האט זיין נשמה געבענשט, האט ער די קליינע אידישע קינדער אוועק־געשענקט, ער זאל זיי אביסעל פערגרינגערען און פערשעהנ־נערען דאס לעבען זייערס. ער האט פאר זיי זיין אונרו־היג הארץ אויפגעעפענט און האט זיי געלאזט טרינקען פון דארטען די גרויסע ליעבע זיינע צו גאט, מענש און נאטור.

האבען איהם די קינדער מיט דער זעלבער מטבע גע־צאהלט. מיט דעם גאנצען פייער פון זייערע קינדערשע

הערצלעך האָבען זיי זייער מדריך געליעבט. זיי האָבען זיך געפּיהלט צוגעבונדען צו איהם, ווי נאָר קינדער קליינע קען־נען זיך פיהלען צוגעבונדען צו אַ מענשען, וועמען זיי ליעבען.

און דעריבער איז אַזוי גרויס געווען די ליעבע און פער־געטערונג פון ר׳ מאיר מרגלית צום גרויסען לעהרער זיינעם. דיעזע ליעבע איז ביי איהם אַ „גירסא דינקותא" געווען. די קערענדלעך איהרע זענען שוין אין די קינדערשע יאָהרען ביי איהם אין האַרצען פערזייהט געוואָרען.

איך וויים און גלויב, — האָט דיעזער בעריהמטער גאון געשריעבען וועגען בעל שם, נאָך דעם טויט פון לעצטען, — אַז אַלע הנהגות זיינע זענען אין קדושה און טהרה געווען. ער האָט אַלע זיינע יאָהרען אין חסידות און פרישות פערבראַכט. אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען „צדיק באמונתו יחיה". ער האָט שטענדיג אין זיין גרויסען גלויבען געלעבט. מען האָט איהם פון הימעל די אַלע בעהאַלטענע זאַכען מגלה געווען, די גרויסע געטליכע הערליכקייט, וואָס איז בעהאַלטען פון יעדען **).

און אויף דעם סמך פון דיעזע צוויי פאַקטען — די גרוי־סע ליעבשאַפט, וואָס האָט צווישען גרויסען לעהרער און גרוי־סען תלמיד עקזיסטירט און דאָס וואָס ר׳ מאיר מרגלית איז שוין אין די קינדערשע יאָהרען זיינע איינער פון דעם בעל שם׳ס תלמידים געווען — האָט די חסידישע פאַנטאַזיע די פאַלגענדע לעגענדע בעשאַפען.

נאָכדעם, — אַזוי דערצעהלט די לעגענדע, — ווען דער נאָמען פון בעל שם איז שוין איבער דער גאַנצער אידישער וועלט נתפרסם געוואָרען, האָט זיך איינמאָל דער בעל שם צו

**) ידעתי ונאמנה שהיו הנהגותיו בקדושה ובטהרה ברוב חסידות ופרישות, צדיק באמונתו יחיה, דמטמרין גלין ליה כבוד ה׳ הסתר דבר.

זיין בעליעבטען תלמיד, ר' מאיר מרגלית, אנגערופען: —

מאיר'ל, געדענקסט דו אט יענעם שבת, ווען דו האסט „חומש" אנגעהויבען צו לערנען. דיין פאטער'ס־הויז איז דאמאלס פול און פול מיט מענשען געווען. און אלע האבען דאן מויל און אויערען אנגעשטעלט, זיי זאלען קענען אלעס פון דיין דרשה הערען. געדענקסט דו, מאיר'ל, וואס האט פלוצלינג געטראפען דאמאלס.

און ר' מאיר'ל האט געענטפערט: —

אודאי, רבי, געדענק איך, איך געדענק אלעס. עס שטעהט מיר אלעס, ווי לעבעדיג פאר די אויגען. מיין מוטער איז פלוצלינג אין שטוב אריינגעלאפען און האט מיר אין מיטען דער דרשה פון טיש א חאפ געטהון.

האט זיך דער פאטער מיינער צו איהר אנגערופען: —

— וואס נעהמסט דו דאס קינד אין מיטען דער דרשה אוועק? אשה, פאר וואס ביזטו איהם פון תורה מבטל?

האט איהם די מאמע מיינע געענטפערט: —

איך זעה דארטען איינעם א מאן אין א פעלץ אנגעטהון — ער שטעהט און „ראטשעט" מיר צופיעל די אויגען אויף דעם קינד.

די מוטער מיינע האט זיך דערשראקען, דיעזער מאן זאל מיר מיט זיין אויג קיין שלעכטס ניט טהון. ווארום איך בין זעהר א שעהן קינד געווען. זי האט פאר אן עין הרע מורא געהאט.

דאן האט זיך דער בעל שם צו איהם אנגערופען: —

דאס בין איך עס דער מאן אין פעלץ געווען. א גרויסע, גרויסע ליכט האב איך קוקענדיג אויף דיר דאמאלס, משפיע געווען אויף דיר. א שאד, א שאד וואס די מוטער דייגע האט דיך אוועקגעחאפט דאמאלס אין מיטען דער דרשה. ווען זי וואלט דיר ניט געווען אין מיטען דער דרשה אוועקנעהמען

— וואלט איך געוועז אויף דיר נאך א פיעל, פיעל גרעסערע ליכט משפיע געוועז דאמאלס.

אויב דער בעל שם האט א גרויסע בעפריעדיגונג געפונען אין דעם, וואס ער איז ארום די קליינע אידישע קינדער ארומגעגאנגען און האט זיי געלאזט זיך ווארימען ביי דעם גרויסען פייער פון זיין ליכטיגער נשמה, האט ער אבער אין דעם „בעהעלפער"־ראנג אליין קיין בעפריעדיגונג ניט געפונען. דער טיפ מלמד אין יענע יאהרען און די אטמאספערע, וואס האט דאמאלס אין אידישען „חדר" געהערשט, האבען געמוזט עקעל און אונצופריעדענהייט וועקען ביי אזא פאעטישע און עסטעטישע נאטור, ווי דער בעל שם טוב איז געוועז.

דער פילאזאף שלמה מיימון, וואס האט בייגאהע אין יענער צייט געלעבט, גיט אונז די פאלגענדע שילדערונג וועגען דעם דאמאלסדיגען „חדר".

דיעזע שילדערונג זיינע אונטערשיעדעט זיך אמת ניט זעהר פיעל צום ערגערען פון דעם חדר, וואס מיר אליין געדענקען נאך פון אונזערע קינדערשע יאהרען. דער דאמאלסדיגער חדר ווערט דאך אבער ניט בעסער צוליעב דעם.

„דער חדר — שרייבט שלמה מיימון אין זיין אוטאגראפיע — איז א שמאלע און ענגע וואוינונג און פול מיט רויך שטענדיג. די קינדער — אייניגע זיצען אויף בענקלעך, און אייניגע פון זיי וואלגערען זיך אויף דער ערד. דער מלמד געהט אנגעטהון אין א שמוציגע העמד. ער זיצט ביים טיש, און אין האנד האלט ער א „קאנטשיק". מיט דיעזען קאנטשיק רייבט ער דעם טאבאק, וועלכען ער האלט אין א כלי צווישען זיינע פיס, און ער דיענט איהם אויך אלס „ארויסהעלפער", אריינצושטאפען דורך איהם די תורה זיינע אין קאפ

פון די תלמידים. די „בעהעלפער" זיינע זענען ניט וועניגער פון איהם „פלייסיג", צו מאכען די קליינע אידישע קינדער פאר „למדנים" גרויסע. יעדער איינער פון זיי לערענט מיט זיינע תלמידים די לעקציאן זיינע אין א בעזונדער ווינקעל פון חדר. און אויך זיי שטעהען פון מלמד ניט אב אין דעם אופן, ווי זיי בענעהמען זיך מיט די קינדער. אויך זיי האל־טען אין איין שרייען און גוואלדעווען אויף די קינדער, און פון צייט צו צייט זענען זיי אויך מיט א פאאר קלעפ מזכה".

„פון די מאלצייטען, וואס ווערען אין דער פריה און אין אבענד פאר די קינדער געבראכט, נעהמען דיזע הערען דעם בעסטען חלק אוועק. און אפטמאל נעהמען זיי פאר זיך שוין גאר אלעס אוועק און פאר די קינדער בלייבט שוין גאר אינגאנצען גאר ניט. די קינדער וואגען אבער ניט צו בע־קלאגען זיך פאר זייערע עלטערען, פאר דעם אומרעכט, וואס ווערט בנוגע זיי בעגאנגען, מורא האבענדיג, זיי זאלען ניט נאך מעהר צורייצען געגען זיך די פייניגער זייערע":

„אין אט אזוינע חדרים זענען די קינדער פון אין דער פריה ביז אויפדערנאכט איינגעשלאסען, און אויסער אין די טעג פון שבת, יום טוב און ראש חודש גיט מען זיי קיינמאל קיין פרייע מינוט ניט".

אן אנדער קוועלע שילדערט אויף פאלגענדען אופן די חדרים מיט די מלמדים פון יענער צייט: —

„וואס בעדארף איך זיך — טראכטען די מלמדים — ארומפיהרען מיט די קינדער א יאהר א גאנץ, בעסער וועט זיין פאר מיר, איך זאל זיך גאר מיט דעם בעל הבית א פאאר וואכען אבגעבען, איך זאל ביי איהם נושא חן זיין, וועל איך שוין אויף דעם קינד גאר אינגאנצען ניט בעדארפען הארע־ווען".

אט אזא „פנים" האט דער חדר און דער מלמד געהאט

דאמאלס. עס איז דעריבער גאר קיין וואונדער ניט, וואס די „בעהעלפעריי" איז ענדליך דעם בעל שם נמאס געווארען און ער האט געשטרעבט דערצו, ער זאל פון דיזער בעשעפטיגונג בעפרייט ווערען.

אויסער דעם איז איהם אויך דאס לעבען אין די בלאטיגע און שמוציגע קליינע שטעדטליך ניט צום הארצען געווען. עס האט איהם אין די פעלדער און וועלדער געצויגען. ער האט נאך די גרויסע פעלזען און בערג געבענקט. ער האט זיך מיט דער נאטור געוואלט „מתיחד" זיין. ער האט „התבודדות" בעדארפט.

ווארום שוין דאן האט זיך דער אונרוהיגער גייסט צו איהם אין הארצען פערקליבען. שוין דאן האט די נשמה זיינע אנגעהויבען איבערפילט צו ווערען פון די טענער פון די נייע מעלאדיע, וואס ער האט אין אידישען לעבען אריינגעטראגען.

האט ער בעדארפט מיט זיך אליין זיין —

ער זאל זיך קענען אונגעשטערט איבערגעבען צו די גרויסע מחשבות זיינע וועגען גאט, מענש און נאטור, וועלכע האבען ביי איהם אין הארצען אנגעהויבען צו בליהען דאמאלס.

עס האט איהם צו ריינער און שעהנער אטמאספערע געצויגען —

ער זאל קענען אין שויס פון דער נאטור אביסעל טרייסט און בערוהיגונג פאר זיך געפינען, פון די גרויסע אידעען און געדאנקען, וואס האבען שוין דאמאלס זיין הארץ אנגעהויבען צו שטורמען —

פון די גרויסע אידעען און געדאנקען, וואס האבען שוין דאמאלס זיין גאנצע אינערליכע וועלט אנגעהויבען צו רעוואלוציאניזירען.

האט ער בעשלאסען אויפצוגעבען זיין בעשעפטיגונג אלס בעהעלפער און בעסער א דארף־מלמד צו ווערען —

פערדינגען זיך ערגעץ ביי א ישוב'ניק, צו זיין א מלמד פאר זיינע קינדער, כדי ער זאל האבען די מעגליכקייט אין דער פרייער צייט, ווען ער וועט מיט די תלמידים זיינע ניט בעדארפען לערנען, גענצליך מיט זיך אליין קענען זיין.

ה.

דער בעל שם אין דארף

דער בעל־שם אלס דארפס־מלמד. — דאס לעבען פון די אידישע ארענ־דארעס צו יענער צייט. — דער בעל־שם פלעגט לעהרנען מיט זיינע תלמידים אין װאלד. — צום ארענדאר אין הויז פלעגט ער קומען נאר אבעסען. — זיין בענעהמען זיך מיט די ישובניקעס. — ער איז זייער בעל־יועץ און װעג־װייזער געװען.

דער בעל שם אליין האט זיך אלס מלמד פערדונגען ביי איינעם פון דיא ארענדאטארס, װאס האבען אויפן ישוב געװאהנט און א שטיק צייט האט ער אזוי אלס דארפ׳ס מלמד פערבראכט ביי פערשיעדענע ישוב׳ניקעס װאס האבען ארום יענער געגענד געװאהנט, ארום דעם געגענד פון זיין געבורטס־פלאץ.

ער פלעגט אבער זיין לעבען אבגעזונדערט פון דער „קרעטשמע"־אטמאספערע פיהרען. איבעראל װאו ער פלעגט אלס דארפ׳ס מלמד דיענען, פלעגט ער בעטען דעם ישוב׳ניק, ער זאל פאר איהם א בעזונדערען שטיבעל אין װאלד אדער אין פעלד איינארדנען. און אין דיזען שטיבעל פלעגט ער מיט זיינע תלמידים לערנען. ער פלעגט דארטען אויך פערברענגען דיא גאנצע פרייע צייט װאס איז איהם פאר זיך אליין פערבליבען. אין הויז פון ארענדאר פלעגט ער קומען נאר זיין מאלצייט אבצועסען.

און עס איז גאר קיין װאונדער ניט, װאס דער בעל שם

האט זיך געהאלטען וואס ווייטער פון דעם הויז־לעבען פון דיא ישוב'ניקעס, ביי וועלכע ער האט אלס מלמד געדיענט, ווארים דיא הויז־אטמאספערע פון דיא אידישע ישוב'ניקעס צו יענער צייט איז ניט בעזאנדערס אנציהענד געוועז. דאס הויז פון יעדען אידישען ישובניק איז געוועזען דאמאלס א נעסט פון אומגעלומפערטער עם הארצות און פון אונבע־שרייבליכען שמוץ און עקעל. ארימקייט און אונוויסענהייט פלעגען דארטען דיא שטענדיגע שומרים זיין.

דיא אידישע ארענדארעס צו יענער צייט, זיינען אלע, אהן אן אויסנאהמע, כמעט, גוואלדיגע עמי־הארצים געוועזן, פאר וועלכע ניט נאר דיא העברעאישע שפראך אליין איז א „ספר החתום" געוועזן. אין די מעהרסטע פעלע האבען זיי אפילו קיין אידיש ניט געקענט רעדען, און זיי פלעגען דעם גאנצען לעבען זייערען, אפילו אין דיא יום־טוב'דיגסטע לע־בען־מאמענטען זייערע, זיך מיט דער גוי'אישער שפראך בענוצען.

און ניט נאר שפראכליך אליין האבען זיי זיך אסימילירט מיט דיא ארומיגע פויערים, צווישען וועלכע זיי האבען זייער גאנצען לעבען פערבראכט. דיזער אסימילירענדער פראצעס האט נאך אויף א מעהר גרעסערען און ברייטערען שטח פון זייער לעבען זיין ממשלה פערשפרייט. אין זייער גאנצען ארט לעבען זיינען זיי עהנליך אויף דיא ארומיגע פויערים געוועזן. נאר זייער צוגעבונדענקייט צו דער אידישער רעליגיאן, זייער שטרענגעס אבהיטען דיא אידישע דינים און מנהגים, אויף וויפיעל זיי האבען דאס אלעס געוואוסט און פערשטא־נען, האט זיי אבגעהאלטען זיי זאלען זיך ניט גענצליך מיט דער ארומיגער בעפעלקערונג פערמישען, האט זייער אנגע־הערינקייט צום אידישען פאלק פערצייכענט.

און פונקט אזוי „ציוויליזירט" און אין אידישקייט בע־

הבינ׳ט וויא דער „הויז־מייסטער“ איז געוועז, זיינען אויך געוועזן דיא פרוי און קינדער זיינע.

דער פילאזאף שלמה מימון, וועמען מיר האבען שוין אויבען דערמאהנט, גיט אונז אין זיין אויטאָגראפיע דיא פאלגענדע שילדערונג וועגען דעם לעבען פון דיא אידישע ארענדארעס צו יענער צייט.

די הייזער זייערע — שרייבט ער אין דיזער שילדערונג — זענען עהנליך אויף די פויערשע „הייזקעס“ — אלטע חורבות, איינגעפאלענע, שווארץ פון רויך פון אינוועניג און פון דרויסען. דיזע הייזקעס האבען קיינע קוימענס ניט געהאט, נאר אין מיטען דאך פלעגט מען אן עפענונג מאכען, און דורך דארטען פלעגט דער רויך ארויסגעהן. מען פלעגט אבער לאנג די עפענונג אין דאך ניט לאזען אפען. באלד, ווי מען פלעגט דעם אויווען אויסהייצען, פלעגט מען די עפענונג פארמאכען, כדי דאס פייער זאל ניט אויסגעלאשען ווערען. פאר פענסטער האט מען זיך בענוצט מיט הילצערנע שטעקעלעך — איין שטעקעלע איבער דעם צווייטען איבערגעלעגט. דאס גאנצע הויז פלעגט פון איין צימער בעשטעהן, און דיזער צימער האט פאר אלע פארשידענע „מלאכות“ און „ברכות“ געדיענט. דארטען האט מען געהאט די וואוינונג און דעם שענק. דארטען האט מען אויך מיט די קינדער געלערענט, און ביינאכט האט ער אלס שלאף־צימער געדיענט. א שרעקליכע היץ פלעגט שטענדיג אין דיזען צימער הערשען, און שטענדיג איז ער איבערפילט מיט רויך געוועזן — ביז צום דערוואָרגען ווערען.

און אין דער מיט פון חדר, אין דער ברייט, פלעגט זיך פון איין עק ביז צום צווייטען א גרויסע שטריק ציהען, אויף וועלכען עס פלעגען הענגען די שומציגע קליידער פון די שטוב־מענשען. די שמוץ אין שטוב איז אין לשער גע־

ווען, צוזאמען מיט דער קעטיגער וועש פלעגען אויך „וואורשטלעך“ צום טריקענען זיך אויף דעם שטריק הענגען. די ריינע וואסער וואס מען האט געהאלטען פאר דעם הויז־געברויך, די פעסער מיט קרויט און אוגערקעס זענען גע־שטאנען צוזאמען מיט די „פאמיניעצעס“. דאס קאכען און באקען, צוזאמען מיט דעם מעלקען פון די קיה, פלעגען פאר־קומען אין דעם זעלבען צימער, און אין דערזעלבער צייט, ווען די שכורע פויערים פלעגען זיך דארטען געפינען. עס איז דארטען פאר אלעמען פלאץ געווען. פאר די שיכור'ע גוים, פאר די בעלי־בתים און פאר די קליינע קינדער מיט דעם מלמד זייערען.

דער בעל שם האט אבער בשום אופן קיין „גדלות“ ניט געפראוועט. נאר פון דער הויז־אטמאספערע האט ער זיך אפגעזונדערט געהאלטען. ער האט זיך אבער ניט געהאלטען אבגעזונדערט פון די הויז־מענשען. פארקעהרט, ער האט צוזאמען מיט זיי זייער גאנצען לעבען מיטגעלעבט: ער האט מיט זיי אלע זייערע פריידען און ליידען געטיילט.

שוין דאמאלס האט פון איהם א גרויסע נשמה־ליכט ארויסגעשטראהלט.

א גרויסע נשמה ליכט, וועלכע האט געלייכט און גע־ווארעמט יעדען איינעם, וואס איז מיט איהם אין בעריהרונג געקומען.

א גרויסע נשמה־ליכט, וועלכע האט צו זיך מענשען גע־צויגען.

האבען דעריבער די אלע ישוב'ניקעס, ביי וועלכע ער האט אלס מלמד געדיענט, א ליעבע א גרויסע געפיהלט צו איהם און האבען זיך צו איהם מיט גרויסען רעספעקט בע־צויגען.

אין יעדער וויכטיגער פאמיליען אדער געשעפט'ם אנגע־לעגענהייט פלעגען זיי זיך צו איהם ווענדען, ער זאל זיי זיין עצה געבען.

און דער בעל שם פלעגט אין דיזע אלע פעלע אלע א הארציגען אינטערעס נעהמען און פלעגט זיי מיט זיין ראט פיהרען.

טראץ דעם, וואס זיי האבען געוואוסט און פארשטאנען, אז ער שטעהט הימעל הויך וויים פון זיי אין תורה און עבודה, האבען זיי זיך דאך היימיש געפיהלט מיט איהם. מיט דעם שכל איז ער ניט זייערער געווען. זיי האבען צופיעל דרך ארץ געהאט פאר זיין תורה און יראת שמים. מיט זייער גע־פיהל און אינסטינקט האבען זיי איהם אבער אלס איינעם פון זיי געפיהלט.

אין זיין אנוועזענהייט האבען זיי קיינמאל ניט געפיהלט דאם געפיהל פון שרעק, אבגעפרעמדקייט און קאלטקייט, וואס זיי האבען געפיהלט שטענדיג, ווען זיי פלעגט אויסקומען אין דער אנוועזענהייט פון די שטאטישע בני־תורה זיך צו־געפינען.

זיין תורה און זיין עבודה האט זיי ניט געבראכט דערצו, זיי זאלען זיך נישטיג און ניעדערגעשלאגען פיהלען.

אויף אזוי פיעל פלעגט ער זיך היימיש מיט זיי האל־טען, אויף אזוי פיעל נאהענט און אינטים האט ער געקענט צוגעהן צו זיי, אויף אזוי פיעל האט ער זיך פראסט און פשוט געקענט מיט זיי בעגעהן, אויף אזוי פיעל האט ער זיך געהיט, ער זאל פון זיך אין זייער אנוועזענהייט קיין גרויסען ווזען ניט מאכען.

און ניט נאר פאר דעם ישוב'ניק, ביי וועלכען ער איז אלס מלמד אנגעשטעלט געווען, פלעגט ער אלס עצה־געבער

און וועג־ווייזער דיענען, נאר אויך די אלע ארומיגע ישוב׳־ניקעס האט ער מיט זיין ראט געפיהרט.

עס דרינגען אריין די זון־שטראהלען אין די אלע פאר־בארגענסטע ווינקעלעך. עס דערשפירט דאס אין ערגעץ פארווארפען גרעזעלע די זון־שטראהלען און עס ציהט זיך אין זיין גאנצער גרויס אויס, עס זאל וואס נאהנטער צו דער זון זיך געפינען.

דיזע פשוטע פאלק׳ס מענשען, וועלכע האבען א לעבען פון א צווייטען קלאס אידען געלעבט און האבען אין הוילע שרעק אויך פאר יענער וועלט געלעבט, דיזע פשוט׳ע פאלק׳ס מענשען, צו וועלכע די לומדים און שעהנע אידען האבען נאר פאראכטונג און שנאה שטענדיג געפיהלט, האבען מיט זייער אינסטינקט דערשפירט די גרויסע ליכט, וואס האט זיך ארום זיי געפונען.

זיי האבען די גרויסע ליכט פון בעל שם דערשפירט און האבען זיך פון אלע עקען געצויגען צו איהם, זיי זאלען פון זיין השפעה געניסען.

ער האט פאר זיי אלעמען אלס א לייכט־טהורם געדיענט.

זיי האבען אין איהם דערפיהלט זייער קינפטיגען משיח און ערלייזער, וואס וועט פאר זיי זייער אוועקגערויבטע עולם הזה און עולם הבא צוריקברענגען —

און אין יעדער עת צרה פלעגען זיי זיך צו איהם נאך אן עצה ווענדען.

אט אזוי האט דער בעל שם א פאר יאהר אלס מלמד אין פארשידענע דערפער פארבראכט, אוועקגעבענדיג א טייל פון זיין צייט מיט די קינדער פון די ישוב׳ניקעס תורה צו לער־נען און א טייל די אינטערעסען פון די ארומיגע ישוב׳ניקעס.

וואס פלעגען קומען צו איהם זיך דאס הארץ פאר איהם אבי־סעל אויסצורעדען און זיך מיט איהם שואל בעצה זיין.

ער האט אבער דאן אויך זיין אייגען פארפאלקאמען זיך ניט פארגעסען.

אין זיין פרייער צייט פלעגט ער שטונדען גאנצע איבער די פעלדער און וועלדער ארומשפאצירען, קאנצענטרירענדיג דאס גאנצע אינערליכע וועזען זיינס, דעם גרויסען סוד פון נאטור און גאט צו דערגעהן.

ער פלעגט שטונדענווייז אין דביקות און התבודדות פארברענגען. ווי ביי א געטרייער און צערטליכער מוטער האט ער אין שויס פון דער נאטור טרייסט און בערוהיגונג גע־זוכט פון די גרויסע מחשבות זיינע, וואס האבען זיין הארץ געשטורעמט און זיין נשמה בעאונרוהיגט.

ו.

דער בעל שם ווערט ר' אפרים קוטאווערס אן איידעם

דער בעל שם איז געווארען א מלמד פאר זיך. — א שתדלן ביי די פריצים פאר די אידישע ארענדארעס. — זיין איינפלוס האט זיך פון דארף אין שטאדט איבערגעטראגען. — דער בעל שם אלס בורר און שליש. — דער בעל שם גלייכט אוים א געלד סכסוך צווישען ר' אפרים, ר' גרשון קאטיווער'ס פאטער מיט איינעם פון זיין קהלה. — ר' אפרים נעהמט איהם פאר אן איידעם. — אויפ'ן וועג צוריק שטארבט ר' אפרים. — זיין זוהן גרשון וויל מבטל זיין דעם שידוך. — די כלה איז אבער דאגעגען.

נאכדעם, וואס דער בעל שם האט א פאאר יאהר אלס מלמד אין פערשיעדענע דערפער פערבראכט, האט ער זיך אין טלוסט בעזעצט און איז דארטען א מלמד פאר זיך גע־ווארען.

דאמאלס אבער האט ער נאך ווינציגער, ווי פריהער, ווען ער איז א דארפ'ס־מלמד געווען, נאר מיט מלמדות אליין זיך געקענט בעשעפטיגען. זיין נאמען איז שוין דאמאלס שטארק פאפולער געווען אין דעם גאנצען געגענד ארום. דורך דעם, וואס ער האט זיך א שטיק צייט מיט דארפ'ס־מלמדות בעשעפטיגט, האט מען איהם אין פיעלע דערפער געקענט און אין דיא וואס מען האט איהם פערזענליך ניט געקענט, האט מען זיין נאמען געוואוסט.

און וואס ווייטער איז זיין נאמען אלץ מעהר און מעהר

נתפרסם געוואָרען. וואָס ווייטער איז ער אַלץ מעהר נחמד על הבריות געוואָרען:

און ניט נאָר צווישען די אידישע פאָלקס־מאַסען איז זיין פּאָפּולאַריטעט געוואַקסען. ער האָט אויך צווישען פּיע־לע פון די אָרומיגע פּריצים אַ גרויסען נאָמען בעקומען. דער־צו האָט אַ סך מיטגעהאָלפען דאָס, וואָס ער האָט געקענט גוט די פּוילישע שפּראַך און האָט געוואוסט ווי צו רעדען און בעגעהן זיך מיט זיי. דיעזע פּאָפּולאַריטעט זיינע צווי־שען די פּוילישע פּריצים פלעגט ער אויסנוצען, אויף פער־שיעדענע טובות צו טהון די אידישע ישובניקעס. פלעגט אַמאָל אַ פּוילישער פּריץ אַ בעז האָרץ אויף אַ אידישען אָרענ־דאַר האָבען, פלעגט דער אידישער אָרענדאַר צום בעל שם זיך ווענדען, און דער בעל שם פלעגט צום פּריץ געהן און זיין כעס שטילען. און פלעגען צוויי ישוב'ניקעס וועלכען עס איז סכסוך האָבען צווישען זיך, פלעגען זיי זיך ווענדען צום בעל שם, ער זאָל זייער מתוך און שלום־מאַכער זיין. ער האָט עס אויך אַלס זיין לעבענס־אויפגאַבע בעטראַכט זיין גאַנצען איינפלוס אויף די אידישע ישוב'ניקעס אויס־צואיבען, זיי זאָלען קיין מיאוסע קאָנקורענץ צווישען זיך ניט אָנפיהרען, זיי זאָלען איינער דעם צווייטען ביים פּריץ ניט אויסדרינגען.

און ביסלעכווייז האָט זיך זיין גרויסער איינפלוס פון דאָרף אין שטאָדט איבערגעטראָגען אין אַ צייט אַרום האָבען אויך די איינוואָהנער פון זיין שטאָדט און פון די אָרומיגע שטעדט ביי יעדען סכסוך, וואָס זיי האָבען געהאַט צווישען זיך, צו איהם זיך אָנגעהויבען צו ווענדען. ער איז דער שתדלן פון גאַנצען געגענד געוואָרען. מען פלעגט זיך ווענ־דען צו איהם, ער זאָל זייער שליש זיין. מען פלעגט ביי איהם געלד און חפצים איינלעגען, און איז שטענדיג מיט

פערשיעדענע בוררות פערוואַרפען געווען. ער פלעגט פער־שיעדענע ספסוכים אויסגלייכען, און דיביידע צדדים פלעגען שטענדיג העכסט צופריעדען בלייבען.

און דיעזע כלל טהועריי פון בעל שם צו יענער צייט האָט מיטגעבראַכט צום ערשטען שריט, וואָס האָט צו זיין התגלות געפיהרט. זי האָט איהם אריינגעבראַכט אין דער פאַמיליע פון בעריהמטען גאון ר׳ גרשון קוטיוור, וועלכער האָט אין אַנהויב מיט שרעקליכען האַס און פעראַכטונג צו איהם זיך בעצויגען און נאָכדעם, ווען דער בעל שם איז נתגלה געוואָ־רען, האָט ער פאַר איהם טיעף דעם קאָפּ געבויגען און איז זיינער אַ תלמיד נכנע געוואָרען.

צו יענער צייט — דערצעהלט די לעגענדע — האָט געטראָפען, אַז ר׳ אפרים קוטעווער, דער פאָטער פון בעריהמ־טען גאון ר׳ גרשון קוטיוור, וועלכער איז דאַמאָלס אַ רב אין בראָד געווען, האָט עפּיס אַ געלד סכסוך געהאַט מיט איינעם פון די איינוואָהנער פון טלוסט, אַ וואו דער בעל שם איז מלמד געווען. ר׳ אפרים איז אַראָבגעפאָהרען קיין טלוסט מזמין לדין זיין דעם בעל דין זיינעם, ער האָט איהם פאָרגעלעגט, ער זאָל מיט איהם קיין בראָד אַראָבפאָהרען, זיי זאָלען זיך דאָרטען ביי די בראָדער דיינים קענען „לודען“. דער בעל דין זיינער האָט איהם אָבער איבערגערעדט, זיי זאָלען זיך בעסער אויף דעם בעל שם פערלאָזען. ר׳ אפרים האָט זיך פריהער געקווייקעלט. ענדליך האָט ער אָבער דע־רויף איינגעשטימט.

זיינען זיי צום בעל שם אין הויז געקומען.

און תיכף ווי ר׳ אפרים האָט נאָר די שוועל פון הויז איבערגעטראָטען, האָט דער בעל שם באַלד דערזעהן מיט רוח הקודש, אַז ר׳ אפרים׳ס טאָכטער איז זיין זיווג.

האט ער פאר ר' אפרימ'ען אין צוזאמענהאנג מיט זיין דין תורה „א פשט אין רמב"ם געזאגט — מיט געוואלדיגער חריפות גרויסער".

איז דער בעל שם זעהר געפעלען געווארען ר' אפרים'ען און ער האט איהם פארגעשלאגען, ער זאל נעהמען זיין גע־גט'ע טאכטער פאר א פרוי.

ר' ישראל האט דערויף זיין הסכמה געגעבען, ער האט אבער מיט איהם א תנאי אויסגענומען, אז די תנאים זאלען אין דער שטיל געשריעבען ווערען, און ער זאל אין זיי הייי־סען „מו"ה ישראל במו"ה אליעזר".

ניט מעהר א ווארט זאל דארטען זיין וועגען איהם.

דער דין תורה האט זיך דערווייל געענדיגט צו דער צו־פריעדענהייט פוןביידע צדדים, און ר' אפרים איז זיך א היים געפאהרען.

אין מיטען וועג איז ער געשטארבען.

ניט בעשערט געווען איהם זיין טאכטער אונטער דער חופה מיט דעם גרויסען צדיק צו פיהרען.

איז געקומען ר' גרשון, זיין פאטער צו מספיד צו זיין —

און האט ביי איהם אין רייזע טאש די תנאים געפונען.

איז פאר איהם דער ענין א גרויסע חידה געווען.

קיין ווארט האט דער פאטער ניט איבערגעלאזט וועגען דעם חתן און וועגען דער משפחה זיינער.

ווער ווייסט, וואס פאר א חתן דאס איז און פון וואס פאר א משפחה ער שטאמט?

און עס איז ביי איהם א גרויסער ישוב הדעת געווען, ער זאל גאר דעם גאנצען ענין פערווארפען.

אנדערש האט אבער זיין שוועסטער געדענקט.

ווען ר' גרשון האט איהר די גאנצע געשיכטע דער־צעהלט, האט זי איהם געענטפערט: —

אז עס איז פאר דעם טאטען רעכט געווען, מוז דאס אויך פאר אונז רעכט זיין.

עס איז ניטא, וואס צו קלעהרען און טראכטען.

דער שידוך בעדארף שידוך בלייבען.

און ווען עס האט זיך דער סעזאן פון מלמדות געענדיגט, האט זיך פערשטעלט דער „בעל שם" און האט זיך „כאחד הריקים" איבערגעטהון. ער האט זיך אנגעטהון אין א קורצען פעלצעל, אויף וועלכען ער האט א ברייטען גארטעל געטראגען, און האט אויף זיך א מגושמ'דיגע צורה און פראסטע מאניערען ארויסגעצויגען און האט זיך אוועקגעלאזט קיין בראד צום קינפטיגען שוואגער זיינעם, ר׳ גרשון.

ביים רב אין שטוב — שפינט די פאלק'ס־לעגענדע דעם סיפור־המעשה ווייטער, און בענוצט זיך דערביי מיט שעהנע און רעליעפע פארבען, כדי דאס בילד זאל וואס שעהנער און שטארקער ארויסקומען — זיצען די דיינים ארום די טישען אויסגעזעצט, און ער אליין געהט פון איין טיש צום צווייטען ארום חאפען דא און דארטען א קוק אין די דינים, וואס ווערען געבראכט פאר זיי.

פלוצלינג האבען זיי דערזעהן א מאן, אין פויערשע קלייי־דער אנגעטהון שטעהט אין טהיר.

ר׳ גרשון האט איהם אנגענומען פאר אן ארימאן, וואס איז געקומען א נדבה בעטען.

האט ער איהם א מטבע דערלאנגט.

דער בעל שם האט אבער די מטבע נים געוואלט נעהמען, זאגענדיג איהם דערביי, אז ער האט עפּיס מיט איהם א סוד צו רעדען.

האט איהם ר׳ גרשון אין א בעזונדערען צימער אריינגעפיהרט.

דאן האט דער בעל שם א קאפּיע פון די תנאים ארויס־

גענומען, ער האט זי ר' גרשונ'ען געוויזען, און תוך כדי דיבור האט ער זיך צו איהם מיט דעם טאן פון בעל עגלה אנגע־רופען : —

איך וויל איהר זאלט מיר מיין ווייב געבען. איך וויל זי צו זיך נעהמען.

מען קען זיך פארשטעלען, וואס דער גאון ר' גרשון קאטאווער האט געמוזט פיהלען אין דעם מאמענט, ווען ער האט דערזעהן, וואס פאר א גראבען נפש דער פאטער זיינער האט עס פאר זיין שוועסטער אויסגעקליעבען. עס האט איהם געשווינדעלט פון דעם געדאנק, אז דיעזער מגושמ'ער עם הארץ וועט עס זיין שוואגער זיין. מען קען זיך פארשטע־לען, וואס פאר א שוידערליכען איינדרוק עס האט אויף איהם געמאכט דאס אויסזעהן פון דיעזען מענשען און דער טאן, — שוין ניט נעהמענדיג אין אכט די פראזא אליין, — מיט וועלכען ער האט די ווערטער „איך וויל, איהר זאלט מיר מיין ווייב געבען" ארויסגערעדט.

זיין פערצווייפלונג איז אזוי גרויס געווען, אז ער איז גרייט געווען, ברעכען דאסווארט, וואס זיין פאטער האט געגעבען, מבטל זיין, די תנאים, וואס זיין פאטער האט גע־שריעבען.

אויך דאס מאל אבער איז איהם די שוועסטער זיינע אין וועג געשטאנען.

זי האט געהאלטען אין איין טענה'ען : —

מען קען געגען דעם פאטער'ס ווילען ניט געהן.

אז דער שידוך איז איהם געפעלען געווען, בעדארף ער אויך אונז געפעלען.

האט מען אלזא די צייט פון חתונה בעשטימט.

פאר דער חופה האט דער בעל שם זיין סוד פאר זיין פרוי ענטפלעקט.

ער האָט איהר דערצעהלט, ווער ער איז עס אַזוינס, און וואָס ער דענקט אין דער צוקונפט צוטהון.

ער האָט אָבער אַ תנאי מיט איהר אויסגענומען, זי זאָל וועגען איהם קיינעם קיין שום זאַך ניט דערצעהלען — ביז עס וועט פאַר דעם דער ריכטיגער מאָמענט קומען.

על אפו ועל חמתו האָט אַלזאָ ר' גרשון קאַטיוווער געמוזט דעם בעל שם אַלס זיין שוואָגער אַנערקענען. האָט ער אָבער חאָטש אויף וויפיעל עס איז איהם „אויסמענשלען" געוואָלט: ער האָט איהם חאָטש אויף וויפיעל עס איז פאַר אַ שטיקעל יודע תורה געוואָלט מאַכען.

האָט ער אָנגעהויבען צו האָרעווען איבער איהם. ער אַליין האָט מיט איהם תורה געלערענט.

זיין אַרבייט האָט זיך אָבער מיט קיין ערפאָלג ניט געקרוינט. דער בעל שם האָט זיך פאַר אַ זעהר שלעכטען תלמיד אַרויסגעוויזען. אפילו די גרינגסטע זאַכען, וואָס ר' גרשון האָט איהם געלערענט, האָט ער ניט געקענט תופס זיין.

דער בעל שם האָט זיך די גאַנצע צייט, וואָס ר' גרשון האָט מיט איהם תורה געלערענט, פאַר אַ גרויסען עם הארץ פערשטעלט, וואָס די פערשטאָפּטע קאָפּ זיינע קען קיין זאַך ניט אויפנעהמען.

האָט ר' גרשון אויף איהם מיט דער האַנד אַ מאַך געטהון. ער האָט איינגעזעהן, אַז ער וועט שוין פון איהם קיין למדן ניט קענען מאַכען.

ער האָט אָבער, דאַך אַזאַ גוואַלדיגען עם הארץ פאַר קיין שוואָגער ניט געוואָלט האָבען. האָט ער אָנגעהויבען איבערצורעדען זיין שוועסטער, זי זאָל זיך גט'ען מיט איהם. ביי איהם איז רעכט געווען, די שוועסטער זיינע, וועלכע

האט זיך שוין איינמאל מיט א מאן גע'גט, זאל אויך פון איהר צווייטען מאן א גט נעהמען.

ווי גרויס אין תורה און צדקות ער איז ניט געווען, האט ער דאך אויף זיין געוויסען די גרויסע זינד גענומען, צווישען מאן און פרוי מחלוקת צו ברענגען און פעראורזאכען זייער שיידען זיך.

אזוי גרויס איז געווען די שנאה, וואס ער האט צום בעל שם געפיהלט.

אויף אזוי פיעל האט ער איהם ניט געקענט סובל זיין.

די אלע רעד זיינע זיינען אבער אהן דער קלענסטערווירקונג אויף זיין שוועסטער געבליעבען.

אויב ער האט אויף איהר קיין איינפלוס ניט געהאט נאך פריהער דעם שידוך צושטערען, דאמאלס נאך, ווען זי האט קיין אהנונג וועגען דעם בעל שם'ס גרויסקייט ניט גע־האט, איז שוין א פשיטא, אז ער האט אויף איהר קיין איינ־פלוס ניט געקענט האבען יעצט, ווען זי האט שוין גוט גע־וואוסט, אז דער מאן איהרער איז א פערבארגענע ליכט א גרויסע, וועלכע וועט אין דער גאר נאהענטער צוקונפט די גאנצע אידישע וועלט בעשיינען.

ר' גרשון האט זיך אבער פעסט געהאלטען ביים בעשלוס זיינעם, אז זיין שוועסטער מוז זיך מיט דעם בעל שם גט'ען. ער האט איהם פאר קיין שוואגער ניט געוואלט האבען.

און ווען זי האט זיך אלץ אבגעזאגט זיין ווילען צו ער־פילען, האט ער זיך אנגערופען צו איהר: —

איך קען די חרפה בושה, וואס איך האב פון דיין מאן אויסצושטעהן, ניט איבערטראגען. דאס בעסטע וואלט גע־ווען, ווען דו וואלסט זיך וועלען גט'ען מיט איהם. אויב גט'ען זיך אבער מיט איהם ווילסט דו ניט, וועל איך דיר

אַ פערד קויפען און פאָהר דיר אוועק מיט איהם פון דאנען, א וואו דיין הארץ גלוסט.

דער גרויסער גאון און צדיק האָט פון זיך זיין אייגענע שוועסטער פערטריעבען, אבי ער זאָל ניט דאַרפען דעם מגושם׳דיגען שוואָגער זיינעם פאַר די אויגען זיינע זעהן.

אזאַ גוואַלדיגע שנאה האָט ער צו איהם געפיהלט.

אזאַ טיעפער האַס האָט צו איהם, ביי איהם אין הארצען געלעבט.

ז.

זיעבען יאהר התבודדות.

דער בעל־שם מיט זיין פרוי האבען זיך אין א דארף בעזעצט. ער פלעגט ליידם גראבען און די פרוי זיינע פלעגט די לייהם אין א וואגען אין די נאהענטע שטעדט צום פערקויפען אוועקפיהרען. — דער בעל־שם פראוועט זיעבען יאהר התבודדות. — צווישען די קארפאטען בערג האט ער זיינע גרויסע געדאנקען אויסגעטראגען. — נאך די זיעבען יאהר איז דער בעל־שם א שוחט געווארען.

ר' גרשון האט אלזא פון זיך זיין שוועסטער און שוואָגער פערטריבען.

ווי אכזריות'דיג דיעזער אקט זאל אבער אויסערליך ניט אויסזעהן, קען ער דאך קיין שווארצען פלעק אויף ר' גרשון'ס פערזענליכקייט ניט ווארפען. מיר קענען דורך דעם בשום אופן ניט קוקען אויף איהם, ווי אויף א מענשען, וואס האט א שטיינערען הארץ פערמאגט.

מיר בעדארפען פערשטעהן די פסיכאלאגיע פון אזא מענשען ווי ר' גרשון. מיר מוזען זיך אין זיין אינערליכער וועלט איינטראכטען, מיר זאלען איהם קענען מוחל זיין די זינד, וואס ער איז געגען זיין שוואגער און שוועסטער בעגאנגען.

ר' גרשון איז געווען איינער פון די גרעסטע גאונים פון זיין דור. ער איז ניט נאר אין נגלה אליין גרוים געווען. ער איז אויך א גרויסער מקובל געווען. ער איז געווען איינער פון די גרעסטע אויטאריטעטען אין דער קבלת האר"י ז"ל, איינער פון די גרעסטע וואס האט אין יענעם דור געלעבט.

דער גרויסער גאון ר' יחזקאל לאנדא, דער בעל הצל"ח, טיטולירט איהם אין איינעם פון זיינע בריעף צו איהם מיט פאלגענדע שבחים: „אהובי, ידיד נפשי, הרב המופלא, מופלג בתורה ובחסידות", און אין א צווייטען בריעף שרייבט ער אויף איהם: „בר פחת, ובריכי, חכם עדיף מנביא, ליש ולביא, מופלג בתורה ובחסידות, שושן סודות, החכם השלם והכולל".

און ניט קיין קלענערע שבחים פערמאגט פאר איהם אויך דער גרויטער גאון ר' יונת'ל פראגער. אין זיין לוחות העדות שרייבט ער ווענען איהם פאלגענדעס: „הרב החסיד, מופלג בתורה ומקובל אלהי."

און אויך פיעלע אנדערע גאונים און גדולים פון יענעם דור האבען וועגען איהם מיט גוואלדיגען יראת הכבוד גערעדט.

עס וואלט דעריבער פאר אזא גאון און צדיק, ווי ר' גרשון קוטיוער איז געווען, פאר אזא גאון און צדיק, וועל־כער האט זיין גאנצען לעבען אין תורה און יראת שמים געווייקט, פיעל גרינגער געווען פון זיין עולם הבא זיך אב־זאגען, איידער צו וואהנען אונטער איין דאך מיט אזא פראסטען נפש און גראבען ברודער, פאר וועלכען דער בעל שם האט זיך אין זיינע אויגען אויסגעגעבען, איידער צו פיהלען איהם און זעהן איהם שטענדיג פאר זיינע אויגען אלס א שוואגער זיינעם, אלס דעם מאן פון זיין שוועסטער.

סיי ווי סיי, דער בעל שם האט געמוזט בראד פערלא־זען. ער האט געמוזט ווידער אמאל דעם וואנדער־שטעקען אין זיין האנד נעהמען און געהן זוכען פאר זיך און פאר זיין פרוי א מקום מנוחה ערגעץ.

זייער איינציגער פערמעגען, וואס זיי האבען געהאט מיט זיך, איז געווען דער פערד און וואגען, וואס ר' גרשון האט געקויפט פאר זיי.

האבען זיי זיך אין א דארף צווישען קוטעוו און קא־סעוו בעזעצט.

זיין פרוי האט אין דארף געוואהנט, און ער פלעגט זיך אוועקלאזען שטענדיגע „התבודדות פראווען צווישען בערג גרויסע", צווישען די דארטיגע קארפאטען־בערג, „צווי־שען וועלכע עס האט זיך א טיעפער טהאל געפונען".

און צוויי דריי מאל א וואך פלעגט צו איהם זיין פרוי קומען מיט איהר פערד און וואגען. פלעגט ער אויף דעם וואגען לייהם אנלעגען, און זי פלעגט די לייהם אין דער נאהענטער שטאדט אוועקפיהרען און זי פערקויפען דארטען— און דערפון האבען זיי זייער ארים חיונה געצויגען.

דער מאן, וואס איז מיט גאט'ס ווארט צו צעהנדליגער טויזענד מענשען געקומען, האט נאך דאן, ווען די גרויסע ליכט האט שוין פון איהם ארויסגעשטראהלט, געמוזט ערד גראבען, כדי ער זאל קענען זיך און זיין פרוי ביים לעבען דערהאלטען.

דער מאן, וואס האט אזוי פיעל נייעס און רייכען אינ־האלט אין אידישען לעבען אריינגעטראגען, האט זיעבען יאהר גאנצע אין שרעקליכער נויט און דחקות פערבראכט און האט מיט געצעהלטע גראשענס א וואך לעבען דורכגעמאכט.

— ארים און פינסטער איז אבער דאמאלס נאר זיין מא־טעריעלע, אויסערליכע וועלט געווען. אין זיין אינערליכער וועלט האט דיא אלע זיעבען יאהר א גרוים רייכטהום גע־הערשט. עס האט דאמאלס דעם לעבענס וועג זיינעם א העלע ליכט א גרויסע בעלויכטען.

ער האט דארטען די אלע זיעבען יאהר אין התבודדות און אין יחוד מיט דער נאטור פערבראכט. ווייט און אבגע־זונדערט פון דעם גאנצען לעבענ'ס־טומעל און אויסגעטהון פון אלע מענשליכעליידענשאפטען, האט ער אין א פערוואַ־

פענער הייהל געלעבט. נאָך ביז צום הייַנטיגען טאָג ווערט אויף דעם אָרט און אויף דער הייהל, אַוואו דער בעל שם פלעגט זיינע נעכט און טעג פערברענגען, דעם פערבייגעהער אַנגעוויזען.

ער האָט די שענע שטילקייט און ריינע מנוחה בעדאַרפט, כדי ער זאָל אונגעשטערט זיך קענען קאָנצענטרירען אין די טיעפע געדאַנקען זיינע, וועלכע האָבען אָנגעהויבען דאַמאָלס רייף ווערען ביי איהם.

האָט ער דאַרטען אַפּילו אין דעם טאָג צופיעל טומעל און מגושם לעבען פאַר זיך געפונען.

ווי יעדער פּאָעטישע און טרוימערישע נאַטור, האָט ער אויך די פערטרויערטע און פערטרוימטע נאַכט ליעב געהאַט און האָט ביי זיך אין הארצען איהר סוד געטראָגען.

„עס איז בעסער עטליכע שטונדען ביי טאָג צו שלאָ־פען — פלעגט ער זיינע תלמידים לערנען — כדי מען זאָל קענען וואָס מעהר שטונדען ביי נאַכט וואַך זיין" —

פלעגט ער שלאָפען ביי טאָג און וואַך זיין די נעכט —

און מיט זיין הארץ און נשמה אין יחוד פערברענגען.

ביי דעם גרויסען פייער פון זיין נשמה פלעגט ער, אין דער פינסטערער און נאַכדענקליכער שטילקייט פון דער נאַכט, שלייפען דיא פּעריל זיינע, וואָס ער האָט פון די טיעפסטע טיעפענישען זיינע אַרויסגעבראַכט.

אָט דאָ אַ צווישען די קאַרפּאַטען־בערג, וואָס געפינען זיך אין דעם טייל גאַליציען, נעבען בוקאָווינען, אָט אין יענעם נשמה־רייכען און שענעם ווינקעל, א וואו די נאַטור בעווייזט זיך פאַר דעם מענשען אין איהר גאַנצער פּראַכט און גלאַנץ, האָט דער בעל שם זיבען יאָהר גאַנצע געלייטערט די גרויסע נשמה זיינע.

אָט דאָ, צווישען די גרויסע בערג און טיעפע טהאָלען,

צווישען די געדיכטע וועלדער און דעם ווילדען פראכט פון דער נאטור דארטען, האט דער בעל שם גאנצע זיבען יאהר אין קלעהרען און דענקען און טראכטען פערבראכט. „און אפטמאהל פלעגט ער אין אזא גרויסער עמקות פערגעהן, אז ער פלעגט קענען ארומגעהן טראכטענדיג דריי טעג און דריי נעכט דורכאנאנד, ניט וויסענדיג און בעמערקענדיג עס".

דא האט ער זיך צונויפגעגאסען מיט דער גאנצער נאטור דערפיהלט.

אט דא האט ער זיך אין גאט און גאט אין זיך דערשפירט.

דא איז ער צו דעם גרויסען און גראנדיעזען פאנטעאיס־טישען אמת דערגאנגען, אז עס זיינען גאר קיינע בעזונדערע זאכען פאראן.

אז די אלע מילי־מיליאנען פערשידענע פארמען פון לעבען און עקזיסטענץ זיינען אין תוך זייערען די איינהייטליכע און איינפאכע סובסטאנץ פון דער געטהייט.

דא איז ער דעם גרויסען און שענעם סוד דערגאנגען, אז אלעס, אלעס, וואס לעבט און עקזיסטירט, לעבט און עקזיסטירט נאר דערפאר, וואס גאט'ס לעבען און גאט'ס עקזיסטענץ געפינט זיך אין דעם.

„ווען דער מלכו של עולם וואלט זיין געזיכט פון אונז בעהאלטען, וואלט דאס גאנצע לעבען אויסגעלאשען ווערען. ווען דיא שכינה וואלט פון אוניווערזום איהר השפעה אוועק־נעהמען, וואלט אלעס, אלעס זיין לעבען און עקזיסטענץ פערלארען".

דא האט ער זיך דערטראכט צום גרויסען פרינציפ

אויף וועלכע זיין שיטה וועגן דער גאטהייט איז געבויעט, אז —

„צווישען די אלע עולמות און אלעם דעם, וואס געפינט זיך אין זיי, אלעס, וואס מיר קענען מיט אונזער געפיהל און שכל בעגרייפען, אלעס, וואס געפינט זיך אין דער נאטור, וועלכע זעהען און ווייזען זיך אונז אוים אלס זאכען, וואס זיינען אויסערהאלב השם יתברך און זענען אבגעשיידט פון איהם, זענען אין זייער אייגענער וועזענליכקייט גאר ניט, און זייער עקזיסטענץ העננט גענצליך אב פון דעם ווארט פון איהם יתברך. און ער און זיי זענען אלע איינס. מעהר ניט — קודשא ברוך הוא האט זיך אליין בעהאלטען כביכול אין פיעלע פערשיעדענע מינים לבושים און בעהעלטענישען און קאנצענטראציאנען, אין וועלכע אין דורך וועלכע ער בעהאלט זיך אוים פון די אויגען פון די, וואס ער האט בעשאפען, און זיי זעהען יעדער זאך ווי א וואלקען־מחיצה, וואס שיידעט און טיילט אב צווישען זיי אין זייער בעשעפער. און אין דעם אליין טאקי בעשטעהען די גוואלדיגע און שרעקליכע גבורות פון „יוצר בראשית" —

„ער פערהילט זיך פון אונז אין זיינע ענטפלעקונגען און ענטפלעקט זיך פאר אונז אין זיינע פערהילונגען". *)

דא האט ער זיך אויף אזוי פיעל אין דער נאטור איינגעלעבט, אז ער האט זי אנגעהויבען אלס א לעבעדיג וועזען

---

*) בין כל העולמות כלם וכל מה שיש בהם, כל המורגש והמוטבע והמושכל, שהם נראים ונדמים לנו שהם דברים חוצה לו י"ת ונפרדים ממנו, אינם בעצמותם כלום, ותלויים רק ברוח פיו י"ת, והוא והם הכל אחד. ורק שהסתיר הקב"ה את עצמו כביכול, בכמה מיני לבושין והסתרים וצמצומים, שבהם ועל ידם הוא מסתתר מעיני בריותיו והם רואים כל דבר כענן חוציץ, מבדיל ומפריד בינו לבין קונו. והן הן גבורותיו ונוראותיו של יוצר בראשית, שהוא מתעלם בגלויו ומתגלה בהסתרו.

צו עמפפינדען. יעדער בוים און יעדער גרעזעלע האט ביי איהם א נשמה פערמאגט.

פלעגט ער מיט זיי אין די שטילע און טיעפע נעכט נע־שפרעכען פיהרען וועגען דעם גרויסען סוד פון וועלכען זיין הארץ און נשמה זיינען דאמאלס פול געווען.

זיי האבען איהם פערשטאנען.

און אויך ער האט זייער געשפרעך געהערט און פערשטאנען.

„ער האט זיך דארטען די שפראך פון עופות און בוימער אויסגעלעהרענט צו פערשטעהן״.

זיינע אויערען האבען פערנומען די שירה, וואס האט זיך איבער דעם גאנצען וועלטאל צום בורא עולם געטראגען, פון אלעם דעם, וואס ער האט מיט לעבען געבענטשט.

ער האט געשפירט די גרויסע פרייד, וואס איבערפילט דעם גאנצען אוניווערזום אין זיין שטרעבונג ז י י ן הייליגען נאמען צו דיענען.

„אלע, אלע דיענען איהם יתברך לויט דעם פערשטאנד און שכל, וואס ער האט זיי געגעבען. און אפילו דאס קליינע ווערימעל טהוט די ארבייט זיינע לויט די כחות וואס ער, יתברך, האט אויך איהם משפיע געווען״.

ער איז דא דעם גרויסען סוד דערגאנגען, אז אלעס, אלעס וואס געפינט זיך אויבען און אונטען איז „איין הארמאנישע אחדות״.

אט אזוי האט דער בעל שם זיעבען יאהר פערבראכט ווייט פון שטאדט־טומעל און אבגעזונדערט פון מענשען. ער פלעגט שטענדיג גרויסע הפסקות פאסטען, און פלעגט ער וועלען עסען, פלעגט ער א גריבעל אין דער ערד אויסגראבען און אנפילען עס מיט מעהל און וואסער, ער פלעגט עס

לאָזען זיך אויסבאַקען אויף דער זונן, און דאָס איז זיין גאַנ־צער עסען געווען נאָך דעם לאַנגען תענית זיינעם.

נאָך די זיעבען יאָהר האָט דער בעל שם דאָס דאָרף פערלאָזען און האָט זיך אַ שטיקעל צייט ווידער מיט מלמדות בעשעפטיגט. ניט ער און ניט די פרוי זיינע זענען שוין מעהר אימשטאַנד געווען די שרעקליכע דחקות־הפרנסה איבערצוטראָגען. ער האָט אָבער בשום אופן ניט געוואָלט געהן בעטען זיך צו זיין שוואָגער. האָט ער זיך דעריבער צו זיין פריהערדיגער בעשעפטיגונג גענומען.

ער האָט אָבער אויך יעצט ווי ווייט מעגליך פון מענשען זיך אויסבעהאַלטען, און האָט אַלס „נסתר" געלעבט. אַזוי ער האָט פריהער, אין די ערשטע מלמדות־יאָהרען זיינע, דאָך פון צייט צו צייט אַביסעל ליכט פון זיך געלאָזט אַרויס־שטראַהלען, האָט ער יעצט די גאַנצע גרויסע ליכט זיינע אין זיך בעהאַלטען.

ער האָט אַלעס מעגליכעס געטהון, ער זאָל וואָס מעהר אַלס פּראָסטער מענש אויסזעהן, מען זאָל וואָס וועניגער די פערבאָרגענע ליכט זיינע קענען בעמערקען.

פלעגט ער גלייך מיט אַלע פּויערים און עמי הארצים אַ פּעלצעל טראָגען, וועלכען ער פלעגט מיט אַ ברייטען גאַר־טער ארומבינדען.

דיזער פּעלץ פלעגט איהם אַלס מאַסקע דיענען, מען זאָל זיין סוד ניט ענטדעקען. אין דיזען פּעלץ פלעגט ער איבע־ראַל געהן, און יעדער איינער האָט אויף איהם, ווי אויף אַ זעהר פּראָסטען און גראָבען נפש געקוקט.

אין אַ צייט אַרום האָט ער זיך שחיטה אויסגעלערנט. ער האָט זיך מיט זיין פאַמיליע בעזעצט אין דאָרף קשיליוויץ, וואָס האָט זיך געפונען ניט ווייט פון יאַזלאָוויץ, אַ וואו

ער איז אמאל א „בעהעלפער" געווען. זיין פרוי פלעגט מיט דעם שנאפס־פערקויף אונטערהאנדלען, און ער פלעגט זיך ביי איהם אין דארף און אין דיא ארומיגע דערפער מיט שחיטה בעשעפטיגען.

ער איז אבער אויך יעצט א „נחבא אל הכלים" געווען — „א שוחט ווי אלע שוחטים".

אויב ער האט שוין מעהר ניט געקענט פאר גאר א פראסטען מענשען זיך אויסגעבען, האט ער אבער אלעם געטהון, מען זאל וואס ווייניגער זיין גרויסקייט פערדעכטיגען.

ווארום עס איז נאך די צייט ניט געקומען, ער זאל נתגלה ווערען.

ער האט נאך בעדארפט אלס נסתר לעבען.

ח.

די ערב מאמענטען פון זיין התגלות.

די ערב מאמענטען פון זיין התגלות. דער בעל שם איז א שוחט געווארען. די צוויי ברידער מרגליות אנטלויפען אין דארף צו איהם. ר' גרשון נעהמט דעם בעל שם צו זיך און מאכט איהם פאר זיין פערד־טרייבער. ער פערפיהרט איהם אין א בלאטע. שיקט ער איהם ווידער פון זיך אוועק. דער בעל שם ווערט אן ארענדאר. אויף ראש־השנה פלעגט ער קיין בראד פאהרען. ער טראגט זיך ארום שטענדיג מיט ספרים אין עברי־טייטש. ר' גרשון פיהרט איהם צו איינעם פון די בראדער רבנים, ער זאל איהם אויס'מוסר'ען.

עס איז שוין אבער דער מאמענט פון התגלות ניט ווייט געווען.

געגען זיין ווילען האט דער בעל שם שוין ניט מעהר געקענט די גאנצע גרויסע ליכט זיינע אין זיך פארבארגען האלטען.

איידער עס ווערט דער ליכטיגער טאג געבוירען, שיקט די זונן די ערשטע שטראהלען איהרע זיין אנקומען אנ־צוזאגען:

די גרויסע פערבארגענע ליכט פון בעל שם האט שוין מעהר ניט געקענט גאר אין גאנצען פארבארגען און פארהיי־לען בלייבען.

איינציגע שטראהלען זיינע האבען דאך פאר זיך א וועג אויסגעבראכען און האבען אנגעהויבען ארום זיך ליכט פאר־שפרייטען.

די פאָלגענדע לעגענדע ווערט אונז וועגן די ערב־מאַ־מענטען פון זיין התגלות דערצעהלט:

אין דער שטאָדט יאזלאָוויץ איז דער בעריהמטער גאון ר׳ צבי מרגליות, דער פאטער פון די צוויי בעריהמטע גאונים ר׳ יצחק און ר׳ מאיר מרגליות, אלס רב געווען אַנגעשטעלט. צו יענער צייט זענען זיי נאָך ביידע גאָר יונגע קינדער געווען און האָבען ביי זייער פאטער תורה געלערנט. דער ער־שטער איז דאַמאלס זעכצעהן יאָהר אלט געווען, און דער צווייטער עלף.

פלוצלונג האָט ביי יעדען איינעם פון זיי אין הארצען א גוואַלדיגער פארלאַנג אַנגעהויבען צו ברענען, זיי זאָלען צום שוחט פון קשילאָוויץ אַראָבפאָהרען.

וואָס זיי האָבען אייגענטליך געוואָלט דאָרטען, וואָס עס האָט זי געצויגען אהין —

האָבען זיי ניט געוואוסט.

איין זאַך האָבען זיי אָבער געפיהלט און געוואוסט, אַז זיי מוזען אהין וואָס גיכער פאָהרען.

זייער גאַנצע אינערליכע וועלט איז פון דיזען פארלאַנג בעהערשט געווען.

עפּיס אַ פארבאָרגענע קראַפט האָט זיי געצויגען אהין.

ווי פאַר׳כשופ׳טע זענען זיי א שטיק צייט ארומגעגאַנ־גען. זיי האָבען פון קיין שלאָף און רוה ניט געוואוסט.

די פאַנטאַסטישע און אונבעקאַנטע פיגור פון שוחט אין קשילאָוויץ איז זיי שטענדיג פאַר די אויגען געשטאַנען און האָט זיי צו זיך גערופען און געצויגען.

האָבען זיי זיך ענדליך געגעצליך אין דער האַנד פון דער פאַרבאָרגענער קראַפט איבערגעגעבען.

זיי האָבען געפיהלט, אַז זיי וועלען זי ניט קענען גובר זיין, אַז זיי וועלען מוזען איהר פארלאַנג נאָכגעבען.

האבען זיי, קיינעם קיין ווארט ניט זאגענדיג דערפון, זייער היים פארלאזען, און האבען זיך צום בעל שם אוועק־געלאזען.

דערווייל האט זיך פארשפרייט די ידיעה אין שטאדט, אז די צוויי ברידער מרגליות זענען פארלארען געגאנגען.

ביי זייער פאטער אין הויז איז אן אמת׳ער תשעה באב געווען, און די גאנצע שטאדט האט געקאכט און גערוישט.

מען האט פון דארף צו דארף און פון שטאדט צו שטאדט שלוחים געשיקט, זיי זאלען זיי ערגעץ אויפזוכען.

האט מען זיי ענדליך אין דארף קשילאוויץ געפונען ביים שוחט ר׳ ישראל, און מען האט זיי צוריק אהיים געבראכט.

פיעל גערעדט אבער וועגען אלעם דעם, וואס זיי האבען אין הויז פון שוחט געהערט און געזעהן, האבען זיי ניט; נאר די פאלגענדע ווערטער האבען זיי צו זייער פאטער געזאגט:

דו האסט איהם ניט געזעהן. איז דאס אונמעגליך דיר אבצומאהלען, וואס פאר א מין גרויסער מענש דאס איז. גלויב אונז אבער, אז ער איז קליגער פון אלע מענשען, וואס מיר האבען וועו געזעהן, און ער איז אויך מעהר ירא שמים פאר זיי.

אויך דיביידע פרנסות אבער, דער שנאפס־פארקויף מיט דער שחיטה־בעשעפטיגונג, זענען ניט גענוג געווען, דער בעל שם מיט זיין פאמיליע זאלען קענען פון זיי אן אנשטענ־דיג לעבען מאכען.

כביכול האט איהם נאך לייטערען געוואלט.

ער האט געוואלט, דער בעל שם זאל נאך אלץ אין לע־בען ניט איינגעארדענט בלייבען, כדי עס זאל פון איהם דער

וועג, וועלכען ער האט פאר איהם אין לעבען אנגעצייכענט, ניט פארלארען געהן.

עס איז, דאס אלעס, וואס דער בעל שם האט אין זיין לע־בען ביז דער התגלות זיינע דורכגעלעבט און דורכגעמאכט געוויסע עטאפען געווען, וואס האבען צו דעם גרויסען מא־מענט פון זיין התגלות בעדארפט פיהרען.

די פאלגענדע לעגענדע שילדערט אונז אין וואס פאר א נויט און דחקות זיי האבען דאמאלסט געלעבט.

עס איז שוין איינמאל נאר א פאר טעג צו פסח געבלי־בען און דער בעל שם האט נאך אלץ גאר ניט אויף פסח געהאט. —

ניט קיין מצות און ניט קיין פלייש. האט ער זיין פערד אנגעזאטעלט און האט זיך אין די דערפער אוועקגע־לאזט. האט ער דארט אביסעל שחיטה געהאט, און פאר דעם געלד, וואס ער האט פארדיענט, האט ער מעהל און פלייש אויף פסח געקויפט, און האט דאס אלעס אהיים גע־פיהרט.

פלוצלונג אבער, איידער ער איז אהיים פארפאהרען, האט אנגעהויבען גיסען א שלאק'ס־רעגען, און די מעהל איז חמצ'דיג געווארען.

האט ער זיך אוועקגעלאזט אין אנדערע דערפער צו קוי־לען, און האט פאר דעם געלד, וואס ער האט ווידער פאר־דיענט, נייע מעהל געקויפט.

דער בעזער שיקזאל האט איהם אבער אויך יעצט ניט אבגעלאזט.

אין מיטען וועג האט זיך דער פערד אוועקגעלעגט און דער בעל שם האט געמוזט אליין דעם וואגען שלעפען.

א שטיק צייט האט ער אזוי דעם וואגען איבער דעם

וועג געשלעפט. נאכהער אבער האט ער זיך פון די כחות ארויסגעשלאגען.

ער האט שוין מעהר דעם וואגען ניט געקענט שלעפען.
כאטש פארבלייב דא אין וואלד איבער פסח.
האט ער אנגעהויבען צו וויינען.
ער האט א שטיק צייט מיט הייסע טרעהרען געגאסען;
האט איהם דאס ביטערע געוויין זיינם אויסגעמאטערט.
און עס איז אויף איהם א טיעפער שלאף אנגעפאלען.
איז צו איהם אין שלאף אליהו הנביא געקומען און האט זיך צו איהם אנגערופען:

עס זענען דיינע טרעהרען אנגענומען געווארען און גאט האט דיין תפלה דערהערט.

באלד האט זיך אויף דעם פלאץ א גוי בעוויזען, איז האט די מעהל זיינע צו איהם א היים אוועקגעפיהרט.

און דאס איז געווען — ענדיגט די לעגענדע — דאס ערשטע מאל, וואס דער בעל שם האט גלוי־אליהו געהאט.

אביסעל אנדערש דערצעהלט די אייגענע געשיכטע אן אנדער לעגענדע:

דער בעל שם — דערצעהלט דיזע לעגענדע — האט זיין מעהל אין שטאדט איינגעקויפט און האט זי אויף זיין פערד און וואגען אהיים געפיהרט.

האט אנגעהויבען א גרויסער רעגען צו גיסען, און די מעהל איז חמצ׳דיג געווארען.

דער בעל שם האט מעהר קיין געלד ניט געהאט, ער זאל קענען נייע מעהל קויפען.

איז ער אזוי געפאהרען און מיט ביטערע טרעהרען געוויינט.

אין מיטען וועג איז זיין פערד אוועקגעפאלען.
באלד איז פאר זיינע אויגען א גוי אויסגעוואקסען,

וועלכער האָט ביי איהם די פעל פון פערד פאַר פיער גילדען אוועקגעקויפט.

דער בעל שם האָט דאָס געלד גענומען און צוריק אין שטאָדט געגאנגען און האָט פאַר דעם געלד נייע מעהל גע־קויפט און האָט זי דעם גאנצען וועג אַ היים אין זיין וואָגען געשלעפּט.

ענדליך איז דער בעל שם דאָך געצוואונגען געוואָרען צו בעטען הילף פון זיין שוואָגער.

איז ער מיט זיין פרוי קיין בראָד געפאָהרען.

— מיר האָבען זיך פון שטאָדט צו שטאָדט ארומגע־שלעפּט — האָט ער פאַר זיין שוואָגער זיין ביטער האַרץ אויסגעגאָסען — און מיר האָבען אין ערגעץ קיין מקום מנוחה פאַר זיך געפונען. מיר האָבען שוין מעהר קיין כח ניט די צרות איבערצוטראָגען.

דיזע איינפאכע און הארציגע ווערטער האָבען דאָס האַרץ פון ר׳ גרשון גערוהרט און ער האָט אויף זיי מיט־לייד געקראָגען.

ער האָט זיין שוועסטער און שוואָגער צו זיך אין הויז ארייגענומען. דעם בעל שם האָט ער פאַר זיין משרת גע־מאַכט.

איינמאָל האָט ר׳ גרשון בעדאַרפט אויף איינער פון זיינע רייזען פאָהרען. האָט ער גענומען דעם בעל שם פאַר דעם פערד־טרייבער זיינעם.

ער האָט זיך אָבער אַלס שלעכטער בעל עגלה ארויס־געוויזען, און האָט די פערד אין אַ גרויסער זינקיגער בלאָ־טע פאַרפיהרט:

— וואָס פאַר אַ ווילדער מענש דאָס איז — האָט ר׳ גרשון אויסגעשריען — אפילו פאַר קיין בעל עגלה טויג ער

אויך ניט. אפילו אין דיזען הינזיכט קען מען פון איהם קיינע נוצען ניט האבען. אז אמת'ער לא יוצלח, וואס טויג צו קיין מלאכה ניט.

ווען ר' גרשון האט געזעהן, אז ער קען איהם ביי זיך אין שטוב פאר קיין ארבייט ניט אויסנוצען, האט ער פאר איהם א דארף געדונגען, ער זאל דארטען אלס מוכסן זיין און דערפון זיין פרנסה ציהען.

דא, אין נייעם דארף, איז זייער מעמד־הפרנסה פיעל פארבעסערט געווארען. די פרוי זיינע פלעגט די קרעטשמע פיהרען, און ער פלעגט, ווי שטענדיג, התבודדות פראווען.

„ער האט זיך א התבודדות־שטיבעל אויסגעבויט אין וואלד, און דארטען האט ער געדאווענט און געלעהרענט גאנצענע טעג און נעכט פון דער וואך. נאר פון שבת צו שבת פלעגט ער א היים קומען".

„ער פלעגט זיך דאן אין ווייסען אנטהון און פארברענגען מיט זיין הויז א גאנצען מעת לעת אין עונג שבת. ער האט דארטען פאר זיך אויך א מרחץ מיט א מקוה אויסגעבויט. די פרוי זיינע פלעגט אורחים אין שטוב אריינברענגען און ער פלעגט אין דארף קומען, די אורחים זיינע משמש זיין.

און אויך יעצט האט ער א פארשטעלט לעבען געפיהרט. אויך יעצט האט ער זיך אויסגעגעבען ניט פאר דעם, וואס ער איז אין דער ווירקליכקייט געווען.

פאר די געסט פלעגט ער זיך שטענדיג נאר אין פעלצעל ווייזען, און זיי האבען אויף איהם אלע, ווי אויף א פראסטען מענשען געקוקט.

פאר ראש השנה פלעגט דער בעל שם מיט זיין פאמיליע קיין בראד פאהרען און פלעגט דארטען ביז נאך סוכות פארבלייבען.

און ווי עפעס א מין לײדענשאפט איז דאס ביי איהם געווען, צו רייצען זיך מיט זיין שוואגער ר׳ גרשון, צו טהון אלץ אזוינע זאכען, צוליעב וועלכע ר׳ גרשון זאל איהם אלס וואס גרעסערען עם הארץ מוזען בעטראכטען. עס איז איהם עפּיס ווי אין לעבען געגאנגען, אז ר׳ גרשון זאל אין איהם זיין אמת׳ע פּערזענליכקייט ניט פאררעכטיגען, און זאל גלויבען באמונה שלימה, אז ער האט דא צו טהון מיט א זעהר גראבען און פּראסטען נפש.

פלעגט ער זיך שטענדיג מיט טייטש־ספרים ארומטראגען. ווי ער האט נאר ר׳ גרשון׳ען פאר זיינע אויגען דערזעהן, אזוי האט ער זיך גענומען פאר זיינע ווייבערשע ספרים, תורה פון זיי צו לערנען.

ביי ר׳ גרשון פלעגט עס עקעל ארויסרופען און ער פלעגט דאמאלסט גוואלדיג אויפגערעגט ווערען.

איינמאל, אין חול המועד של סוכות, האט ר׳ גרשון געזעהן, אז דער בעל שם לעגט קיין תפילין ניט. האט ער איהם געפרעגט: „פאר וואס לעגסטו היינט קיין תפילין ניט?“ — האט ער איהם געענטפערט: „איך האב אין די טייטש־ספרים געזעהן, אז יעדער איינער, וואס לעגט תפילין אום חול־המועד איז חייב מיתה.“

איז אויף איהם דער רב זעהר אין כעס געווארען, וואס עס פאלט איהם איין דינים צו פסק׳ענען פון די עברי־טייטש ספרים.

האט איהם ר׳ גרשון צו איינעם פון די בראדער רבנים געפיהרט, ער זאל איהם אויס׳מוסר׳ען און זאל איהם זיין ברכה געבען, אז גאט זאל איהם העלפען, ער זאל קענען אויפ׳ן דרך הישר געהן.

— ער איז דוקא א ירא שמים, — האט ער דעם בעל שם פאר דעם רב פארגעשטעלט, — ער איז אבער א גרויסער

עם הארץ, און אז עם הארץ קען קיין ירא שמים ניט זיין — אין בור ירא חטא.

און דער רב איז זעהר א גרויסער צדיק געווען, און האט א שארף אויג פארמאגט, וואס האט אלעם געזעהן און בע־מערקט.

האט ער געזעהן, ווי בשעת זיי זענען ארייננעגאנגען, האט ר׳ גרשון די מזוזה א קוש געטהון, ווי עס פאדערט זיך פון יעדען כשר׳ען און עהרליכען אידען. דער בעל שם אבער האט די מזוזה ניט געקושט.

דאס זעלבע האט אויך ר׳ גרשון בעמערקט און איז צו־ליעב דעם אויף איהם שטארק אין דער הקפדה אריין.

און באלד, ווי זיי זענען צום רב אין צימער אריין, האט דער בעל שם די מאסקע פון זיין פנים אראבגענומען, און דער רב האט פאר זיינע אויגען א גוואלדיגע גרויסע ליכט דערזעהן.

האט ער זיך באלד פון זיין פלאץ אויפגעהויבען און איז פאר דעם בעל שם שטעהן געבליבען.

דאן האט דער בעל שם צוריק אויף זיין געזיכט די מאסקע ארויפגעצויגען.

האט זיך דער רב צוריק אויף זיין פלאץ אוועקגעזעצט.

האט דאן דער בעל שם ווידער אמאל פון זיין געזיכט די מאסקע אראבגעווארפען, האט זיך אויך דער רב ווידער אמאל פון זיין פלאץ אויפגעהויבען און איז פאר דעם בעל שם שטעהן געבליבען.

אט אזוי האט זיך עס עטליכע מאל איבערגע׳חזר׳ט.

אט האט ער, דער רב, דערזעהן א גרויסע ליכט פון דעם בעל שם ארויסשטראהלען:

און פלוצלינג איז די ליכט נעלם געווארען.

איז אויף איהם א גרויסע אימה אנגעפאלען.

ער האָט ניט פארשטאַנען, וואָס דאָ קומט פאַר אַזוינס.

אַט, האָט איהם דער בעל שם א הייליגער צדיק גע־שיינט צו זיין און אַט האָט ער אין זיינע אויגען אלס זעהר פראָסטער מענש אויסגעזעהן.

האָט ער דעם בעל שם אין א חדר מיוחד אוועקגענו־מען און האָט אויף איהם גוזר געווען, ער זאָל איהם דעם גאנצען אמת אויסזאָגען.

האָט זיך צו איהם ר׳ ישראל אלס בעל שם טוב ענטפלעקט.

ער האָט אָבער אויף דעם רב גוזר געווען, ער זאָל קיי־נעם וועגען דעם קיין וואָרט ניט זאָגען.

און ווען זיי האָבען די הויז פון רב פארלאָזט — ען־דיגט די לעגענדע — האָט דער רב די מזוזה גענומען און גע־זעהן, אז זי איז אַ פסול׳ע געווען.

ט.

דער גרויסער התגלות מאמענט

דער שליסענדער אקארד אין ערשטען פעריאד־יאהרען פון בעל־שם'ס לעבען. — איידער משה רבנו איז א „רועה־ישראל" געווארען, האט ער געמוזט פריהער א „רועה־צאן" ווערען און דער בעל שם האט געמוזט פריהער א מנהיג איבער די קליינע אידישע קינדער ווערען, איידער ער איז א מנהיג איבער די גרויסע אידען געווארען. — נאך די פיעלע יאה־רען פון פארבערייטונגען איז דער גרויסער מאמענט פון זיין התגלות געקומען.

איידער דער רבונא של עולם האט משה רבנו פאר א מנהיג איבער דעם פאלק ישראל בעשטימט, האט ער בעשלא־סען, איהם פריהער צו פראבע שטעלען. ער האט איהם גע־וואלט אויספרובען, צי מען קען איהם די דאזיגע הייליגע אר־בייט — דאס פאלק ישראל אויף דעם ריכטיגען וועג צו פיה־רען — אנפארטרויען.

האט ער איהם געלאזט זיין אין די יונגע יאהרען א פאסטוך פון שאף.

ווען ער האט געזעהן, וויפיעל ליעבשאפט און געטריי־שאפט משה רבנו האט די שעפעלעך ארויסגעוויזען, האט ער געזאגט:

— ווער זאך ווי משה איז ווערט א „רועה־ישראל" צו ווערען.

אויך דער בעל שם איז פון רבונא של עולם צו פראבע געשטעלט געווארען, צו זעהן, צי ער איז ווערט, עס זאל זיך

מיט איהם א נייע תקופה אין אידישען לעבען אנהויבען, צו ער איז ווערט, מען זאל איהם פאר א מנהיג איבער דעם אידי־שען פאלק בעשטימען.

האט ער איהם פריהער אלס מנהיג איבער אידישע קינ־דער בעשטימט.

לאמיר נאר זעהן, ווי ער וועט די קליינע אידען פיהרען. וועט מען ווייסען, צי מען קען איהם דאס פיהרען פון די גרוי־סע אידען אנפארטרויען.

און אויך ער האט, ווי משה רבנו, גלענצענד די פראבע אויסגעהאלטען.

ער האט זיך פיעלע יאהרען מיט די אידישע קינדער פון זיין געגענד ארומגעפיהרט. ער איז פאר זיי די אלע יאהרען זייער גוטער מלאך געווען און האט זיי אונאויפהערליך מיט זיין אונענדליכער ליעבע און געטריישאפט געשיצט און גע־ווארעמט שטענדיג.

און צוזאמען מיט דער ערציהונג פון די אידישע קינ־דער, האט ער זיך אין דיזער ארבייט אויך מיט זיין ער־ציהונג, ער זאל קענען אין דער צוקונפט א פאסענדער מנהיג ישראל זיין, בעשעפטיגט.

און אויך נאך דעם, וואס די דיענסט זיינע ביי די קליי־נע קינדער האט זיך געענדיגט, אויך דאזאפילו האט ער נאך ניט געוואלט ארויסטרעטען אויף דעם בריי־טען און ליכטיגען וועג, וואס די השגחה האט פאר איהם אנגעצייכענט. אויך דאן האט ער נאך ניט געוואלט פריי און ברייט צעעפענען די אלע רייכע אוצרות, וואס ער האט אין זיין גרויסען הארץ און נשמה בעהאלטען געטראגען.

ער האט בעשלאסען נאך מעהר אויף זיך צו ארבייטען, כדי ער זאל קענען אין העכסטען גראד ווערט זיין די הייליגע מיסיאן, וואס איז אויף איהם אין לעבען ארויפגעלעגט גע־

ווארען. ער האט בעשלאסען נאך ווייטער מיט זיין ערציהונג זיך בעשעפטיגען, נאך פיעלע יאהרען אנצוגעהן מיט זיינע פארבערייטונגען צום גרויסען מאמענט, וואס ווארט אויף איהם אין דער צוקונפט.

ער האט געוואלט פריהער די גרעסטע מדרגה אין אהבת־ישראל דערגרייכען, איידער ער וועט אויף זיך די ראלע פון א מנהיג איבער אידען נעהמען.

ער האט דעריבער בעשלאסען נאך עטליכע יאהר ב„הסתר" לעבען און פון דער זייט שטודירען און לערנען דאס אידישע לעבען און שטילערהייד ברענגען איבעראל הילף און טרייסט מיט זיך.

איידער ער האט בעשלאסען א מנהיג־הדור צו ווערען, האט ער זיך פריהער ב ר ע כ ע ן געוואלט, ארבייטען אויף זיך. ער זאל ווערען אויסגעטהון פון אלערליי כוונות און פניות זרות, פון אלערליי פערזענליכע אמביציעס און שטרע־בונגען, וועלכע פארפאלגען דעם גרעסטען צדיק אפילו אין די הייליגסטע מאמענטען זאגאר פון זיין לעבען. ער האט פריער די גרעסטע מדרגה פון „עניוות" געוואלט דערגרייכען, בעפרייען זיך פון דעם קלענסטען שפור פון דער מדה פון „גדלות", כדי אז ווען ער וועט איבערנעהמען די פיהרער־שאפט איבער דעם פאלק ישראל, זאל דאן די הייליגע אר־בייט זיינע דורך און דורך נאר לשם שמים זיין, ער זאל פון איהר זיך קיין אייגענע נוצען ציהען, אז דער פרסום און כבוד, וואס ער וועט דורך זיין פיהרערשאפט איבער דעם אידישען פאלק קריגען, זאל אויף איהם קיין שליטה ניט הא־בען און ער זאל קענען בלייבען גענצליך אונגעריהרט פון דעם אלעם. ער האט געוואלט אין זיין גרויסקייט נאר געבען שטענדיג, אבער גאר ניט נעהמען פאר זיך דורך איהר.

און דעריבער האט ער אזוי פיעל יאהרען די מאסקע

פון א גראבען יונג און א וואולגארען נפש אויף זיך געטראגען.

און דאריבער האט ער אזוי פיעל יאהרען אויף זיבען שלעסער די גרויסע ליכט זיינע געהאלטען פערשלאסען.

ער האט געוואלט די מדה פון גדלות און כבוד־זוכעריי מיט די ווארצלען זייערע פון זיך אויסרייסען.

ער האט זיך ברעכען געוואלט, און דאריבער האט ער זיך געסטארעט מען זאל זיך צו איהם מיט וואס מעהר פער־אכטונג און בטול בעציהען.

ער האט געוואלט, אז עס זאל דורך דעם אטראַ־פירט ווערען ביי איהם די שטרעבונג, וואס לעבט ביי יעדען איינעם פון אונז, מענשען זאלען זיך צו אונז מיט כבוד און רעספעקט בעציהען.

ער האט דארטען אט יענע הויכע מדרגה געוואלט דער־גרייכען, ווען עס ווערט פאר א מענשען אלעס איינס, צי מען לויבט איהם ביז דעם זיבעטען הימעל, צי מען שיט אויף איהם די גרעסטע זלזולים אויס.

און ער האט זי דארטען ווירקליך דערגרייכט.

„אלעס באדארף פאר דעם מענשען גלייך זיין — האט ער זיך און אנדערע שטענדיג געלערנט — און אויף דעם אייגענעם און זעלבען אופן באדארף ער שטענדיג די שבחים און זלזולים פון מענשען אננעמען. זייער ליעבע און שנאה באדארף ביי איהם די אייגענע ווערטה האבען. עס באדארף ביי איהם זיין אלעס איינס, צי מען האלט איהם פאר אזא איינעם, וואס קען די גאנצע תורה אדער פאר אלס אזעלכען וואס וויים גאר אין גאנצען גאר ניט".

„און דאס, וואס קען דעם מענשען ברענגען ער זאל דיזע גרויסע מדה פון „השתוות" — גלייכגילטיגקייט — דער־גרייכען, איז, ער זאל זיך שטענדיג מתדבק זיין אין בורא

יתברך. ווארים צוליעב דעם, וואס ער וועט שטענדיג זיין בע־שעפטיגט מיט דער דביקות זיינער, וועט ער קיין צייט ניט האבען, צו פערנעהמען זיך מיט אזוינע לייכטע און אונ־וויכטיגע זאכען". *)

„און דאס איז דער ענין פון „שויתי ה׳ לנגדי תמיד". ווי באלד איך האב די מדה פון השתוות, ווי באלד אלעס איז אין מיינע אויגען גלייך, ווייס איך, אז גאט איז מיט מיר שטענדיג".

„זאל יעדער מענש טראכטען, אז ער איז מעהר ניט, ווי א קליין ווערימעל, און אז אלע בעשעפענישען, וואס געפינען זיך אויף דער וועלט זיינען חברים זיינע, און קיין איינער פון זיי פערמאגט נאר אט יענעם חיות און יענע פעהיגקייטען, וואס דער בורא יתברך האט איהם געשאנקען". **)

איידער ער האט ביי זיך בעשלאסען, ער זאל לעהרער און וועג־ווייזער פאר דעם אידישען פאלק ווערען, האט ער געוואלט פיעלע יאהרען מיט זיך אליין בלייבען, פיעלע יאה־רען התבודדות פיהרען, פיעלע יאהרען איינטראכטען און איינטיעפען זיך אין דער גרויסער ראלע, וואס שטעהט איהם פאר אין אידישען לעבען צו שפיעלען, און איבערקלערען און איבערטראכטען יעדען שריט און טריט, וואס ער וועט באַ־דארפען אין דער צוקונפט אין זיין לעבענס־וועג דורכמאכען. איידער ער האט באשלאסען מיט זיין נייעםווארט צום

*) הכל צריך שיהיה שוה לאדם, בין שישבחו אותו בני אדם, בין שיגנו אותו, בין שיאהבוהו, בין שישנאוהו, בין שיחזיקו אותו ליודע כל התורה כלה או לחסר כל ידיעה.

ודבר הגורם למדה זו של השתוות — היא הדביקות בהבורא יתברך תדיר, שמחמת טרדת הדביקות אין לו שום פנאי לחשוב בדברים קלים ופחותים כאלה.

**) „שויתי ה׳ לנגדי תמיד". מכאן, שיש לי מדת ההשתוות, שהכל שוה אצלי, אז יודע אני, ש״ה לנגדי תמיד. יחשוב כל אדם, שהוא בריה קטנה וכל הבריות שבעולם חברים לו, ואין ביד אחד מהם יכולת רק מה שנתן לו הבורא יתברך.

אידישען פאָלק קומען, האט ער פריהער געוואָלט ווייט, ווייט פון דעם ארומיגען טומעלדיגען און וואכעדיגען לעבען, אין דער שטילער און ריינער אטמאָספערע פון די טיעפע וועלדער און ברייטע פעלדער, די אלע אלטע ווערטען, וואָס מען האָט איהם געלערנט, איבערערעווידירען און איבערשאַצען, און פאָרמולירען גענוי פאר זיך אליין פריהער דעם אינהאַלט פון די נייע ווערטען, וועלכע זענען ביי איהם אין מארך אין הארצען געבוירען געוואָרען.

ווארום אויב די גאנצע שיטה פון בעל שם וועגען דעם, ווי אזוי מען בעדאַרף גאָט דיענען, אויב די אלע שענע אין גרויסע געדאנקען זיינע וועגען די בעציהונגען, וואָס עקזיסטי־רען צווישען גאָט, מענש און לעבען, האָבען זייערע ערשטע בליטען אין מארך פון בעל שם נאך אין די גאר יונגע יאָה־רען זיינע ארויסגעגעבען, זיינען זיי אָבער ערשט אין די התבודדות ־ יאָהרען זיינע פאָלשטענדיג רייף און פארטיג געוואָרען:

ער האָט פריהער די אלע נייע וועגען אויף וועלכע ער האָט נאָכדעם זיינע אנהענגער געפיהרט, נאָר דורך א נעבעל געזעהן. די אלע גרויסע און שענע אמת'ען, מיט וועלכע ער איז נאָכדעם צום אידישען פאָלק געקומען, זיינען נאך ביי איהם דאן נאר ווייטע אהנונגען געווען. עס האָט בעדארפט פיעל צייט נעהמען, ביז זיי זאָלען זיך קענען פאָלשטענדיג קרים־טאליזירען און פאָרמירען, ביז זיי זאָלען אויף זיך בלוט און פלייש ארויפציהען, און זאָלען זיך אין לעבעדיגע און קרעפ־טיגע געשטאַלטען פערוואנדלען. עס האָט בעדארפט פיעל צייט נעהמען, ביז זיי זאָלען קענען אלע אין איין פעראייניג־טען סיסטעם זייער פאָלשטענדיגען אויסדרוק געפינען.

נאך דעם וואָס ער אליין האָט אויסגעפרובט אין די התבודדות־יאָהרען זיינע גאנצע זיעבען יאָהר דעם אלטען

וועג פון דיענען גאט דורך סגופים און ענויים, אויף וועלכען עס זענען ביז איהם אלע גרויסע און פרומע אידישע נשמות געגאנגען, האט ער זיך נאכדעם פון דיזען וועג אבגעזאגט און האט א נייעם וועג פראקלאמירט.

ער איז צו זיין הייהל, אין וועלכער ער האט די אלע זיבען יאהר התבודדות געפראוועט, מיט דיזעלבע כונות און אויף דעם זעלבען וועג געגאנגען, אויף וועלכען עס איז דער ערשטער און גרעסטער העלד פון די אידישע מיסטעריען, רבי שמעון בן יוחאי, וועמען עס ווערט דער הייליגער „זוהר" צוגעשריבען, צו זיין הייהל געגאנגען, אין וועלכער ער האט דרייצעהן יאהר גאנצע אין בדידות און סגופים פערבראכט.

פערשידענע זענען אבער געווען די וועגען זייערע ווען זיי האבען זייערע הייהלען פערלאזט.

דעם ערשטען, ווען ער האט זיין הייהל פערלאזען, איז די גאנצע וועלט נמאס און מאוס געווען. ער האט דאן א געוואלדיגע שנאה און א ביטערען האס צום לעבען געפיהלט, און עס האט פון איהם מיט טויט און פערניכטונג געוועהט. פון יעדער זאך, אויף וועלכער ער האט זיינע אויגען אנגע־שטעלט, איז א בארג ביינער געווארען, און האט ער געזעהן, ווי מענשען אקערען, זייהען און שניידען, האט ער זיי מיט טויטע קללות געשאלטען, אמאי זיי פארנאכלעסיגען דאס אייביגע לעבען, דעם למוד־התורה, און פארנעהמען זיך מיט א „חיי שעה".

אנדערש איז דאס אבער מיט דעם בעל שם געווען.

ווען ער האט פערלאזען די הייהל, האט ער די גאנצע וועלט מיט א זוניגען שמייכעל אויף די ליפען באגעגענט, און עס האבען זיך פון זיין מויל ברכות פאר דעם לעבען גע־גאסען, און ער האט אין זיין הארצען דעם גרויסען סוד צום אידישען פאלק געטראגען, אז דער וועג פון דיענען גאט

דורך סגופים און ענוים, דורך פייניגען דעם קערפער און פערנאכלעסיגען דעם חומר, אז דיזער וועג, וועלכער ווערט בעטראכט פון אידישען פאלק אלס דער העכסטער און בעס־טער, אלס דער מעהר אנגעלעגטער פאר גאט, אז דיזער וועג, אויף וועלכען ער אליין איז אויך גאנצע זיבען יאהר געגאנ־גען, איז שקר בתכלית השקר און איז דערווידער כביכול —

און האט דאן דעם אידישען פאלק אויף זיין נייעם וועג אנגעוויזען —

אויף דעם וועג וואס פיהרט צו פרייד און לעבענס־גענוס.

ער האט געמוזט פיעל צייט אין התבודדות און אין קלעהרען און טראכטען פארברענגען, ביז עס איז פאר איהם פאלשטענדיג קלאר געווארען דער וועג אויף וועלכען ער זאל דאס אידישע פאלק פיהרען, ביז ער האט זיך פאר זיין שיטה אין עבודת־אלקים צו אט יענער שענער פארמולא דערטראכט. אז —

„דאס לעבען פון דער וועלט איז פאר זיך א תכלית און אז דער מענש וואס לעבט אין פרייד, טהוט דערמיט דעם ווילען פון בורא זיינעם".

אין די יאהרען פון זיין התבודדות און יחוד מיט דער נאטור האט ער די אלע טענער פון דער געטליכער סימפאניע, וואס ווערט פון יעדען בוים און פון יעדען גרעזעלע ארויס־געזונגען, אין זיין נשמה איינגעזאפט, און איז מיט זיי נאכ־דעם, וואס ער האט זיין הייהל פערלאזען, צו די מענשען פון זיין דור געקומען.

ער האט דערהערט דארטען דעם גרויסען שבח, וואס דער גאנצער יוניווערזום זינגט צום בורא עולם פאר דעם לעבען און עקזיסטענץ, וואס ער האט איהם געשאנקען, און

אויך זיין אייגען הארץ איז פון דעם אלעם איבערפילט גע־וואָרען.

ער האָט דערשפּירט דאָרטען דעם גרויסען תענוג און די גרויסע נשמה־פרייד און די ליידענשאַפטליכע ליעבע צום לעבען, וואָס הערשט איבעראַל אין דער נאַטור און האָט דאָס אַלעס אויך אין זיך איינגעזאַפּט.

דער גרויסער „נסיון" האָט זיך אַלזאָ געענדיגט. דער בעל שם האָט די שווערע פּראָבע אויסגעהאַלטען. די פיעלע יאָהרען פון פּאַרבערייטען און פאַרפאַלקאָמען זיך זענען צו ענדע געקומען —

און דער בעל שם האָט באַשלאָסען, אַראָבצונעהמען די שלעסער פון די אַלע רייכע אוצרות, וואָס ער האָט געטראָ־גען אין זיך, און לאָזען געניסען דער גאַנצער אידישער וועלט פון דער גרויסער שפע וואָס האָט זיך געפונען דאָרטען.

עס איז דער גאַנצער קורס פון זיין ערציהען זיך אַליין שוין צו ענדע געוועז. עס איז דער מאָמענט געקומען, ווען דער בעל שם האָט דערפיהלט, אַז ער האָט שוין אין אהבת השם, אין אהבת התורה און אין אהבת ישראל די העכסטע מדרגה דערגרייכט —

און ער האָט באַשלאָסען דעם פערלאַנג פון הימעל נאָכ־צוגעבען —

די מאַסקע פון זיין שטראַהלענדען געזיכט אַראָבצונעה־מען און לאָזען דער וועלט דערזעהן דאָס גרויסע שכינה־ליכט וואָס האָט גערוהט אויף איהם.

עס איז דער גרויסער און גראַנדיעזער מאָמענט פון זיין התגלות געקומען.

ו.

די לעגענדע וועגען זיין התגלות.

דער עפּאָס ביי די אומות העולם וועגען די שעפּפער און רעפאָרמער פון זייערע רעליגיאָנען און דער אידישער עפּאָס וועגען אונזערע. — די צווייטע לעגענדע וועגען דעם התגלות־מאָמענט פון בעל־שם. — ר׳ גרשון קוטיוער זעהט דעם בעל־שם מיט א „זוהר״ זיך ארומטראָגען. — דער עונש, וואָס ער האט געהאט פאר זיין שנאה צו אידען־עמי־הארצים

אין די לעגענדארע ביאָגראַפיעס וועגען די אַלע גרויסע פערזענליכקייטען, וואָס האָבען די אָדער יענע רעליגיאָן געשאַפען אָדער האָבען אויף איהר אַ טיעפען און שאַרפען שטעמפעל ארויפגעלעגט, ווערט מיט אַ שאַרפען שטריך אָנגעצייכענט דער מאָמענט, ווען זייער „התגלות״ איז פאָרגעקומען, דער מאָמענט פון זייער לעבען, ווען זיי האָבען דעם ערשטען מאָל זייער „גלוי־שכינה״ געהאַט.

דיעזער מאָמענט ווערט אין זיי געשילדערט ניט אַלס ווייטערע און העכערע פאָרם, צו וועלכער דאָס גאַנצע פריהעריגע לעבען זייערס — פון שעפּפער אויף דעם רעליגיעזען געביט — האט געפיהרט, ניט אַלס פאָרטזעצונג פון זייער ביז יעצטיגען לעבען, נאָר אַלס אַן אָנהויב פון אַ גאַנץ נייע לעבען, אַלס אַ נייע קאַפּיטעל, וואָס שטעהט ניט אין קיין צוזאַמענהאַנג מיט די פריהעריגע קאַפּיטלען פון זייער לעבען. **ער ווערט ניט אין אַט יענע אַלע לעגענדען אַלס עוואָלוציאָנערער אַקט פון זייער לעבען אויפגענומען.**

נ א ר א ל ס ר ע ו ו א ל ו צ י א נ ע ר ע ר. דער מאָ־מענט פון זייער התגלות, לויט ווי ער ווערט אין אַט יענע לע־גענדאַרע ביאָגראַפיעס געשילדערט, טראָגט אויף זיך א מין פ א ט א ל ע ן האַראַקטער.

פלוצלינג און אונערוואַרטעט דערפיהלען זיי אין זיך א געטליכען כח א גרויסען; פלוצלינג און אונערוואַרטעט דערשפּירען זיי א נייעם „איך" אין זיך און א שטרעבונג א נייעם לעבען אַנצוהויבען; און פלוצלינג און אונערוואַרטעט שניידען זיי אָב הינטער זיך די אַלע וועגען, אויף וועלכע זיי זענען ביז יעצט געגאַנגען, און לאָזען זיך אַוועק אויף דעם נייעם וועג, וואָס זיי האָבען אַט ערשט י ע צ ט דערזעהן פאַר זיך, אויף דעם נייעם וועג, וואָס דער מאָמענט פון „התגלות" האָט פאַר זיי אַנגעצייכענט.

אַנדערש איז דאָס אָבער אין די לעגענדען, וואָס דאָס אידישע פאָלק האָט געשאַפען וועגען די גרויסע פערזענליכ־קייטען זיינע, וועלכע האָבען זיך אויף דעם געביט פון דער אידישער רעליגיאָן אויסגעצייכענט.

דער מאָמענט פון „גלוי־שכינה" אין זייער לעבען איז ניט, לויט דיעזע לעגענדען, פון פאַטאַלען האַראַקטער.

שוין פון געבוירען אָן ווערט פאַר זיי זייער וועג אין לעבען אַנגעצייכענט. דער מאָמענט פון „גלוי־שכינה" קומט צוזאַמען מיט דעם טאָג פון זייער געבוירען. זייער גאַנצער לעבען איז איין גאָלדענע קעט. אין די אַלע פערשיעדענסטע מאָמענטען פון זייער לעבען שטעהען זיי אונטער דער השפעה פון „רוח־הקודש" שטענדיג. שוין מיט דער גאַנצער טעטיג־קייט זייערער, וואָס זיי האָבען נאָך ביז דעם מאָמענט פון „התגלות" פראַקטיצירט, האָבען זיי זייער גרויסע מיסיאָן אין לעבען געדיענט. שוין פון זייערע קינדערשע יאָהרען אָן זענען זיי אויף זייער אייגענעם און נייעם וועג געגאַנגען.

גאָט׳ס־וואָרט, וואָס די גאַנצע וועלט האָט פון זיי נאָך דעם מאָמענט פון זייער „התגלות״ דערהערט, איז אויך פריי־הער אויף זייערע ליפּען געלעגען און האָט שטיל און בעשיי־דען אומעטום זיין ברכה אין לעבען פערשפּרייט.

זיי האָבען דאָס גרויסע געטליכע ליכט נאָך פריהער אין זיך געטראָגען. עס איז נאָר פון דער וועלט בעהאַלטען געווען. ביי זיי אין הארצען אָבער האָט עס שטענדיג געשיינט און געלויכטען און האָט אויך פאַר דער „התגלות״ זייערער ליכ־טיגע „רואה ואינו נראה״ שטראַהלען איבעראַל פערשפּרייט.

און אויב דער מאָמענט פון זייער התגלות בעצייכענט דאָך מיט זיך אין די לעגענדען וועגען זיי אַ נייע תקופה אין זייער לעבען, איז דאָס נאָר אויף אַזוי פיעל, אויף ווי־פיעל זיי האָבען דאַן די גרעסטע מדרגה אין זייער פערפאָל־קאָמענעם זיך דערגרייכט, אויף וויפיעל עס האָט זיך גע־ענדיגט דאַן דער לאַנגער און שווערער וועג פון זייער ערצי־הען און צוגרייטען זיך, זייער טעטיגקייט אין דער עפענט־ליכקייט און אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב אָנצופיהרען, אָבער ניט אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל זיי זאָלען ערשט אין דיע־זען מאָמענט זייער מיסיאָן אין לעבען דערזעהן, אויף וויפיעל זיי זאָלען אין דיעזען מאָמענט ערשט די געטליכע „השפּעה״ אין זיך דערשפּירען.

און דעריבער ווערט ניט אין דעם אידישען עפּאָס וועגען די שעפּפער און רעפאָרמער פון דער אידישער רעלי־גיאָן מיט זעהר שאַרפע שטריכען דער מאָמענט פון זייער התגלות פאַר דער וועלט אָנגעצייכענט. און דעריבער ווערט ניט געענוי און פּינקטליך דער „ווען״ און „וואו״ פון דיעזען התגלות־מאָמענט אין זייער לעבען אָנגעוויזען, ווי עס ווערט אין עפּאָס פון די אַנדערע פעלקער וועגען זייערע רעליגיאָנס־העלדען געטהון.

ווארום ער שטעלט מיט זיך דאָ ניט פאַר אַזאַ וויכטיגען און קאַטאַסטראָפאַלען ווענדונגס־פּונקט אין זייער לעבען, ווי אין דעם לעבען פון די רעליגיאָנס־העלדען פון אַנדערע פעלקער. זיי זענען אויך פאַר דער „התגלות" זעהר גרויס און הייליג געווען. אין דיזען מאָמענט האָבען זיי נאָר דיאַ העכסטע מדרגה דערגרייכט, האָט זייער מיסיאָן אין לעבען איהר העכסטען „תקון" אָנגעהויבען צו בעקומען. זיי האָבען אויך ביז זייער התגלות אָנגעפיהרט די זעלבע טעטיגקייט, וואָס זיי האָבען נאָך דעם מאָמענט פון זייער התגלות אָנגעפיהרט. דער אונטערשיעד איז נאָר אין דעם מאַסשטאַב און נאָר אין דעם, וואָס פריהער איז דיזע טעטיגקייט נאָר „בהסתר" געווען און יעצט איז זי אין „נגלה" איבערגאַנגען.

און דאַריבער געפינען מיר אויך ניט אין עפּאָס, וואָס די אידישע לעגענדע האָט וועגען דעם בעל שם געשאַפען, גענויע דעטאַלען און פּינקטליכקייטען בנוגע דעם מאָמענט פון זיין התגלות.

דאַמאָלט, ווען דער עפּאָס אין עהנליכע פעלע גיט אַן גענוי די צייט און דעם פּלאַץ, ווען דער העלד זיינער האָט אַליין און די גאַנצע וועלט מיט איהם צום ערשטען מאָל דער־זעהן די גרויסע ליכט, וואָס שטראַהלט פון איהם אַרויס, רעדט וועגען דעם אַלעם דער אידישער עפּאָס, וואָס איז וועגען בעל שם געשאַפען געוואָרען, נאָר אין אַלגעמיינע שטריכען.

ניט נאָר דערצעהלט אונז ניט די אידישע לעגענדע דעם יאָהר און אין וועלכען חודש און אין וועלכען טאָג איז די התגלות פון בעל שם פאָרגעקומען: זי ווייסט אפילו ניט אָנצורופען דעם נאָמען פון דער שטאָדט, אין וועלכער דיע־זער גרויסער מאָמענט פון דעם בעליעבטען העלד איהרען האָט פאַר זיך פּלאַץ געפונען.

דעם איינציגען דעטאַל, וואָס זי גיט אונז וועגען דעם

אלעם איז דאס, וואס זי דערצעהלט אונז, אז דער בעל שם טוב איז זעקס און דרייסיג יאהר אלט געווען, ווען ער האט דעם „אור הגנוז" זיינעם פאר דער וועלט בעוויזען, ווען ער האט פון זיך זיין מאסקע אראבגענומען און האט פריי אין ברייט זיין מיסיאן אין לעבען אנגעהויבען דורכצופיהרען.

און פונקט ווי די ערשטע לעגענדע — די לעגענדע וועגען דער פסול׳ער מזוזה — וועלכע איך האב אין פאר דעם לעצטען קאפיטעל איבערגעגעבען, פונקט ווי אט יענע לעגענדע שילדערט אין שטילע און רוהיגע פארבען און אהן דראמאטישע עפעקטען שטארקע דעם התגלות־מאמענט פון בעל שם, ווען ער האט צום ערשטען מאל פרעמדע מענשען זעהן געלאזט דאס גרויסע נשמה־ליכט, וואס האט אויף זיין פנים גערוהט, איז אויך די צווייטע לעגענדע וועגען דעם התגלות־מאמענט פון בעל שם, פון שטילע און רוהיגע אקאר־דען צוזאמענגעשטעלט.

אויך די צווייטע לעגענדע שילדערט ניט די התגלות פון בעל שם אלס א שטורם און דראנג מאמענט, אלס א מא־מענט פון קאטאסטראפאלען האראקטער און פון אויסערגע־וועהנליך איבערראשענדען אינהאלט.

דער הויפט־אינהאלט, וואס די צווייטע לעגענדע גיט אונז וועגען דעם התגלות־מאמענט פון בעל־שם, בעשטעהט אין דעם, וואס דער בעל שם האט זיין פערבארגענע ליכט פאר איינעם פון די גרעסטע גאונים פון זיין דור ענטפלעקט און האט איהם געצוואונגען, ער זאל פאר איהם ביז ד׳ערד דעם קאפ זיינעם בויגען. דעם וויכטיגסטען אקט אין דעם התגלות־מאמענט זיינעם זעהט זיך אין דעם, וואס א י י־נער פון די גרעסטע פארשטעהער פון דעם טראדיציאנעלען אידענטום, וואס האט אלע זיינע יאהרען נאר אויף גמרא און פסוקים פער־

בראכט, האט געמוזט דעם קאפ זיינעם פאר דער חסידות בויגן, אין דעם וואס איינער פון די גרעסטע גאונים פון זיין דור האט א גרויסע ליכט דערזעהן איבער דעם קאפ פון איינעם, וואס האט מיט גרוים דביקות „תהלים" געזאגט, אין דעם, וואס אזא גרויסער למדן און גאון ווי דער קאלאמעער רב איז געווען, איז אין חלשות געפאלען, ווייל ער האט ניט געקענט זעהן די גרויסע ליכט, וואס האט איבער דעם קאפ פון בעל שם געשיינט.

דער רב פון קאלאמעא — דערצעהלט די צווייטע לע־גענדע, וואס מיר האבען וועגען דעם התגלות מאמענט פון בעל שם — איז ארומגעפאהרען איבער די דערפער מעות־חטים צו קלייבען.

אויף'ן וועג האט ער פארבלאנדזשעט און האט זיך צו דעם הויז פון בעל שם צוגעשלאגען. דער בעל שם איז אבער דאמאלס אין הויז ניט געווען. ער האט זיך דאמאלס אין זיין התבודדות שטיבעל געפונען.

האט זיך דער רב מיט די פאלגענדע ווערטער צו דער פרוי פון בעל שם געווענדעט:

א וואו איז דער בעל הבית ?

האט זי איהם געענטפערט, אז ער איז אוועקגעגאנגען צום „מוכסן", העלפען איהם די בהמות זיינע אנצוטרינקען.

ווען דער בעל שם איז אהיים געקומען, האט ער דעם רב משמש געווען און האט איהם אליין די בעט אויסגעבעט און האט איהם וואסער אין א כלי אויף צו וואשען זיך אנגע־גרייט און ער אליין האט זיך מיט זיין פרוי אין איין בעט געלעגט, ווי דער שטייגער פון די דארפס־לייט איז.

האלבע נאכט האט זיך דער בעל שם טוב אויפגעחאפט

און האָט זיך הינטער׳ן אויוועו פאַרקליבען און האָט דאָרטען אין דער שטיל מיט זיין עבודת אלקים זיך באַשעפטיגט.

דערווייל האָט זיך דער רב פון שלאָף אויפגעחאַפּט א׳ן האָט אַ שטאַרקע ליכטיגקייט אויף דעם הינטער־דעם־אויוועו דערזעהן.

האָט ער געמיינט, אַז דאָס האָט זיך עס אָנגעצונדען דאָס האָלץ וואָס איז דאָרטען געלעגען.

האָט ער גענומען די כלי מיט וואַסער, וואָס איז נעבען איהם געשטאַנען און איז געגאַנגען דאָס פייער אויסלעשען.

ווי איבעראַשט איז ער אָבער געוואָרען, ווען ער איז צום אויוועו צוגעגאַנגען און האָט דערזעהן דעם בעל שם זיצען און אַ גרויס ליכטיגקייט שיינט ווי אַ בויגען איבער איהם.

דער רב איז אין חלשות געפאַלען און נאָכדעם ווי ער איז צו זיך געקומען, האָט ער דעם בעל שם געפרעגט:

ווער זענט איהר און ווי אַזוי איז דאָס מיט אייך געשעהן?

האָט איהם דער בעל שם דערויף געענטפערט:

— וואָס וויים איך? איך וויים גאָר ניט. איך האָב „תהלים“ געזאָגט. אפשר האָב איך זיך אין השם יתברך מתדבק געווען און פון דעם איז דאָס גרויסע ליכט געוואָרען.

און פון דאַן און ווייטער — פערענדיגט די לעגענדע — פלעגט דער קאַלאָמעער רב יעדען מאָל פאָהרען צו איהם, ער זאָל פון איהם דברי תורה לערנען.

און יעדען מאָל ווען מען האָט פון קאַלאָמעער רב זיין נייע תורה געהאָרכט, פלעגט מען איהם פרעגען:

— וואו האָסט דו גענומען דאָס אַלעס?

און ער פלעגט דאַן ענטפערען:

— פון איינעם אַן אָרימאַן.

און פון דאַמאָלס אָן פלעגט ער יעדעס מאָל, ווען ער

פלעגט הערען ר׳ גרשון קוטיווער זידלען דעם שוואגער זיי־נעם, זיך אנרופען צו איהם :

— לאזט איהם געמאך. ער איז מעהר חכם פאר אייך.

ער האט איהם אבער גאר ניט געזאגט וועגען אלעם דעם, וואס ער האט שוין וועגען בעל שם געוואוסט.

דער בעל שם האט עס איהם פארבאטען.

און אזוי ארום איז אויך דאן, ווען די גרויסע ליכט פון בעל שם האט אלץ העלער און גרעסער ארום און ארום אנגעהויבען צו שיינען, האט נאך אלץ ר׳ גרשון פון גאר ניט געוואוסט און גאר ניט געזעהן. ווי פריהער האט ער אויך נאך יעצט אויף איהם ווי אויף א גרויסען עם הארץ און גאר פראסטען נפש געקוקט. וואס מעהר גרעסערע מדריגות דער בעל שם טוב האט דערגרייכט, וואס מעהר די ליכט זיינע האט זיך אנגעהויבען ארויסצו־ווייזען, אלץ מעהר האט ער איהם פעראכטעט און פערהאסט.

איינמאל — דערציילט אונז די פאלקס לעגענדע — האט ער געזעהן דעם בעל שם א ספר טראגען. האט ער גע־הייסען דעם בעל שם, ער זאל איהם ווייזען, וואס פאר א ספר דאס איז. ער איז זיכער געווען, אז דאס איז איינער פון די עברי־טייטש ספרים מיט וועלכע דער בעל שם פלעגט זיך אין זיין — ר׳ גרשון׳ס —אנוועזענהייט שטענדיג ארומטראגען.

דער בעל שם האט זיך געפרובט אויסדרעהען, ער זאל נים בעדארפען ווייזען דעם ספר דעם שוואגער זיינעם.

ר׳ גרשון איז אבער צוגעשטאנען צו איהם, ער זאל איהם דוקא יא ווייזען.

האט ער איהם געוויזען.

און איהר קענט זיך פארשטעלען ווי גרוים זיין איבער־ראשונג איז געווען, ווען ער האט דערזעהען דעם ספר „הזוהר" פאר זיך —

און ער האט דאן די גאנצע פעראכטונג זיינע צום בעל שם און די איבערראשונג זיינע, וואס ער האט איהם געזעהן מיט א זוהר זיך ארומטראגען אין דער פאלגענדער פראזע אויסגעדריקט:

—דעם ספר הזוהר בעדארפסטו? נאר דאס פעהלט דיר?

עס איז זיין -- ר' גרשון'ס — עונש געוועז, ער זאל זיין דער לעצטער נהנה צו זיין פון דעם „זיו השכינה", וואס האט אויף דעם בעל שם גערוהט, דערפאר וואס ער האט א טיעפען האס און פעראכטונג צו די אידישע עמי הארצים גע־פיהלט, ווי ער האט עס אין זיינע בעציהונגען צום בעל שם ארויסגעוויזען.

יא.

אין וואלד צווישען בוימער ווערט דער בעל שם אלס אידישער מנהג געקרוינט.

די דריטע לעגענדע וועגען בעל־שם׳ס התגלות. — אין וואלד צווישען די בוימער קרוינט א עדה אידען דעם בעל־שם אלס אידישען מנהיג. — מיט א נאכט פריהער איידער דער בעל שם איז נתגלה געווארען, האט מען איהם פון הימעל געלאזט וויסען, אז עס איז איהם שוין זעקס און דרייסיג יאהר געווארען—און עס איז שוין צייט, ער זאל פאר דער וועלט זיין גרויסקייט ווייזען.

מיט אביסעל מעהר פייערליכקייט, ווי די ערשטע צוויי, שילדערט אונז א דריטע לעגענדע די התגלות פון בעל שם, כאטש אין אלגעמיין האלט אויך זי אן דעם שטילען און „נאטירליכען" כאראקטער פון די ערשטע צוויי.

צו יענער צייט — דערציילט אונז דיזע לעגענדע — איז ביי א צופאל איינער פון ר׳ גרשון׳ס תלמידים אין דארף פון בעל שם פארפאהרען.

דער בעל שם האט איהם מיט גרוים כבוד אויפגענומען און האט איהם בעדיענט.

נאך׳ן עסען האט זיך דער תלמיד אנגערופען צו איהם:

— ישראל, דו זאלסט מיר די פערד אנגרייטען, כדי איך זאל קענען פאהרען באלד א היים.

דער בעל שם האט איהם די פערד געגעבען, און יענער האט זיי אין וואגען איינגעשפאנט:

איז דאַן דער בעל שם צו איהם צוגעשטאַנען, ער זאָל ביי איהם אויף שבת בלייבען.

האַט דיזע בקשה זיינע נאָר גרויס געלעכטער ביים תלמיד אַרויסגערופען. וואָרים דאָס אַלעס האָט איהם דינסטאַג געטראָפען. זיי האַלטען ביי דינסטאַג ערשט און ער בעט איהם ער זאָל ביי איהם שבת האַלטען, פּונקט ווי דאָס וואָלט פרייטאַג פאַר ליכט־בענטשען געווען.

דער תלמיד האַט זיך אַלזאַ אין וועג געלאָזט. ער איז אָבער נאָך קיין האַלבען מייל ניט אָבגעפאָהרען, ווי עס האָט זיך ביי איהם אַ ראָד צעבראָכען. האָט ער זיך צוריק צום בעל שם אומגעקעהרט, און האָט אַן אַנדער ראָד גענומען, און האָט זיך ווידער אין וועג געלאָזט.

ער איז ווידער אַמאָל קיין גאַנצען מייל ניט אָבגעפאָה־רען, ווי עס האָט זיך ביי איהם ווידער עפּעס צובראָכען, און ער האָט נאָך אַמאָל אין דאָרף צום בעל שם זיך געמוזט אומ־קעהרען.

אַזוי האָט זיך מיט איהם די גאַנצע וואָך אַלע מאָל אַן אַנדער סיבה געטראָפען, און ער האָט זיך נאָך אַלץ פון דאָרף ניט געקענט אַרויסרייסען.

דער תלמיד איז אַלזאַ געצוואונגען געווען שבת צו האַלטען אין דאָרף.

האָט ער דערפון זעהר גרויסע יסורים געהאַט, וואָרים, „וואָס וועט ער דאָ מיט דעם דאָרפס־מאַן טאָן?"

דערווייל האָט דער ערב שבת געהאַלטען וואָס מעהר ביים פערשווינדען. עס איז שוין די צייט פון מנחה דאַווענען געקומען, און דער בעל שם איז נאָך אַלץ אין דער היים ניט געווען.

— אַ וואו איז דער מאַן דיינער? — האָט דער תלמיד די פרוי פון בעל שם געפרעגט.

— ער איז אין פעלד מיט די שאף און רינדער — האט זי איהם געענטפערט.

האט ער זיך געשטעלט מנחה דאווגען. נאכהער האט ער מערב אבגעדאווענט, און דער בעל שם איז נאך אלץ ניט געקומען.

ערשט טיעף אין אבענד האט זיך דער בעל שם אין הויז אריינגעכאפט. ער האט זיך אויף א פשוט'ען אופן אויפגע־פיהרט און האט דעם אורח מיט „קדוש" מכבד געווען.

נאכהער האבען זיי זיך צום טיש עסען געזעצט אויף דעם זעלבען אופן, ווי אלע דארפס לייט זיצען מיט זייערע פאמיליען ביים עסען: דאס ווייב האט זיך נעבען איהם גע־זעצט.

דער אורח איז ווי אויף שפילקעס געזעסען און א שרעק־ליכער צער האט זיין הארץ גענאגט.

אין מיטען עסען האט איהם דער בעל שם געבעטען, ער זאל פאר איהם דברי תורה זאגען.

האט איהם ר' גרשון'ס תלמיד דערציילט דעם אינהאלט פון דער סדרה „שמות" וואס איז דאמאלס געגאנגען.

ער האט איהם על דרך הפשט דערציילט וועגען גלות מצרים, וואס די אידען האבען דארטען פון פרעה'ן געהאט אויסצושטעהן. וואס דען זאל ער אזא גראבען יונג דערציילען?

נאך'ן עסען האבען זיי א געלעגער געמאכט פאר דעם אורח אין בעט ביים טיש.

און ער, דער בעל שם, האט זיך מיט זיין ווייב אויף איין געלעגער געלעגט.

האלבע נאכט האט זיך דער גאסט אויפגעכאפט און האט דערזעהן א גרויס פייער אויף דעם אויווען ברענען. איז ער צום אויווען צוגעלאפען, ווארים ער האט געמיינט, אז דאס האלץ האט זיך אנגעצונדען.

ווען ער איז אבער גאר נאהענט צום אויווען צוגעגאנגען, האט ער דארטען א גרויסע ליכט דערזעהן. איז ער צו דער ערד געפאלען און איז חלשות געבליבען.

דער בעל שם האט איהם אבגעמינטערט און האט זיך אנגערופען צו איהם:

— דו וואלסט ניט געווען בעדארפט קוקען דארטען. אוואו עס איז דיר ניט ערלויבט צו קוקען.

אין דער פריה איז דער בעל שם אוועקגעגאנגען אין זיין התבודדות שטיבעל, דאוונען דארטען, און איז צוריקגעקומען זעהר פרעהליך און אויפגעלעגט און האט ארומגעשפאצירט הין און הער איבער'ן הויז. ער האט א „סדר לסעודתא" געזונגען און האט מיט גוואלדיגער דביקות קידוש געמאכט:

אויף יעצט האט דער בעל שם אין מיטען עסען געבעטען דעם גאסט זיינעם, ער זאל פאר איהם תורה זאגען.

איז דער גאסט זעהר מבולבל געווארען.

וואס זאל ער זאגען פאר איהם?

ער האט שוין א פערראכט געהאט, אז ער האט דא א גרויסען פארבארגענעם צדיק פאר זיך.

ענדליך האט ער דאך דעם פארלאנג פון בעל שם נאכגעגעבען און האט פאר איהם א „מאמר מיט פשט" געזאגט.

האט איהם דערויף דער בעל שם געענטפערט:

— איך האב אן אנדער פירוש אויף דעם דאזיגען מאמר געהארכט. — ניט מעהר אווארט אבער.

נאך דער סעודה איז דער בעל שם ווידער אין זיין התבודדות שטיבעל אוועק.

נאך מנחה איז ער שוין מיט זיין התגלות געקומען, און האט פיעל תורה ביים טיש געזאגט. ער האט פאר דעם גאסט פיעלע „רזין דאורייתא" מגלה געווען. וואס קיין אויער האט נאך קיין מאל עטוואס עהנליכעס ניט געהארכט.

נאך הבדלה האט ער אויף איהם גוזר געווען, ער זאל ווענען דעם אלעם גאר ניט דערציילען דעם שוואגער זיינעם.

ער האט איהם אבער געהייסען געהן צו די גרויסע חסידים פון שטאדט און אויך צום רב פון דער קהלה, און זאל צו זיי זאגען בזה הלשון:

„א גרויסע ליכט שיינט ארום אייערע מקומות. עס וואלט כדאי געווען, איהר זאלט געהן די גרויסע ליכט אויפזוכען און זי ברענגען אין שטאדט אריין".

דער גאסט איז זיך א היים געפאהרען און האט איבערגעגעבען אלעס, וואס ער האט געזעהן און געהארכט.

און ווען די חסידים און דער רב האבען דאס אלעס געהערט, האבען זיי אלע בעשלאסען, אז דער בעל שם איז דאס גרויסע ליכט. זיי האבען זיך אויך דערמאנט אין דעם גאנצען וואונדערבארען און אונפערשטענדליכען אויפפיהרען זיינעם ב״ז איצט, וואס האט נאר דורך דעם געקענט פארענטפערט ווערען, מען זאל איהם ווירקליך פאר א גרויסען צדיק האלטען.

האבען זיי זיך אלע צו איהם אין דארף אוועקגעלאזט, בעטען איהם, ער זאל אין שטאדט קומען.

דער בעל שם וואס האט דאס אלעס נאך פריהער פאראויסגעזעהען, האט ניט געווארט ביז זיי וועלען אין דארף קומען:

ער האט זיך אין שטאדט אוועקגעלאזט.

און ווען זיי האבען זיך צוזאמענגעטראפען, זיינען זיי אלע אויף איין פלאץ אראבגעגאנגען, און האבען אין וואלד א שטוהל פון צווייגען פון בוימער געמאכט.

זיי האבען דעם בעל שם אויף דער שטוהל אוועקגעזעצט און האבען איהם דארטען פאר זייער רב בעשטימט.

אין וואלד, א וואו ער האט אזוי פיעל יאהרען אין התבודדות און אין יחוד מיט דער נאטור פארבראכט. אוואו ער האט זיך אזוי פיעל יאהרען צוגעגרייט צו זיין גרויסער ראלע, וואס ער האט בּאדארפט אין אידישען לעבען שפּיעלען. האט ער דעם טראהן פון זיין אמנהיג איבער דעם אידישען פאלק באשטיגען. אין דער שענער און ריינער אטמאספערע פון דער מוטער־נאטור, מיט וועלכער ער האט זיך אזוי צוזאמענגעגאסען געפיהלט, איז ער אלס לעהרער און וועג־וויייזער פון אידישען פאלק געקרוינט געווארען.

וואס פאר א מערקווירדיגען טיעפען זינן די לעגענדע פון א פאלק פערמאגט אמאל פאר הארמאניע און שענקייט, ווען זי פלעכט די בלומען־קראנצען פאר די בעליעבטע העל־דען איהרע.

נאר אין איין לעגענדע ווערט יא באצייכענט דער פּלאץ, אוואו דער בעל שם איז נתגלה געווארען. דיזע לעגענדע גיט אן אלס דיזען פלאץ, די שטאדט טלוסט אין גאליציען.

און עס איז ווירקליך א גענוגענדער גרונד פאראן די באהויפּטונג פון דיזער לעגענדע אלס א פאקט אנצונעמען. ווארים אין די ערשטע יאהרען פון זיין התגלות פלעגט מען איהם איבעראל „דער בעל שם טוב פון טלוסט" רופען.

לויט דיזע לעגענדע דערציילט אונז, איז ער דאמאלס א מלמד אין טלוסט געווען.

יעדען טאג — דערציילט אונז ווייטער די לעגענדע וועגען זיין התנהגות צו יענער צייט — פלעגט ער פאר'ן דאווענען אין מקוה געהן. ער האט קיין איין טאג אפילו, אין די קאלטע תקופת־טבת־טעג זאגאר, קיינמאל ניט דורכ־געלאזט.

און דאס דאוונען זיינס פלעגט זיין מיט גוואלדיגער דביקות און גוואלדיגער התלהבות, אזוי, אז „בשעת'ן דאוונען פלעגען פון איהם טראפען שוויים, גרויס ווי באב, פאלען". טראָץ דעם וואס אט ערשט אין שטארקען פראסט פון דער אייז־קאלטער מקוה געקומען.

ער איז זעהר ארים געווען, און די פינגער פון די פיס פלעגען פון די לעבער אין די שיך זיך ארויסזעהן.

מען האט איהם פאר א היילינען מענשען באטראכט, און אלערליי קראנקע פלעגט מען ברענגען צו איהם, ער זאל זיי היילען, ער פלעגט אבער קיינמאל אויף זייערע בקשות ניט ענטפערען.

איינמאל אבער ביינאכט, האט מען איהם פון הימעל מודיע געווען, „אז עס איז איהם זעקס און דרייסיג יאהר געווארען און עס איז שוין געקומען די צייט ער זאל נתגלה ווערען". אין דער פריה האט ער אויסגערעכענט זיינע יאהרען, און האט אויסגעפונען, אז עס איז איהם די נאכט ווירקליך זעקס און דרייסיג יאהר געווארען.

האט ער דאן געהייסען אריינפיהרען דעם משוגענעם, וואס מען האט צו איהם יענעם פריהמארגען געבראכט, און האט איהם פאלקאם געזונד געמאכט.

און פון דאמאלס אן האט ער דאס מלמדות אויפגעגעבען, און איז א בעל שם געווארען.

צווייטעס בוך

לעהרער, חבר און פיהרער

א.

די אידישע מיסטיק אין שפאניען און אין פוילען.

דאס בליהען און וואקסען פון די אידישע קבלה אין שפאניען.—א קורצען פעריאָד יאהרען פאר דעם גלות־שפאניען האבען זיך אויף דעם פעלד פון אידישען מיסטיציזם אין שפאניען סימנים פון דעקאדאנץ אנגעהויבען צו בעווייזען. — אין אנהויב פון פיערטען יאהרהונ־דערט האט די אידישע קבלה אנגעהויבען א נעסט פאר זיך אין פוילען בויען. — דער אונטערשיעד פון דער קבלה אין שפאניען און דער קבלה אין פוילען און אין רוסלאנד.

איידער איך געה אָבער איבער צו דעם צווייטען פע־ריאָד אין בעל שם׳ס לעבען, מוז איך פריהער ווידמען א פאר קאפיטלען אין וועלכע איך וועל אין אלגעמיינע שטריכען שילדערן דעם גייסטיגען צושטאנד פון די אידען אין פוי־לען, גאליציען און פאדאליען אין דער עפּאָכע, אין וועלכער דער בעל שם האט געלעבט און געווירקט, און אין א פאר פעריאָדען - יאהרען פריהער.

איך מוז אין אלגעמיינע שטריכען רעדען פריהער ווע־גען דעם פלאַץ, וואָס די „קבלה מעשית,״ די פראקטישע קבלה, האָט צו יענער צייט אין אידישען לעבען פארנומען, און שילדערן די טעטיגקייט פון די הארציגע פערזענליכקיי־טען, וואָס האבען זיך דאָ און דאָרטען אין יענע פלעצער געפונען און וועלכע זיינען פון פאָלק מיט דעם נאָמען „בעל שם״ געקרוינט געוואָרען.

דאס אלעס וועט געבען דעם לעזער די מעגליכקייט צו

פערשטעהן, פאר וואס עס האט זיך אויסגעגאסען די טעטיג־קייט פון בעל שם אין די ערשטע מאמענטען פון נאך זיין „התגלות“ אין אט יענע פארמען, אין וועלכע זי איז פאר אונז ארויסגעטראטען דאמאלס.

דאס אלעס וועט געבען דעם לעזער די מעגליכקייט, צו זעהן און פיהלען דעם גוואלדיג גרויסען אונטערשיעד צווי־שען ר׳ ישראל בעל שם און די אלע איבעריגע הארציגע אי־דישע פערזענליכקייטען, וואס האבען אין זיין צייט און נאך פריהער זייער טעטיגקייט צווישען פאלק אונטער דעם נא־מען „בעל שם“ אנגעפיהרט.

דאס אלעס איז נויטיג, כדי מיר זאלען קענען מיט שאר־פע און רעליעפע ליניען אבגרעניצען די וועגען, אויף וועלכע עס זענען געגאנגען די אנדערע, וואס האבען זיך מיט דעם נאמען „בעל שם“ גערופען, פון די וועגען, אויף וועלכע דער בעל שם טוב איז געגאנגען.

כדי מיר זאלען קענען מיט שארפע און רעליעפע ליניען אבגרעניצען די וועגען, אויף וועלכע אויך ער אליין איז אין די ערשטע יאהרען פון זיין התגלות געגאנגען, און וועלכע האבען זיך דא און דארטען מיט די וועגען פון זיינע חברים אין איינינע פונקטען צוזאמענגעגאסען, פון דעם וועג, אויף וועלכען ער האט זיך עטליכע יאהר נאך זיין התגלות אוועק־געלאזט און איז שוין גאר אינגאנצען אויסשליסליך זיין איי־גענער געווען.

שפאניען איז א פרוכטבארער באדען געווען ניט נאר פאר דער אידישער רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע, נאר אויך פאר דער אידישער מיסטיק.

די דריי יאהרהונדערטע בעפאר דעם גלות־שפאניען,

וואס איז פארגעקומען ענדע דעם פינפצעהנטען יאהרהונ־דערט, זענען די תקופת־הזהב, די גאלדענע עפאכע, פון דער אידישער קבלה געווען.

די פערשיעדענע אונבעדייטענדע קערענדעלעך פון דער אידישער רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע, וועלכע זענען פון פער־שיעדענע לענדער אין שפאניען פערטראגען געווארען, און זע־נען דארטען אויף דעם אידישען באדען פערזייהט געווארען, האבען פון זיך דארטען א מעכטיגע און שענע זריעה ארויס־געגעבען. אפשר האט די אידישע רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע שוין אויך ביז דאן איהר סקעלעט פערמאגט. ערשט אין שפאניען אבער האט דער סקעלעט אויף זיך בלוט און פלייש ארויפגע־צויגען. די אידישע רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע האט דארטען אלע איהרע פעריאדען פון בליהען און וואקסען דורכגעמאכט.

דאס אלעס, וואס איז ביז דאן געווען אויף דעם געביעט פון דער אידישער רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע, קען ווירקליך נאר אלס הקדמה, אלס אנפאנג בעטראכט ווערען. דער רעכטער עיקר טעקסט האט ערשט אין שפאניען אנגעהויבען געשאפען צו ווערען. פריהער זענען נאר איניגע בעזונדער שטעהענדע קאפיטלען געווען. עס האבען עקזיסטירט אויף דעם געביעט איניגע אנשויאונגען, מיינונגען און קאנצעפציאנען, וואס זענען דאס אינדיווידועלע אייגענטום פון געצעהלטע יחידי סגולה געווען. זיי זענען אבער ניט געווען דאס נאציאנאלע אייגענטום פון אידישען פאלק. ערשט אין שפאניען האט די אידישע רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע דערגרייכט אט יענע הויכע מדרגה, זי זאל שוין קענען אלס שיטה בעטראכט ווערען. ערשט דארטען איז די אידישע רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע ארויס־גענומען געווארען פון רשות פון די יחידי־סגולה און איז אין רשות פון גאנצען אידישען פאלק געשטעלט געווארען. ערשט דאן איז זי געווארען דאס נאציאנאלע אייגענטום פון אידי־

שען פאלק, דער בייטראג אין דער אלגעמיינער קולטור, וואס האט אויף זיין חשבון בעדארפט פערשריבען ווערען.

עס זענען ביז דאן אויף דעם געביעט פון דער אידישער רעליגיאנס־פילאזאפיע נאר בליטען געווען, און ערשט אין שפאניען זענען זיך די בליטען אין א מעכטיגען בוים צע־וואקסען.

און דאס אייגענע איז אויך אין בעצוג צו דער אידישער מיסטיק.

אויך די אידישע קבלה האט ביז דאן — העכסטענס — נאר איהר סקעלעט פערמאגט, און ערשט אין שפאניען האט דער סקעלעט בלוט און פלייש אויף זיך ארויפגעצויגען.

אויך די אידישע קבלה האט די אלע פעריאדען פון איהר שענעם בליהען און וואקסען אין שפאניען דורכגעמאכט.

ניט ווייניגער — אויב ניט נאך מעהר — ווי אין בעצוג צו דער אידישער רעליגיאנ׳ס־פילאזאפיע, קענען מיר אין בעצוג צו דער אידישער מיסטיק זאגען, אז אלעס, וואס איז ביז דאן געווען אין אידענטום אויף דיעזען געביעט, בעדארף עס ניט מעהר, ווי נאר אלס א אנפאנג, ווי נאר אלס אן הקדמה בעטראכט ווערען: דער רעכטער עיקר טעקסט אבער האט ערשט אין שפאניען אנגעהויבען געשאפען צו ווערען. די מיסטישע בליטען, וואס זענען ביז דאמאלס אין אידענטום געווען, האבען זיך אין שפאניען אין א שענעם און מעכטיגען מיסטישען בוים צעוואקסען.

די פערשיעדענע אונבעדייטענדע מיסטישע קערענד־לעך, וועלכע זענען פון פערשיעדענע לענדער אין שפאניען פערטראגען געווארען, און זענען דארט אויף דעם אידישען באדען פערזייהט געווארען, האבען פון זיך דארטען א מעכ־טיגע און שענע זריעה ארויסגעגעבען.

דאס קלאסישסטע בוך אין אידישען מיסטיציזם, דער

גראנדיעזער און קאלאסאלער „זוהר," אט יענער ברייטער און טיפער מיסטישער ים, פון וועלכען עס רייסען זיך ביז צו דער העכסטער הויך וועלען שטארקע פון מענשליכער פאנטאזיע און מענשליכער שווערמעריי, אט יענער גרויסער און מעכ־טיגער קוואל, פון וועלכען עס האבען אלע גרעסערע און קלע־נערע מקובלים געטרונקען, איז אויף דעם באדען פון שפאניען געשאפען געווארען.

ער איז דער פראדוקט פון דעם העכסטען גליק און פריי־הייט, פון וועלכע די אידען אין שפאניען האבען אין משך פון פיעלע הונדערטע יאהרען גענאסען.

און עס איז שפאניען געוועזען אוואו עס זענען געשאפען געווארען אויך די אלע אנדערע קלאסישע קבלה־ספרים, וועל־כע זענען פון גרויס ווערט און בעדייטונג.

א גאנצע רייהע פון מיסטישע נשמות און שווערמער גרויסע האבען דארטען אין א משך פון פיעלע דורות דעם גארטען פון אידישען מיסטיציזם בעארבייט און יעדער איי־נער האט אין איהם שענע און פראכטפאלע נשמה־בלומען פערפלאנצט. דארטען איז דער אידישער מיסטיציזם צו א פערענדיגטער און אויסגעהאלטענער שיטה דערהויבען גע־ווארען, צו א פערענדיגטער און אויסגעהאלטענער שיטה, וועל־כע האט אין זיך וועלטען גאנצע פון טיעפען און שענעם פאע־טישען און פילאזאפישען אינהאלט פערמאגט.

אט אזוי האט אין א משך פון דריי הונדערט יאהר גאנ־צע די אידישע קבלה אין שפאניען געבליהט.

אין דעם לעצטען פעריאד יאהרען אבער האבען זיך סימנים פון דעקאדאנס אנגעהויבען צו בעווייזען.

און עס איז שווער צו זאגען, צי דאס איז נאר א צייט־ווייליגע ערשיינונג, אדער זיי האבען מיט זיך בעציי־

בענט אַן אָנהויב פון אַ פּראָצעס, וואָס האָט בעדאַרפט אַלץ מעהר און מעהר באַרג אַראָב דעם אידישען מיסטיציזם פּיה־רען.

עס איז שווער אַ בעשטימטע בעהויפּטונג וועגען דעם צו מאַכען —

ווארום באַלד איז דער גרויסער אומגליק אויף דעם שפּאַנישען אידענטום געקומען, דער שרעקליכער גרוש שפּאַ־ניען, און די אַלע טעמפּלען שענע פאַר תורה און חכמה, וואָס די אידען אין שפּאַניען האָבען פערמאָגט, זענען, צוזאַמען מיט דעם שענעם גאָרטען פון אידישען מיסטיציזם, וואָס האָט געבליהט דאָרטען, אין חורבות פערוואַנדעלט געוואָרען. צו־זאַמען מיט דעם שפּאַנישען אידענטום האָבען זיי אויך דאָן גלות געמוזט אַבריכטען.

און סאַמע אין יענער צייט, ווען עס האָבען זיך אין אידי־שען מיסטיציזם פון שפּאַנישען אידענטום סימנים פון דע־קאַדאַנס אָנגעהויבען צו בעווייזען, האָט די אידישע קבלה אָנגעהויבען אַ נעסט פאַר זיך צו בויען אין פּוילען און אין רוסלאַנד.

און שוין אין אָנהויב פון פיערטען יאָהרהונדערט לאלף הששי האָבען זיך שוין גאַר בעמערקבאַר איהרע ערשטע שפּראָצונגען אָנגעהויבען צו זעהן. זי האָט שוין דאַן פיעלע אָנהענגער געהאָט. עס האָבען זיך שוין פיעלע, פיעלע אין פּוילישען אידענטום געפונען, וועלכע האָבען זייער גאַנצע צייט דעם למוד־הקבלה אוועקגעגעבען.

בעלי בתים — קלאָגט זיך דער רמ"א אין זיין „תורת־העולה," — וואָס ווייסען ניט בין ימינם לשמאלם, וואָס טאַ־פּען אין דער פינסטער און זענען ניט אימשטאַנד אפילו אַ

פרשה אדער א סדרה חומש מיט רש"י אבצולערנען, רייסען זיך אויף קבלה צו לערנען.

זעהר פיעל האט אויף דער גרוש שפאניען מיטגעווירקט די קבלה זאל זיך, וואס מעהר און מעהר צווישען די ברייטע שיכטען פון פוילישען אידענטום פערשפרייטען. זי איז מיט די אידישע עמיגראנטען, צווישען וועלכע עס האבען זיך פיע־לע בעלי־קבלה געפונען, אהין געקומען.

עס איז אבער א גרויסער אונטערשיעד געווען צווישען דער קבלה, וואס האט דאן פאר זיך פלאץ אין פוילען און אין רוסלאנד געפונען, און צווישען דער קבלה, וואס האט אין איהרע בעסטע יאהרען אין שפאניען געבליהט.

פוילען האט ניט איבערגענומען אט יענע שענע און טיעפע עלמענטען, וואס האבען זיך אין שפאניש־אידישען מיסטיציזם געפונען, ווען ער איז נאך בימי גדלותו געווען. דער אידישער מיסטיציזם איז קיין פוילען אין זיינע דקעא־דאנס־פארמען איבערגעגאנגען.

די קבלה, וואס איז אממעהרסטען פערשפרייט געווען אין פוילען, איז געווען די קבלת־האר"י, די גרעסטע פאר־שטעהער פון וועלכער עס זענען דארטען געווען צו ענדע פון פיערטען יאהרהונדערט די צוויי גרויסע מקובלים, דער בעל השל"ה, ר' ישעיהו איש הארוויץ, און ר' נפתלי כ"ץ. זיי הא־בען זייער לעבען אוועקגעגעבען א ברייטען און פרייען פלאץ אין לעבען פון פוילישען אידענטום פאר איהר צו שאפען.

און אויך די קבלת האר"י איז ניט אינגאנצען, ווי זי איז, פון פוילישען אידענטום אנגענומען געווארען.

דער שווערער טייל איהרער, דער טעארעטישער, וועל־כער פערמאגט א בעדייטענדען פילאזאפישען עלעמענט, די „קבלה העיונית," האט פאר זיך קיין וועג ניט געקענט דורכ־שלאגען. די, וואס האבען זיך מיט דעם למוד הקבלה אבגע־

געבען, האבען זיך מייסטענס נאר מיט דער „קבלה מעשית," מיט דער פראקטישער קבלה בעשעפטיגט. דער הויפט אינ־האלט פון וועלכער איז בעשטאנען אין „סגופים," אין אנט־לויפען פון לעבען, פון פערגניגען זיך אבזאגען, אין „השבעות" פערשיעדענע מאכען און אין „קמיעות" שרייבען.

און אויב עס איז פיעל אמת פערהאן אין דער בעהויפ־טונג, אז צווישען דער חכמת־הפלוסופיא און דער חכמת־הקבלה איז קיין אונטערשיעד פערהאן, ווארום זיי רעדען נאר אין פערשידענע שפראכען, ווארום דער אונטערשיעד צווישען די חכמי הקבלה און די חכמי הפלוסופיא איז נאר אין דער טערמינאלאגיע אליין, מיט וועלכער זיי בענוצען זיך: די אפערירען מיט די טערמינען „ספירות" און „שמות" און די מיט די טערמינען „תוארים" און „פעולות" —

אויב עס איז פיעל אמת פערהאן אין דיזער בעהויפטונג, בעציהט זי זיך נאר אויף דער קלאסישער קבלה, וואס האט אין שפאניען געבליהט, ווארום זי האט ווירקליך פיעל טיע־פען פילאזאפישען אינהאלט פערמאגט אין זיך, אבער ניט אויף דער קבלה פון פוילישען אידענטום אין אט יענער תקופה, וועגען וועלכער מיר האבען אויבען גערעדט, אויף דער קבלה פון יענעם פעריאד יאהרען, וועלכע האט קיין פילאזאפישען שוואונג אין זיך ניט פערמאגט און האט זיך מעהר מיט אבער־גלויבען און קרענקליכער שווערמעריי ווי מיט פילאזאפיע און פאעטישער פאנטאזיע, געשפייזט.

ב.

די אידישע מיסטיקער צווישען דער פאריזער קריסטליכער אריסטאקראטיע.

,די קבלה מעשית אין פאדאליען.—דער איינפלוס פון איינינע אידישע בעלי־שם'ען אויף דער הויכער פאריזער קריסטליכער אריסטאקראטיע. — די פאריזער קעניגין ווענדעט זיך צו איינעם פון זיי, ער זאל זי מיט א זרע של קיימא בענשען. — דער אונטערשיעד צווישען די בעלי־שם'ען אין פוילען און די בעלי־שם'ען אין פאדאליען.

אט אזוי האט זיך די קבלה מעשית וואס ווייטער און ווייטער אלץ מעהר און מעהר פערשפרייט אין פוילען און רוסלאנד. דער צענטער איהרער איז געווען אין פאלעסטינא, אוואו עס האט עקזיסטירט די לוריאנער שולע, וואס איז געגרינדעט געווארען פון האר"י הקדוש און זיינע תלמידים, און האט נאך מעהר לעבענס־זאפטען און שאפענדע ענערגיע צוגעקראגען דורך די מקובלים־עמיגראנטען, וואס האבען אין דער בעגלייטונג פון חיים מלאך און יהודה חסיד קיין פאלעסטינא עמיגרירט.

און פון דארטען האט זיך איהר השפעה געצויגען אין די אלע אידישע ישובים, וואס האבען זיך אין פוילען און איהרע גרעניצען געפונען.

און א דאנק דעם וואס די קבלה מעשית האט זיך אלץ מעהר און מעהר צווישען דעם אידישען ישוב אין פוילען און רוסלאנד פערשפרייט, האבען זיך דאן אט יענע פערזענליכקייטען אנגעהויבען צו באווייזען אין דער אידישער

וועלט, וועלכע דאס פאלק האט מיט דעם נאמען „בעל שם" געקרוינט.

דיזע הארציגע פערזענליכקייטען האבען ניט נאר פאר זיך אין זייערע אבגעשלאסענע ד׳ אמות מיט דער קבלה מעשית זיך בעשעפטיגט. זיי זיינען טעטיגע נאטורען געוועזן און האבען א ברייטען פעלד פאר זייער טעטיגקייט בעדארפט. זיי זיינען אונרוהיגע גייסטער געוועזן, האבען זיי פון שטאדט צו שטאדט געוואנדערט און איבעראל זייער ענערגיע אויסגעבראכט. זיי האבען פיעל הארציגקייט און טיעפען מיטלייד צו זייערע מיטמענשען פערמאגט, זיינען זיי צו די ברייטע שיכטען פון פאלק געגאנגען און האבען מיט זיך פאר זיי זייער הילף געבראכט. דאס פאלק פלעגט זיך צו זיי מיט גוואלדיג גרויסען רעספעקט בעציהען. זיי האבען אויף זיי, ווי אויף געטליכע מענשען געקוקט און האבען געגלויבט אז זיי זיינען בכח נסים און וואונדער צו ווייזען.

אין יעדער עת צרה און אין יעדער פערלעגענהייט פלעגען זיי זיך צו די בעלי שם׳ן ווענדען.

זיי פלעגען זיך ווענדען צו זיי, זיי זאלען זייערע קראנקע היילען, זייערע סכסוכים שליכטען און זיי גאט׳ס ווארט לאזען הערען.

אוואו עס איז נאר א גרויסער אידישער ישוב געוועזן, האבען זיך דארטען בעלי שם׳ן געפונען.

אפילו אין לאנדאן האבען זיי זיך געפונען און פון דארטען פלעגען זיי אויך איבער פאריז זייער איינפלוס אויסאיבען.

און ניט נאר צווישען די אידישע מאסען האט מען אויף די בעל שם׳ן ווי אויף געטליכע מענשען געקוקט. צו פיעלע פון זיי האט זיך אויך די העכערע קריסטליכע גע־

זעלשאפט מיט גוואלדיגער עהרעפורכט בעצויגען און זיי האבען אויף איהר א גוואלדיגען איינפלוס אויסגעאיבט.

אט אזוי ווערט אונז דערציילט וועגען איינעם א לאנ־דאנער בעל שם וואס איז געקומען פון לאנדאן קיין פאריז אויף „גאסטראלען”. ער האט זיך דארטען אין דער אנ־וועזענהייט פון די פיעלע פון די גרעסטע קריסטליכע אדעל־לייטע פוןביידע געשלעכטען מיט קבלה מעשית און השבעות בעשעפטיגט און האט א גוואלדיג שטארקען איינ־דרוק אויף דער פאריזער העכערער געזעלשאפט נאך זיך איבערגעלאזט.

די מארקיזעס פלעגען זיך אונטער זיין איינפלוס מיט דעם שטודיום פון דער ביבעל פערנעהמען, און פלעגען מלאכים און גייסטער זעהן און פערברענגען מיט זיי. אין א משך פון א קורצער צייט זיינען זיי שוין אויף אזוי פיעל „בעהאווענט” געווארען אין דער „מלאכה” פון מלאכים און גייסטער ארויסרופען, אז זיי זיינען שוין געווען אימשטאנד צווישען „גוטע” און „בייזע” אונטערצושיידען, און ווען זיי האבען געזעהן, אז דאס האבען די חברה פון דער „סטרא אחרא” א וויזיט זיי אבגעשטאטעט, פלעגען זיי זיי פער־טרייבען פון זיך. זיי פלעגען אויך ביי זיך ספרי־קבלה האלטען.

איינער פון די וואס האבען זיך אין יענעם דור מיט קבלה מעשית בעשעפטיגט און האט א גוואלדיגען איינפלוס אויסגעאיבט אויף פיעלע קריסטליכע אריסטאקראטען, וועל־כע האבען איהם אלס איש אלקים באטראכט, איז אויך גע־ווען דער גרויסער גאון און מקובל ר׳ חיים יוסף דוד אזולאי דער הרב חיד״א.

ער האט צווישען די גרעסטע פערזענליכקייטען פון פאריז א גרויסען נאמען געהאט און זיי פלעגען איהם אלע

מיט אמת'ער יראת־הרוממות מקרב זיין. די קריסטען פלע־
גען איהם אויף זייערע „פארטיעס" איינלאדען און אין
קארעטען ארומפיהרען און מיט מתנות איהם פארווארפען.
די פרויען פון די גרעסטע אריסטאקראטען, מארקיזעס און
פיעלע פון די הויף־דאמען פלעגען זיין געזעלשאפט זוכען,
פלעגען מיט איהם וועגען עניני־קבלה און מופתים שמועסען
און זיין ברכה בעטען.

איבעראל, אוואו ער איז געקומען, פלעגט מען איהם
אלס א געטליכען מאן בעטראכטען, און פיעלע פלעגען זיך
ווענדען צו איהם ער זאל זיי בענשען, זייערע לאטערעע
בילעטען זאלען געווינען און אז גאט זאל זיי א זרע של
קימא געבען.

זיין איינפלוס אויף פיעלע פון די קריסטליכע אריס־
טאקראטען איז אזוי גרויס געווען, זייער גלויבען אין איהם
איז אזוי שטארק געווען אז זיי האבען א שרעק געפיהלט,
אין זיין אנוועזענהייט אלס קריסטען צו פיגורירען. פלעגען
זיי איהם פארזיכערען, אז נאר אין אידישען גאט גלויבען
זיי, און האבען אין זיין אנוועזענהייט זייער גלויבען אין דער
„דריי איינינקייט" פארלייקענט. צווישען די פרויען פון די
העכסטע אריסטאקראטען פון לאנד האט זיך זאגאר אויך די
פאריזער קעניגין געפונען. זי האט זיך צו איהם געווענדעט,
ער זאל זי בענטשען, זי זאל אין טראגען פערגעהן. און ווען
זי איזווירקליך נאך דער ברכה טראגענדיג געווארען, האט
די גאנצע אריסטאקראטישע וועלט פון פאריז מיט דעם נס
געקאכט. זיי האבען אלע געגלויבט, אז דאס איז נאר אין
זכות פון דער ברכה פון אידישען צדיק פארגעקומען.

אין אנהויב פון פינפטען יאהרהונדערט לאלף השישי
האט זיך שוין א גאנצע רייהע פון בעל שם'ן געפונען: אין

דער צייט פון גזירות ת״ח האט ר׳ יואל בעל שם דער ער־שטער געלעבט און געווירקט. עס זיינען אונז אויך געבליבן די נעמען פון אייניגע אנדערע בעל שם׳ען וואס האבען אין יענעם דור און מיט א דור שפעטער געלעבט, ווי ר׳ אליהו בעל שם, ר׳ אדם בעל שם און ר׳ יואל בעל שם דער צווייטער.

און, ווי איך האב שוין פריהער געשריבען, זיינען ניט נאר לעהרער און וועג־ווייזער דיזע בעל שם׳ן פאר די אידישע מאסען געווען. זייער טעטיגקייט אין אידישען לעבען דאמאלס איז באשטאנען ניט נאר אין דעם, וואס זיי האבען די ברייטע אידישע פאלקס שיכטען ניט פארנאכלעסיגט, נור אין דעם, וואס זיי האבען זיך צוגעפאסט צו דער השגה — דאס, וואס די רבנים און לומדים האבען ניט געטאן — פון פראסטען פאלק און זיינען געגאנגען איהם גאט׳ס תורה לערנען און אין זיינע דרכים מדריך זיין. זיי זיינען אויך זייערע דאקטוירים און בעלי יועצים געווען. מיט פערשיעדענע גראזען און קמיעות און, הויפטזעכליך, מיט דעם גרויסען היפנאז, וואס זיי האבען אויף זייערע פאציענטען אויסגעאיבט, האבען זיי די קראנקע געהיילט.

אויף וויפיעל עס איז גרויס און ברייט זייער טעטיגקייט אויף דיזען געביעט געווען, קען מען זעהן דערפון, וואס די דאקטוירים און רופאים פון יענער צייט האבען זיי פאר בלוטיגע קאנקורענטען בעטראכט און האבען געגען זיי א ביטערען קאמפף אנגעפיהרט.

עס איז אונז פון יענער צייט א מערקווירדיגער דאקומענט פארבליבען, א תפלה, וואס איינער פון די בעל שם׳ן האט פאר זיך און פאר די חברים זיינע פארפאסט, זי זאל פון זיי יעדען פריהמארגען פארגעבעטען ווערען.

דיזע תפלה בעשטעטיגט דאס וואס איך האב אויבען געשריבען וועגען דער בעציהונג פון די רופאים און דאקטוי־

רים צו די בעל שם'ן פון יענער צייט און קען אונז אויך אלס בעסטער באווייז דיענען, וואס פאר א גרויסען און וויכ־טיגען פלאץ דער בעל שם אינסטיטוט האט דאמאלס אין אידישען לעבען פארנומען.

זיי מיר מציל, רבונו של עולם, — לייענט זיך דיזע תפלה, — פון שנאה און קאנקורענץ. איך זאל אנדערע ניט מקנא זיין און אנדערע זאלען אויך צו מיר קיין קנאה ניט פיהלען. מאך רוהען צווישען מיר און אנדערע דאקטוירים ליעבשאפט, ברידערליכקייט, שלום און פריינדשאפט, איך זאל זיך ניט באדארפען שעמען אין זייערע אויגען, נאר איך זאל זיין געשעצט פון זיי, און פון מיין שונא זאלסטו מיר מיט מעהר חכמה בעשיצען און מיין קאפ זאל איבער אלע מיינע פיינד ארום מיר דערהויבען ווערען. מיט חכמה און וויסען זאלען מיינע ליפען קלאר און דייטליך רעדען, אזוי אז איך זאל פון זיי אלס מוסטער און וואונדער בעטראכט ווערען און קיינער זאל קיין בייזעס אויף מיר און אויף מיינע טהאטען רעדען... איך בעט דיר, גאט, דער גאט פון אלע גייסטער און קערפער, איין זאך בעט איך פון דיר, דו זאלסט מיינע קרעפטען און זכרון שטארקען, און אז איך וועל געהן א חולה בעזוכען, זאלסט דו מיר באלד די ריכטיגע רפואות דערמאנען אין פאל אויב איך האב זיך שוין ווען בענוצט מיט איהר. און אויב ניט — בעט איך דיר, דו האר און בעל הבית פון די אלע סיבות אין לעבען, אז דו זאלסט אזוי די אומשטענדען צוזאמענברענגען אדער דורך דעם וואס איך זאל א וכוח צווישען דאקטוירים בייוואוינען, איך זאל זוכה זיין די רפואה צו וויסען: *)

*) הצילני משנאה ומתחרות ולא אקנא באחרים ולא תהא קנאת אחרים עלי, אלא השכן בני ובין רופאים אחרים אהבה, אחוה ושלום ורעות, ולא אבוש ולא אכלם בעיניהם, אלא אהיה מכובד בעיניהם. ומאויב תחכמני וירום ראשי על אויבי סביבותי. מחכמת, ודעת שפתי ברור ימללו

פון דיזער תפלה שיינט ווירקליך די „בעל שם'עריי" א גאנצע „אינדוסטריע" צו זיין דאמאלס אין אידישען לעבען. אן אינדוסטריע אויף דעם פעלד פון וועלכען עס האט א גאנצע גרופע געארבייט, אין וועלכער עס איז א גאנצער „קלאס" געווען פעראינטערעסירט, א גאנצער קלאס וועלכער האט געהאט נויטיג זאגאר א ספעציעלע תפלה פאר זיך.

און אויב די קבלה פון פולין איז שטארק ניט עהנליך געווען אויף דעם מקור איהרען, אויף דעם אידישען מיס־טיציזם, וואס האט אין די גליקליכע יאהרען אין שפאניען געבליהט, איז נאך מעהר און גרעסער דער אונטערשיעד געווען צווישען דעם שענעם און טיעפען שפאניש־אידישען מיסטיציזם און דער אידישער קבלה, וואס האט פאר זיך אין פאדאליען און אין די ארומיגע געגענדען פלאץ געפונען.

די אידען פון דיזע מקומות זיינען פיעל הינטערשטע־ליג געווען, וואס אנבעלאנגט זייערע ידיעות אין תורה, פון די אידען אין פוילען. אין פערגלייך מיט די אידישע ישובים אין פוילען, אוואו עס האבען זיך גרויסע גאונים און רבנים געפונען, אוואו עס איז א גאנצע נעץ פון פיעלע ישיבות גרויסע געווען, האבען די אידען פון פאדאליען און אין די ארומיגע געגענדען כמעט גאר ניט פערמאגט דאמאלס. די אידישע בעפעלקערונג אין פאדאליען איז דאמאלס אין דעם מעהרסטען און גרעסטען טייל איהרען זעהר אונוויסענד און פארגרעבט געווען.

און דאריבער האט דארטען נאך מעהר ווי אין פוילען

עד שהוה לאות ופלא בעיניהם ולא יהיה פוצה פה ומצפצף רע עלי ולא על מעשי... אנא, אל אלהי הרוחות לכל בשר אחת שאלתי מאתך, שתחזק כחי וזכרוני וכשאלך לבקר חולה הזכירני מיד רפואות הראוי לו, ואם לאו מתחנן אני לפניך, אדון כל הסבות, שתסבב סבות וגלגולים או איזה וכות בין רופאים עד שאזכה לידע רפואתו.

נאר די קבלה מעשית, די פּראקטישע קבלה, געקענט פאר זיך פּלאץ געפינען. דער ווילדער אבערגלויבען און דער פרי־מיטיווער ארט פון פיהלען און דענקען פון דער ארומיגער בעפעלקערונג — דאס אלעס איז אויך אין אידישען לעבען געווען צו באמערקען. עס איז דארטען קיין פּלאץ געווען פאר א פילאזאפישען מיסטיציזם, וואס זאל דאס הארץ און מארך שפּייזען, זיי זיינען ניט גענוג ענטוויקעלט געווען פאר דער קבלה העיונית, פאר דער טעארעטישער קבלה. צו זיי האט געקענט נאר אן הגשמה׳דיגער מיסטיציזם אפּעלירען, זיי האבען בלוט־און־פלייש מיסטעריען בעדארפט, וואס זאל זייער פּרימיטיווע געפיהל בעפרידיגען.

און דערמיט ערקלערט זיך וואס די אלע מיס־טעריעזע און מיסטישע בעוועגונגען, וואס זיינען פון דער שבתי צבי עפּאכע ביז צו דער צייט פון יעקב פראנק אויף דעם אידישען באדען אויסגעוואקסען, האבען אזא פרוכט־בארען באדען אין פאדאליען און אין איהרע גרעניצען פאר זיך געפונען. פאדאליען איז פאר דיזע אלע לעהרען און בע־וועגונגען דער הויפּט נעסט געווען.

און אויך די בעל שם׳עריי פון פאדאליען האט אן אנדער פּנים געהאט, ווי די פון די אנדערע אידישע ישובים. זי איז מעהר פראסט און מגושם׳דיג געווען.

די אידישע מאסען אין פאדאליען וואס זיינען אין זייער ארט דענקען און פיהלען און אין פיעלע פון זייערע לעבענס־פארמען אזוי עהנליך געווען אויף דער ארומיגער פויערשער בעפעלקערונג, האבען זעהר א פראסטע און מגושמע פארשטעלונג וועגען זייערע בעל שם׳ען געהאט. זיי האבען זיי מעהר אלס „טרעפער" און „סגולות־געבער" בע־טראכט, ווי אלס לעהרער און וועג־ווייזער. די בעציהונג זייע־רע צו זיי איז כמעט דיזעלבע געווען, ווי די בעציהונג פון

די פויערשער בעפעלקערונג צו די אלע פערשיעדענע מכשפים און טרעפער, וואס ז י י ,אבען פערמאגט.

אט אזוי איז דער מצב אין פאדאליען געווען ביז ר' ישראל בעל שם טוב איז געקומען און האט דעם בעל שם'ענטום אין פאדאליען זיין גרעסטען תקון געבראכט, ביז ער איז געקומען און האט איהם צו אזא הויכער מדרגה דער־הויבען, צו וועלכער עס האט קיינמאל און אין ערגעץ ניט דערגרייכט.

ג

די טעטיגקייט פון בעל שם באלד נאך זיין התגלות.

דער בעל שם הויבט אן אנצופיהרען זיין בעל שם טהעטיגקייט. — ער געהמט צו א סופר, ער זאל איהם העלפען די קמיעות און לחשים שרייבען. — אין פיעלע פריצישע הויפען איז ער זייער בעצאהל־טער דאקטאר געווען. די דאקטוירים קוקען אויף איהם, ווי אויף זייער א קאנקורענט. — דער בעל שם שיקט דאך אמאל צו זיי זיינע פאציענטען. — ער בעקעמפפט דעם גלויבען פון די אידישע מאסען אין מכשפים און טרעפער.

עס האבען זיך אלזא געענדיגט די זעקס און דרייסיג יאהר, וואס דער בעל שם האט בעדארפט אלס נסתר לעבען. עס איז דער מאמענט געקומען, ווען ער האט בעדארפט פאר דער וועלט נתגלה ווערען. עס איז די צייט געקומען, ער זאל פון זיין בעהעלטעניש ארויסגעהן און קומען צום פאלק און אנווייזען איהם אויף די וועגען, וואס קענען איהם צו גאט פיהרען.

ווי גרוים אבער א פערזענליכקייט זאל נים זיין, ווי איבערפילט מיט אייגענעם ריינעם אינהאלט עס זאל נים זיין די אינערליכע וועלט פון דעם אדער יענעם גרויסען מענשען, לעגט אויף איהם דאך די צייט, אין וועלכער עס קומט איהם אוים צו לעבען און ווירקען, איהר שטעמפעל ארויף. ווי אייגענארטיג און אינדיווידועל זיין טעטיגקייט זאל נים זיין,

מוז זי דאך אט יענע פארמע אננעהמען, וועלכע די לעבענס־אומשטענדען פון זיין צייט דיקטירען איהם.

און דעריבער האט אויך די טעטיגקייט פון בעל שם באלד אין די ערשטע יאהרען נאך זיין התגלות אנגענומען די אייגענע פארמען, אין וועלכע עס האט זיך אויסגעגאסען דאמאלס די טעטיגקייט פון אלע גרויסע פאלקס־פערזענליכקייטען, וואס האבען זייער לעבען אוןווירקען די ברייטע מאסען פון אידישען פלק געווידמעט.

די לעבענס־פארמען פון די אידישע מאסען אין פאדאליען און אין גאליציען צו יענער צייט, זייער קולטורעלער צושטאנד דאמאלס, די טעטיגקייט וואס פיעלע בעל־שם׳ען האבען דאמאלס אין יענע געגענדען אנגעפיהרט, דאס אלעס האט מיטגעבראכט דערצו, אז דער אינהאלט פון דעם התגלות־מאמענט זיינעם זאל בעשטעהן אין דעם, וואס דאס פאלק זאל אויך איהם אלס בעל שם קרוינען, האט מיטגעבראכט דערצו, אז אלס בעל שם זאל ער נתגלה ווערען.

סיי־ווי־סיי, ר׳ ישראל, וועלכער איז ביז יעצט אלס בור און עם הארץ בעוואוסט געווען, האט זיך יעצט פאר דער וועלט אלס בעל שם בעוויזען. ער האט באלד איינגעלאדען צו זיך ר׳ אלכסנדר שוחט, ער זאל איהם ארויסהעלפען שרייבען פאר די, וואס האבען זיך געווענדעט צו איהם, די פערשידענע אפשפרעכונגען, קמיעות און סגולות, זאכען אהן וועלכע קיין בעל שם האט דאמאלס זיין טעטיגקייט ניט געקענט אנפיהרען, און וועלכע ער האט אויך דעריבער געמוזט אין זיין טעטיגקייט איינשליסען.

שוין אבער אויף דעם געביט אפילו איז ער זיך זיין אייגענעם וועג געגאנגען און האט זיך געסטארעט, די טעטיגקייט זיינע זאל א וואס מעהר פיינערען אין ריינערען כא־

ראקטער טראגען און זאל וואס מעהר פון וואולגארען אבער־גלויבען זיין אויסגעטהאן.

אויב ער האט ניט געקענט דעם גאנצען ענין פון קמיעות־שרייבען אין זיין טעטיגקייט פערבויגען דערפאר, וואס ער איז דאך סוף־כל־סוף אין פיעלע הינזיכטען א פראדוקט פון זיין צייט געווען, דערפאר וואס ער איז דאך ניט אויך אזוי פיעל רעליגיעזער רעפארמאטאר געווען, אויך ער אליין זאל זיך גע־ווען קענען גאר אין גאנצען פון דעם גלויבען אין דעם גרוי־סען כח פון די קמיעות בעפרייען: אויב ער האט דאס ניט געקענט טהאן אויך דערפאר, וואס דאס אלעם האט דאס פאלק בעדארפט און געפאדערט דאמאלס און וואלט אהן דעם קמיעות־שרייבען זיין טעטיגקייט אלס בעל שם ניט געווען געקענט אנפיהרען, האט אבער דאך זיין פיינער חוש אונבעוואוסטזיניג עפעס א מין אבנייגונג צו דעם גאנצען ענין געפיהלט.

און דעריבער האט ער וואס ווייניגער צערעמאניעס גע־מאכט מיט די קמיעות, וואס ער האט געשריבען און געגעבען צו די וואס האבען זיך געווענדעט צו איהם. ער האט גע־וואלט, אז די אנהענגער זיינע זאלען ניט לעגען קיין צופיעל געוויכט אויף זיי, אז זיי זאלען ניט האבען אזא שטארקען בלינדען גלויבען אין זיי. אויף וויפיעל עס איז נאר מעגליך געווען האט ער געזוכט צו בילדען א פיינערע פארשטעלונג ביי די אידישע מאסען וועגען דעם כח וואס די קמיעות בע־זיצען. ער האט געוואלט איינפלאנצען דעם גלויבען אין זיינע אנהענגער, אז ניט די קמיעות אלס אזעלכע איז דער עיקר, נאר די גוטע כונה, די תפלה, דאס ווענדען זיך צו גאט.

און דעריבער פלעגט ער געבען נאר א לעדיג שטיקעל כשר פארמעט, אויף וועלכען עס פלעגט קיין זאך ניט זיין אנגעשריבען, וועהרענד די „בעלי שם'ען", וואס זיינען גע־

ווען פאר איהם, פלעגען שרייבען קמיעות אויף וועלכע עס פלעגען זיך געפינען הונדערטער פערשידענע „שמות" און „צרופים".

אויב דער מבקש — דער, וואס בעט די הילף — האט די זכיה געהאלפען צו ווערען — פלעגט ער זאגען — קומען במילא דאמאלס די נשמות פון די הייליגע מלאכים, וועל־כע זיינען ממונה אויף דיעזען ענין און זיינען משפיע פון זייער ליכטיגקייט אויף דעם לעדיגען און כשר'ען שטיקעל פארמעט.

און איינמאל האט מען איהם געוויזען א קמיע פון גרויי־סען מקובל ר' נפתלי כ"ץ, האט ער באלד דערקענט, אז זי איז געשריבען געווארען, ווען ער האט נאך אין טבילות און אין תענית פערבראכט, און ער האט זיך אנגערופען צו די, וואס זיינען נעבען איהם געשטאנען דאמאלס: „איך קען אזא קמיע שרייבען באלד נאכ'ן עסען, זיצענדיג אויפ'ן בעט".

און אויך אין זיין קאמפף מיט די פערשידענע שדים און „לצים" — דערצעהלט אונז די לעגענדע — האט ער זיך מעהר מיט דעם כח פון זיין ווארט בענוצט, ווי מיט אב־שפרעכונגען און קמיעות. עס איז גענוג געווען, ער זאל אמאל נאר די ווערטער „ישראל בן אליעזר יש כאן" פון זיין מויל ארויסברענגען, זיי זאלען פערפליהען וואו דער שוואר־צער פעפער וואקסט. אמת, פיעלע מאל פלעגט ער אויך פון זיי צו זינגען און צו זאגען האבען. זיי פלעגען איהם צייטענווייז קראנק און מיעד מאכען און פלעגען זיך פיעל לוסטיג מאכען איבער איהם. ענדליך פלעגט ער אלץ אבער דער זיעגער פון שווערען קאמפף ארויס.

און וואס ווייטער איז אלץ מעהר זיין נאמען געוואקסען, איז ער אלץ מעהר נתפרסם געווארען. פון די אלע ארומיגע

געגענדען האט מען זיך צו איהם געווענדעט, און ער האט שטענדיג וואונדער גרויסע געוויסען.

פיעלע לעגענדען דערצעהלט אונז דער חסידיזם וועגען זיין טעטיגקייט צו יענער צייט, וועגען די וואונדער וואס ער האט דאן געוויזען אויף דעם געביט פון קראנקע היילען און „לצים" ארויסטרייבען.

עס איז אבער דאס אלעס פאר דעם חסידיזם ווענינ געווען. דאס אלעס האבען דאך אויך די איבריגע בעלי שם׳ען דאמאלס געטהאן. דערהויבט ער איהם שוין אויך אין יענעם פעריאד יאהרען צו אזא מדרגה, צו וועלכע קיינער פון די בעלי שם׳ען וואס זיינען פאר איהם געווען, האבען ניט דער־גרייכט. אמת, אויך זיי האבען דורך פערשידענע קמיעות און אפשפרעכונגען קראנקע געהיילט און לצים פערטריבען. דער בעל־שם טוב איז אבער ניט נאר א „רופא חולים" געווען, ער האט שוין דאמאלס אויך דעם „ניצוץ" פון א נביא פער־מאגט. ניט נאר האט ער געוואוסט, ווי אזוי די אלע פער־שידענע קראנקהייטען צו היילען, נאר ער האט אויך פאר־אויסגעזעהען די קראנקהייטען, איידער זיי זיינען געקומען און האט די רפואה פאר דער קראנקהייט צוגעגרייט.

דו וועסט קומען פון וועג — שרייבט דער בעל שם צום בעלאצערקווער *) רב — וועסט דו טרעפען אין הויף פון דיין הויז א גרויסען טומעל און צונויפגעלויף פון מענער, ווייבער און קינדער, און דו וועסט פאר גרוים פחד אין חלשות פאלען. און דאמאלס, ווען מען וועט דיך צו זיך ברענגען, זאלסט דו הייסען מען זאל דיר בלוט לאזען פון צוויי אדערען און דו זאלסט באלד א שליח מיוחד שיקען, מיר מודיע זיין וועגען טומעל, וואס איז דארטען פארגעקומען. כאטש איך

*) שווארץ־טומאה. צוליעב כבוד התורה האב איך זיך דא מיט דעם ווארט שווארץ־טומאה ניט געוואלט בענוצען.

פערמאג אפילו דאנקען גאט אויגען קלאהרע, צו זעהן, וואס עס קומט נאר ווייט פאר, פון דעסטוועגען זאלסט דו מיר א בריעף שיקען דורך א שליח. נאום ישראל בעש"ט.

ר' מיכל זלאטשאווער האט ער איינמאל געהייסען פאה־רען באלד א היים, און, ווען זיין פרוי וועט א שווער געהן־צו־קינד האבען, זאל ער איהר די און די ווערטער אין אויער איינרוימען, וועט דאס „האבען" איהרם בשלום איבערגעהן.

אט אזוי האט געזוכט די פאלקס־לעגענדע אלץ העכער און העכער איבער דער מדרגה פון גלאט א בעל שם דעם בעל שם טוב צו שטעלען. צו דערהויבען איהם פון דער מדרגה פון א בעל שם וואס איז ניט אזא גרויסער, חשוב'ער און בכבוד'ער נאמען געווען צו יענער זייט, צו דער מדרגה פון א צדיק און א נביא.

היילען קראנקע האט יעדער איינער בעל שם געקענט. קיינער פון זיי איז אבער ניט א בעל הבית אין הימעל געווען. קיינער פון זיי האט דארטען קיין דעה ניט געהאט. אנ־דערש איז דאס אבער מיט דעם בעל שם געווען. האט ער געזאגט עפעס א ווארט, האבען זיי איהם געמוזט פאלגען דארטען. אמת, עס פלעגט איהם אפילו אמאל אויסקומען זיין עולם הזה און עולם הבא אין קאן איינצושטעלען. זיינס פלעגט ער אבער שטענדיג אויספיהרען, אפילו דאן, ווען ער האט זיך איינגעשפארט ג נשמה צוריק אין איהר טויטען קער־פער פון הימעל אראבצוברענגען.

איינמאל— דערצעהלט אונז איין לעגענדע — האט ער געטראפען דעם מלאך המות שטעהן נעבען א קראנקען. האט ער אויף איהם „גוער בנזיפה" געווען, און דער מלאך המות איז אנטלאפען און דער חולה איז באלד געזונד געווארען.

א צווייטען מאל האט ער נאך א גרעסערען וואונדער גע־וויזען:

ער איז געשטאנען נעבען א חולה, די נשמה פון וועלכען האט שוין גאר אין גאנצען איהר גוף פערלאזט, און דער חולה איז שוין געשטארבען געווען.

דער בעל שם האט אבער געשווארען, אז דער חולה מוז צוריק לעבעדיג ווערען.

האט ער זיך אנגערופען צו דער נשמה:

דו וועסט מוזען צוריק אין קערפער קומען, ווייל איך וועל נים שווערען אויף פאלש.

און די נשמה האט ווירקליך געמוזט צוריק אין גוף אריינקומען.

און דער קראנקער איז באלד געזונד און שטארק געווארען.

אמת, מען האט זיך מיט איהם אין הימעל פאר דיעזער געשיכטע אבגערעכענט. פאר דער שבועה וואס ער האט געגעבען, דירך וועלכער ער האט דעם הימעל געצוואונגען „משנה בראשית" צו זיין, האט ער זיין עונש בעקומען: פייערדיגע רימער. ער האט אבער דאס זייניגע אויסגעפיהרט.

און דאס איז, ווי די פאלק'ס לעגענדע פערזיכערט אונז, נים קיין איינציגער פאל געווען.

זי דערצעהלט אונז וועגען פיעלע, פיעלע פעלע, אין וועלכע דער בעל שם האט טוידטע מענשען צוריק צום לעבען געבראכט.

און איינמאל האט ער זאגאר לעבעדיג געמאכט א מענשען, וואס ער איז שוין פריהער מיט פיעלע יאהרען געשטארבען, כדי ער זאל קומען און עדות זאגען אויף די גרויסע וואונדער, וואס דער בעל שם קאן בעווייזען.

צווישען די פיעלע תחית־המתים לעגענדעס, וואס די

פאלקס־פאנטאזיע האט וועגן בעל־שם געשפינט, געפינט זיך אויך די פאלגענדע לעגענדע:

דער בעל שם האט איינמאל איינעם צוגעזאגט א בן זכר.

איז דאס קינד ווירקליך געבוירען געווארען ביי איהם.

עס איז אבער באלד געשטארבען.

דער פאטער פון קינד האט זיך דאן מיט ביטערע טרער־רען בעגאסען.

דער בעל השם האט אבער אויף איהם גוזר געווען, ער זאל אויפהערען וויינען.

ער האט איהם געהייסען, ער זאל אלעס פאר דעם ברית מילה צוגרייטען.

און איך אליין — האט ער געזאגט צו איהם — וועל די ברכות מאכען.

ווען עס איז דער טאג פון ברית געקומען, האבען זיך פיעלע מענשען אין הויז פון פאטער פערזאמעלט.

גאר א קלייניגקייט. אזא גרויסער וואונדער געהט עס באלד בעוויזען ווערען.

האט מען דאס טויטע קינד אין הויז אריינגעבראכט.

דער מוהל האט איהם געאידישט.

עס האט זיך אבער קיין בלוט ניט בעוויזען.

האט מען אויך די מצוה פון מציצה מקיים געווען.

אויך דאס מאל האט זיך קיין בלוט ניט געוויזען.

דער בעל שם אבער האט זיך ווענינ געקימערט וועגען דעם אלעם.

ער האט געוואוסט, אז באלד, באלד געהט דער גרויסער נס געשעהן.

האט ער אנגעהויבען די ברכות צו זאגען.

און ווען ער איז געקומען צו די ווערטער „לקיים את

הילד הזה לאביו ולאמו" — דאס קינד זאל א קיום האבען ביי זיין פאטער און מוטער — איז ער א לאנגע, לאנגע ווײלע שטעהן געבליבען ביז די „נשמה פון קינד איז צוריק צו איהם געקומען און עס האט פון זיין מילה בלוט א שפּראָץ געטהאן".

דער נאמען פון בעל שם איז אלץ מעהר געוואקסען. און ווען ער פלעגט קומען איז וועלכער שטאדט, פלעגען צו איהם פערשידענע קראנקע קומען. „דערפון האט ער פיעל געלד אנגעקליבען". ער איז אויך צווישען די פריצים און דוכסים בעריהמט געווארען, ווארום זיי האבען אלע געוואוסט, אז „ער איז אן אדם גדול און אויך א בקי אין חכמת הרפואה". ר' דוד מאקאווער, וואס האט צו יענער צייט געלעבט, דער־צעהלט, אז ער פלעגט דער בעצאהלטער דאקטאר פון פיעלע פריצישע הויפען זיין. דובנאוו וויל האבען, אז דער בעל שם האט ווירקליך געוויסע עלעמענטארע ידיעות אין חכמת הרפואה געהאט.

טראָץ דעם אבער, וואס דער בעל שם האט מיט אזא גרויסען ערפאלג געהיילט די אלע קראנקע וואס האבען זיך געווענדעט צו איהם, טראָץ דעם וואס ער האט זאגאר אויך טויטע צוריק לעבעדיג געקענט מאכען, פלעגט ער אליין אפט־מאל — דערצעהלט אונז די לעגענדע — עצה'ן זיינע פא־ציענטען, זיי זאלען זיך ניט פערלאזען אינגאנצען אויף איהם און זאלען זיך בעסער ווענדען צו א דאקטאר.

און געטהאן האט ער עס טראָץ דעם, וואס די רופאים פון די געגענדען וואו דער בעל שם פלעגט זיין טעטיגקייט אנפיהרען, פלעגען איהם שטענדיג פערפאלגען, היות, זיי האָ־בען איהם אלס משיג גבול בעטראכט, און איינער האט זיך בעריהמט זאגאר, אז ער וועט איהם טויטען.

ער פלעגט אפטמאל זיינע פאציענטען צו א דאקטאר שיקען, כאטש אין אלגעמיינעם האט ער אין זיין אייגענעם כח קראנקע צו היילען ניט ווייניגער געגלויבט, ווי אין דעם כח, וואס זיי בעזיצען דערויף און ער פלעגט כלל ניט קיינ־מאל קיין הכנעה ארויסווייזען פאר זיי, ווען עס פלעגט איהם אמאל אויסקומען זיך צוזאמענצוטרעפען מיט זיי.

איינמאל האט איהם א דאקטאר געפרעגט, מיט דער כונה זיך אביסעל לוסטיג מאכען איבער איהם, פון וועמען ער האט די חכמת הרפואה געלערענט, וואס ער נעהמט זיך אונטער קראנקע צו היילען. ער האט זיכער געמיינט, אז ער וועט דעם בעל שם מיט דיעזער פראגע זיבער ערנידעריגען און ער—דער בעל שם—וועט איהם ניט האבען וואס צו ענט־פערען דערויף.

דער בעל שם איז אבער ווייניג וואס מבולבל געווארען פון דיעזער פראגע. ער האט איהם שטאלץ און דרייסט א קורצען ענטפער אויף זיין פראגע געגעבען:

איך האב די חכמת הרפואה פון השם יתברך געלערענט.

אויף דער פראגען פון דאקטאר, פאר וואס ער, דער בעל שם, האט מעהר ערפאלג געהאט מיט זיינע סגולות, ווי ער אליין מיט זיינע רפואות.

האט איהם דאן דער בעל שם געענטפערט דארויף:

דו האסט תופס געווען דעם חולה דורך גשמיות, און איך האב איהם תופס געווען דורך רוחניות.

גאנץ אנדערש האט זיך אבער דער בעל שם צו די פערשידענע טאטערס, טרעפער און אפשפרעכער בעצויגען. אויף וויפיעל עס איז איהם נאר מעגליך געווען האט ער זיך בעמיהט, ער זאל דעם גלויבען אין זיי מיט זיינע ווארצלען פון די הערצער פון די אידישע מאסען ארויסרייסען.

אויב ער פלעגט אמאל אליין היילען זיינע פאציענטען,

זיי זאָלען זיך צו אַ דאָקטאָר ווענדען, פּלעגט ער זיי אָבער שטענדיג פאַרזאָגען, זיי זאָלען זיך קיינמאָל צו קיינע טאָטערס און מכשפים ווענדען.

און עס קאָרגט ניט די פאָלקס־פאַנטאַזיע קיינע פאַרבען צו שילדערען די גרויסקייט פון בעל שם צו יענער צייט ניט נאָר אַלס „רופא חולים" און „מחיה מתים", נאָר אויך אַלס „רואה" און „חוזה", אַלס אַזאַ איינעם, וואָס האָט ליכטיגע און אָפענע אויגען געהאַט צו זעהן מסוף העולם ועד סופו, צו זעהן און בּעמערקען אַזוינע זאַכען, וואָס קיינע אַנדערע האָבען ניט געזעהן און ניט בעמערקט.

די ברייטע שיכטען פון פאָלק — דערצעהלט אונז די לעגענדע — פּלעגען זיך ווענדען צו איהם ניט נאָר דערויף, ער זאָל זייערע קראַנקע היילען, נאָר אויך אין אַלע אַנדערע אַנגעלעגענהייטען.

ווען מען האָט ביי איינעם זיינע אָקסען אַוועקגע׳גנב׳עט, פלעגט ער קומען צום בעל שם טוב און ער פלעגט אין זוהר אַ קוק טהאָן און זיך אָנרופען: „יאָ, איך זעה די אָקסען. האָרטען און דאָרטען זיינע זיי".

און האָט מען ווידער ביי איינעם אַ וואָגען מיט סחורה אַוועקגע׳גנב׳עט, פלעגט ער אויך קומען צום בעל שם, וועל־כער פלעגט אויך דאָן אויסגעפינען דורך דעם „זוהר", וואו די סחורה געפינט זיך.

איינמאָל איז ביי איינעם, אַ זעהר גרויסען עושר, זיין בן־יחיד ערגעץ אַוועקגעפאָהרען. זיינע פיעלע וואָכען שוין געהאַט אַוועקגעגאַנגען און ער איז נאָך אַלץ ניט געווען גע־קומען.

איז געקומען דער פאָטער צום בעל שם און האָט פאַר איהם בדמעות שליש געוויינט.

האט דער בעל שם גענומען דעם „זוהר" און האט זיך צום פאטער אנגערופען:

זארג ניט, דיין זוהן לעבט און איז געזונד, א דאנק השם יתברך. און היינטיגען שבת וועט ער פארברענגען אין א דארף נעבען אונזער שטאדט.

בכלל איז דער „זוהר" קיינמאל פון טיש פון בעל שם ניט אראבגענאנגען, און ער האט איהם זעהר שטארק פאר־גטערט.

אין דיעזען ספר — פלעגט ער זאגען — האט גאט בע־האלטען פאר די צדיקים אויף יענער וועלט די ליכט, וואס ער האט אין ששת ימי בראשית בעשאפען און דורך וועלכער גאט האט פון איין עק וועלט ביז צום צווייטען געקוקט.

„אז איך עפען אויף דעם ספר הזוהר" — האט ער איינ־מאל צו זיינע תלמידים געזאגט — „זעה איך די גאנצע וועלט".

און אויך אין חכמת הפרצוף — דערצעהלט אונז די לע־גענדע — איז געוואלדיג גרויס דער כח זיינער געווען.

ער האט געקענט אראבלייענען פון געזיכט פון מענשען די אלע חטאים זיינע.

איינמאל איז צו איהם דער שוואגער זיינער אין שטוב אריינגעקומען, און איידער יענער האט נאך בעוויזען רעדען צו איהם צו קומען, האט איהם דער בעל שם געזאגט, אז ער זעהט אויף זיין שטערען דעם חטא פון אן „אשת־איש" אויסגעקריצט.

מען קען זיך פארשטעלען, ווי איבערראשט ר׳ גרשון איז געווארען, ווען ער האט דיעזער ווערטער דערהערט. אבער ניט וועניגער איבערראשט איז אויך דער בעל שם אליין געווען.

דער גרויסער צדיק ר׳ גרשון זאל איז דעם חטא פון אן אשת איש נכשל ווערען...

האט מען אנגעהויבען נאכקלעהרען און נאכזוכען, און מען האט אויסגעפונען, אז דער אמת איז פארט מיט דעם בעל שם געווען.

די מעשה איז אזוי געווען:

ר׳ גרשון איז א פרוש פון זיין ווייב געווען.

און על פי דעם רמב״ם איז דער, וואס איז הנודר מאשתו, וואס נעהמט אויף זיך, ער זאל פון זיין ווייב קיין הנאה ניט האבען, טאר ער אויך קיין הנאה פון איהר ציערונג ניט האבען.

ער איז אבער א גרויסער קבצן געווען, האט ער דעם ווייב׳ס ציערונג פערזעצט און האט דאס געלד אויף הוצאת־הבית פערנוצט.

און דאס איז געווען דער אשת־איש צייכען אויף זיין שטערען.

און באלד ווי דער ענין איז קלאהר געווארען — ענדיגט די לעגענדע — איז געווארען א געוואלדיגער רעש אין הי־מעל, ווארום דער רי״ף און דער רא״ש האבען זיך מיט דעם רמב״ם מפלפל געווען ביז זיי האבען איהם מנצח געווען, אז דער דין זאל ניט בלייבען, ווי ער האט גע׳פסק׳ענט.

און באלד, ווי עס איז אויף דעם הימעל דער פסק דין ארויסגעטראגען געווארען, האט דער בעל שם געזאגט, אז ער זעהט שוין מעהר ניט דעם אשת־איש צייכען אויף ר׳ גרשון׳ס שטערען.

ה

דער בעל שם א יודע עתידות

דער בעל שם ווערט אויך אין דער ליטא נתפרסם. — ר׳ שמואל, איינער פון די גרעסטע נגידים פון לוצק לאדעט איהם איין צו זיך אין הויז. — דער בעל שם אנטלויפט אין מיטען נאכט פון לוצק. — דער בעל שם גיט צו א אידען א גביר א בריעף צו די ראשי הקהלה פון בראד, וואס זיינען מיט צוויי און צוואנציג יאהר שפעטער אלס פרנסים אויסדערוועהלט געווארען. — דער בעל שם לייענט אראפ דעם צייכען פון טויט פון שטערען פון מענשען.

און ניט נאר אין אוקראינא און פאדאליען, וואו דער קולטורעלער מצב פון דיברייטע אידישע פאלקס־שיכטען איז אויף א נידעריגער מדרגה געשטאנען, וואו די ברייטע מאסען פון דער אידישער בעפעלקערונג האט זיך ניט גע־פונען אונטער דעם דירעקטען איינפלוס פון די רבנים און לומדים, דערפאר וואס אין גרעסטען פראצענט זייערען האָ־בען זיי ניט געוואוינט אין די שטעדט, וואו עס האבען זיך די מרכזי התורה געפונען, נאר אין די דערפער, און זיי זיינען דעריבער אין זייער קולטורעלען צושטאנד, אין אלע זייערע אנשויאונגען און בעגריפען, שטארק ענהליך געווען אויף דעם ארומיגען קריסטליכען פויערטום —

ניט נאר אין אוקראינא און פאדאליען האט דער בעל שם טוב זיין פרוכטבארע טעטיגקייט אנגעפיהרט. ניט נאר דארטען אליין איז דער נאמען זיינער גרויס געווען.

זיין פרסום איז אויך דערגאנגען ביז צו ליטא, וואו די

אידישע בעפעלקערונג איז אין גייסטיגען און קולטורעלען זין פיעל העכער פאר דער אידישער בעפעלקערונג געשטאַנען, וואו די פארשטעהער פון אידענטהום האבען געקענט זייער גאנצען איינפלוס אויסאיבען אויף די ברייטע אידישע מאסען, וויל זיי זיינען מיט זיי אין שטענדיגען פארקעהר געשטאַנען, צוליעב דעם וואס די אידישע בעפעלקערונג אין ליטא איז אין גרעסטען פראצענט איהרען א שטאדטישע געווען.

אויך אין פיעלע שטעדט פון דער ליטא איז ער בעריהמט געווען אלס א געטליכער מאן, וואס קען די גרעסטע וואונדער ווייזען און לעזען, ווי פון אן אפען בוך, וואס וועט אין דער ווייטער צוקונפט פארקומען. אויך דארטען האט ער זיין טעטיגקייט אנגעפיהרט.

און די פאלגענדע לעגענדע איז אונז וועגען זיין טעטיגקייט אין דער ליטא געבליבען:

ער איז איינגעלאדען געווארען קיין לוצק, — דערצעהלט אונז די לעגענדע — אין הויז פון איינעם פון די גרעסטע נגידים אין שטאדט, ר' שמואל, וועלכער איז צוזאמען מיט זיינע ברידער געווען די הויפט־ארענדאטארען פון די אלע גיטער, וואס האבען בעלאנגט צום פירסט ראדזיוויל.

ר' שמואל אליין האט אפילו אין בעל שם ניט געגלויבט. ער האט אבער געמוזט נאכגעבען זיין פרוי, וועט איז צו איהם צוגעשטאנען, ער זאל איין מאל פאר אלע מאל דעם בעל שם איינלאדען, ווארום „זיי האבען אויסגעבויט א נייעם מויער און זיי האבען מורא געהאט זיך איבערצוציהען אין איהם".

דער בעל שם האט דארטען ארום דריי וואכען פערבראכט, און איידער ער איז פון דארטען אבגעפאהרען, האט

זיך די פרוי מיט דער פאלגענדער פראגע צום בעל שם גע־וועגדעט:

— ביז וואנען וועט מיין גוטער מזל אנהאלטען?

האט תחלת דער בעל שם דאן אויף איהר גוט אנגע־שריען, ווארום „אזוינע זאכען פרעגט מען ניט".

ווען זי איז אבער צו איהם שטארק צוגעשטאנען, האט ער אויף איין רגע זיינע אויגען צוגעמאכט און האט זיך אנגערופען צו איהר: —

צוויי און צוואנציג יאהר וועט דיין גוטער מזל אנ־האלטען.

און ווען דער מאן איהרער, ר׳ שמואל, האט דיזע ווערטער דערהערט, איז ער מלא חימה געווארען און האט חוזק געמאכט פון „טרעפער".

אגב איז דארטען אין לוצק אויך פאלגענדעס פאר־געקומען:

ביי איינעם פון די נגידים איז א קינד זיינס שטארק קראנק געווארען. איז ער געגאנגען צום בעל שם, און דער בעל שם האט איהם זיין הבטחה געגעבען, אז דאס קינד וועט געזונד ווערען.

דאס מאל האט אבער דער הימעל דעם בעל שם׳ס ווילען ניט געוואלט ממלא זיין —

און דאס קינד איז געשטארבען.

האט דער בעל שם פערשטאנען, אז „זיי ווילען איהם ווילען חרפת פנים אנטהאן".

איז ער האלבע נאכט אוועקגעפאהרען פון דארטען מיט „קפיצת הדרך".

פון מיטען וועג האט ער אנגעשריבען א בריעף צו ר׳ שמואל׳ן, אין וועלכען ער האט איהם פאלגענדעס געשרי־בען:

„דו זאלסט וויסן זיין, אז איך האב געקענט מאכען, דו זאלסט מיר גארניט קענען טהאן. איך האב אבער מורא געהאט, עס זאל מיר ניט שאדען ערגעץ אנדערש. דעריבער בין איך פון דיר ביינאכט אבגעפאהרען. אלעס וועט אבער מקוים ווערען פונקט, ווי איך האב דיר געזאגט. עס וועט גאר ניט געמינערט ווערען. אין צוויי און צוואנציג יאהר ארום וועסט דו דיין מפלה פון דיינעם א קנעכט קריגען".

נאום ישראל בעל שם טוב, עבד ה'.

און נאכדעם, ווען די צוויי און צוואנציג יאהר זיינען צו ענדע געווען — פערענדיגט די לעגענדע — איז ווירק־ליך זיין מפלה געקומען.

דער פירשט ראדזיוויל האט אז אומ'חן געווארפען אויף די ברידער ארענדאטארען. ער האט פון זיי די ארענדע איבער זיינע גיטער צוגענומען און נאך אין תפיסה איינ־געשפארט.

איינמאל איז א גרויסער נגיד — דערצעהלט אן אנדער לעגענדע וועגען די גרויסע וואונדער, וואס דער בעל שם האט געוויזען, צו קענען לעזען, וואס עס איז פאר איינעם אין דער צוקונפט אנגעשריבען — צום בעל שם געקומען. האט איהם דער בעל שם געפרעגט, צו ער האט עפעס א בקשה פון איהם צו בעטען.

אט איהם דער נגיד געענטפערט:

ניין, רבי, איך האב אויף גארניט וואס צו בעטען. עס פעהלט מיר, א דאנק גאט, גארניט.

און דאך—האט זיך צו איהם דער בעל שם אנגערופען — וועל איך דיר געבען א בריעף צו די בראדער ראשי־הקהל. דעם בריעף זאלסט דו זיי איבערגעבען אין פיעלע, פיעלע יאהרען ארום.

דער נגיד איז זיך אהיים געפאהרען און האט דעם בריעף מיט זיך געהאלטען.

דערווייל זיינען פיעלע יאהרען פערלאפען. דער נגיד האט זיין געלד פערלארען און איז אן עני מרוכא געווארען און איז איבער די שטעדט ארומגעפאהרען, נדבות צו קלייבען.

האט ער זיך דערמאנט אינ'ם בריעף פון בעל שם, וואס געפינט זיך ביי איהם און איז אראבגעפאהרען קיין בראד.

און פונקט אין זעלבען טאג, וואס ער איז קיין בראד אנגעקומען, האט מען דארט די „קלפי" געווארפען, ווארום מען האט דאמאלס נייע ראשי קהלה געקליבען.

און, צו דער ערשטוינונג פון דער גאנצער בראדער בעפעלקערונג, האבען די אלע פרנסי חודש, וואס זיינען דאמאלס אויסדערוועהלט געווארען, געטראגען אויף זיך די נעמען, וואס האבען זיך אין בריעף פון בעל שם געפונען.

דער בריעף איז פון פאלגענדען אינהאלט געוועזען: „דער מוכ"ז איז א גרויסער עושר געוועזען און יעצט איז ער א יורד מנכסיו געווארען. עס איז אייער פליכט איהם ארויסצוהעלפען אויף א בכבוד'יגען אופן".

און אונטער דעם בריעף האט זיך דעם בעל שם'ס חתימה געפונען.

ווען די פרנסים האבען דעם בריעף איבערגעלייענט זיינען זיי גוואלדיג נשתומם געווארען. ווארום דער בריעף איז דאך מיט אזוי פיעל יאהרען פריהער געשריבען געווארען און אין משך פון דער גאנצער צייט האבען זיך אין זייער שטאדט קיינע פרנסים געפונען אויסער זיי, וואס זאלען זיך רופען מיט די נעמען, וואס ווערען אין בריעף פון בעל שם אנגעגעבען.

און אפטמאל פלעגט ער מיט די ליכטיגע אויגען זיינע

ניט נאר פאר דעם „עולם הזה" פון דעם גויטבערדערפטיגען זארגען, נאר אויך פאר דעם „עולם הבא" זיינעם. דורך דעם, וואס די ליכטיגע און אפענע אויגען זיינע האבען געקענט די צוקונפט זעהן, האט ער אפטמאל ניט דערלאזט, אז א איד זאל אהן תשובה שטארבען.

איינמל, — דערצעהלט אונז די לעגענדע — האט ער א אידען א חסיד אנגעטראפען, וואס ער איז ערשט פון מקוה ארויסגעגאנגען.

האט זיך דער בעל שם צו איהם אנגערופען: „שנעל גרייט זיך צו..." ווארום דער שטייגער פון דיזען חסיד פלעגט זיין, ארומצוגעהן אין אלע שוהלען, אומעטום א קדושה וברכו צו כאפען.

און אין זעלבען טאג נאך איז דער חסיד נפטר געווארען.

און איינמאל, — דערצעהלט א צווייטע לעגענדע — איז צו איהם געקומען א מוכסן, ועמען עס האט אנגעהויבען צו געהן מיט דער פוטער אראב. ער איז געקומען צום בעל שם, אז ער זאל פאר איהם מתפלל זיין.

האט איהם דער בעל שם אנגעהויבען צו מזרז זיין, ער זאל תשובה טהאן און זיין התנהגות פארבעסערען.

און ווען דער מוכסן האט זיין הויז פארלאזט, האט זיך דער בעל שם אנגערופען צו די ביישטעהענדע:

וואס פאר א שוטה דאס איז. היינט, מארגען שטארבט ער און ער זארגט זיך וועגען פרנסה.

און ווירקליך, ניט פיעל צייט איז אוועקגעגאנגען —

און דער מוכסן איז געשטארבען.

ח.

נאך איינינע יאהרען פון ארומוואנדערען בע־ זעצט ער זיך אין מעזשיביזש

דער בעל שם האט נאך ניט קיין שטענדיגע רעזידענץ. — ער בייט אלע מאל זיין וואהנונגס פלאץ. — זיין פאפולאריטעט וואקסט פון טאג צו טאג און פון אומעטום ווענדעט מען זיך צו איהם נאך רפואות און סגולות. — ער האט שוין מעהר מיט איין ארויסהעלפער ניט געקענט אויסקומען און האט געמוזט צונעהמען נאך איינעם, ער זאל איהם העלפען די קמיעות שרייבען. — נאך א פעריאד יאהרען פון ארומוואנדערען, בעזעצט ער זיך אין מעזשיבוזש, אוואו מיט א דור פריהער איז דער ב״ח רב געווען. — די לעגענדען וועגען ב״ח.

פיעלע יאהרען זיינען אוועקגעגאנגען און דער בעל שם האט נאך אלץ קיין בעשטימטען צענטער ניט געהאט, פון וואנען ער זאל זיין טהעטיגקייט אנפיהרען. ער האט ניט געוואוינט אין קיין בעשטימטער שטאדט שטענדיג. ער האט א נע־ונד־טעטיגקייט אלס בעל שם אנגעפיהרט. פאר א לאנגען פעריאד יאהרען געפינען מיר איהם ארומוואנדערען שטענדיג צווישען די פאלגענדע שטעדט: אסטראה, זאסלאוו, נעמע־ראוו, באר, פאלאנאה, ביעלאצערקאוו, טאלטשין, קאמינקא, חמעלניק, שאראגראד און פיעלע אנדערע גרעסערע און קלע־נערע שטעדט און שטעדטלעך.

ער פלעגט פון שטאדט צו שטאדט ארומפאהרען אין דער בעגלייטונג פון זיין ארויסהעלפער, דער שוחט, ר׳ אלכסנדר זיסקינד.

און וואס א יאהר ווייטער אלץ גרעסער איז געווארען זיין טעטיגקייט, אלץ מעהר ארבייט האט ער אלס בעל שם געהאט.

און אין אכט יאהר ארום האט זיך זיין טהעטיגקייט אזוי פערצווייגט, אז איין ארויסהעלפער איז איהם שוין וועניג געווען. האט ער צוגענומען דאן נאך איין שרייבער, ר' צבי סופר סת"ם *), ווארום פון אלע שטעדט און שטעדטלעך האבען זיך די ברייטע אידישע פאלקס־שיכטען געווענדעט צום בעל שם, ער זאל זיי סגולות, רפואות, קמיעות און לחשים געבען.

פונקט אבער ווי יעדער טריט און שריט אין לעבען פון בעל שם האט זיך זיין זין און צוועק געהאט, אזוי האט אויך דאס, וואס ער האט אין דעם ערשטען פעריאד יאהרען פון זיין טעטיגקייט אלס בעל שם ניט שטענדיג אויף איין פלאץ געוואוינט, נאר אלע מאל זיינע וואוינונגס־פלעצער געביטען, זיין פרוכטבארע ווירקונג אויף דער אידישער בעפעלקערונג פון אוקריינא און פאדאליען געהאט.

ער האט אזוי ארום געהאט די מעגליכקייט זיינע אידעען און געדאנקען צווישען די ברייטעסטע פאלקס־שיכטען צו פראפאגאנדירען. דורך זיינע דרכים און התנהגות האט ער שטופענווייז פערפיינערט דעם בעגריף, וואס זיי האבען וועגען א בעל שם געהאט. ער האט מיט זיין טהעטיגקייט מיטגעבראכט דערצו, אז זיי זאלען האבען א העכערע און שעהנערע פארשטעלונג וועגען דעם, וואס א בעל שם איז און וואס ער בעדארף זיין.

אלץ מעהר און מעהר האט זיך דער איינפלוס פון זיין

*) ספרים, תפילין, מזוזות.

גרויסער פערזענליכקייט און פון זיינע טהאטען און געדאנ־
קען איבער די אידישע מאסען פערגרעסערט און האבען אויף
זיי אן ערציהענדע ווירקונג געהאט. ביסלעכוויין האט דער
בעל שם מיט זיין לעבען און ווירקען בעשאפען און די אידישע
מאסען א פערלאנג און שטרעבונג צו א בעל שם, וואס זאל
זיך ניט נאר מיט קמיעות און אבשפרעכונגען אליין בעשעפ־
טיגען. ביסלעכוויין, ביסלעכוויין איז זייער פעהיגקייט גע־
וואקסען, זיי זאלען קענען דאס אמת׳ע געשטאלט פון בעל
שם זעהן, זיי זאלען טאקי אין איהם אליין אט יענעם פער־
לאנגטען בעל שם פאר זיך געפינען.

עס זיינען פערשוואונדען שטופענוויין די אלע אלטע
בעגריפען און בעציהונגען, וואס האבען דאמאלס עקזיסטירט
צו די פערשידענע בעל שם׳ען ביי די אידישע בעפעלקערונג
פון יענע געגענדען, דורך דעם נייעם בעל־שם־טיפּ, וועלכען
ר׳ ישראל בעל שם טוב האט מיט זיך פארגעשטעלט.

וואס ווייטער און ווייטער האבען די אידישע פאלקס־
שיכטען אלץ מעהר און מעהר א שארפע ליניע צווישען איהם
און אלע אנדערע בעל־שם׳ען געצויגען.

וואס ווייטער און ווייטער האבען זיי איהם אלץ מעהר
און מעהר אלס גרויסען לעהרער אנגעהויבען צו בעטראכטען,
האבען זיי אלץ מעהר און ווי אויף זייער וועג־ווייזער
אנגעהויבען צו קוקען אויף איהם, וועלכער איז געקומען פיה־
רען דעם דור זיינעם גאר אויף א נייעם וועג, וואס איז פון
אלטען דער געגענזאץ.

זיין גרויסע פערזענליכקייט איז אלץ מעהר און מעהר
פאר יעדען איינעם זעהבאר געווארען. די אינהאלטסרייכע
אינדיווידואליטעט זיינע האט אלץ מעהר און מעהר א שטאר־
קען איינפלוס אויף דעם דור זיינעם אנגעהויבען אויסצו־
איבען —

אוןביידע, אי דער לאַנגער פון זיינע פריינד און פער־געטערער, אי דער לאַנגער פון זיינע שונאים, האָבען זיך דאַ־מאָלס אַנגעהויבען צו פערמעהרען און פערגרעסערען.

נאָך אַ לאַנגען פעריאָד פון נע־ונד לעבען, נאָך דעם, וואָס ער האָט פון דער פולער האַנד אין די אַלע שטעדט און שטעדטלעך פון פּאָדאָליען און אוקריינאַ די פּרוכטבאַרע קע־רענדלעך פון זיין געבענשטער טעטיגקייט פערזייעט, נאָכדעם, וואָס ער האָט שוין אויך געהאַט אַ קליינעם פערמעגען ער־וואָרבען און האָט שוין אַנגעהויבען אַ פעסטערען מאַטעריע־לען באָדען אונטער זיינע פיס צו פיהלען, האָט דער בעל שם בעשלאָסען אַ שטענדיגען צענטר פאַר זיין טעטיגקייט צו שאַפען.

און פאַר דיעזען צוועק האָט ער די שטאָדט מעזשיבוזש אויסגעקליבען. ער האָט בעשלאָסען דאָרטען אויף שטענדיג זיך בעזעצען און פון דיעזען צענטר זיין געבענשטע טעטיג־קייט אַנצופיהרען.

זיין אויסוואַהל איז אויף מעזשיבוזש געפאַלען, ווייל זי צייכענט זיך אויס מיט איהר בעזונדער שעהנקייט. זי איז איינע פון די שעהנסטע שטעדט, וואָס געפינען זיך אין פּאָדאָ־ליען און בעסאַראַביען. זי צייכענט זיך אויך אויס מיט איהר אַלטערטימליכקייט. זי איז איינע פון די זעהר וועניגע היס־טאָרישע שטעדט, וואָס געפינען זיך אין יענעם געגענד. שוין פון צוועלפטען יאַהרהונדערט אָן ציהט זיך די עקזיסטענץ איהרע.

נים קלענער איז איהר ווערטה געוועזען אַלס היסטאָרישע שטאָדט אויך אין אידישען זין. זי האָט אַ בעדייטענדע ראָלע אין גזירות ת"ח געשפּיעלט. עס האָט זיך דאָרטען אין דער צייט פון בעל שם אויך אַ אידישע שוהל געפונען, וועלכע איז

שוין דאמאלס מעהר ווי דריי הונדערט יאהר אלט געווען. בעזאנדערס איז זי בעריהמט געווען אין דער תקופה פון בעל שם דורך דעם, וואס פריהער מיט א דור איז דארטען דער גרויסער גאון, דער ב״ח *), ר׳ יואל סירקיש, דער רב פון שטאדט געווען.

דער ב״ח איז אויסער דעם, וואס ער איז א גרויסער גאון געווען, אויך געווען א היילינע און שעהנע פערזענליכ־קייט, און עס זיינען אין פאלק פיעלע לעגענדען און וואונ־דערליכע מעשיות פערבליבען וועגען איהם.

איינע פון דיעזע לעגענדען דערצעהלט אונז פאלגענדעס:

ווען דער ב״ח איז קיין מעזשיבוזש אלס רב אנגעקו־מען, האבען איהם די „פני״ פון שטאדט מיט א דרשה מכבד געווען.

ער האט זיך אבער אבגעזאגט זייער פערלאנג צו ער־פילען, ביז וואנען מען וועט איהם ניט צוזאגען פון הימעל, אויסצוקיהלען דעם גיהנום אויף א משך פון דרייסיג טעג —

זאלען די רשעים, וואס ווערען דארט גע׳משפט, פאר א גאנצען חודש פון זייערע ליידען לויז ווערען אין אנדענקען פון זיין אנקומען קיין מעזשיבוזש אלס רב.

און, נאטירליך, האט מען אין הימעל זיין פערלאנג נאכגעגעבען —

און די רשעים האבען א גאנצען חודש א פרעהליכען יום טוב געהאט.

און עס איז נאך קיינמאל ביים אנקומען פון א גרויסען צדיק אזא רעש אויפ׳ן הימעל ניט געווען, ווי דאמאלס, ווען

---

*) די ראשי תיבות פון בית חדש — זיין גרויסען פירוש אויפ׳ן „טור״.

דער ב"ח איז נסתלק געווארען און די נשמה זיינע איז אויפ'ן הימעל ארויף.

עס זיינען דאמאלס די אלע עולמות העליונים אויף „רעד־לער" געגאנגען.

די אלע הייליגע נשמות האבען זיך געריסען דאמאלס וואס גיכער די נשמה פון גרויסען צדיק מקבל פנים צו זיין.

און די זינדיגע נשמות האבען זיך אין קאנוואולסיווע שמערצען געווארפען, וואס זיי קענען זייער ליידענשאפטלי־כען בעגעהר ניט בעפרידיגען, אויך זיי זאלען זיך אין קבלת פנים בעטהייליגען, אין קבלת פנים פון זייער גרויסען צדיק, וועלכער האט אזוי פיעל געטהאן פאר זיי, וועלכער האט גאנצע דרייסיג טעג דעם גיהנום פאר זיי קאלט געהאלטען.

דער בעל שם האט שטארק פערגעטערט דעם ב"ח און צו די אלע מאטיווען, וואס מיר האבען פריהער דערמאנט, צו אט יענע אלע מאטיווען, וועלכע האבען איהם בעוועגט, ער זאל מעזשיבוש אלס זיין רעזידענץ אויסקלייבען, בעדארף נאך אויך צוגעגעבען ווערען דער מאטיוו, וואס האט נאך אין זיין צייט דער גייסט פון ב"ח אין יענער שטאדט גע־לעבט. עס האט איהם — דעם בעל שם — געשמייכעלט דער געדאנק, זיין פיהרערשאפט איבער דעם אידישען פאלק אנצופיהרען פון דער שטאדט, פון וועלכען דער ב"ח האט זיין גרויסען איינפלוס איבער דעם אידישען פאלק אויסגע־איבט.

א.

דעם בעל שם'ס פאמיליע.

די פאמיליע פון בעל שם. — זיין פרוי מאכט איהם א „סורפריז". — זי האט אזוי לאנג געשפארט, ביז עס האט זיך איהר איינגעגעבען אן אייגענע הויז צו ערווערבען. — נאכדעם, וואס דער בעל שם האט זיך אין מעזשיבוזש בעזעצט, האט ער שוין מעהר ניט געוואלט ארומפאהרען. — ווען זיין פרוי פלעגט איהם אבער א פעטען חשבון פון חובות דערלאנגען, פלעגט ער זיך מוזען אין וועג לאזען. — ער האט ביי זיך קיינמאל קיין געלד ניט געלאזט נעכטיגען. — ער איז א גרויסער בעל־צדקה געווען.

דער בעל שם האט זיך אלזא אין די לעצטע יאהרען פון פינפטען יאהרהונדערט *), לויט אונזער רעכנונג, בעזעצט מיט זיין פאמיליע אין מעזשיבוזש.

זיין פאמיליע איז דאמאל בעשטאנען פון פאלגענדע פערזאנען: זיין פרוי חנה, וועלכע האט אזוי פיעל געליטען צוזאמען מיט איהם פאר דער גאנצער צייט, וואס ער האט זיך צו זיין גרויסער מיסיאן אין לעבען צוגעגרייט און פאר דער גאנצער צייט, וואס ער האט זיין נע־ונד־לעבען אנגע־פיהרט, און וועלכע האט איהם אזוי פיעל אין זייער טרויע־ריג און ביטער לעבען ארויסגעהאלפען: זיין בן־יחיד צבי, וועגען וועלכען דער בעל שם טוב האט געזאגט: „מיערעהן יאהר בין איך א פרוש געווען, און הערשעלע מיין זיהן, איז

*) אנדערע גיבען אז דאס יאהר תצ"ח אלס דאס יאהר ווען דער בעל־שם האט זיך אין מעזשיבוזש בעזעצט.

על פי הדבור געבוירען געווארען *), זיין טאכטער אדעל, וועגען וועלכער דער בעל שם האט געזאגט, אז ער האט איהר נשמה פון דער תורה גענומען, פון דעם פסוק „אש דת למו", די ראשי תיבות פון וועלכע בילדען דאסווארט אדל: און איהרע צוויי קינדער: ר׳ אפרים דער בעל „דגל מחנה אפרים", וועלכער האט זיך אונטער דער השגחה פון זיין זיידען ערצויגען, און דער אינגערער, ר׳ ברוך, דער בעריהמטער צדיק ר׳ ברוך׳ל מעזשיביזשער.

די ערשטע צייט פלעגט דער בעל שם אין דער פרעמד וואוינען. די פרוי זיינע האט אבער בעוויזען אלץ מעהר און מעהר פון דער הוצאה אפשפארען, ביז זי האט גענוג געלד צונויפגעקליבען און האט פאר דער פאמיליע אן אייגען הויז אויסגעבויט.

דער בעל שם האט אבער די גאנצע צייט וואס די פרוי זיינע האט דאס געלד אויף בויען דאס הויז געקליבען גאר־ניט געוואוסט דערפון. אויך די גאנצע צייט, וואס דאס הויז האט געהאלטען אין געבויט ווערען, האט ער נאך אלץ דער־פון גארניט געוואוסט. זיין פרוי האט איהם אן איבעררא־שונג געוואלט מאכען.

איינמאל איז ער פארבייגעגאנגען די גאס, אין וועלכער עס האט זיך געפונען דאס הויז, וועלכעס האט שוין דא־מאלס געהאלטען ביים פערענדיגט ווערען. און דורך א צופאל איז ער געוואהר געווארען, אז דאס איז זיין הויז. האט ער דאן דעם פאלגענדען שעהנעם הלצה־קאמפלימענט זיין פרוי

*) עס ווילט זיך גלויבען, אז דיעזע ווערטער זיינען קיינמאל פון מויל פון בעל שם ניט ארויסגעגאנגען. זייענדיג איבערפילט פון גוואלדי־גען עקסטאז פאר דעם בעל שם האבען זיינע תלמידים וואס מעהר הייליגער און גרעסער זיין בילד געוואלט ארויסברענגען. האבן מאנכע פון זיי אויך קריסטליכע פעדערען גענומען און זייער גרויסען לעהרער בעציערט מיט זיי.

געמאכט, באזירט אויף דעם פסוק פון תנ"ד: „בית והון ונחלת אבות ומה' אשה משכלת".

בית והון — האט דאמאלס דער בעל שם דיעזען פסוק קאמענטירט — ווי קען עס זיין, אז א מענש, וואס דיענט גאט, זאל גאר א שטוב און א פערמעגען פערמאגען. ניט אנדערש, אז דאס איז צו איהם דורך „נחלת אבות", דורך א ירושה געקומען. ומה' — אויב גאט וויל אבער, אז אפילו יענער, וואס האט ניט קיין נחלת אבות זאל אויך א הויז צום וואוינען פערמאגען, איז דאמאלס — אשה משכלת, שיקט איהם גאט צו אן „אשת חיל", וועלכע בויעט אוים פאר איהם א הויז מיט איהר חכמה.

ווען דער בעל שם האט זיך אין מעזשיבוזש בעזעצט, האט ער שוין מעהר ניט געוואלט ארומפאהרען איבער די שטעדט און שטעדטליך.

ער האט עטליכע יאהר צו די פאדערונגען פון דער צייט אויך זיין מס געמוזט צאהלען. ער האט געמוזט א שטיק צייט האנדלען און פיהרען זיך, ווי די אלע בעלי שם'ען פון זיין צייט האבען זיך געפיהרט. ער האט עס געמוזט טהאן ביז עס האט זיך איהם איינגעגעבען, איבער ערציהען אביסעל די פרימיטיווע און וואולגארע בעגריפען און פאר־שטעלונגען, וואס האבען עקזיסטירט דאמאלס ביי די אידי־שע מאסען וועגען דעם, וואס א בעל שם שטעלט און בע־דארף מיט זיך פארשטעלען, ביז עס האט זיך איהם איינ־געגעבען, זיי זאלען אנהויבען א זין און פערשטענדניס פער־מאגען פאר אזא טיפ בעל שם, וואס ער האט מיט זיך פאר־געשטעלט, זיי זאלען זיין גרויסע און שעהנע פערזענליכקייט אנהויבען צו בעגרייפען און גרויסע ליעבע און רעספעקט אנהויבען פיהלען צו איהם.

נאכדעם אבער, ווען עס האט זיך איהם די ארבייט זיינע איינגעגעבען, נאכדעם, ווי דאס פאלק האט אנגעהויבען זיך פיהלען צוזאמענגעבונדען מיט איהם און האט שוין מעהר ניט געקוקט אויף איהם, ווי אויף א קמיע שרייבער און סגולות־געבער, נאר ווי אויף זיין לעהרער און וועגווייזער, האט ער בעשלאסען די אלע אויסערליכע פארמען פון די געוועהנליכע בעל שם'ען פון זיך אראפצו־ווארפען און זיין פאר די אידישע מאסען דאס, וואס ער האט געוואלט פאר זיי זיין און דאס, וואס ער האט פאר זיי בעדארפט זיין.

נאכדעם, וואס ער האט דער בעל שם מדרגה איהר גרעסטען תיקון געבראכט, האט ער זי שוין אויף שטענדיג אויף איהר גרויסען הויך געוואלט האלטען. נאכדעם, וואס ער האט שוין די אידישע מאסען אויף א געוויסען הויך צו זיך דערהויבען, האט ער זיך שוין מעהר צו זיי ניט געוואלט אראבלאזען און צופאסען. ער האט געוואלט, אז זיי זאלען אלץ העכער און העכער צו איהם שטייגען.

ער האט געוואלט אויסמיידען אלעס, וואס וואלט קענען כאטש אויף וויפיעל עס איז אביסעל ביליג מאכען אין די אויגען פון די אידישע מאסען זיין גרויסע און הייליגע לעבענס־מיסיאן, וואס וואלט — זאל זיין אויף וויפיעל עס איז — געבען זיי די מעגליכקייט, זיי זאלען איהם אין איין רייהע מיט די איבעריגע בעלי־שם'ען שטעלען.

און דעריבער האט ער בעשלאסען אויפצוגעבען דאס שטענדיגע ארומפאהרען איבער שטעדט און שטעדטלעך.

זאל דאס פאלק אין זיין בענקען און גארען נאך איהם נאך מעהר געלייטערט און געהייליגט ווערען.

זאל די שטאדט, וואו ער האט זיך בעזעצט, אלס צענטר דיענען פאר די אלע אנהענגער און פערעהרער זיינע, אלס

צענטר, דורך וועלכע זיי זאָלן אַלע פֿעראייניגט ווערן, אַלס צענטר, צו וועלכן עס זאָלן זיך ציהען אַלע די, וואָס ווילן גאָט'ס וואָרט פֿון זיינע ליפּן הערן, און פֿון וועלכן עס זאָל זיך די גרויסע השפּעה זיינע פֿערשפּרייטען.

ער פֿלעגט דאַמאָלס זעהר זעלטן אַרויספֿאָהרן. אַמ־מעהרסטען פֿלעגט ער זיך לאָזן אין וועג, ווען די פֿרוי זיינע „פֿלעגט איהם ברענגען אַ חשבון וועגען די חובות, וואָס קומט פֿאַר מעהל, פֿלייש און די איבעריגע הויז־זאַכען".

אויך דאַמאָלס אָבער פֿלעגט ער ניט אַלע מאָל איהר ווילן נאָכגעבען.

איינמאָל — דערצעהלט די לעגענדע — האָט איהם זיין ווייב אָט אַזאַ „פֿעטען" חשבון געבראַכט. זי האָט גערעכענט, אַז ער וועט זיך זיכער באַלד אין וועג לאָזן. עס זיינען אָבער שוין עטליכע טעג פֿערביי־געלאָפֿען און ער איז נאָך אַלץ ניט געפֿאָהרען.

איז זי צו איהם נאָך אַמאָל געקומען און האָט איהם אַ נייעם חשבון דערלאַנגט.

האָט ער זיך צו איהר אָנגערופֿען:

— וואָס איז דאָס מיט דיר, וואָס דו צווינגסט מיך צו פֿאָהרען? זעהסט דו דעם אויוון, וואָס שטעהט דאָ פֿאַר אונז, זאָל איך נאָר ווּעלען, וועט ער באַלד אין גאָלד פֿערוואַנדעלט ווערען. און אפשר דענקסט דו, אַז דורך דעם כח פֿון שמות, חס ושלום. נאָר דוקא דורך תפלה אַליין. איך שעם מיך אָבער פֿאַר מיין בעשעפֿער צו בעטען איהם אַזאַ זאַך.

אַז אַ ווייב אָבער הייסט פֿאָהרען און עס איז נאָך דער־צו אויך אויף דער הוצאה ניט פֿאַרהאַן, העלפֿען קיין חכמות ניט און מען מוז פֿאָהרען.

פֿלעגט ער יעדען מאָל, ווען די חובות זיינע האָבען זיך

שוין שטארק געהאט צעוואקסען, אין די שטעדט זיך אוועק־געלאזען.

ער פלעגט אבער דאן קיין „פדיון" און קיינע „קוויט־לעך" פון קיינעם ניט נעהמען. פון דער קהל׳שער קאסע פלעגט מען איהם שטענדיג א געוויסע סומע געבען, און ער פלעגט אין שטאדט עטליכע טעג מיט די אידישע מאסען פערברענגען און זיך לאזען ווייטער אין וועג.

קומענדיג אהיים פלעגט ער אלע חובות זיינע אבצאהלען און דאס איבריגע געלד, וואס איז איהם געבליבען, האט ער נאך אין זעלבען טאג אלס צדקה צעטיילט.

עס פלעגט ביי איהם קיינמאל קיין געלד ניט נעכטיגען. און שטענדיג, ווען עס פלעגט זיך ביי איהם אביסעל מזומן געלד געפינען, פלעגט ער זיינע מקורבים בעטען, זיי זאלען פאר איהם עפעס א מצוה אויסזוכען, אויף וועלכער ער זאל קענען דאס געלד אויסברענגען".

איינמאל האט זיך געמאכט, אז די פרוי זיינע, וועלכע האט געוואוסט, אז דער בעל שם האט געלד ביי זיך, האט בסתר א טהייל פון געלד אראבגענומען, „כדי זי זאל נאכדעם אויף בארג ניט בעדארפען נעהמען".

בייטאכט האט אבער דער בעל שם צוליעב דעם אז עיכוב אין זיין עבודה געהאט, און זי האט איהם געמוזט דאס געלד צוריקקעהרען. און אין דערזעלבער נאכט נאך האט ער געהייסען די ארימע לייט צונויפנעהמען און האט זיי דאס געלד צוטהיילט.

איינמאל — דערצעהלט די לעגענדע — איז ער גע־גאנגען מיט זיין זוהן, וועלכער איז נאך דאמאלס זעהר יונג געווען, מקבל פנים זיין דעם רב, און ער האט דארטען פיעלע זילבערנע כלים געזעהן.

געהענדיג צוריק האט ער זיך אנגערופען צום זיין זוהן:

„דו ביזט אודאי מקנא, אמאי דער טאטע דיינער האט ניט קיין זילבערנע כלים?"

דערויף האט איהם זיין זוהן גענטפערט:

„אודאי בין איך מקנא. מיר לעבען אין ארימקייט".

האט זיך דער בעל שם צו איהם אנגערופען דאמאלס:

„ווען דיין טאטע וואלט האבען געלד אויף זילבערנע כלים צו קויפען, וואלט ער בעסער ארימע לייט אויסגעהאל־טען, און דאס איבעריגע געלד וואלט ער אויף צדקה אוועק־געגעבען".

איינמאל האט ביי איהם אן ארימאן, וואס האט ניט געהאט מיט וואס שבת צו מאכען, דעם „אופראזש" פון זיינע פערד אוועקגע׳גנב׳עט און האט איהם פערזעצט ערגעץ. האט דער בעל שם געהייסען דעם גבאי זיינעם, ער זאל נעהמען „ח"י זהובים" און געהן אויסלייזען דעם אופראזש, וואס דער גנב האט פערזעצט, כדי ער זאל האבען מיט וואס שבת צו מאכען, און ער האט איהם אויך אנגעזאגט הערביי, אז ער זאל קיינעם גאר ניט ווענען דער געשיכטע דערצעהלען.

אט אזוי ברייט און אפען איז די האנד זיינע געווען פאר יעדען איינעם וואס האט זיך אין הילף גענויטיגט. אט אזוי גרוים און אונענדליך איז זיין מיטלייד געווען צו יעדען ליידענדען און נויטבעדערפטיגען.

א

דעם בעל שם׳ס תפלה.

די התנהגות פון בעל־שם.— צוזאמען מיט זיינע תלמידים האט ער אין ב״ח׳ס שול געדאווענט.— קיינער האט קיינמאל מיט אזא עקסטאז און דביקות, ווי דער בעל־שם, געדאווענט. — אין די צעהנדליגער טויזענטער פלעגען צו איהם בשעת „שמונה עשרה״ מתים קומען, ער זאל א „תיקון״ זייערע נשמות געבען.— אין מיטען דאווענען פלעגט ער אמאל דעם בית המדרש פערלאזען און אין מארק זיך אוועקלאזען.— מיט דעם כח פון זיין תפלה האט ער צו די אלע הויכע מדרגות זיינע דערגרייכט.

מעזשיבוזש איז אזוי ארום דער צענטער יעצט געווארען פאר דעם בעל שם׳ס טעטיגקייט. פון דאנען האט ער די גרויסע שטראהלען ליכט זיינע אויף דער וועלט געלאזען. דא איז ער אין זיין פולער גרויסער הויך פאר די מענשען פון זיין דור ארויסגעטראטען. ערשט דא האט ער פאלשטענדיג אט יענעם וועג אין זיין לעבען גענומען צו וועלכען ער האט זיך אזוי פיעל צייט צוגעגרייט.

דא האט ער שוין פון זיך גאר אין גאנצען דעם מאנטעל פון א בעל שם, אין געוועהנליכען און אנגענומענעם זינן, אראבגעווארפען, און איז געווארען פאר דעם אידישען פאלק דאס, וואס ער האט געוואלט פאר איהם זיין, זיין גרויסער לעהרער און וועג־ווייזער.

ער האט ארום זיך א גרויסע גרופע פון הארציגע אידישע פערזענליכקייטען קאנצענטרירט, וועלכע זיינען גרויס אין נגלה און נסתר געווען.

און צוזאמען מיט זיי האט ער דאן דעם שענעם בנין, וואס ווערט מיט דעם טערמין חסידות בעצייכענט, אט יע־נעם שענעם בנין, אין וועלכען עס איז אזוי פיעל נשמה און הארציגקייט איינגעזאפט, אנגעהויבען צו בויען.

און צוזאמען מיט זיי האט ער אויף א מעהר סיסטע־מאטישען און ברייטערען וועג, ווי פריהער, מיט דעם איבערערציהען פון אידישען פאלק זיך אנגעהויבען צו בע־שעפטיגען.

און צוזאמען מיט זיי האט ער אנגעהויבען טרייסט און פרייד אין אידישען לעבען צו פערשפרייטען און איבעראל זיין שפע־ברכה צו שיקען.

דא האט ער אנגעהויבען אויף א גרויסען מאסשטאב זיינע רעוואלוציאנערע אידעען צו פרעדיגען וועגען די וועגען, וואס קענען א מענשען צו גאט ברענגען; דא האט ער זיך אנגעהויבען מיט דער קולטיווירונג פון פאעטישען און הארציגען עלעמענט ביים אידען צו בעשעפטיגען, און נא־הענטער און אינטימער מיט גאט און נאטור איהם צוזא־מענברענגען.

וואהנענדיג אין מעזשיבוזש האט דער בעל שם אין שול פון ב"ח געדאווענט שטענדיג צוזאמען מיט די תלמידים זיינע.

און עס האט נאך קיינמאל קיינער — דערצעהלט די לעגענדע — ניט געדאווענט מיט אזא גוואלדיגען עקסטאז און גרויסער כונה ווי דער בעל שם האט געדאווענט.

בעזאנדערס האט ער אונגעהייערען עקסטאז און דביקות ארויסבעוויזען, דאמאלס ווען עס איז איהם אויס־געקומען ביחידות, ניט בציבור, צו דאווענען.

עס זיינען אונז פיעלע פערשיעדענע לעגענדען גע־

בליבען, אין וועלכע עס ווערט אונז געשילדערט דער בעל שם אין מאמענט פון זיין דאווענען.

איינמאל — דערצעהלט איין לעגענדע — האט ער געדאווענט אין א צימער, א וואו עס זיינען פיעלע פעסער מיט תבואה געשטאנען, און די גאנצע צייט פון זיין דאווענען האבען די פעסער געהאלטען אין איין אונטערטאנצען, אזוי פיעל פרייד, אזוי פיעל פייער און לעבען האט ער מיט זיין דאווענען אין צימער אראבגעבראכט.

אן אנדער מאל איז געשטאנען א פולע כלי מיט וואסער אין צימער, א וואו דער בעל שם האט געדאווענט, האבען אלע געזעהען דאמאלס, ווי די וואסער אין כלי האט געטאנצט און געשפרונגען און ווי עס האט ממש די שכינה דאמאלס אויף דעם בעל שם גערוהט. אין אמת'ען האט דאמאלס די גאנצע ערד געציטערט אין גרויסען פחד פאר דער שכינה, וואס האט זיך אין צימער בעוויזען. עס איז אבער ניט זעהבאר געווען. נאר אין דעם וואסער האט מען עס געקענט זעהן.

איינמאל ווידער האט ער אויף דעם פעלד מקבל שבת געווען, און עס האבען זיך דאן שאף אויף דעם פעלד געפאשעט. האבען זיי די גאנצע צייט פון זיין דאווענען געהאלטען אויפגעהויבען זייערע פאדערשטע פיס און זיי זיינען געבליבען אויף זייערע הינטערשטע פיס שטעהן, ווי מענשען, להבדיל.

ער האט מיט זיין גוואלדיגער דביקות די גאנצע נאטור ארום ציטערען און פלאטערען געמאכט און האט צו ענדערונגען אין מעשה בראשית געבראכט.

די דביקות פון זיין דאווענען איז אזוי גרויס געווען, אז זי האט אויך אויף די שאף אין פעלד איהר היפנאטישע ווירקונג אויסגעאיבט, און פער'שכורט און פער'בישופ'ט

פון גרויסען עקסטאז און פרייד זיינען זיי די גאנצע צייט פון זיין דאווענען אויף זייערע הינטערשטע פיס געשטאנען.

בשעת דעם דאווענען פלעגט דער גאנצער קערפער זיי־נער ציטערען. דער פנים זיינער פלעגט צייטענווייז ווי א פלאם־פייער ברענען. זיינע אויגען פלעגען ברייט געעפענט בלייבען און ווי ביי א גוסס פלעגט ניט זיין אין זיי קיין בעוועגונג צו בעמערקען. יעדען מאמענט האט זיך זיין פנים ענדערט. אט איז ער רויט געווארען און האט ווי א פייער געברענט און אט איז ער וויים ווי שנעע געווארען. יעדען מאמענט האט ער אן אנדער קאליר געהאט.

דער בעל שם פלעגט אפטמאל אליין פאר דעם עמוד דאווענען. צו תפלת מוסף אבער פון ראש השנה און חול המועד און יום כפור צו נעילה פלעגט ער שטענדיג צום עמוד געהן. עס איז שוין אזוי זיין שטענדיגער מנהג און שטענדיגע חזקה געווען.

און אויב דאס גאנצע דאווענען זיינס איז העכסטער רעליזיעגער עקסטאז און דביקות געווען, האט זיין שמונה עשרה דאווענען שוין גאר די גרעסטע מדרגה אין דיזער הינזיכט דערגרייכט.

בשעת שמונה עשרה פלעגט ער וועלטען גאנצע בויען. ער פלעגט דאמאלס א ריזיגע טעטיגקייט אנפיהרען.

די שמונה עשרה זיינע פלעגט ביי איהם זעהר לאנג געדויערען.

ווארים, ווי ער אליין האט ערקלערט, בשעת ער פלעגט צו דיווערטער „מחיה המתים" צוקומען, פלעגען זיך נשמות פון פערשידענע מתים אין די טויזענטער און צעהנ־דליגער טויזענטער א לאז טהון צו איהם, ער זאל זיי א תקון געבען. ער האט דאריבער א לאנגע ווילע ביי דיזען פלאץ געמוזט שטעהן בלייבען, ווארים ער האט געמוזט רעדען מיט

יעדען איינעם פון זיי, פרעגען איהם, פאר וואס מען האט איהם פון זיין מחיצה מדחה געווען, דאן איהם א תקון געבען און מתפלל זיין פאר איהם.

ווען איך וואלט וועלען — האט זיך איינמאל דער בעל שם אנגערופען צו זיינע תלמידים — מתקן זיין די אלע נשמות וואס ווענדען זיך צו מיר דאמאלס, וואלט איך דריי יאהר גאנצע בעדארפט שמונה עשרה שטעהן.

און ניט נאר פאר די טויטע פלעגט ער, שטעהענדיג שמונה עשרה, זארגען. ער פלעגט דאן אויך אין די לעבעדיגע ניט פערגעסען. טאמער האט דאמאלס ערגעץ וואו פאר מיילען און מיילען ווייט עפעס אן אומגליק מיט א אידען געטראפען, האט עס דאמאלס דער בעל שם באלד מיט זיינע ליכטיגע אויגען דערזעהן און האט שוין אלעס געטהאן אז דער איד זאל פון אומגליק ניצול ווערען.

איינמאל האט ער אין דאוועגען צוויי מאל איבערגע־זאגט אין די „פסוקי דזימרי" דעם פסוק „שקר הסוס לתשועה". די מתפללים האבען עס ניט פערשטאנען און הא־בען זיך גע'חידוש'ט, וואס דער בעל שם האט א צווייטען מאל דעם פסוק איבערגע'חזר'ט. האט זיי נאכדעם דער בעל שם ערקלעהרט, אז אין דעם מאמענט האט ער געזעהן, ווי א גזלן האט אויף א פערד געריטען און געיאגט זיך צו הרג'ע־נען א אידען, וואס איז געבליבען אין פעלד שבת האלטען און דורך דעם, וואס איך האב דעם פסוק „שקר הסוס" נאך אמאל איבערגעזאגט, האב איך איהם דעם וועג פערדרעהט, ער זאל דעם אידען ניט קענען געפינען.

און אויב די טובה פון כלל ישראל אדער פון פרט האט געפאדערט, ער זאל פון זיין תפלה מפסיק זיין, האט ער אויך דאס געטהאן, טראץ דעם וואס ער האט מיט אזא דביקות און מסירות נפש געדאווענט שטענדיג. ווען ער האט עס גע־

פונען פאר נויטיג, פלעגט ער דאן פון זיין תפלה מפסיק זיין און אמאל זאגאר אויך גאר אין גאנצען דעם בית מדרש פערלאזען.

איינמאל האט ער פאר דעם עמוד געדאווענט, און אין מיטען דאווענען האט ער פלוצלינג מפסיק געווען און האט זיך אוועקגעלאזט אין דער גאס, וואס האט זיך ניט ווייט פון שול געפונען און האט דארטען געטראפען א גוי, וואס האט געהאט האלץ צו פערקויפען. האט דער בעל שם ביי איהם א פוהר האלץ געקויפט און דער גוי האט איהם נאכגעפיהרט דאס האלץ אין בית המדרש אריין. דער בעל שם האט איהם געהייסען בעצאהלען פאר דעם האלץ און אויך דערפאר, וואס ער האט עס צום בית מדרש געבראכט. דערצו נאך האט ער איהם געהייסען אויך א גוטען טרונק בראנפען צוגעבען.

דער גוי איז איבערראשט געווען פון אזא פיינער בע־האנדלונג און האט זיך אנגערופען :

— געבענשט זאל דער אידישער גאט זיין, וואס ער פער־מאגט אזא הייליג פאלק. ווען עס זאל ביי מיר די פוהר האלץ איינער פון אונזערע געווען קויפען, וואלט איך פאר איהר ניט געווען קריגען אזוי פיעל.

נאכדעם האט דער בעל שם דעם גאנצען ענין אויף פאלגענדען אופן דערקלעהרט.

בשעת׳ן דאווענען האט ער פון אויבען א קטרוג אויף אחינו בני ישראל דערזעהן, אויף די וואס וואהנען אין די דערפער דערפאר, וואס מאנכע פון זיי נארען אב די פויערען אין די חשבונות וואס זיי האבען מיט זיי. האט ער בעדארפט פערשטאפען דאס מויל פון מקטרג דערמיט, וואס ער האט געמאכט דעם ערל זיין ליעבען נאמען צו בענטשען און דאס פאלק ישראל צו לויבען.

און יעדען מאָל, ווען דער בעל שם האָט געדאַווענט, איז ער דאַמאָלס דער שליח צבור פון גאַנצען כלל ישראל געווען. מיט זיין תפלה האָט ער דאַמאָלס די אַלע אידישע תפלות צום הימעל געבראַכט, אַזוינע אַפילו, וואָס האָבען שוין פיעלע יאָהרען אַרומגעוואַנדערט און האָבען זיך ניט געקענט צום הימעל צושלאָגען.

אַזוי גרויס איז דער כח פון זיין תפלה געווען.

און נאָר מיט דעם כח פון זיין דאַווענען — דערצעהלט אונז די לעגענדע — האָט ער צו די אַלע הויכע מדרגות זיינע זוכה געווען.

איינמאָל האָט די נשמה זיינע — ווערט אין צוואת הריב"ש דערצעהלט — צום בעל שם געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ער האָט זוכה געווען צו די אַלע „רזין עילאין", צו די אַלע הימלישע סודות, איז ניט דערפאַר, וואָס ער האָט ש"ס און פוסקים זעהר פיעל געלערנט, נאָר צוליעב דער תפלה זיינער, צוליעב דעם, וואָס ער האָט שטענדיג מיט גרויס כונה געדאַווענט — נאָר דערפאַר האָט ער צו דער הויכער מדרגה זיינער דערגרייכט.

ח.

זיין עבודה דורך טבילה.

זיין עבודה דורך טבילות אין מקוה. — ווען ר׳ פנחס קאריצער וואלט געווען געגאנגען אין מקוה פאר פסח, וואלט דער בעל שם אום שבועות ניט געווען געשטארבען. — דער בעל שם פלעגט אמאל אז איבעריגען ביסען חאפען און אז איבעריג ביסעל וויין טרינקען. — קיינער פון זיינע תלמידים האט ניט געקענט אהיים פאהרען ביז ער אליין האט זיי צו זיך אריינגערופען און א „זיי געזונד" געוואונשען. — אין די אבענדען פלעגען ביי איהם געסט ביז עלף א זייגער פערברענגען און ער פלעגט מיט זיי גע־שפרעכען און שמועסען פיהרען. — ווען זיי פלעגען אהיים געהן, פלעגט יעדער איינער פערזיכערען, אז נאר צו איהם האט דער בעל שם דעם גאנצען אבענד גערעדט.

און אויך די „טבילות" אין „מקוה" זענען ביים בעל שם פאר א גרויסער „עבודה" פעררעכענט געווען. „ער פלעגט שטענדיג אין טבילות און מקואות פערברענגען," און פלעגט זאגען, אז פאר די גרויסע מדרגות, צו וועלכע ער האט זוכה געווען, בעדארף ער אויך אט דיעזער עבודה זיינער דאנקבאר זיין.

— נאך דער מקוה, דערצעהלען די תלמידים זיינע, פלעגט מען מיט איהם קיין ווארט ניט קענען אויסריידען, און ער אליין פלעגט אויף זיך זאגען:

— ווען איך געה אין מקוה, מאך איך אויף איין מאל די אויגען צו, און איך דערזעה דאמאלס די אלע פערשיעדענע וועלטען.

אויף ווי ווייט די מצוה פון געהן אין מקוה איז גרויס

און וויכטיג אין זיינע אויגען געוועזן זעהען מיר דערפון, וואס ער האט איינמאל געזאגט, אז ווען דער מגיד וואלט געווען געקענט געהן אין מקוה, וואלט ער געקענט משיח'ן אראב־ברענגען, און ווען ר׳ פנחס קאריצער, דעם בעל שם'ס פריינד און חבר, וואלט זיך געוועזן פאר פסח אין מקוה טובל'ען, וואלט דער בעל שם טוב ניט געווען שטארבען אים שבועות.

דער בעל שם לערענט אויף פאלגענדען אופן צו מקיים זיין די מצוה פון טובלענען זיך אין מקוה.

„איידער איינער געהט אין מקוה אריין, בעדארף ער זיך צו דער מדרגה פון אמת'ען „שברת הלב“ ברענגען, און דער עול מלכות שמים מקבל זיין, אבזאגען זיך פון אלע זינד און נעהמען אויף זיך פון היינט אן און וויימער צו דיענען גאט מיט אהבת חסד*) און יראת גבורה, כדי השם יתברך זאל זיך קענען בעריהמען מיט איהם, אזוי ווי אין פסוק שטעהט „ישראל אשר בך אתפאר“, און ער בעדארף זיין גרייט דאמאלס זיך מוסר נפש זיין על קדושת השם. דער בעל שם האט וועגען דעם ענין פון טובלענען זיך אין מקוה א ספעציעלען שריפט מיט דעם נאמען „כונות המקות“ פערפאסט.

פונקט ווי ער האט יענעם געלערנט, אזוי האט דער בעל שם אויך זיך אליין געפיהרט.

---

*) מיר דערקענען גאט דורך זיינע אטריבוטען. איינער פון דיעזע אטריבוטען זיינע איז חסד—גנאד. גאט איז דער מקור החסד. א צווייטער איז גבורה. גאט איז דער מקור הגבורה. און יעדער אטריבוט ברענגט אין מענשען די ענטשפרעכענדע רעאקציאן ארויס. יעדער אטריבוט רופט ביי איהם ארויס די ענטשפרעכענדע בעציעהונג צו גאט. ווען מיר טראכטען וועגען דעם אונענדליכען חסד פון דער גאטהייט, ווערט אונזער הארץ איבערפילט מיט גרויסער ליעבע צו גאט. און ווען מיר טראכטען וועגען דער אונענדליכער גבורה פון גאטהייט, פאלט אויף אונז א גרויסע אימה — יראה — אן.

און דעריבער פלעגט ער זיך ניט פייניגען מיט תעניתים און סגופים. ער פלעגט עסען און טרינקען מיט אלע מענ־שען גלייך.

און אמאל זאגאר פלעגט ער אויך אן איבעריגען ביסען כאפען און אן איבעריג ביסעל וויין טרינקען.

טראָץ דעם אבער, וואס עס איז אין דיזער התנהגות זיינער גאר ניט געווען אזוינס, וואס זאל ניט זיין אין איינ־קלאנג מיט זיינע לעהרען און אנשויאונגען, האט דאך די פאלקס לעגענדע אויך זיין עסען גאנצע כונות צוגעשריבען. די פאלקס לעגענדע האט, טראָץ דעם וואס דער חסידיזם האט אקצעפטירט דעם הויפט פרינציפ פון בעל שם'ס לעהרע וועגען דעם, אז מען בעדארף גאט „מתוך שמחה" דיענען, דאך ניט געקענט דערלאזען, אז דער בעל שם זאל אפילו אין זיין עסען, ווי אלע געוועהנליכע מענשען זיין. ער האט דאריבער אויך זיין עסען אלס א מין „עבודת אלהים" בעטראכט.

און זי דערצעהלט אונז, אז דאס גאנצע עסען און טרינ־קען וואס דער בעל שם פלעגט אין זיין הייליג מויל ברענ־גען, פלעגט א פייער פון הימעל קומען און עס גלייך צום הימעל ברענגען.

איינמאל — דערצעהלט די לעגענדע — האט דער בעל שם אביסעל צופיעל געגעסען. האט ער נאכדעם אליין דער־קלעהרט, אז ער האט דאמאלס מיט זיין עסען מכוון געווען דאס, וואס משה האט דורך די צווייטע לוחות משיג געווען.

איינמאל ווידער האט ער צופיעל וויין געטרונקען, איז דער פנים זיינער געווארען רויט און אלע האר זיינע האבען ממש ווי פייער אויסגעזעהן. „ער האט אבער בעדארפט נאר איין מאל מיט זיין האנד איבער דעם געזיכט איבערפיהרען און עס איז פון איהם מיט אמאל דער גאנצער וויין אויס־געוועבט געווארען".

און געקומען איז דאס, ווי ער אליין האט ערקלעהרט, על פי דעם, וואס די חז"ל זאגען: „יין קשה, פחד מפיגו", אז שרעק ווייבט שטארקען ווייין אוים.

איך האב זיך אין דער גוואלדיגער גרויסקייט פון השם יתברך איינגעטראכט, איז אויף מיר א גרויסער פחד אנגע־פאלען און דיזער גרויסער פחד האט דעם גאנצען ווייין פער־טריבען.

אין זיין הויז פלעגט שטענדיג א געוויסער שטאט און שענע ארדנונג הערשען. ער פלעגט אליין אכטונג געבען דערויף, ווער פון די חסידים, וועלכע זיינען צו איהם אויף שבת געקומען, זאלען צוזאמען מיט איהם ביים טיש זיצען: אהן זיין ערלויבניש האט קיינער ניט געוואגט זיין פלאץ פארנעהמען. עס פלעגט אויך קיינער פון זיינע תלמידים און חסידים די שטאדט ניט פערלאזען, ביז ער האט זיי ניט אריינגערופען צו זיך און א „זייט געזונד" געווינשען. און עס האבען געמעגט אפילו שוין פיעלע חדשים אוועקגעהן, האט מען דאך ניט געקענט אריינגעהן צו איהם און זאגען איהם, אז מען וויל שוין א היים פאהרען. מען האט געמוזט ווארטען ביז ער אליין האט ניט א היים געשיקט.

פון דעם אלעם איז צו זעהן, אז צוזאמען דערמיט וואס ער האט געקענט אזוי נאהענט און אזוי אינטים צו יעדען איינעם מענשען צוגעהן, אז צוזאמען דערמיט וואס ער האט אין זיינע בעציהונגען צו מענשען די גאנצע גרויסע ליכט זיינע געלאזט פון זיך אויסשטראהלען, האט ער דאך אפילו די גאר נאהענסטע מענשען זיינע, אין א געוויסען זינן, אויך אויף א קליינעם דיסטאנץ ווייט פון זיך געהאלטען. אזוי, אז צוזאמען מיט דער אונענדליכער ליעבע, וואס זיי האבען צו איהם געפיהלט, זאלען זיי זיך צו איהם אויך מיט אונענדליכען

רעספעקט בעציהען, כדי זיין איינפלוס אויף דעם דור זיינעם זאל נאך מעהר שטארקער זיין, כדי זיין לעבענס־מיסיאן זאל זיך נאך מיט מעהר גרויסען ערפאלג קרוינען.

באלד נאך דעם, וואס מען פלעגט מעריב אבדאווענען, פלעגט דער בעל שם צו זיך אין צימער זיך פערקלייבען. אויפ'ן טיש פלעגען צוויי גרויסע ליכט שטעהן. עס פלעגען זיך שטענדיג געפינען אויף איהם ספעציעלע ספרים געוויסע. צווישען דיזע ספרים פלעגען אויך זיין: משניות „קדשים" און „טהרות", א גמרא „זבחים", „מנחות" און דער ספר „יצירה".

ביז עלף א זייגער ביינאכט פלעגט מען לאזען די מענשען אריינגעהן צו איהם און מיט איהם רעדען.

פון עלף א זייגער אבער אן פלעגט מען שוין מעהר קיינעם ניט אריינלאזען צו איהם, און דער בעל שם פלעגט אין התבודדות און ביחידות עטליכע שטונדען דורכאנאנד אין תורה און עבודה פערברענגען.

און פול מיט רוח הקודש — דערצעהלט די לעגענדע — זיינען געווען די געשפרעכען, וואס דער בעל שם פלעגט פיהרען מיט די בעזוכער זיינע, וואס פלעגען צו איהם אין די אווענדען קומען. מעשי־נסים זיינען זיי געווען. אויף א וואונדערליכען אופן פלעגט יעדער איינער אין זיי געפינען דאס, וואס ער האט בעדארפט. יעדער איינער האט אין זיי אנדייטונגען און בעמערקונגען געפונען דערויף, וואס האט איהם אויפן הארצען געדריקט. יעדער איינער האט אין זיי אן ענטפער געפונען דערויף, וועגען וועלכען ער האט זיך מיט דעם בעל שם געוואלט דורכרעדען. יעדער איינער האט געגלויבט, אז נאר צוליעב איהם איז דער גאנצער געשפרעך

פון אווענד געווען, אז נאר צו איהם האט דעם גאנצען אבענד דער בעל שם גערעדט.

עס זיינען איינמאל אין אן אבענד פיעלע מענשען גע־זעסען — ווערט אין איין לעגענדע דערצעהלט, — ביים בעל שם, און ער האט עטליכע שטונדען דורכאנאנד געהאלטען אין איין רעדען און פרעדיגען. און ווען די געסט האבען דאס הויז פערלאזט און זיינען אהיים געגאנגען, האט יעדער איינער געזאגט, אז נאר מיט איהם האט דער בעל שם גערעדט און ניט מיט קיין אנדערען.

און אויב ער פלעגט ווידמענען די אבענדען זיינע פאר אלע געסט און בעזוכער, וואס פלעגען קומען צו איהם, פלעגט ער אבער די טעג נאר פאר זיינע תלמידים און מקורבים האלטען.

און אם מעהרסטען פלעגט ער דעם טאג אויף דער נאטור פארברענגען.

ער פלעגט מיט די תלמידים זיינע אונטער׳ן שטאדט זיך אוועקלאזען און פארברענגען מיט זיי דארטען אין גע־שפרעכען און שמועסען.

אין דער יום טוב׳דיגער אטמאספערע פון דער מוטער־נאטור, ווייט פון דעם וואכעדיגען און טומעלדיגען לעבען, פלעגט ער פאר זיינע תלמידים און מקורבים זיינע טעאריען און געדאנקען פארגאנדערוויקלען. אם מעהרסטען זיינען אלע זיינע שענע און הארציגע אפאריזמען, אלע זיינע וואונדער־בארע און פיינע מעשה׳לעך און משלים, אויף דיזע אינטימע שפאצירען צו זייער אויסדרוק געקומען.

אין דער בעגלייטונג פון זיינע אינטימע פריינד און

תלמידים פלעגט ער מיט א לולקע־ציבעק אין מויל איבער די פעלדער ארומשפאצירען.

און עס האבען זיך בשעת מעשה פערעל־אפאריזמען פון זיינע ליפען געשאטען.

און ער האט בשעת מעשה זיינע וואונדערבארע משלים־מעשה'לעך געשפינט.

ט.

די וועגען דורך וועלכע דער בעל שם האט זיינע תלמידים ערווארבען.

די וועגען און מיטלען, ווי אזוי דער בעל שם האט זיינע תלמידים ערווארבען. — צו דער נשמה פון יעדען איינעם איז ער מיט א באזונדער שליסעל צוגעגאנגען. — ווי אזוי ער האט די ראשי החסידים פון מעזשיבוזש פאר זיינע תלמידים געמאכט. — זייערער א תלמיד הערט אין הימעל, נאך זיין פטירה, דעם בעל שם תורה זאגען. — ער קומט צו זיי אין חלום און גיט זיי די תורה פון בעל שם איבער. — דעם זעלבען שבת נאך געהען זיי צו שלש סעודות צום בעל שם און הערען די זעלבע תורה פון זיין מויל. — די גרויסקייט און הייליגקייט פון מאמענט, ווען דער בעל שם פלעגט זיך צום עסען וואשען. — אלע זיינע תלמידים פלעגען דאמאלס אין א טיעפען שלאף פארזינקען. — פלעגען ערוואכען ערשט, ווען ער האט די „המוציא" געמאכט. — ר' דוד פורקים הערט דאן איינמאל אין חלום, ווי דער בעל שם מיט דעם מגיד זענען זיך וועגען די כונות פון נטילת ידים מפלפל. — מיט עטליכע מינוטען נאך זיין ערוואכען הערט ער דאס זעלבעביים טיש „בהקיץ" טאקי.

רייך און פערשיעדען זענען געווען די גרויסע און ווערטפולע אוצרות, וואס דער בעל שם האט אין זיין אינערליכער וועלט פערמאגט.

און מיט דער הילף פון דיעזע אלע רייכע און פערשיעדענע אוצרות האט ער זיך בענוצט צו ארגאניזירען ארום זיך א גרופע פון גרויסע און בעדייטענדע פערזענליכקייטען, וועלבע זאלען איהם ארויסהעלפען אין דער גרויסער ארבייט זיינער, וואס ער האט גענומען אויף זיך.

ער איז געווען בעוואוסט אויף דער פולער גרויסקייט און וויכטיגקייט פון זיין טעטיגקייט, וואס ער האט געוואלט

אין אידישען לעבען אנפיהרען, און ער האט געפיהלט, אז ער מוז האבען פיעלע יונגע און פרישע כחות, וואס זאלען צוזא־מען מיט איהם די שווערע און פרוכטבארע לאסט טראגען.

און דעריבער איז די ערשטע ארבייט זיינע געווען, ווען ער האט זיך אין מעזשיבוזש בעזעצט, וואס מעהר געטרייע און איבערגעגעבענע תלמידים ארום זיך צו קאנצענטרירען. ער האט דארטען א מין „להקת־הנביאים" געגרינדעט און האט זיך מיט זייער ערציהונג בעשעפטיגט, עס זאלען פון זיי פאסיגע לעהרער און וועג־ווייזער פאר דעם אידישען פאלק ארויסקומען, פאסיגע לעהרער און וועג־ווייזער, וועלכע זאלען איהם העלפען ערציהען און פיהרען דאס אידישע פאלק און זאלען זיינע אידעען און אנשויאונגען צווישען די ברייטע פאלק'ס־שיכטען פראפאגאנדירען.

ער האט ניט געוואלט, אז זיין טעטיגקייט זאל צוזא־מען מיט איהם אבשטארבען.

ער האט זיך דעריבער מיט גייסטיגע יורשים און ממלא־מקומות געוואלט פערזארגען, וועלכע זאלען אויך נאך זיין טויט זיין ארבייט פארטזעצען.

און געזוכט האט ער די תלמידים זיינע צווישען די אלע פערשיעדענע שיכטען און גרופען פון פאלק.

ער האט געוואלט, אז דאס גאנצע פאלק זאל אין די לעהרער זיינע פערטראטען זיין, אז די אלע פערשיעדענע קלאסען זאלען זייערע פארשטעהער אין זייערע רייהען האבען, כדי זייער טעטיגקייט זאל מעהר פאלקסטימליך און דע־מאקראטיש זיין און זאל מיט וואס מעהר פרוכטבארקייט געבענטשט ווערען.

האט ער נאר ערגעץ וואו אנגעטראפען אזא איינעם, וואס ער האט געדענקט, אז ער קען איהם פאר זיינע ציעלען און צוועקען צונוץ קומען, האט ער שוין אלעס, וואס איז אין

זיינע מעגליכקייטען געווען, אנגעווענדעט, יענער זאל איינער פון זיינע מקורבים ווערען.

צו דער נשמה פון יעדען איינעם איז ער מיט א בעזונדערען שליסעל צוגעגאנגען. אויף יעדען איינעם האט ער דורך אן אנדער וועג געווירקט. לויט דער אינדיווידואליטעט און האראקטער פון יעדען איינעם בעזונדער, האט ער אויף איהם זיין איינפלוס אויסגעאיבט און פאר זיינעם אן אנהענגער ערווארבען:

די מעהר איינפאכע, הארציגע און טרוימערישע נאטורען האט ער דורך מופתים, משלים און מעשה׳לעך געגומען. די לומדים און מופלגים — דורך פלפול און פירושים אין תלמוד און מפרשים און די, וואס זענען גרויס אין חכמת־הנסתר געווען, האט ער דורך זיינע קאמענטאריען אויף דעם זוהר און אנדערע ספרי־קבלה אלס זיינע אנהענגער ערווארבען.

און ניט שטענדיג איז איהם אזוי גרינג אנגעקומען די פערזענליכקייט, אויף וועלכער ער האט אן אויג געווארפען, פאר זיינעם א תלמיד צו ערווערבען. ניט שטענדיג און איבעראל איז איהם אזוי גרינג אנגעקומען די אנערקענונג זיינע צו ערווערבען. אפטמאל פלעגט זיך עס איהם איינגעבען ערשט נאך א לאנג־דויערענדען און שווערען קאמפף.

און אפילו אין מעזשיבוזש האט ער ניט אזוי גיך זיין פולע אנערקענונג ערווארבען. ער האט דארטען די ערשטע צייט א שווערען קאמפף פאר זיין אנערקענונג געמוזט אנפיהרען.

און דעם קאמפף זיינעם האט ער געמוזט פיהרען אפילו מיט אזוינע מענשען, צו די רייהען פון וועלכע ער איז נאהענטער, ווי צו אלע אנדערע שיכטען פון אידישען פאלק געשטאנען.

די לעגענדע דערצעהלט אונז, אז די חסידים פון מע־זשיבוזש זענען זעהר ניט צופריעדען געווען מיט דעם בעל שם, ווען ער האט זיך אין זייער שטאדט בעזעצט. בעזונדערס האבען זיך שלעכט בעצויגען צו איהם די ראשי־החסידים פון שטאדט צו יענער צייט, ר׳ וואלף קיצים און ר׳ דוד פורקעס. דער נאמען בעל שם טוב, מיט וועלכען ער האט זיך גערופען, האט איהם אין זייערע אויגען פערביליגט, ווארום „פאר א צדיק פאסט ניט דער נאמען בעל שם.״

דער בעל שם האט אבער ענדליך דאך געזיעגט, און ניט נאר די אלע איבעריגע חסידים, נאר אויך די צוויי אויבענ־דערמאנטע פיהרער זייערע, זענען זייגע געטרייסטע און איבערגעגעבענסטע תלמידים געווארען.

און עס ווערט וועגען דעם די פאלגענדע לעגענדע דער־צעהלט:

זיי האבעןביידע גאר א געהויבענעם תלמיד געהאט, וועלכער איז פלוצלונג געפעהרליך קראנק געווארען. האט ער געוואלט דעם בעל שם רופען. זיי אבער האבען ניט געלאזט.

ווען ער האט געזעהן, אז ער האלט זעהר שלעכט, האט ער, געגען דעם ווילען פון זיינע לעהרער, דאך דעם בעל שם גערופען:

עס איז שוין אבער צו שפעט געווען.

מען האט שוין פון הימעל דעם מלאך המות געשיקט.

האט איהם דער בעל שם געזאגט, אז ער קען פאר איהם גאר ניט טהון. ער מוז פון דער וועלט אוועקגעהן. ער האט איהם אבער א פלאץ אין גן־עדן צוגעזאגט.

ווען דער בעל שם טוב איז א היים געגאנגען, האט דער קראנקער איבערגעגעבען די לעהרער זיינע אלעס, וואס דער בעל שם האט איהם געזאגט.

האבען זיי פון איהם א תקיעת כף גענומען, אז ער זאל

זיך צו זיי נאָך דעם טויט בעווייזען און דערצעהלען זיי אלעס, וואָס איז מיט איהם פון זיין פּטירה אָן פאָרגעקומען.

א שטיק צייט נאָך זיין טויט האָט זיך צו זיי דער תלמיד ווירקליך אין חלום בעוויזען, און האָט זיי דערצעהלט, אַז נאָך זיין טויט איז ער אין הימעל פון איין היכל צום צווייטען ארומגעגאַנגען. צולעצט איז ער צוגעקומען צו א היכל, וואו ער האָט געטראָפען די „בני־היכלא" זיצען אויסגעזעצט און דער בעל שם האָט פאַר זיי תורה געזאָגט.

דער תלמיד האָט זיי אויך די תורה פון בעל שם איבער־געגעבען.

זענען זיי נאָך דעם זעלבען שבת געגאַנגען צום בעל שם אויף שלוש סעודות און איהם געהערט זאָגען ביים טיש די זעלבע תורה, וואָס ער האָט אויפ׳ן הימעל פאַר די „בני־היכלא" געזאָגט.

און א צווייטע לעגענדע דערצעהלט פאָלגענדעס וועגען דעם, ווי אַזוי אַט יענע מעזשיבוזשער גדולים זענען זיינע תלמידים געוואָרען.

זייענדיג א גרויסער מתנגד פון בעל שם, פלעגט ר׳ דוד פורקעס אין דער אנוועזענהייט פון זיינע תלמידים זיך שטענדיג לוסטיג מאַכען איבער דעם בעל שם.

האָט זיך איינמאָל געמאַכט, אַז איינער פון די יונגע לייט, וועלכע זיינען פון בעל שם׳ס מקורבים געווען, האָט זיך אין ידיעת התורה געוואָלט פערפאָלקאָמען.

האָט איהם דער בעל שם געהייסען געהן צו ר׳ דוד פורקעס, און האָט איהם דערביי אָנגעזאָגט, אַז טאָמער וועט ער הערען, ווי מען מאַכט חוזק פון איהם, זאָל עס איהם ניט אָארען, ער זאָל שווייגען שטענדיג און גאָר ניט ענטפערען.

איינמאָל האָט ר׳ דוד פורקעס געבעטען דעם נייעם

תלמיד זיינעם ער זאל איהם עפעס וועגען דעם בעל שם'ס דרכים דערצעהלען.

האט איהם דער תלמיד דערצעהלט, אז בשעת דער בעל שם וואשט זיך צום עסען, האט ער גוואלדיגע דביקות דא־מאלס גרוים און הייליג איז דער מאמענט דאמאלס, און די גרעסטע תלמידים זאגאר פון בעל שם האבען ניט די זכיה דיזען מאמענט בייצו־וואהנען. עס פאלט דאמאלס אן א טיעפער שלאף אויף די אלע תלמידים זיינע. זיי ערוואכען ערשט דאן, ווען דער בעל שם הויבט אן די ברכת המוציא צו מאכען.

האט זיך דאן ר' דוד שטארק אויסגעלאכט פון דעם אלעם. ער האט געזאגט, אז ער וועט ניט איינשלאפען.

האט ער זיך איינמאל גוט אויסגעשלאפען, כדי ער זאל זיך פריש און מונטער פיהלען, און צום בעל שם געקומען.

דער בעל שם האט איהם איינגעלאדען, ער זאל מיט איהם מיטעסען.

און ווי נאר דער בעל שם האט זיך צום עסען געוואשען, איז ר' דוד אין א טיעפען שלאף פערזונקען;

און עס האט זיך איהם גע'חלום'ט, אז ער איז אויפ'ן הימעל ארויף, און ער הערט דארטען דעם בעל שם די כונות פון נטילת ידים זאגען און דער מגיד איז זיך מפלפל מיט איהם, און ווייזט איהם אויף, אז זיינע כונות זענען ניט לויט די כונות האר"י. ווייטער האט ער געהערט, ווי דער בעל שם האט דעם מגיד אויף זיינע טענות געענטפערט, אז „אין אונזער שוואכען דור וועט אויך דער האר"י מודה זיין, אז איך בין גערעכט. עס זענען פאר אונז מיינע כונות גענוג. מיר קענען ניט מכון זיין מעהר".

און נאכדעם זענען זיי געגאנגען דעם האר"י פרעגען און עס איז צווישען זיי א גוואלדיגער פלפול פארגעקומען, ביז

דער האר"י האט דאך ענדליך דעם בעל שם געמוזט נאכ־געבען.

און אין דעם מאמענט האט ר' דוד פון שלאף ערוואכט, הערענדיג דעם בעל שם די ברכה המוציא מאכען.

און באלד נאך דעם האט דער מגיד, וועלכער האט זיך דאמאלס אויך צווישען די געסט געפינען, זיך אנגעהויבען מפלפל צו זיין מיט איהם, אז די כונות זענען נים לויט די כונות האר"י.

דערויף האט איהם דער בעל שם געענטפערט, אז אין דיזען שוואכען דור „וועט אויך דער האר"י מודה זיין, אז מיר זענען גערעכט".

— ווי אזוי קענט איהר עס בעווייזען ?

— זאל ר' דוד פורקעס מיין עדות זיין — איז דעם בעל שם'ס ענטפער געווען — ער האט אט ערשט אין הימעל געהערט, ווי דער האר"י האט מיט מיר מסכים געווען.

י.

פאַרטזעצונג

ר׳ ישראל חריף מאַטערט זיך אויף אַ שווערען רמב"ם. — דער בעל שם דערפיהלט עס און קומט צו איהם און פערענטפערט איהם אַלעס. — אין דעם מאָמענט, ווען דער בעל שם האָט אַנגעהויבען זיינע ענגו'ס זאָגען, איז פאַר ר׳ ישראל חריף אַ שווערער תוספות פערענטפערט געוואָרען. — דער בעל שם האָט עס דערפיהלט און נאָך די סליחות האָט ער זיך צום ר׳ ישראל אַנגערופען: אַ יאָ, מיינע „ענגו'ס" קענען אַ טייערען פשט אויף אַ תוספות זאָגען. — דער בעל שם זאָגט תורה אין אַ שענעם פּלאַץ אויפ'ן הימעל. — אַ למדן מופלג, זיינער אַ מתנגד, וויל זיך אין פּלאַץ אריינרייסען. — דער משרת שטויסט איהם אַב. — שטעלט ער זיך ביים פענסטער און הערט זיך אין דער תורה איין.

און אויך דאָ, ווען דער בעל שם האָט ניט געטראָפען, ווען עס האָט זיך אויסגעלאָזט פּונקט פערקעהרט, ווי ער האָט פאָראויסגעזאָגט — אויך אין דעם האָט דער חסידיזם וואונ־דער גרויסע געזעהן, אויך אין דיעזע מאָמענטען האָט ער פּאַ־סיגען מאַטעריאַל געפונען ער זאָל פון זיי פאַר'ן בעל שם בלו־מען־קראַנצען פלעכטען.

איינמאָל—דערצעהלט אונז די לעגענדע—האָט דער בעל שם שבת געהאַלטען אין קאָריסטישעוו.

האָט דער שטאָדט מגיד, ר׳ הירש, וועלכער איז איבער דעם גאַנצען געגענד בעריהמט געווען, ניט געוואָלט זיך זעהן מיט איהם, ווארום ער איז אַ גרויסער געגנער פון בעל שם געווען.

פּלוצלונג איז זיין טאָכטער געפעהרליך קראַנק געוואָרען.

איז צו איהם די פרוי זיינע שטאַרק צוגעשטאַנען, ער זאָל געהן צום בעל שם סגולות ביי איהם נעהמען.

געגען זיין ווילען איז ר' הירש צום בעל שם אוועקגע־גאַנגען און האָט איהם וועגען זיין טאָכטער'ס קראַנקהייט דערצעהלט.

האָט איהם דער בעל שם טוב די פאָלגענדע סגולה גע־געבען: ער זאָל איבער דעם בעט פון זיין טאָכטער א שוואַרצע הוהן צורייסען און אָבקאָכען זי און גיבען איהר אביסעל זופּ פון איהר *).

ר' הירש האָט זעהר ווייניג אמונה געהאַט אין דיעזער סגולה און זי איז נאָך דערצו איהם זעהר דערווידער געווען.

ער האָט דעריבער בעשלאָסען דעם בעל שם אַ שפּיצעל אבטהון, דורך וועלכען ער זאָל ביליג און לעכערליך ווערען.

קומענדיג אהיים האָט ער געזאָגט זיין פרוי, אז דער בעל שם האָט איהם געהייסען פאָלגענדעס טהון: צונויפ־נעהמען אלע זיינע תלמידים און אָבלערנען צוזאַמען אַ קליינע „מסכתא" און פאַר דער „סעודה" פון „סיום" זאָל זי צוגריי־טען א ווייסע הוהן א געקוילעטע און זאָל געבען דעם חולה אביסעל זופּ, וועט זי געזונד ווערען.

די פרוי האָט אַלעס געטהון, ווי דער מאַן האָט איהר געהייסען, און די טאָכטער איז ווירקליך געזונד געוואָרען.

איז ר' הירש געלאָפען שנעל אַנזאָגען די גוטע בשורה דעם בעל שם און ער האָט זיך געריכט אויף א שען ביסעל שפּאַס.

ווי ער האָט אָבער נאָר די שוועל איבערגעטראָטען, האָט זיך דער בעל שם אָנגערופען צו איהם:

---

*) מען בעדאַרף עס מעהר ניט, ווי א מעשה בעטראַכטען. דער בעל שם איז ווייט געווען פון בענוצען זיך מיט אזוינע „מעשה־אמורי" סגולות.

— איך ווייס, איך ווייס, אז דו האסט געטהון פונקט פערקעהרט, ווי איך האב דיר געהייסען. גלויב מיר, אז דו האסט זיך דורך דעם אין א גרויסער געפאהר געשטעלט. דו האסט שיעור דיין טאכטער ניט פערשפיעלט. דער גרויסער זכות אבער פון דיין תורה האט אויף דיר מגין געווען און האט דאס לעבען פון דיין טאכטער גערעטעט.

ר׳ הירש האט דאן—פערענדיגט די לעגענדע—דעם גרויסען כח פון בעל שם דערזעהן און איז פון דאמאלס אן זיין הייסער חסיד געווארען.

דער בעל שם איז געווען פונקט אזוי גרויס אין נגלה, ווי אין נסתר. עס האבען זיך צווישען זיינע תלמידים פיעלע בעריהמטע גאונים געפונען. ווען אבער זיינע ידיעות אין תלמוד און פוסקים זאלען ניט געווען גאונישע זיין, וואלט ער ניט געווען געקענט האבען אזוינע גאונים אלס תלמידים זיינע.

אויסער דעם רעדען אלע גאונים־תלמידים זיינע מיט גרויס בעגייסטערונג וועגען זיין גרויסער חריפות און בקיאות.

ער האט אבער קיינמאל ניט געוואלט מיט די גרויסע ידיעות זיינע אין נגלה שטאלצירען. ער פלעגט זיי ניט פאר דעם ברייטען פובליקום ארויסווייזען. ער האט געוואלט דערמיט אונטערשטרייכען, אז דער עיקר איז ניט די גוטע קאפ, נאר דאס גוטע הארץ, אז די העכסטע מדרגה אין עבודת ה׳ קען מען אפילו אהן גאונות דערגרייכען.

ווען עס האט זיך אבער געהאנדעלט וועגען א נייעם תלמיד צו ערווערבען, האט ער זיך אויך מיט זיין גאונות און חריפות בענוצט. עס זאל זיך זיין פערלאנג מיט ערפאלג קרוינען.

און דורך זיין גאונות און חריפות—דערצעהלט אונז די לעגענדע—האט זיך איהם איינגעגעבען אויך ר׳ ישראל חריף פאר זיינעם און אנהענגער צו ערווערבען.

ר׳ ישראל—ווערט אין א לעגענדע דערצעהלט—האט פערזענליך דעם בעל שם געקענט און איז א גרויסער געגנער זיינער געווען.

איינמאל איז ר׳ ישראל׳ען עפּיס א שיטה אין ש״ס און רמב״ם קשה געווען. דער בעל שם האט עס דערפיהלט און האט זיך אוועקגעלאזט צו איהם און האט איהם אלעם לויט דעם ריכטיגען פשט ערקלערט.

האט איהם ר׳ ישראל דאמאלס געזאגט:

— דער אמת איז, אז דער פשט, וואס איהר האט גע־זאגט, איז זעהר א גוטער און דערפאר וואלט איך אייך טאקי ליעב געהאט, ווען איהר זאלט קיין בעל שם ניט זיין.

און נאך אמאל האט זיך געמאכט, וואס ר׳ ישראל האט זיך עפּיס אויף א שווערען ענין געמאטערט, און אויך דאס מאל איז צו איהם דער בעל שם אונטערגעקומען און האט איהם דעם ריכטיגען פשט ערקלערט. און ר׳ ישראל האט איהם ווידעראמאל געזאגט דאס, וואס ער האט איהם דעם ערשטען מאל געזאגט.

ענדליך האט זיך אזוי געמאכט, אז ר׳ ישראל׳ס זוהן איז געפעהרליך קראנק געווארען.

די פרוי זיינע איז צו איהם צוגעשטאנען, ער זאל צום בעל שם פאהרען.

פריהער האט ער ניט געוואלט. שפּעטער אבער האט ער געמוזט נאכגעבען—

און ער איז אנגעקומען צום בעל שם די ערשטע נאכט פון סליחות.

ביי סליחות אין שול האט ר' ישראל געזאגט פון איין סליחה מיט דעם חזן.

און דער מנהג פלעגט זיין, אז דער בעל שם אליין פלעגט צום עמוד געהן און פארבעטען דעם „אל רחום וחנון" און די „עננו'ס." דער בעל שם פלעגט זאגען, אז „ווען נאך איינער וואלט געקענט אזוי ווי איך „אל רחום שמך" זאגען, וואלט איך משיח'ן אראפגעבראכט."

ווען דער חזן איז פון עמוד אוועקגעגאנגען, איז גאנץ קהל געבליעבען אויפ'ן בעל שם ווארטען.

און ר' ישראל האט זיך פערטראכט דערווייל, ער האט זיך אין א שווערען תוספות פערטיעפט.

דער בעל שם איז צוגעגאנגען צום עמוד און האט אנ־געהויבען זאגען „אל רחום" און „עננו," ווי זיין שטייגער איז געווען.

און פונקט דאמאלס האט דער ריכטיגער פשט אין מוח פון ר' ישראל א שיין געטהון.

דער בעל שם האט געענדיגט דאס סליחות זאגען, און איידער נאך ר' ישראל האט בעוויזען אנהויבען צו רעדען מיט איהם, האט זיך דער בעל שם אנגערופען צו איהם:

— דער „עננו" מיינער קען א גוט פשט'על אין תוספות זאגען.

און פון דאן אן איז ר' ישראל חריף אן איבערגעבענער תלמיד פון בעל שם געווארען.

אין אן ענגליכער לעגענדע ווערט פאלגענדעס דער־צעהלט:

אין מעזשיבוזש האט זיך א מלמד, א למדן מופלג, גע־פונען, וועלכער איז א געגנער פון בעל שם געווען, און דער בעל שם האט זעהר געגארט לעבודת ה' איהם מקרב זיין.

איינמאָל אין א פרייטאָג־צו־נאַכט האָט דער מלמד אין חלום געזעהן א שענעם פּאַלאַץ, וועלכער איז „אויף דעם שענ־סטען אופן אויסגעשטאַטעט געווען."

איז ער צום פּאַלאַץ צוגעגאַנגען און האָט אַהין דורך דעם פענסטער אריינגעקוקט. האָט ער געזעהן, ווי דער בעל שם דרש'עט דאָרטען דברי תורה ברבים.

איז ער צוגעלאָפען צום טיר און האָט אינוועניג אין פּאַ־לאַץ געוואָלט אריינגעהן.

דער משרת אָבער, וואָס איז ביים טיר געשטאַנען, האָט איהם פון טיר אָפּגעשטויסען און האָט איהם ניט געלאָזט אריינגעהן.

האָט ער זיך נעבען פענסטער אוועקגעשטעלט און האָט זיך אין דער תורה פון בעל שם איינגעהערט.

ווען ער איז אָבער אין דער פריה אויפגעשטאַנען, האָט ער די גאַנצע תורה, וואָס ער האָט געהערט נעכטען, פערגעסען.

א גאַנצען טאָג איז דער מלמד, ווי א משוגענער ארומ־געלאָפען. פאַרנאַכט איז צו איהם דער גבאי פון בעל שם גע־קומען און האָט איהם איינגעלאַדען צום בעל שם אויף שלש סעודות.

און ער האָט געהערט דאָרטען די גאַנצע תורה, וואָס ער האָט נעכטען ביינאַכט אין חלום געהערט —

און פון דאַמאָלס אָן איז ער זיין חסיד געוואָרען.

אמת שען איז אויך די פאָלגענדע לעגענדע וועגען דעם, ווי דער בעל שם פלעגט זיינע אָנהענגער ערווערבען.

איינער פון די גדולי־הדור איז א געגנער פון בעל שם געווען.

איינמאָל אין א פרייטאָג־צו־נאַכט האָט ער אין חלום געזעהן, אז עס איז פאָרגעקומען א מחלוקת צווישען האר"י

און בעל שם וועגען דעם, ווי אזוי מען בעדארף א געוויסע שטעלע אין „זוהר" אויסטייטשען.

נאך א לאנגען חלוקי דעות זענען זיי ביידע צו ר׳ שמעון בן יוחאי, דער מחבר פון זוהר, צוגעגאנגען, און דער לעצטער האט דעם האר"י אבגעגעבען גערעכט.

דער בעל שם טוב איז אבער ניט צופריעדען געבליעבען. ער האט זיך אויך פאר דעם אויטאריטעט פון ר׳ שמעון בן יוחאי ניט געוואלט בויגען.

האט ער זיך צו ר׳ שמעון בן יוחאי אנגערופען:

— דעם זוהר האסט דו דאך מיט רוח הקודש מחבר געווען. טא לאמיר גאט אליין פרעגען.

איז ארויס א בת קול פון הימעל און האט אויסגערופען, אז דער אמת'ער פשט אין זוהר איז דער פון בעל שם.

אויף מארגען בשעת שלש סעודות האט דער אויבענדערמאנטער גדול געהערט פון בעל שם אט יענעם פשט אין זוהר, וואס ער האט אין חלום געהערט.

יא.

די בעציהונגען פון בעל שם צו זיינע תלמידים

די בעציהונגען פון בעל שם צו זיינע תלמידים. — פיעלע האט ער ניט נור מיט עסען און טרינקען אויסגעהאלטען, ער פלעגט זיי אויך געבען געלד פאר זייערע פרויען און קינדער. — ער פיהרט זיך ארום מיט א זיעבען־יעהריגען אינגעל, א קינד פון זיין בעליעבטען תלמיד, ר׳ מאיר מרגלית, און פאדערט אויף יעדען איינעם זיין זיסע און שעהנע שטימע צו בעוואונדערן.—דעם מעזשעריטשער מגיד האט ער געדונגען א דירה אין מעזשיבוזש און האט איהם נאך גע־געבען דערצו צוועלף גילדען א וואך אויף דער הוצאה.

איך בין געקומען אויף דער וועלט — האט דער בעל שם געזאגט — צו ווייזען א נייעם דרך אין עבודת ה׳. איך בין ניט געקומען שווערער מאכען דעם עול פון אידישען פאלק, נאר פארגרינגערען איהם. דער איינציגער וועג, דורך וועלכען מען קען צו גאט קומען, איז ליעבע.

ליעבע צו גאט, ליעבע צו דער תורה און ליעבע צום אידישען פאלק.

און ער האט ווירקליך, ווי קיין אנדערער, אונענדליכע ליעבע פאר יעדען אידען פערמאגט, און איז אין יעדען מא־מענט גרייט געווען ניט נאר פאר דעם כלל, נאר אויך פאר יעדען פרט, מוסר נפש זיך זיין.

„יעדער איינער געפינט אויף זיך א זכות שטענדיג. דאריבער באדארף ער שטענדיג אויך אויף יעדען אידען א זכות געפינען. ווארום דער „צד השוה" פון אלע אידען איז, וואס זיי זענען כלם צדיקים, כלם טהורים, כלם ישרים".

און איינמאל האט ער געזעהען איינעם פון זיינע תלמידים זיין קליינעם זוהן קושען. האט ער זיך צו איהם אנגערופען: „פיעל מעהר נאך, ווי דו האסט דיין זוהן ליעב, האב איך יעדען אדם מישראל ליעב. ווען איך זעה א אידען, דערפיהל איך א שטארקען פערלאנג, איהם אויף דעם האלז זיך ווארפען און יעדען אבר איהם אויסקושען. איך אונטערדריק אבער מיינע געפיהלען".

אט אזא אהבת ישראל האט דער בעל שם טוב געפרעדיגט.

ליעב האבען א אידען, ווי מען האט זיך אליין ליעב, ליעבען איהם מיט ליידענשאפט, ליעבען איהם מיט א ציטער אין דער נשמה, ליעבען איהם ווי מען האט ליעב א גע־ליעבטע, ווי מען האט ליעב אן אייגען קינד.

און דעם שענסטען מוסטער איהרען האט דיזע אהבת ישראל זיינע געפונען אין זיינע בעציהונגען צו זיינע תלמידים.

ער האט זיי, ווי א געטרייער און איבערגעגעבענער פאטער געדיענט. ער האט ניט נאר פאר זייער נשמה געזארגט, נאר אויך פאר זייער קערפער, ניט נאר פאר זייערע גייסטיגע, נאר אויך פאר זייערע מאטעריעלע הצטרוכת'ען. ער האט די אינטערעסען פון אלע זיינע תלמידים ביי זיך אין הארצען געטראגען.

ווען דער זוהן פון זיין בעליעבטען תלמיד, ר' יצחק מרגלית, איז קראנק געווארען, האט ער איהם צו זיך גענומען. א גאנץ יאהר האט זיך דאס קינד ביים בעל שם אין הויז געפונען. ער איז דאס גאנצע יאהר שטענדיג אונטער דער השגחה פון בעל שם געשטאנען און איז ביי איהם ממש „ווי אן אייגע־נער זוהן געווען".

און די אייגענע פּאַטעטישע גערעדן האָט ער אויך צום צווייטן ברודער, צו ר' מאיר מרגלית, אַרויסגעוויזן.

ר' מאיר מרגלית איז אַמאָל געקומען צו איהם מיט זיין יונגסטען זוהן, שאול, וועלכער איז דאַמאָלס זיבען יאָהר אַלט געווען.

דאָס קליינע אינגעל האָט דעם בעל שם מיט זיין שענ־קייט און מיט זיין זיסער שטימע בעצויבערט. האָט ער געבעטן ר' מאיר'ן, ער זאָל ביי איהם זיין קינד אויף אַ געוויסער צייט איבערלאָזען, ער זאָל זיך אונטער זיין השגחה געפינען.

דער פאָטער האָט דעם פערלאַנג פון בעל שם בעפרידיגט.

דער בעל שם האָט אָבער פון קינד גוואַלדיג אַנגעקוואָלען און האָט בעשלאָסען צו מאַכען אַ „טור" מיט דעם קינד איבער דעם גאַנצען געגענד, ווייזען איבעראַל, וואָס פאַר אַ טייערע כלי עס וואַקסט עס ביי זיין תלמיד.

און אין אַ וואָך אַרום האָט ער געהייסען איינשפּאַנען דעם וואָגען און האָט זיך צוזאַמען מיט זיינע תלמידים און בעליעבטען קינד אין וועג געלאָזט.

דער וועג, איבער וועלכען זיי זענען געפאָהרען, איז גע־ווען זעהר אַ גוטער ביז זיי זענען צוגעפאָהרען צום קלויסטער, וואָס איז אין עק שטאָדט געשטאַנען. פון דאָרטען איז שוין געווען ניט ווייט צום שענק, וואָס האָט זיך געפונען אין נאָ־הענטען דאָרף, דורך וועלכען זיי האָבען בעדאַרפט דורכ־פאָהרען.

האָבען די תלמידים פון בעל שם זיך זעהר געשראָקען, עס איז דאָן אַ חגא געווען, און צו יענע צייטען פלעגט זעהר געפעהרליך זיין אַריינצופאָהרען אין אירגענד וועלכען דאָרף, ווען עס פלעגען זיך איבער דעם שיכור'ע גויים אַרומדרעהען.

די תלמידים זיינע האָבען מורא געהאַט די פויערים זאָלען זיי מיט שטיינער ניט פאַרוואַרפען.

דער בעל שם האט זיך אבער מיט זייער שרעק ניט גע־רעבענט.

ער האט זיך פערלאזט אויף זיינע גרויסע פעהיגקייטען, די מוחות און הערצער פון פערשידענע מענשען צו בעהערשען, זיין איינפלוס און היפנאז אויף יעדען איינעם אויסצואיבען.

איז ער ביז צום שענק צוגעפאהרען.

און נעבען שענק איז געשטאנען אן אלטער פויער און האט אויף א פידעל געשפיעלט, און די גויים מיט די גויות האבען געטאנצט.

דאן איז דער בעל שם פון וואגען אראבגעגאנגען.

ער האט געהייסען געבען די פויערים בראנפען אויף זיין חשבון און האט זיך אנגעהויבען צו בעריהמען פאר זיי, אז ער האט מיט זיך א קליין קינד, וואס זינגט אויסגעצייכענט אלע ליעדער זייערע.

און תוך כדי דבור האט ער זיך אנגערופען צו שאול׳ן ער זאל עפעס פארזינגען.

דאס זינגען פון קינד האט גוואלדיג אויסגענומען ביי די פויערים. ניט ווייניגער האט ביי זיי אויך אויסגענומען דער בראנפען, מיט וועלכען דער בעל שם האט זיי מכבד געווען און זיי האבען א גאנצע נאכט געהוליעט און געטאנצט.

אויך די קינדער פון די פויערים האט דער בעל שם ניט פארטיילט. ער האט זיי פערשידענע מתנות געגעבען, און האט יעדען איינעם׳ס נאמען געפרעגט, אזוי אז די פויערים האבען גאר אין גאנצען פארגעסען אין דעם, אז די געסט זענען אידען.

פון דארטען זענען זיי אוועק בשלום קיין הייסין, וואס געפינט זיך נעבען מעזשיבוזש. דארטען האבען זיי געזעהן, ווי א גרויסער קבוץ פון מענשען שטעהען און הערען זיך איין ווי א גויה זינגט.

האט זיך דער בעל שם אנגערופען צו זיי :

שוטים, איך האב א קליין אינגעל מיט זיך, קען ער פיעל בעסער, ווי די גויה, זינגען.

און ער האט דאס קינד צוגערופען און האט איהם גע־הייסען פאר די מענשען זינגען.

פון דאן האט אנגעהויבען ר' מאיר מרגלית קינד איבער דעם גאנצען געגענד בעריהמט צו ווערען. אין א צייט ארום איז ער א באריהמטער חזן אין רוסלאנד געווארען אונטער דעם נאמען קאשטאן. מען האט איהם מיט דיזען נאמען גערופען צוליעב די בלאנדע האר זיינע. דיזער ר' שאול קאשטאן איז געווען דער הויפט פון דער קאשטאן פאמיליע, וועלכע האט אין א משך פון עטליכע דורות ארויסגעגעבען גרויסע און באריהמטע חזנים פון זיך.

ר' שאול'ס זוהן איז געווען קאשטאן־וויינטרויב דער צווייטער, דער פאטער פון דעם דריטען קאשטאן, דער בא־ריהמטער קעניגסבערגער חזן.

פיעלע פון זיינע תלמידים פלעגען זיך ביי איהם אין הויף א לאנגע צייט אויפהאלטען. און ער האט זיי ניט נאר מיט עסען און טרינקען אויסגעהאלטען, נאר אויך מיט אלע זייערע אנדערע הצטרכות'ען. מאנכע פלעגט ער זאגאר אויך א געוויסע סומע וועכענטליך געבען, זיי זאלען זייערע פרויען אויף דער הוצאה שיקען.

דעם מעזשריטשער מגיד ווען ער איז קראנק געווען, האט ער אין מעזשיבוזש א דירה געדונגען און פלעגט איהם נאך געבען דערצו צוועלף גילדען א וואך אויף דער הוצאה.

יב.

דער בעל שם רופט ארויס דעם ס"ם אין די אנ־ וועזענהייט פון זיינע תלמידים.

אלעס, וואס ער האט אויף דעם הימעל און אויף דער ערד געזעהן, האט ער פאר זיינע תלמידים דערצעהלט. — דער בעל שם רופט ארויס דעם ס"ם און הייסט זיינע תלמידים האלטען זייערע שטערענס אבגעדעקט, כדי עס זאל זיך אנזעהן דער צלם אלהים זייערער— וועט זיי דער ס"ם ניט קענען מזיק זיין. — דער ס"ם בעט זיך, מען זאל איהם לאזען שטעהן נאך א ווילע, כדי ער זאל זיינע אויגען קענען זעטיגען מיט דעם צלם אלהים, וואס ער זעהט אויף דעם בעל שם'ס תלמידים.

און פונקט ווי דער בעל שם האט זיך אינטערעסירט און געוואוסט אלעס, וואס איז זיינע תלמידים נוגע געווען, אזוי האבען אויך די תלמידים זיינע געוואוסט אלעס, וואס איז אין זיין אייגענער וועלט פארגעקומען.

ער האט פאר זיי די אלע גרויסע און רייכע אוצרות זיינע אויפגעעפענט און האט זיי געלאזט זייערע אויגען זעטיגען מיט דעם גאנצען עשירות וואס האט זיך געפונען דארטען.

ער האט צוזאמען מיט זיי איין לעבען געלעבט. אלעס, וואס זיינע ליכטיגע אויגען האבען געזעהן, האט ער געוואלט, אז אויך זיי זאלען מסוגל זיין צו זעהען עס. אלעס, וואס ער האט געפיהלט און געוואוסט, האט ער געוואלט, אז אויך זיי זאלען עס פיהלען און וויסען.

און מיט יעדען פאל און צופאל פלעגט ער זיך בענוצען,

זיינע תלמידים צו א וואס העכערער מדרגה דערהויבען, וואס מעהר שארפער און ווייטזעהענדיג זייער ראיה צו מאַכען, וואס מעהר טיעפער, ראפינירטער און פיינער זייער הארץ און געפיהל אויסצובילדען.

און אפטמאל פלעגט ער מיט זיי צו דיזען צוועק אויך ווייטע נסיעות אונטערנעהמען, כדי דורך א געוויסען צופאל זיינעם א געדאנק, זיינעם אן אפאריזם צו אילוסטרירען, כדי דורך א געוויסען לעבענס־בילד דעם אמת פון זיינע אנשויאונגען און לעהרען אויף זיי ארויפצווינגען. ער פלעגט פאר זיי — דערצעהלט די לעגענדע — פאר דיזען צוועק אויך אילוזיאנען און זעהונגען ארויסרופען.

איינמאל האט ער וועגען א געוויסען ענין דעם ס"ם ארויסגערופען.

האט זיך דער ס"ם צו איהם אנגערופען מיט כעס:

— וואס האסט דו מיך בעאונרוהיגט. מען האט מיך זינט די וועלט שטעהט, נאר דריי מאל ארויסגערופען. בעת דעם חטא פון אדם הראשון, בעת די אידען האבען מיט דעם עגל געזינדיגט און בשעת דער בית המקדש איז חרוב געווארען.

דער בעל שם האט איהם פאר זיינע תלמידים געוויזען, און האט זיי געהייסען האלטען אבגערעקט זייערע שטערענס, כדי עס זאל זיך אנזעהן דער צלם אלוהים, וואס זיי טראגען אויף זיי.

צו ענדע ווען דער ס"ם האט שוין בעדארפט אוועקגעהן האט ער זיך צו די תלמידים פון בעל שם בזה הלשון אנגערופען:

— בני אל חי, קינדער פון לעבעדיגען גאט, ערלויבט מיר דא צו שטעהן נאך א קליינע ווײלע, איך זאל מיינע אויגען קענען זעטיגען מיט דעם „צלם אלהים" וואס איהר טראגט אויף אייערע געזיכטער.

דער כלי־רע האט א ניצוץ פון דעם מקור הטוב דער־זעהן — האט זיך ביי איהם א פייער פון בענקעניש אנ־געצונדען.

יעדען טאג פאר מנחה דאווענען — דערצעהלט ווידער די לעגענדע — פלעגט דער בעל שם געהן שפאצירען צוזא־מען מיט זיינע תלמידים, ווי דער האר"י פלעגט זיך נוהג זיין.

און איינמאל זיינען זיי ווייט הינטער'ן שטאדט פאר־גאנגען און עס איז שוין די צייט געקומען, מנחה צו דאווענען.

האבען זיי ניט געהאט קיין וואסער, די הענד צום דאווענען צו וואשען.

האט דער בעל שם זיין שטעקען גענומען און האט מיט איהם א קלאפ געטהון איבער דער ערד.

און עס האט זיך באלד א קוואל פון פרישע און לעבעדיגע וואסער דארטען בעוויזען. און דיזער קוואל איז שוין דארטען אויף שטענדיג פארבליבען און אין א צייט ארום האט מען דארטען א מיהל געשטעלט.

דער בעל שם האט זיך אויף אזוי פיעל אינטים צוזא־מענגעבונדען מיט זיינע תלמידים געפיהלט, אז ער האט זיך ניט זשענירט צו רעדען מיט זיי וועגען זיין גרויסקייט און זיין גוואלדיגער חשיבות אויף דעם הימעל און אויף דער ערד.

ער האט זיי גאר אין גאנצען ניט אלס פרעמדע מענשען געפיהלט, פאר וועלכע מען קען ניט אין גאנצען די אייגענע אינערליכע וועלט פריי און ברייט פערנאנדערעפענען. ער האט זיי ווי חלקים פון זיין אייגענעם גוף און נשמה בעטראכט, און האט מיט זיי, ווי א מענש מיט זיך אליין, גערעדט.

די אלע סודות, וואס מען האט איהם פון הימעל מגלה געווען, האט ער אויך זיי — לויט דער השגה זייערער —

מגלה געווען. ער האט זיי דערצעהלט אלעם וואס ער האט אויף דעם הימעל און אויף דער ערד געהערט און געזעהן.

איינמאל האט ער זיינע תלמידים דערצעהלט אז מען האט איהם אין גן עדן אונטער דעם „עץ הדעת" פון גוטס און שלעכטס געפיהרט.

„זענען מיט מיר דאמאלס א סך אידען מיטגעגאנגען, ווען מיר זיינען אבער דורך דעם עץ החיים דורכגעגאנגען, זיי־נען זיי אלץ ווייניגער און ווייניגער געווארען, ביז עס זיינען פון זיי גאר ווייניג געבליעבען".

„און נאך דעם, ווי מען האט מיך אין גן־עדן הפנימי ארייג־געפיהרט, זיינען זיי נאך מעהר ווייניגער געווארען, און עס איז פון זיי א זעהר אונבעדייטענדע צאהל געבליעבען".

און איינמאל א מוצאי ראש השנה האט ער זיי דער־צעהלט, אז ער האט געזעהען שטעהן פאר דעם מלך המשפט די אידישע אבות, ווי זיי נעהמען איבער די זכיות פון אידישען פאלק, און משה רבנו האט זיך אויך דאמאלס צווישען די אבות געפונען און ווי א סרסור איז ער אלע מאל היין און הער געלא־פען און האט אלע מאהל וואס מעהר אידישע זכיות מיט זיך געבראכט. ער האט אלעם מיט וואונדערליכע חכמה געפיהרט, אז די מקטרגים און די זינד זאלען חלילה צום ווארט ניט קומען."

ער פלעגט זיי אויך אפטע גרוסען אבגעבען פון אליהו הנביא, וועלכער, ווי ער האט פארזיכערט, פלעגט זעהר אפט מיט א בעזוך צו איהם קומען. אויך דער נביא יונה בן אמיתי פלעגט איהם דורך אליהו'ן זעהר אפטע גרוסען שיקען.

צווישען די גרויסע אידישע פערשטארבענע פערזענליכ־קייטען, וואס פלעגען איהם אפטע בעזוכען אבשטאטען, האבען זיך אויך די פאלגענדע געפונען: רבי שמעון בן יוחאי, רבי יהודה הנשיא און דער האר"י הקדוש.

איינמאָל, ווען די אַלע תּלמידים זיינע זענען פֿערזאַמעלט געווען, האָט דער בעל שם זיך אָנגערופֿען צו זיי:

— זעהר א סך ווייס איך און זעהר פֿיעל בין איך בכח אויפֿצוטהון, עס געפֿינט זיך אָבער קיינער ניט, וועמען איך זאָל קענען אַלעס מגלה זיין.

אין נסתר, אויף וויפֿיעל מען ווייסט מיך ניט — האָט ער זיי א צווייטען מאָל געזאָגט — בין איך נאָך מעהר בעל שם, ווי אין נגלה — אויף וויפֿיעל מען האָט יאָ א בעגריעף וועגען מיין גרויסען כח.

„עס טרעפֿט זיך, אז די וועלט געפֿינט זיך „במעלת הרוממות," אויף א געהויבענער מדרגה, און אַמאָל געפֿינט זי זיך אויף א ניעדעריגער מדרגה. יעצט אָבער, ווען איך געפֿין זיך אויף דער וועלט, שטעהט די וועלט שטענדיג אויף א הויכער מדרגה."

„און עס איז גאָר די נשמה ניט פֿערהאַן — האָט ער איינמאָל צו זיינע תּלמידים געזאָגט — פֿון אדם הראשון'ס צייטען אָן, וואָס איך זאָל זי ניט קענען. און עס איז גאָר די נשמה ניט פֿערהאַן, וואָס זאָל קענען אָהן מיין רשות צו איהר פּלאַץ קומען."

איינמאָל, ווען זיינע תּלמידים זענען געשטאַנען נעבען איהם, האָבען זיי עפּיס א מורמעל אין הויז געהערט.

האָט זיך דאַן דער בעל שם אָנגערופֿען צו זיי:

דאָס איז א נשמה פֿון א מענשען, וואָס איז צוריק מיט דריי הונדערט יאָהר געשטאָרבען. זי איז יעצט געקומען בעטען א תּיקון פֿון מיר.

נאָכהער האָבען זיי ווידעראַמאָל א גערויש געהערט.

האָט דער בעל שם געזאָגט צו זיי, אז דאָס פֿערלאָזט זי דאָס הויז יעצט און געהט זיך טובל'ען אין „נהר דינור."

יעדער איינער, וואָס האָט די זכיה צו האַלטען שבת ביי

מיר און עסען ביי מיין טיש — האָט דער בעל שם געזאָגט — ווערט דורך דעם אין איהם א סם חיים אריינגעגעבען, ער זאָל פון אלע תאוות געהאָלפען ווערען, און עס האָט אויך די גוטע פעולה אויף איהם, ער זאָל זיך אין הויז אין קדושה און טהרה פיהרען.

און ווען מע האָט איהם איינמאָל געזעהן עסען א סך, האָט ער דאן צו די אלע מקורבים, וואָס זענען געשטאַנען נעבען איהם, זיך אָנגערופען: איך האָב מכוון געווען מיט מיין עסען דאָס, וואָס משה בבנו האָט משיג געווען דורך די לוחות.

און רעדענדיג איינמאָל וועגען דעם גרויסען כח פון אמונה, האָט ער דערצעהלט זיינע תלמידים, אז ער איז איינ־מאָל דעם טייך דניעסטער איבערגעגאַנגען אָהן א שום שם. ער האָט נאָר זיין גאַרטעל איבער דעם וואַסער אַניעדערגעלעגט און האָט אָנגעהויבען שפּאַנען איבער איהם. „נאָר מיט דעם כח פון מיין גרויסער אמונה אין גאָט בין איך דעם טייך איבער־געגאַנגען".

יג.

דעם בעל שם׳ס סידור

דעם בעל שם׳ס סידור. — יעדער איינער פון זיינע בעליעבטע תלמידים פלעגט דארטען זיין בקשה אנשרייבען און דער בעל שם פלעגט פאר איהם מתפלל זיין. — די נשמה זיינע האט ניט געוואלט אויף דער וועלט אראבגעהן ביז מען האט איהר ניט צוגעזאגט זעכציג גבורים געבען, וועלכע זאלען זי היטען שטענדיג.

און אויך אין מאמענט פון זיין העכסטען רעליגיעזען עקסטאז, אין די מאמענטען, ווען ער איז געווען אין די תפלות זיינע פערטיעפט, אויך דאן האט דער בעל שם וועגען די תלמידים זיינע געדענקט און געטראכט און האט פאר זיי אין יעדער תפלה צו גאט געבעטען.

זיין שוואגער ר׳ גרשון, וועלכער איז געווארען איינער פון דעם בעל שם׳ס איבערגעבענסטע תלמידים, א שטיקעל צייט נאכדעם וואס דער בעל שם האט זיך אין מעזשיבוזש באזעצט, האט פאר איהם א מהודר׳דיגען סדור אויף פאר־מעט אנגעשריבען. ביי דער ברכה פון בונה ירושלים אין דער שמונה עשרה איז אין מיטען דף אן הפסקה געמאכט גע־ווארען און עס זענען דארטען צוויי גאנצע בלעטלעך אונ־פערשריבען געבליבען.

דיזע בלעטלעך זענען פערשריבען געווארען מיט פער־שידענע בקשות פון די בעליעבטע תלמידים זיינע און אונ־טער זיי האבען זיך אויך די חתימות פון די מבקשים גע־פונען.

צווישען דיזע בקשות האט זיך אויך געפונען א בקשה פון ר' גרשון קוטיוער אליין, אז דער בעל שם „זאל פאר איהם מתפלל זיין צו גאט, ער זאל איהם פון חוץ לארץ ארויספיהרען און זאל איהם אין גיבען קיין ארץ ישראל ברענגען".

דאן האט זיך דארטען אויך די פאלגענדע בקשה פון די ברידער מרגליות געפונען.

*) ער זאל אונז געדענקען צו מתפלל זיין פאר אונז די ברידער, החתומים מטה, און פאר אונזערע קינדער יעקב שמואל, שאול, מרדכי און נפתלי, אז גאט זאל שטארקען אונ־זער הארץ, מיר זאלען דיענען דעם נאמען זיינעם באהבה וביראה, אמן כן יהי רצון.

הק' יצחק דוב בער בה"ה המנוח מו"ה צבי הירש זצלה"ה ושם אמי פייגא בת ייטא.

הק' מאיר בה"ה הרבני המנוח מו"ה צבי הירש זצ"ל הכ"מ**) ושם אמי כנזכר לעיל ושם אשתי דינה בת חיה.

אנגענומען איז אין דער חסידישער וועלט, אז אין די־זען מין בקשות זאל דער מבקש זיך רופען אויף דער מוטערס נאמען, כדי מען זאל פון אויבען ריכטיג וויסען, ווער דער מבקש איז. עס קען אמאל טרעפען, חלילה, אז א איד זאל ניט זיין דער זוהן פון זיין פאטער. ער איז אבער דער זוהן פון זיין מוטער שטענדיג.

און דאך האבען די ברידער מרגליות אלס א יוצא מן הכלל אויף דעם נאמען פון זייער פאטער געשריבען צוליעב

---

*) להיות לזכרון להתפלל עבורנו האחים החתומים מטה עם בנינו יעקב ושמואל ושאול ומרדכי ונפתלי שיחזק ה' את לבנו לעבדו באהבה וביראה את שמו אמן כן יהי רצון הק' יצחק דוב בער בה"ה המנוח מו"ה צבי הירש זצלה"ה ושם אמי פיינא בת ייטא. הק' מאיר בה"ה הרבני צבי הירש זצ"ל הכ"מ. ושם אמי כנ"ל. ושם אשתי דינה בת חיה.

**הריני כפרת משכבו. זיין פאטער איז דאס יאהר געשטארבען.

דעם, וואס ער איז א גרויסער חשוב ביים בעל שם געווען און צוליעב דעם וואס ער איז געשטארבען אין יענעם יאהר, ווען זיי האבען זייער בקשה געשריבען. זיי האבען אזוי ארום זייער רעספעקט צו איהם געוואלט ארויסווייזען.

עס האט זיך דארטען אויך א בקשה געפונען פון ר׳ מיכל זלאטשעווער.

„לזכרון, צו מתפלל זיין פאר דעם התורני מוהר״ר יחיאל מיכל בן פייגע, און פאר זיין פרוי און איין־יעהריגע טאכטער יענטיל, צו מתפלל זיין פאר איהם, אז גאט זאל שטארקען זיין הארץ צו זיין עבודה און זאל אין לעבען זיינע קינדער האלטען״.

און ניט נאר ווי צו קינדער, חברים און פריינד האט ער זיך צו זיינע תלמידים בעצויגען, ער האט אויף זיי אויך גע־קוקט ווי אויף דעם קוואל פון וועלכען ער האט זיין כח און גבורה געשעפט. ער האט זיי באטראכט אלס שותפים אין זיין ארבייט, וואס ער האט אין אידישען לעבען אנגע־פיהרט, אלס די כוחות, וואס האבען זיין ארבייט מעגליך געמאכט.

די לעגענדע דערצעהלט, אז דער בעל שם האט אמאל געזאגט, אז די נשמה זיינע האט ניט געוואלט אראבגעהן אויף דער וועלט צוליעב די נחשים און שרפים, וואס געפינען זיך אין יעדען דור. ער האט מורא געהאט, אז ער וועט ניט קע־נען ביישטעהן זיי, חלילה. זיי זאלען איהם אויף אזוי פיעל צו חולשת הדעת ניט ברענגען, ביז זי זאל חלילה גאר א גאנצען ניט בטל ווערען. האט מען איהם געגעבען זעכציג גבורים, נשמות פון גרויסע צדיקים, זיי זאלען איהם היטען.

ער האט געוואוסט, אז ווען ניט די זעכציג גבורים, די תלמידים, וואלט ער ניט געקענט אויסהאלטען דעם קאמפף,

וואס די פיעלע מתנגדים זיינע האבען געגען איהם אנגע־פיהרט, אז ווען ניט די תלמידים זיינע וואלט זיך איהם ניט געווען איינגעגעבען אזא ברייטע און טיעפע פרוכטבארע טע־טיגקייט אין אידישען לעבען אנצופיהרען.

און ווי ליעב און טייער זיינע תלמידים זענען איהם ניט געווען, איז ער זיך מיט זיי, אמאל ווען ער האט עס פאר נויטיג געפונען, אויך שטרענג בעגאנגען.

שוטה איינער, — האט ער איינמאל צו זיינעם א תלמיד אויסגעשריען — דו הערסט שוין אויך כרוזים פון הימעל.

ניט פאר יעדען איינעם, הייסט עס, זיינען די הימלען אפען, און ניט יעדער אויער קען די קלאנגען, וואס קומען פון דארטען, אויפנעהמען.

און אמאל האט ער זיי אויך אויספרובען געוואלט, צו זיי זענען פעסט און זיכער אין זייער גלויבען און איבער־ציינגונגען.

ער האט אמאל געהייסען זיין תלמיד, ר' מיכל זלאטשע־ווער, ער זאל די שטעלע פון רבנות אנגעהמען אין איינעם פון די אידישע קהלות. ר' מיכל זלאטשעווער האט אבער בשום אופן קיין רב ניט געוואלט ווערען.

האט אויף איהם דער בעל שם אנגעשריען און האט זיך צו איהם בזה הלשון אנגערופען :

— אויב דו ועסט מיר ניט פאלגען, זאלסט דו וויסען זיין, אז דו וועסט פוןביידע וועלטען פערלארען געהן.

עס האט אבער נאך אלץ ניט געהאלפען.

ר' מיכל איז איינגעשפארט געבליבען.

האט זיך דאן דער בעל שם מיט שמחה אנגערופען צו איהם :

— געבענשט זאלסטו מיר זיין אין נאמען פון גאט. עס

איז פאר דיר א שענער חלק אין גן עדן אנגעגרייט דערפאר, וואס דו האסט זיך נאך אלץ ביי דיין מיינונג געהאלטען. דו זאלסט ניט מאכען די תורה פאר א קרדום לחפור בה. איך האב דיר נאר אויספרובען געוואלט.

און ניט וועניגער, ווי דער בעל שם האט זיינע תלמידים ליעב געהאט, האבען זיי איהם ליעב געהאט. זיי האבען איהם ווי א מלאך אלהים בעטראכט און האבען צו איהם דעם גרעסטען רעספעקט געפיהלט. עס איז ביי קיינעם פון זיי גאר דער קלענסטער צווייפעל אפילו ניט געווען, אז אלעס וואס ער דערציילט זיי, איז לויטער אמת. זיי האבען אין דעם קיין גוזמא ניט געזעהן. פערקעהרט נאך. זיי האבען געגלויבט, אז דער בעל שם האט זיך פאר די מענשען נאר אין א קליי־נעם טייל פון זיין אמת׳ען איך בעוויזען. אין אמת׳ען אבער איז ער נאך פיעל הייליגער און גרעסער. נאך די אלע גרויסע וואונדער וואס ער האט בעוויזען, האבען זיי געגלויבט, אז ער איז בכח נאך גרעסערע וואונדער צו בעווייזען.

ווי ווייט די תלמידים זיינע האבען זיך געפיהלט מיט דעם בעל שם צוזאמענגעבונדען, ווי ווייט און גרויס זייער גלויבען אין איהם איז געווען, זעהען מיר אין דער פאלגענדער מעשה, וואס ווערט אין נאמען פון דוד לאה׳קעס דערציילט.

איינמאל — דערציילט ר׳ דוד לאה׳קעס, איינער פון בעל שם׳ס גרעסטע תלמידים, — האט דער בעל שם געהייסען די תלמידים זיינע, אז „יענער איינער פון זיי זאל געבען א גילדען אויף משקה". זענען זיי אלע געווען זיכער אז דער בעל שם ווייסט גאנץ גוט, אז זיי זענען אלע קבצנים גרויסע און ביי קיינעם אין קעשענע געפינט זיך אפילו קיין איין פרוטה ניט. זיי זענען געווען זיכער, אז ניט דערפאר האט זיי דער בעל שם געהייסען געבען אויף משקה, ווייל ער האט

געדענקט, אז זיי האבען געלד ביי זיך, נאר דערפאר, ווייל ער האט געוואלט, אז זיי זאלען געבען.

און דעריבער האט זיך יעדער איינער גענומען צום קעשענע, ארויסצונעהמען א גילדען פון דארטען.

זיי האבען געגלויבט באמונה שלמה, אז ווי באלד דער בעל שם הייסט זיי א גילדען אויף משקה געבען, ווייסענדיג, אז זיי האבען פון פריהער קיין געלד ניט געהאט, מסתמא מוז זיך ביי זיי דער געוואונשטער גילדען יא געפינען.

און כך הוה. יעדער איינער האט פון קעשענע א גילדען ארויסגענומען — פונקט איין גילדען.

יד.

ווי אזוי דער „תולדות" איז דעם בעל שם׳ס תלמיד געווארען.

ווי אזוי דער בעל שם האט דעם „בעל־התולדות" פאר זיינעם א תלמיד ערווארבען. — דער תולדות איז געוועזן רב אין שאראגראד. איינמאל איז ער געקומען דאווענען „ותיקין" אין בית־מדרש, ווי זיין שטייגער פלעגט שטענדיג זיין. האט ער קיינעם ניט געטראפען. אלע זיינען געשטאנען אין מארק און איינגעהערט זיך אין בעל שם׳ס משלים און מעשה׳לעך. „אויב א איד בעזיצט אזא כח א גאנצע עדה אידען מיט זיינע משלים פון תפלה מבטל זיין, מוז אין איהם א גרויסער כח זיין" — האט דער תולדות געזאגט צו זיך און איז פון דאמאלס אן זיינער אן אנהענגער געווארען. — מען טרייבט ערב שבת דעם תולדות פון שאראגראד ארויס. ער מוז אין דארף שבת האלטען, און דער בעל שם מיט זיינע תלמידים פאהרען אויך אהין, כדי אביסעל זיין צער צו שטילען.

עס איז דעם בעל שם׳ס אמביציע געוועזן, ער זאל די גרעסטע פערזענליכקייטען פון זיין דור צוציהען צו זיך. ער האט געשטרעבט דערצו, אז ער זאל צווישען זיי ניט נאר וואס ווענינגער געגנער האבען; ער האט צווישען זיי אויך וואס ווענינגער גלייכגילטיגע צושויער געוואלט זעהן. ער האט זיך ניט בענוגענט נאר דערמיט, זיי זאלען איהם אין זיין ארבייט ניט שטערען. ער האט זיי אין זיין ארבייט אויך אלס ארויסהעלפער געוואלט האבען.

עס איז זיין לייהענשאפטליכע שטרעבונג געוועזן, יעדען איינעם גדול פון זיין דור, וועלכער האט א בעריהמטען נאמען געהאט, אלס גאון מופלג אדער גרויסער מקובל, אין

קרייז פון זיינע תלמידים צו זעהן. ער האט געוואלט, אז די נייע שיטה זיינע, דער נייער דרך זיינער אין עבודת ה' וואס ער איז געקומען דעם אידישען פאלק צו לערנען, זאל אויף זיך טראגען די סאנקציאן פון גאנצען „פאר" פון אידישען פאלק, פון גאנצען „סולת" זיינעם.

ער האט געוואלט קאנצענטרירען ארום זיך א גרופע פון תלמידים, וואס יעדער איינער פון זיי זאל מיט א „שאר־רוח" געבענטשט זיין, וואס יעדער איינער פון זיי זאלען אויף וועלכען עס איז געביעט זיך אויסצייכענען, ער זאל זיין גרוים אויף וועלכען עס איז אופן, אין זיינע ידיעות אין נגלה אדער אין זיינע ידיעות אין נסתר אדער אין זיין פעהיגקייט און פאסגיקייט מען זאל פון איהם א גוטען פראפאגאנדיסט אדער אגיטאטאר קענען שאפען.

עס איז זיין אמביציע געווען, אזא גרופע פון תלמידים ארום זיך צו קאנצענטרירען, כדי ער זאל אין איהר גרויסע הילף קריגען, זיינע לעהרען און אנשויאונגען צווישען דעם אידישען פאלק פראפאגאנדירען, כדי די ערציהונג פון די אידישע מאסען לויט דעם גייסט פון די נייע דרכים, איבער וועלכע ער האט זיי פיהרען געוואלט, זאל זיך אין גוטע און זיכערע הענד געפינען.

און דאריבער האט ער זיך אזוי געיאגט נאך יעדען איינעם גדול הדור, אין וועלכען ער האט א גרויסען גייסט געזעהן.

ניט אלע האבען זיך אבער אזוי גרינג פאנגען געלאזט.

עס זיינען געווען איינינע צווישען זיי, וואס אלץ מעהר דער בעל שם האט זיך געיאגט נאך זיי אלץ מעהר זיינען זיי אנטלאפען פון איהם, וואס אלץ מעהר דער דראנג פון בעל שם איז געווען, ער זאל זיי אלס זיינע תלמידים ערווערבען.

אלץ גרעסערע מתנגדים זיינע זיינען זיי געווארען, אלץ מעהר גרעסערע שנאה האבען זיי צו איהם געפיהלט.

און איינער פון דיעזע איז אויך געווען ר' יעקב יוסף הכהן, דער בעל התולדות, וועלכער איז פריהער געווען איינער פון די גרעסטע מתנגדים פון בעל שם און איז נאכדעם געווארען איינער פון זיינע גרעסטע אנהענגער און איינער פון זיינע בעריהמטעסטע תלמידים.

ר' יעקב יוסף איז געווען א גרויסער למדן און מקובל און איז, ווי איך האב שוין געזאגט, תחלת א גוואלדיגער מתנגד און באקעמפפער פון בעל שם געווען. ווען ער איז רב אין שאראגראד געווען, פלעגט ער קיינמאל ניט וועלען זעהן דעם בעל שם, וועלכער פלעגט אפט אראבקומען אהין, און פלעגט מיט דעם גרעסטען בטול רעדען וועגען איהם פאר דער קהלה זיינער.

מיט דעם זעלבען גערולד אבער און אויסדויער, מיט וועלכען דער בעל שם האט זיך אין אזא גרויסער מאס אויסגעצייכענט, מיט דעם זעלבען גערולד, מיט וועלכען ער האט זיך שטענדיג בענוצט, זיינע שטרעבונגען צו רעאליזירען, האט ער זיך אויך אין דיזען פאל — דעם בעל התולדות פאר זיינעם א תלמיד צו ערווערבען — בענוצט.

יעדען מאל, ווען ער פלעגט קיין שאראגראד קומען פלעגט ער אלע מעגליכקייטען אנווענדען, ער זאל זיך מיט ר' יעקב יוסף'ען זעהן און איהם פאר זיינעם א פריינד צו ערווערבען. דער בעל שם האט איהם ניט געוואלט אבלאזען. ער האט בעשלאסען, אז ער מוז איהם איינמאל פאר אלע מאל דאך אין זיין קרייז אריינברענגען. ער האט געזעהן, ווי דער חסידיזם דריקט זיך אויס, אז „מען בעדארף איהם דערהויבען".

און ענדליך האט די געדולד זיינע אויך דאס מאל געזיגט.

איינמאל — דערצעהלט די לעגענדע — איז געקומען דער בעל שם קיין שאראגראד און האט זיך אין מיטען מארק אוועקגעשטעלט, ווי זיין שטייגער פלעגט אפט זיין, און האט אנגעהויבען פערשיעדענע משלים און מעשה׳לעך צו דער־צעהלען פאר א גרויסען המון, וואס איז געשטאנען דארטען.

דאס איז גאנץ פריה פארגעקומען, דערווייל איז ר׳ יעקב יוסף אין בית מדרש געקומען „ותיקון" צו דאווענען, ווי זיין מנהג פלעגט שטענדיג זיין.

צו זיין גרויסער איבערראשונג האט ער אבער דארטען קיינעם ניט געטראפען אויסער דעם שמש, וועלכער האט איהם דערצעהלט, אז גאנץ קהל שטעהט אין מארק ארום דעם בעל שם און הערט אוים די מעשיות זיינע.

האט דאן ר׳ יעקב יוסף געזאגט צו זיך:

— א איד, וואס בעזיצט אזא גרויסען כח, אז א גאנצע עדה אידען זאל צוליעב זיינע משלים און מעשה׳לעך אין זייער תפלה פערגעסען, מוז עפעס גרויסעס זיין אין איהם.

האט ער דאן דעם בעל שם צו זיך איינגעלאדען, ער זאל איהם „תוהה על קנקנו" זיין, ער זאל די אוצרות זיינע, וואס ער פארמאגט, דורכקוקען און אבשאצען די ווערטה זייערע.

און מעהר האט דער בעל שם ניט בעדארפט.

דערויף האט ער שוין פון אזוי לאנג ארויסגעקוקט, ער זאל קענען מיט דעם בעל התולדות אן אונטעררעדונג האבען.

ער האט פאר איהם אלע זיינע רייכע אוצרות ענטפלעקט.

און פון דאמאלס אן איז ר׳ יעקב יוסף זיינער אן אי־בערגעגעבענער תלמיד געווארען. די פריינדשאפט צווישען זיי האט אנגעהויבען פון טאג צו טאג שטארקער און גרע־

סער ווערען און זיי פלעגען זעהר אפט איינער צום צווייטען בריעף שרייבען. ער האט אויך אנגעהויבען צו פאהרען שטילערהייד צום בעל שם קיין מעזשיבוזש. ער האט זיך געהיט מען זאל וועגען דעם אין שטאדט ניט וויסען, ווארים דער גרעסטער טהייל פון די איינוואהנער זיינען געגנער פון חסידות און בעל שם געווען; זיי האבען זיך געהאלטען אין דעם אלעם וואס ער, רבי יעקב יוסף, האט זיי פריהער געלערנט.

ענדליך איז מען אבער דאך אין שאראגראד געוואהר געווארען, אז זייער רבי איז א חסיד געווארען, און מען האט איהם אנגעהויבען צו רודפ'ען. ער האט אבער די אלע יסורים מקבל באהבה געווען:

ער האט געוואלט אין זיי א כפרה האבען אויף דער זינד, וואס ער איז בעגאנגען דערמיט, וואס ער איז אזוי לאנג א געגנער פון בעל שם געווען.

אין א צייט ארום האט איהם די שאראגראדער קהלת גאר אין גאנצען פון שטאדט ארויסגעטריבען.

און דאס איז אין א ערב שבת פארגעקומען.

האט ער געמוזט שבת האלטען אין א דארף.

האט עס דער בעל שם ביי זיך אין דער היים דאס אלעם דערזעהן און האט זיך אנגערופען צו זיינע תלמידים:

— לאמיר נאר אין יענעם און יענעם דארף פאהרען. ר' יעקב יוסף איז געצוואונגען דארטען שבת צו האלטען. איך וויים אז א גוואלדיגער צער נאגט זיין הארץ, לאמיר דארטען שבת האלטען, כדי איהם אביסעל פון זיין גרויסען צער צו טרייסטען.

ווען דער בעל שם האט דעם בעל התולדות פאר זיינעם אז אנהעננער געמאכט, איז גוואלדיג גרויס געווען די שמחה זיינע. ווארים ער האט אויף איהם גרויסע האפנונגען גע־

לעגט. ער זאָל אַ גרויסע און פּרוכטבאַרע טהעטיגקייט אַרויסווייזען פאַר דער פערשפּרייטונג פון חסידיזם.

וואָרים ר' יעקב יוסף איז גאַר אין אַ גרויסען מאַסשטאַב אַן אַקטיווע און טהעטיגע נאַטור געווען און איז אויך בעזעסען בעדייטענדע ליטעראַרישע פעהיגקייטען — זאַכען, אין וועל־כע די נאָך זעהר יונגע בעוועגונג דאַמאַלס האָט זיך דאַן אַזוי שטאַרק גענויטיגט.

דער בעל שם האָט אין איהם אַ גרויסען פּראָפּאַגאַנדיסט פאַר דעם חסידות געזעהן און האָט זעהר הויך געשעצט זיין מיטאַרבייטערשאַפט.

און דאַריבער האָט ער איהם אויך ניט געלאָזט אויס־פיהרען זיין וואונש, חוץ לארץ צו פערלאָזען און בעזעצען זיך אין ארץ ישראל. ער האָט איהם ניט געלאָזט קיין ארץ ישראל פאָהרען, ער האָט איהם בעדאַרפט ביי זיך האָבען.

דער בעל שם שרייבט וועגען איהם אין זיינעם אַ בריעף צו ר' גרשון קוטעווער: „זיינע מעשים זיינען זעהר אָנגע־לעגט ביי השם יתברך און אַלעס וואָס ער טהוט איז נאָר לשם שמים".

און די לעגענדע דערצעהלט, אַז איינמאָל האָט זיך דער בעל שם אָנגערופען:

— רבונו של עולם, ניט פאַר די מעשים, וואָס איך האָב געטהאָן, בעט איך ביי דיר מיין שכר אויף יענער וועלט, נאָר דערפאַר, וואָס איך האָב דיר אַזאַ „יוסילי" געגעבען.

און ר' ברוך מעזשיביזשער, דעם בעל שם'ס אייניקעל, שרייבט וועגען איהם, אַז ער, דער בעל התולדות, האָט שוין געהאַט פון לאַנג אַ „מגיד", וואָס ער האָט געלערנט מיט איהם. דער זיידע מיינער אָבער, דער בעל שם, האָט געזעהן,

אז דאָס איז ניט דער ריכטיגער מגיד, אז ער איז ניט פון די מגידי האמת. האָט ער פון איהם יענעם מגיד אוועקגענו־מען און האָט איהם אן אנדער מגיד געגעבען, איינעם פון די „מגידי האמת".

טו.

דער בעל שם זוכט א ממלא מקומו צווישען זיינע תלמידים.

דער בעל שם האט קיינעם צווישען זיינע תלמידים ניט געפונען, וואס זאל ראוי זיין זיינער א ממלא מקומו צו ווערען. — נאך ווייניגער האט זיין אייגענער בן־יחיד זיין גייסטיגער יורש געקענט זיין.— ער האט קיינע ציגע פון א גרויסער פערזענליכקייט אין זיך ניט פערמאגט. — דער בעל שם האט געהאט אן אויג אויף דעם מעזעריטשער מגיד. — יענער איז אבער נאך זיינער א מתנגד געווען. ענדליך האט ער איהם דאך אין זיין קרייז אריינגעבראכט. — די לעגענדען וועגען דעם, ווי אזוי ר׳ בער איז דעם בעל שם׳ס א תלמיד געווארען.

און נאך שווערער איז איהם אנגעקומען דעם מעזשעריטישער מגיד, דעם רבי׳ן ר׳ בער, אלם זיינעם א תלמיד אריינצוקריגען.

ער האט שוין דאמאלם פיעל חסידים פערמאגט, צווישען וועלכע עס האבען זיך אויך פיעלע בעריהמטע גאונים געפונען, ווי די ברידער ר׳ יצחק און ר׳ מאיר מרגלית, וועלכע זיינען זיינע פריינד און בעקאנטע שוין פון לאנג געווען. און יעצט, ווען דער בעל שם האט זיך אין מעזשיבוזש בעזעצט, האבען זיי אנגעהויבען צו איהם יעדען יאהר פאהרען. עס האבען זיך שוין דאן געפונען צווישען זיינע תלמידים אזוינע גרויסע גאונים, מקובלים און חסידים, ווי דער פאלאנאהער „מוכיח", ר׳ לייב, ר׳ וואלף קיצעס, ר׳ דוד פערקוס,

ר׳ יעקב יוסף הכהן, ר׳ ישראל חריף און נאך אנדערע בע־ריהמטע פערזענליכקייטען וואס האבען אין יענעם דור געלעבט.

ענדליך האט אויך זיין שוואגער, דער גרויסער גאון און מקובל, ר׳ גרשון קוטעווער, זיין קאפ פאר דעם בעל שם געבויגען. ער האט אנגעהויבען אין בעל שם גלויבען און פלעגט צו איהם אפטמאל קיין מעזשיבוזש אראבפאהרען.

א גאנצע קייט פון גדולים, פון גרויסע און בעריהמטע פערזענליכקייטען, האט שוין מיט זיך דאמאלס דעם בעל שם׳ס גרופע פארגעשטעלט.

עס האט אבער נאך אלץ איינער געפעהלט, דער וויכ־טיגסטער, דער, וואס איז נאכדעם ביי דעם לעבען פון בעל שם זיין רעכטע האנד געווען און נאך זיין טויט איז ער זיין ממלא מקומו געווארען.

עס האט אבער נאך אלץ אט יענער געפעהלט, צו וועלכען דער בעל שם האט אם מעהרסטען געגארט און אין וועלכען ער האט זיך אם מעהרסטען גענויטיגט.

ווארום צווישען די אלע תלמידים און אנהענגער זיינע האט ער קיין איינעם ניט געפונען, וועלכען ער זאל אלס א צווייטען צו זיך קענען בעטראכטען, וועלכער זאל ראוי זיין לויט זיינע גייסטיגע פעהיגקייטען דעם בעל שם׳ס שטוהל נאך דעם טויט זיינעם צו פערנעהמען.

און נאך וועניגער ווי אויף יעדען איינעם פון זיינע תלמידים, האט ער אויף זיין זוהן, ר׳ צבי, געקענט האפען, ער זאל קענען נאך זיין טויט זיין ממלא מקומו זיין, ער זאל זיין „גייסטיגער יורש" ווערען.

דער בן יחיד זיינער האט מיט גאר ניט אין זיינע יונגע יאהרען ארויסגעוויזען, אז עס וואקסט אן אויסגע־וויינליכע פערזענליכקייט פון איהם. מען האט געזעהן אין

דער גאַנצער הנהגה זיינער, אַז ער איז ניט פאַר עפּעס גרויסעס בעשאַפען געוואָרען.

אינטערעסאַנט אין דער דאָזיגער הינזיכט איז דער בריעף וואָס ר׳ גרשון קוטעווער האָט צו איהם איינמאָל גע־שריבען.

„מיין בקשה איז,“ שרייבט צו איהם ר׳ גרשון קוטע־ווער אין דיעזען בריעף, „אַז דו זאָלסט אַ מתמיד זיין, כדי די טרחה מיינע, וואָס איך האָב געהאַט מיט דיר, זאָל ניט זיין בחנם ח״ו. און דו ווייסט דאָך, אַז איך האָב פיעל טרחה אוועקגעלעגט מיט דיר. איך בין נאָר צוליעב דיר קיין מעזשיבוזש געקומען און איך האָב דיר אַ דאַנק השם יתברך אויף דעם דרך התורה אַרויפגעבראַכט. יעצט איז די בקשה מיינע צו דיר, אַז דו זאָלסט זיך ניט מיט די הבלי העולם פערנעהמען און דו זאָלסט ניט אַ תל מאַכען פון די גוטע יאָהרען דיינע, כל זמן דו האָסט פיעל צייט און דו האָסט נאָך ניט קיין „רחים על צוארו.“ איך בעט דיך, דו זאָלסט אוועקוואַרפען די „מעשי נערות,“ צו וועלכע דו האָסט זיך צוגעוואָהנט, דו זאָלסט ניט קוקען מיט קיין קנאה אויף די זינדיגע. דו זאָלסט זיך שטענדיג מיט יראת ה׳ בעשעפטיגען . . . דו זאָלסט יעדען טאָג אויפגעבען אויף איין שטונדע די דברים בטלים דיינע און דו זאָלסט זיך אין דיעזער שעה לערנען שרייבען.“

פון דיעזען בריעף איז צו זעהן, אַז ניט נאָר איז דעם בעל שם׳ס בן יחיד קיין גרויסער למדן און מתמיד ניט גע־ווען, נאָר בכלל איז די גאַנצע הנהגה זיינע זעהר ניט קיין מוסטערהאַפטע געווען.

אויב אָבער צווישען זיין אייגענעם קרייז האָט ער — דער בעל שם — ניט געקענט געפינען אַזאַ איינעם, וואָס זאָל קענען נאָך זיין טויט זיין שטעלפערטרעטער וועל־

רען, האָט ער אָבער דיעזען מאַן אין דער פרעמד יאָ געזעהן.

דער איינציגער, וועמען דער בעל שם האָט געפונען גרויס און וויכטיג גענוג, ער זאָל נאָך זיין טויט קענען זיין ממלא מקומו ווערען, איז געווען דער מעזשעריטשער מגיד, וועלכער איז אויך תחלת אַ גרויסער געגענער פון בעל שם געווען.

ער האָט דעריבער פיעל מיה אָוועקגעלעגט, ער זאָל איהם אין זיין קרייז ערווערבען.

און טראָץ דעם, וואָס זיין גאַנצע מיה האָט זיך אַ לאַנגע צייט מיט קיין ערפאָלג געקרוינט, האָט ער זיך דאָך פון זיין שטרעבונג ניט אָבגעזאָגט. ער האָט אויך דאָס מאָל אַזוי לאַנג פאַר דער רעאַליזירונג פון זיין שטרעבונג געאַרבייט ביז ער האָט דאָך געזיעגט ענדליך.

„שוין אַזוי פיעל יאָהרען אַז איך בענק נאָך איהם,“ האָט זיך דער בעל שם איינמאָל פאַר זיינע תלמידים געקלאָגט, ווען זיי האָבען גערעדט וועגען דער גרויסער געגנערשאַפט פון מגיד צום בעל שם און וועגען דעם, וואָס ער וויל בשום אופן ניט קומען קיין מעזשיבוזש, דעם בעל שם צו זעהן.

און פאָלגענדע לעגענדעס פערמאָגען מיר וועגען דעם, ווי אַזוי דער מגיד איז דעם בעל שם'ס תלמיד געוואָרען.

ר' בער — דערצעהלט די לעגענדע — איז אַ גרויסער מקובל געווען, אַ גרויסער אָנהענגער פון קבלת האר"י. ער פלעגט הפסקות פון שבת צו שבת פאַסטען זיעבען־אַכט מאָל כסדר. איז ער דערפון קראַנק געוואָרען. האָבען די קרובים זיינע געצוואונגען איהם, ער זאָל צום בעל שם פאָהרען זיך היילען ביי איהם.

איז ער געקומען צום בעל שם און האָט איהם געטראָפען זיצען אויפ'ן בעט און אריינקוקען אין אַ ספר.

האט איהם ר׳ בער געבעטען, ער זאל איהם היילען. האט אויף איהם דער בעל שם אנגעשריען פריהער.

נאכדעם האט איהם דער בעל שם גערונגען א דירה און האט איהם געגעבען צוועלף גילדען א וואך אויף זיינע הוצאות. דער בעל שם האט איהם די גאנצע צייט געהיילט און דער מגיד האט זיך אלץ מעהר און מעהר געבעסערט.

איינמאל אין א פריהמארגען איז דער מגיד גאנצע פיער שטונדען, אין הלשות געלעגען. ווען ער איז א ביסעל צו זיך געקומען, האט ער דערצעהלט: —

פריהער מיט א נאכט, ארום צוועלף א זייגער האט דער בעל שם נאך מיר געשיקט. ווען איך בין געקומען צו איהם, האב איך איהם געטראפען זיצען מיט א קליין קי־שעלע אויף זיין קאפ און אנגעטהון אין א שאפענער פעל אויף דער לינקער זייט איבערגעקעהרט. ער האט מיך גע־פרעגט, צי איך האב ווען חכמת הקבלה געלערענט. האב איך געזאגט: „יא.“

און אויפ׳ן טיש איז א ספר געלעגען, האט ער מיר געהייסען, איך זאל פאר איהם עפיס אין דיעזען ספר זאגען.

און דער ספר איז פון קורצע, בעזונדערע פאראגראפען בעשטאנען און יעדער מאמר האט זיך אנגעהויבען מיט פאלגענדע שורה: „אמר ר״י: *) סח לי מט״ט שר הפנים“.

האב איך פאר איהם אן עמוד אדער א האלבען אבגע־זאגט.

האט זיך דאן דער בעל שם אנגערופען צו מיר:

— ניין, ניט אזוי. אט וועל איך פאר דיר זאגען.

און ער האט אנגעהויבען פארזאגען פאר מיר.

דערוויילל איז ווי א ציטער דורך זיין גאנצען קערפער

*) ר׳ ישראל — דער בעל שם.

דורכגעגאנגען, און ער האט זיך אויפגעשטעלט און אנגע־
רופען זיך:

— מיר זענען עוסק יעצט אין „מעשי־מרכבה" און איך
זיץ גאר?

און האט ווייטער שטעהענדיג געזאגט.

און אט אזוי, זאגענדיג, האט ער מיך אין בעט אזוי
ווי אין א עיגול אוועקגעלעגט, און איך האב איהם שוין
מעהר ניט געזעהן. איך האב נאר דונערען געהערט און בליי־
צען געזעהן און עס האט אזוי אן ערך פון צוויי שטונדען
אנגעהאלטען.

און איך האב מיך זעהר געשראקען און פון דיעזען
שרעק בין איך עס אין חלשות געפאלען.

און ווען דער מגיד איז נאך זיין ערשטען וויזיט —
דערצעהלט ווייטער דיזעלבע לעגענדע — אהיים געפאהרען,
האט איהם דער בעל שם געבענטשט, און נאכדעם האט ער
אליין זיין קאפ אנגעבויגען, דער מגיד זאל איהם בענטשען.
האט דער מגיד ניט געוואלט. האט דער בעל שם גענומען
די האנד זיינע און האט זי אויף זיין קאפ ארויפגעלעגט.
און דאן ערשט האט איהם דער מגיד געבענטשט.

דער רבי האט פאר דעם תלמיד זיין קאפ געבויגען.
דער רבי האט פון תלמיד א ברכה געבעטען. שוין ביים ער־
שטען וויזיט פון מגיד האט איהם דער בעל שם געוויזען, אז
ער בעטראכט איהם פאר א גלייכען צו זיך, אז ער קוקט
אויף איהם, ווי אויף א ממלא מקומו זיינעם.

און אז אנדער לעגענדע דערצעהלט פאלגענדעס וועי־
גען דער ערשטער התקרבות פון מגיד צום בעל שם:

דער רבי ר' בער — דערצעהלט דיעזע לעגענדע —
איז א למדן מופלג און א גרויסער מקובל געווען. איז ער
געפאהרען צום בעל שם איהם אויספרובען.

ווען ער איז געקומען צו איהם, האָט ער געדענקט, אַז ער וועט עפּיס גוואַלדיגע דברי־תורה פון איהם הערען.

באַלד אָבער, ווי ער איז נאָר צום בעל שם אריינגע־גאַנגען, האָט איהם יענער דערצעהלט אַ מעשה, ווי אַזוי ער איז אַמאָל געפאָהרען פיעלע טעג אין וועג און ער האָט שוין מעהר ניט געהאַט קיין ברויט צו געבען דעם „ערל" זיינעם, וואָס איז זיין בעל עגלה געוועזן. האָט ער זיך אָנ־געשלאָגען אויף אַן אַרימען גוי, וואָס האָט געטראָגען אַ זאַק מיט ברויט. האָט ער ביי איהם דעם ברויט אָוועקגעקויפט, כדי ער זאָל האָבען וואָס צו געבען דעם ערל זיינעם.

דעם צווייטען טאָג האָט איהם דער בעל שם דער־צעהלט, ווי אַזוי שפּעטער, ווען ער איז ווייטער געפאָהרען, האָט ער שוין אויך קיין היי ניט געהאַט פאַר די פערד. האָט ער זיך ווידער אָנגעשלאָגען אויף אַ גוי, וואָס האָט אַ זאַק מיט היי געהאַט. האָט ער פון איהם די היי אָוועק־געקויפט און די פערד עס אָוועקגעגעבען.

די אַלע מעשות מיט דעם גוי און מיט דעם ברויט האָבען דעם מגיד פון געדולד אַרויסגעבראַכט און ער האָט שוין צוגעגרייט די פערד זיינע, ער זאָל אַהיים פאָהרען.

פּונקט דאַמאָלס אָבער, ווען ער איז שוין פערטיג גע־ווען צו פאָהרען, האָט איהם דער בעל שם געשיקט רופען.

און ווען ער איז צום בעל שם אריינגעגאַנגען, האָט איהם באַלד דער בעל שם געפרעגט:

— קענסט דו לערנען?

האָט איהם דער מגיד געענטפערט:

— יאָ.

האָט דער בעל שם גענומען דעם ספר „עץ־החיים" און האָט איהם געהייסען ערקלעהרען אַ געוויסען מאמר דאָרטען.

נאכדעם, ווי ר' בער האט געטראכט א ווײלע, האט ער איהם דעם פשט געזאגט.

דערויף האט איהם דער בעל שם געענטפערט:

— דו ווייסט גאר ניט.

ר' בער האט נאך אמאל זיך אייגגעטראכט אין דער שטעלע און האט זיך אנגערופען צום בעל שם:

— דער אמת'ער פשט איז אזוי, ווי איך האב געזאגט. אויב מעלתו ווייסט אבער אן אנדער פשט, זאל ער מיר זאגען, וועל איך הערען און וויסען מיט וועמען דער אמת איז.

האט צו איהם דאן דער בעל שם געזאגט:

— שטעל זיך אויף דיינע פיס!

האט ער זיך אויפגעשטעלט.

און אין אט יענעם מאמר זענען געווען ווים איך וויפיעל שמות פון מלאכים.

און ווי נאר דער בעל שם האט אנגעהויבען דעם מאמר צו זאגען, איז דאס גאנצע הויז איבערפילט מיט ליכט געווארען. און א פייער האט ארום און ארום געברענט און זיי האבען געזעהן בחוש די אויבענדערמאנטע מלאכים.

און דער בעל שם האט זיך נאכדעם אנגערופען צו איהם:

— אמת, אז דער פשט איז ווי דו האסט געזאגט, דיין לערנען איז אבער אהן א נשמה געוועזן.

און דאן איז ר' בער זיינער א חסיד געווארען און איז ביים בעל שם געבליעבען.

דריטעס בוך

גאָט, מענש און וועלט

א.

די מעטאפיזישע שיטה פון בעל שם.

.יט קיין ניי אידענטום איז דער בעש"ט'ער חסידיזם. ניט קיין נייע שטריכען אפילו איז ער. ער איז נאר די אונטערשטרייכונג פון גע־וויסע שטריכען אין אידענטום. דאס ארויסשטעלען אין פראנט פון אייניגע עלעמענטען זיינע. — א געוויסע פראטעסטאנטישע בעצי־הונג ניט נאר צום תלמודישען אידעטום, נאר אויך צו דער קבלה, אויך די קבלת האר"י ניט אויסגעשלאסען. — אין געגענטייל צו דער קבלת האר"י איז דער .בעש"ט'ער חסידיזם מעהר הארציגע פרעדיג, ווי טעאריע, מעהר לעבענס־סיסטעם, ווי אבסטראקציע. — די פילאזאפיש־מיסטישע פארשטעלונג פון דער אידישער קבלה וועגען דעם לעבען און עקזיסטענץ פון גאנצען אוניווערזום.

עס איז א גרויסער טעות, ווען מאנכע קומען און שרייבען וועגען בעש"ט'ער חסידיזם, ווי וועגען א גאנץ נייער און פרעמדער בעוועגונג אין אידענטום, ווי וועגען א בעוועגונג, וועלכע איז אבסאלוט נעגענגעשטעלט דעם אלטען היסטארישען און טראדיציאנעלען אידענטום. נאך מעהר אונבעגרינדעט איז די דאזיגע מיינונג, ווען זי שטעלט דיעזע בעוועגונג אלס דירעקטען געגענזאץ צום תלמודישען אידענטום.

דער בעש"ט'ער חסידיזם ציהט טיעף זיין יניקה פון די וואורצלען פון גאנצען אידענטום, לויט ווי עס האט זיך פארמולירט, דורכמאכענדיג די פערשיעדענע עטאפען פון זיין ענטוויקלונג. דער בעש"ט'ער חסידיזם איז ניט קיין ניי אידענטום. ער איז זאגאר ניט קיין נייע שטריכען אין אידענטום. ער איז נאר די אונטערשטרייכונג פון געוויסע שטריכען אין אידענטום. אלעס, אלעס, וואס דער בעש"ט'ער חסידיזם

פרעדיגט איז א כשר קינד פון אלטען היסטארישען אידענטום.

אלעס פון אידענטום וואס איז דורכגעדרונגען מיט ווייכ־קייט און הארציגקייט, אלעס פון דער קבלה, וואס איז דורכגע־שטראהלט מיט דעם אונענדליכען חסד און רחמים פון דעם דערבארעמענדיגען „אין סוף", אלעס, וואס איז אין איהר געפליגעלט און פאנטאסטיש — פון דיעזע אלע קוועלען האט דער בעל שם דעם אינהאלט פון זיינע לעהרען און פרעדיגען געשעפט. פון דיעזע אלע אלטע פערעל האט דער בעל שם טוב געשאפען זיין אייגענארטיגע הארמאניש־צונויפגעגאסענע וועלט־אנשויאונג, וועלכע ווערט מיט די ווערטער דער „נייער חסידיזם" בעצייכענט, זיין אייגענארטיגע פילאזאפישע וועלט־אנשויאונג, אויף וועלכער עס שוועבט דער גרויסער גייסט פון איזזר גרינדער.

אויף וויפיעל אבער דער בעש"ט'ער חסידיזם ענטהאלט אין זיך יא א געוויסען עלעמענט פון פראטעסטאנטיזם — ענטהאלט ער אין זיך דיזען עלעמענט ניט נאר אין זיין בע־ציהונג צום תלמוד'ישען — אדער ריכטיגער: דעם רבנ'ישען — אידענטום אליין, וועלכער פערוואנדעלט — פאר זיך בע־זונדער גענומען — דעם אידען אין א אויטאמאטישער מאשין, דאס ציעל פון וועלכער בעשטעהט נאר אין מקיים זיין די תרי"ג מצוות מיט זייערע פערשיעדענע תרפ"ט אלפים טרו־קענע דקדוקים, נאר אויך בנוגע צו דער קבלה, אן ארגאנישער טייל פון וועלכער אויך ער אליין איז. ער שטעהט זאגאר אין דער דאזיגער פראטעסטאנטישער בעציהונג אויך בנוגע צו דער קבלת האר"י ז"ל, פון וועלכער ער זויגט זיין הויפט־יניקה, לויט דער ארחיטעקטור פון וועלכער ער האט אלע זיי־נע אפארטאמענטען געבויעט.

די קבלת האר"י איז מעהר בעשעפטיגט מיט די „עולמות העליונים", ווי מיט די „עולמות התחתונים". זי רעדט כסדר

מעהר פון גאט, ווי פון מענשען. זי איז מעהר טעאריע, ווי לעבענס־סיסטעם. זי איז מעהר אבסטראקטיש, מעהר אריס־טאקראטיש. דער בעש"ט'ער חסידיזם אבער, דאס הייסט: די אייגענע קבלת האר"י אין איהר צווייטער אויפלאגע, אין דער פארם פון בעש"ט'ער חסידיזם, איז מעהר פרעדיג, ווי טעאריע, ער איז מעהר לעבענס־סיסטעם, ווי אבסטראקציע. אין איהם לעבט מעהר דעמאקראטישער גייסט. דער בעש"ט'ער חסידיזם בעשעפטיגט זיך שוין מעהר מיט דיא „עולמות התחתונים", מיט דעם מענשען, ווי מיט די עולמות העליונים, ווי מיט גאט. ער אפערירט מעהר מיט הארץ־בעגריפען, ווי מיט מוח־בעגריפען.

מיט גאנצע וועלטען פון ווייכקייט און הארציגקייט איז דורכגעדרונגען דער בעש"ט'ער חסידיזם. עס שוועבט אויף איהם דער גוטער און רוהיגער גייסט פון בעל שם אליין. עס פיהלט זיך אין איהם דאס טויבען־פליגעל־פלאטערען פון זיין צארטער און מיטליידענדער נשמה. אין בעש"ט'ער חסידיזם פיהלען זיך ניט פער'מרה'שחורה'טע שטערען – קנייטשען פון אן אסקעטישען מקובל. אן אפענער, רוהיגער און ווייכער בליק פון גוטע ליעב־שמייכלענדע אויגען פיהלט זיך אין איהם. דאס קלאפען פון א לעבעדיג, מיטפיהלענדעם הארץ, וואס וואלט וועלען ברענגען מיט זיך טרייסט און האפנונג פאר יע־דען און פאר אלעם. וואס וואלט וועלען לינדער און גרינגער מאכען דאס לעבען פאר יעדען און פאר אלעמען.

איינער פון די וויכטיגסטע גרונדשטיינער אין דער קבלה איז איהר פילאזאפיש־מיסטישע פארשטעלונג וועגען דעם גאנצען וועלטליכען יש. אלעס, וואס מיר זעהן, אלעס, וואס מיר עמפפינדען, איז נאר אויסערליכע פארמען, נאר מיט־לען, וואס בעדארפען צום ציעל פיהרען, איז נאר דער טפל

פון בעהאלטענעם, אונזעהבארען עיקר, די אויסערליכע קליפה פונ'ם „לפני ולפנים" בעהאלטענעם תוך. דעם סובסטאנץ אליין אבער זעהען מיר ניט. מיר זעהען קיינמאל ניט דעם עיקר, דעם תוך פון דער זאך, דער שורש פון וועלכען גע־פינט זיך שטענדיג אין דעם אוניווערסאלען „טמיר ונעלם", וועלכער איז דער אנהויב און דער סוף און אויך דאס וועזען אליין פון אלעם דעם, וואס מיר זעהען, פון אלעם דעם, וואס מיר טהוען און פון אלעם דעם, וואס מיר פיהלען.

אין איינעם מיט אונזערע גשמיות'דיגע וועלטען געפי־נען זיך און ווערען בעשאפען יעדער ווײלע מיליאנען פער־בארגענע וועלטען, וואס זענען כלו־רוחניות. די גאנצע גשמיות'דיגע וועלט אבער און אלעס, וואס אין איהר, אלע ערשיינונגען, וואס קומען אין איהר פאר, יעדער קלענסטער זשעסט, יעדע קלענסטע בעוועגונג, יעדער קלענ־סטער פליגעל־פלאטער פון קלענסטער פויגעלע אפילו זענען אויך מעהר ניט, ווי אויסערליכע פארמען פון אן אנדער אינערליך לעבען, פון אנדערע פערבארגענע וועלטען.

און אט די דאזיגע אלע „עלמין דאתגלין" און „עלמין דאתכסין" זענען מעהר ניט, ווי דער בליץ־געדאנק פון דעם „טמיר ונעלם", די כונה פון דער געטליכער טעטיגקייט אויף איהר אונענדליכען וועג צו איהר אונענדליכען ציעל. דאס אלעס איז מעהר ניט ווי איין גאנצער אונענדליכער פארים, וואס ציהט זיך פון פאנאנדערוויקלענדען זיך קנויל פון דעם „עילת כל העילות וסבות כל הסבות". דאס אלעס איז מעהר ניט, ווי פערשיעדענע התגלות'ען פון טמיר ונעלם, פערשיע־דענע פערבייגעהענדע פארמען, וועלכע עס נעהמט אן די געטליכע ענערגיע.

ב.

דער שפינאזישער מאניזם און דער אידישער דואליזם.

דער אונטערשיעד צווישען דער מעטאפיזישער לעהרע פון דער אידישער קבלה און צווישען דעם שפינאציזם: דער מאנאטעאיזם גלויבט אין דואליזם אין דער נאטור, וועהרענד דער פאנטעאיזם גלויבט אין דעם מאניסטישען פרינציפ. — דער אונטערשיעד צווישען דעם מאנאטעאיזם און פאנטעאיזם: לויט דעם ערשטען איז דאס העכסטע וועזען — א רעאליטעט פאר זיך. לויט דעם צווייטען אבער עקזיסטירט דער משפיע נאר אין דער השפעה זיינער. — די מעטאפיזיק פון בעל־שם איז מעהר נאהענט צום שפינאציזם, ווי די אידישע קבלה בכלל איז צו איהם נאהענט. — דער „סוד הצמצום“ לויט דעם האר״י און לויט דעם בעש״ט

און אט דיעזע מיסטישע וועלט־עמפפינדונג, אט דיעזע קאנצעפציאן וועגען דעם צוזאמענהאנג וואס עקזיסטירט צווישען דעם „יוצר“ און דער „יצירה“ זיינער, איז אויך דער גרונד־שטיין פון דער מעטאפיזישער שיטה פון בעל שם, איז אויך דער גרונד־שטיין פון זיין לעהרע וועגען דער גאטהייט.

איידער דער בעל שם האט זיך אבער בענוצט מיט איהר האט ער אין איהר פיעלע ענדערונגען און „תקונים“ ארייגגעטראגען. טראץ די אלע אלגעמיינע עהנליכקייטען איז דאך א גרויסער אונטערשיעד פאראן צווישען זיין מעטאפיזישער לעהרע און דער מעטאפיזישער לעהרע פון דער קבלה, וואס ביז איהם.

די קאָנצעפּציאָן וועגען דער שאַפענדער געטהייט און איהר צוזאַמענהאַנג מיט דעם געשאַפענעם, לויט ווי זי ווערט אין דער בעש"ט'ער מעטאַפיזיק פאָרמולירט, שטעהט פיעל נעהנטער צום שפינאָזישען מאָניזם, ווי צום אידישען דואַליזם, שטעהט פיעל נעהנטער צו דער פּאַנטעאיסטישער אידעע, ווי צו דער מאָנאָטעאיסטישער. טראָץ די אויסערליכע און אויבער־פלעכליכע עהנליכקייטען, אונטערשיידעט זיך זעהר פיעל די מעטאַפיזיק פון דער אידישער קבלה אין איהרע גרונד־פּרינ־ציפּען פון דעם שפינאָציזם. זי אונטערשיידעט זיך זעהר פיעל פון זיין פּאַנטעאיסטישער לעהרע.

דער כאַראַקטעריסטישער שטריך פון אידישען מאָנאָ־טעאיזם, די קאָנסעקווענץ זיינע, צו וועלכער ער מוז פיהרען, איז דער דואַליזם אין דער נאַטור. ד אָ ס ה ע כ ס ט ע וועזען איז א רעאַליטעט פאַר זיך. דאָס לעבען און עקזיסטענץ פון דער געטהייט איז א רעאַלער פאַקט ניט נאָר אין לעבען און עקזיסטענץ פון די נידריגע וועזענס, נאָר אויך אויסער זיי. ער — גאָט — האָט געלעבט נאָך איידער אַלעס איז באַשאַפען געוואָרען און וועט אויך לעבען — אָדער: וואָלט אויך געלעבט — נאָכדעם, ווען אַלעס וועט — אָדער: וואָלט — אונטערגעהן.

און אויך די לעהרען פון דער אידישער קבלה נעהמען אָן דעם פּרינציפּ פון דואַליזם אין דער נאַטור. זיי האָבען נאָר א מעהר מיסטישע פאָרשטעלונג וועגען דער עמפּירישער וועלט. זי ציהט נאָר שאַרפערע און טיעפערע בעציהונגען צווישען דעם יוצר און דער יצירה זיינער. אָבער ניט מעהר. דער שכל הפועל, לויט דער אידישער קבלה, ווערט ניט אין דער פעולה פערשלונגען. ניט נאָר איז רער השפעה אליין עקזיסטירט דער משפיע. דער מקור לעבט זיך זיין אייגען, בעזונדער לעבען. דאָס לעבען פון אוניווערזום איז מעהר

ניט ווי א געוויסע פארם פאר א געוויסען מאמענט אין זיין לעבען. דאס לעבען פון אוניווערזום איז פון ז י י ן לעבען אבהענגיג. דורך זיין ווילען איז דער אוניווערזום באשאפען געווארען. דורך זיין לעבען איז דאס לעבען און עקזיסטענץ פון אוניווערזום מעגליך. זיין לעבען איז אבער ניט פון לע־בען פון אוניווערזום אבהענגיג.

דאס אלעס לערנט דער אידישער מאנאטעאיזם, דאס אלעס לערנט די אידישע קבלה דאמאלס, ווען דער פאנ־טעאיזם טיילט ניט דעם יוצר פון דער יצירה פאנאנדער. דער שכל הפועל עקזיסטירט נאר אויף אזוי פיעל, אויף ווי־פיעל די פעולה עקזיסטירט. די השפעה און דער משפיע זיי־נען פון אייביג אן צוזאמענגעבונדען, צוזאמענגעהענד. עס זיינען ניטא קיין „צוויי רשויות". אלעס איז ניט נאר פון גאט: אלעס איז אויך גאט אליין. דאס העכסטע וועזען איז ניט קיין רעאליטעט פאר זיך. דאס לעבען און עקזיסטענץ פון דעם אוניווערזום איז ניט נאר א געוויסע פארם פון דעם לעבען און עקזיסטענץ פון דער געטהייט, נאר טאקי זיין עיקר וועזענטליכקייט, זיין איינציגע וועזענטליכקייט אליין. די אלע געזעצען, טענדענצען און ציעלען וואס הערשען אין דער נאטור, צוזאמען מיט דעם גאנצען מאטעריעלען אינהאלט איהרען, — דאס אלעס, אדער, אין דעם אלעם, איז די געט־הייט. קיין אנדער געטהייט איז ניט פאראן.

און נאר דער בעש"ט'ער צווייג פון דער אידישער קבלה טראגט אויף זיך, ווי איך האב שוין פריהער געזאגט, אן אינטימע פערוואנדשאפט מיט דעם שפינאזישען פאנטע־איזם. אלענפאלס פערמאגט ער אין זיך פיעל מעהר פאנטע־איסטישע עלעמענטען, ווי די אידישע קבלה בכלל פערמאגט זי.

זי פערמאגט זי בעזאנדערס אין דעם טייל איהרען, וואו זי פערברייטעט און פערטיעפט די פונקטען פון דער

אידישער קבלה, וועלכע רעדען וועגען דער אבשפּיגלונג פון איי ביגען לעבען אין דעם פערביי גע הענ דען.

ווי אלעס וואס דער בעל שם האט געלערנט און גע־פּרעדיגט, איז אויך די מעטאפיזיק זיינע, זיין לעהרע וועגען דער געטהייט מיט א טיעפען דעמאקראטישען גייסט דורכ־געדרונגען. עס האט דער בעל שב גאט פון הימעל אויף דער ערד אראבגעבראכט און האט איהם ניט נאר מיט דעם מענ־שען אין אינטימער בעריהרונג געשטעלט, נאר אויך מיט אלעם דעם וואס לעבט, און מיט אלעם דעם וואס עקזיסטירט.

די עמפּירישע וועלט איז שוין, לויט זיין מעטאפיזישער לעהרע, ניט נאר מאטעריאל טויטער, אויף וועלכער עס פאלען שטראהלען פון זיין אייביג לעבען, נאר גאנצע שטי־קער, כביכול, פון זייז אייגענער וועזענטליכקייט. זיין מע־טאפיזיק רעדט אזוי פיעל וועגען דער בעהעפטונג פון איי־ביגען און פארבייגעהענדען, וועגען דער עקזיסטענץ פון אונ־שטערבליכען און שטערבליכען; ער אונטערשטרייכט דאס אלעס אזוי טיעף אלע מאל, גלייך ווי עס וואלט ווירקליך קיין אונטערשיעד צווישען גאט און דער נאטור ניט געווען.

עס איז דער גאט פון בעל שם ניט נאר דער גאט פון די הויכע און ווייטע הימלען. ער איז דער גאט פון דער ערד, פון די אונצעהליגע מענגען מענשען אין יעדען קעהר און ריהר זייערען. ער איז שטענדיג מיט זיי און אין זיי. דער אל אלהי ישראל, דער אל אלהי החסד והרחמים, האט ניט נאר באשאפען אלעס, ער איז אויך פערקערפּערט אין אלעס. און אויב מען קען איהם ניט זעהן קיינמאל, קען מען איהם אבער פיהלען שטענדיג. עס איז גאר דאס ווינקעלע אויף דער וועלט ניט פאראן, אוואו ער זאל זיך ניט געפינען דארטען.

„אמת, דורך פיעל אייזערנע מחיצות און פעסטונגען בע־האלט ער זיך אוים פון אונז. די אנשי הדעת אבער ווייסען, אז דיזע אלע אייזערנע מחיצות און פעסטונגען, די אלע „לבושין“ און צודעקען זיינען אין עיקר עצם זייערען פון זיין אייגע־נער וועזענטליכקייט, ווארים קיין פלאץ איז פון איהם ניט פריי“.*)

„די אלע פערשיעדענע וועלטען און אלעס, וואס גע־פינט זיך אין זיי, אלעס, וואס מיר קענען מיט אונזערע חושים פיהלען, אלעס, וואס ציהט זיין עקזיסטענץ פון די געזעצען, וואס הערשען אין דער נאטור, אלעס, וואס מיר קענען מיט אונזער שכל בעגרייפען, זיינען אין זייער איי־גענער וועזענטליכקייט גאר ניט. זיי זיינען אלע פון זיין ווילען און חסד אבהענגיג. און ער און זיי זיינען איין פאל־קאמע איינהייט. קודשא ברוך הוא האט זיך נאר בעהאלטען, כביכול, אין פיעלע פערשיעדענע לבושים, בעהעלטענישען און קאנצענטראציאנען, אין וועלכע און דורך וועלכע ער באהאלט זיך אוים פון די אויגען פון זיינע ברואים, און זיי זעהען יעדער זאך, ווי א מחיצה, וואס שיידעט אב און טיילט פאנאנדער צווישען זיי און צווישען דעם באשעפער זיינעם. און אין דעם באשטעהט טאקי די גוואלדיגע גבורות פון יוצר בראשית — אין דעם וואס ער בעהאלט זיך אוים פון אונז אין די התגלות'ען זיינע און ענטפלעקט זיך פאר אונז אין זיינע פערהיילונגען“.

אלעס וואס געפינט זיך, זאגט דער בעל שם, אויבען און אונטען, איז איין פאלקאמענע אחדות. „אלעס איז גע־מאכט און באשאפען געווארען פון זיין וועזענטליכקייט

*) הוא מסתתר בכמה מחיצות וחומות ברזל. אבל אנשי הדעת יודעים שכל מחיצות וחומות הברזל וכל לבושין וכסוין הוא עצם מעצמותו יתברך. דלית אתר פנוי מניה.

יתברך, ווי אַט יענע טשערעפּאַכע, דער לבוש פון וועלכער איז פון איהר אַליין, און אין איהר אַליין טאַקי". און דאַריבער קומט אויס, אַז „דאַמאַלס ווען דו טראַכסט וועגען בורא יתברך, טראַכט ער אויך וועגען דיר דאַמאַלס".

און דאָ קומען מיר צום אונטערשיעד, וואָס עקזיסטירט צווישען דעם גאָט פון בעל שם און דעם גאָט פון האר"י הקדוש. לויט דעם בעל שם, האָט גאָט זיין אייגענע וועזענט־ליכקייט אין אוניווערזום פאַרקערפּערט. ער האָט אַלעס פון זיך אַליין באַשאַפען. איבערפילט פון גרויס ליעבע, חסד און רחמים — האָט ער זיין עקזיסטענץ און זיין לעבען מיט דער עקזיסטענץ און לעבען פון דער גאַנצער נאַטור צו־נויפגעגאָסען.

גאַנץ אַנדערש אָבער האָט זיך דער גאָט פון האר"י הקדוש געהאַלטען, ווען ער האָט זיך פערטראַכט זיין וועלט צו באַשאַפען. ער האָט זיך דאַן, ווי אַ שטאָלצער מיוחס גע־האַלטען. ער האָט זיך דאַן, ווי מעשה־אַריסטאָקראַט גע־פיהרט. ער האָט די גאַנצע זאַך גאַר אין גאַנצען, ווי אָהן ליעבע געטהון, נאַר ווי אַ מוז, ווי אַ טהאַט, וואָס איז אויף איהם אַרויפגעצוואונגען געוואָרען פון דעם דראַנג צום שאַפען, וואָס לעבט אין איהם.

און דאַריבער האָט ער ניט באַשאַפען די וועלטען פון זיין אייגענער וועזענטליכקייט, ווי אַט „יענע טשערעפּאַכע, וואָס דער לבוש איהרער איז פון איהר און אין איהר אַליין". „ער האָט זיך מצמצם געווען, וואָס מעהר אין זיך קאָנצענ־טרירט, אָבגעגאַנגען אין די זייטען, און אין דעם לעדיגען פּלאַץ זיינען באַשאַפען געוואָרען מיליאָנען און מילי־מיליאָ־נען וועלטען. דער אין סוף האָט זיך, כביכול, מצמצם געווען, כדי דיזע אַלע בחות זאָלען לידי התגלות קומען און ער זאָל זיי מיט זיין ליכט קענען בעשטראַהלען".[1]

דער גאָט פון בעל שם האָט אין דעם מאָמענט, ווען ער האָט די וועלטען באשאפען אַלעם אין זיך איינגעזויגען און אויך זיך אַליין אין אַלעם איינגעזויגען. דער גאָט אָבער פון האר"י הקודש איז דאמאלס אין דער זייט געשטאנען, וואָס מעהר און מעהר אין זיך אוועק, כדי ער זאָל דאָן אין וואָס ווענינער בערוהרונג מיט דער שעפּפונג קומען.

פ.

דער בעשט'ר פּאַנטעאיזם

די צוזאַמענהאַנג צווישען די „עולמות העליונים“ מיט דעם „עולם התחתון.“ — גאָט איז איבעראַל, אפילו אין די עבירות, וואָס דער מענש טהוט. — דער חטא אליין ווי אויך דער תענוג פון חוטא קוועלט פון תענוג העליון ארויס. — אין טיעפען שורש זייערען איז דאָס גוטע מיט דעם שלעכטען פעראייניגט. — דער ענין פון „המתקת הדינים.“ — די שלעכטע מידות פון רשע ווערען ביים צדיק אין גוטע פער־וואַנדעלט. — אין אַלעם דעם, וואָס האָט אירגענד־וועלכע גייסטיגע אדער מאַטעריעלע עקזיסטענץ, איז די גאָטהייט פאַראַן. — קיין זאַך איז דעם מענשען ניט אַזוי נאָהענט, ווי גאָט איז איהם נאָהענט: גאָט האָט זיך נאָר מיט פערשיעדענע מחיצות פערשטעלט. איז אָבער שטאַרק ביים מענשען דער בעגעהר גאָט צו זעהן — פערשווינדען דאַן די אַלע מחיצות באַלד.

אַלעס וואָס דער הארי ז"ל האָט מחדש געווען, זאָגט דער „סדר הדורות החדש“, איז וועגען הימעל פון אויבען, וועגען די „עולמות העליונים“ און וועגען די „אורות העליונים“. ניט יעדער מוח איז אָבער מסוגל צו משיג זיין, וואָס פון אויבען טהוט זיך. דער בעל שם טוב אָבער האָט ענטפּלעקט די געטהייט דאָ אויף דער ערד. בעזאָנדערס אין „אדם התחתון“, ער האָט אונז דעם גרויסען סוד ענטדעקט, אַז עס איז קיין אבר און קיין כח פאַראַן, וואָס זיי זאָלען ניט קיין לבוש זיין פאַר דעם געטליכען כח, וואָס איז אין זיי בעהאַלטען. און דאָס זעלבע איז אויך בנוגע צו אַלע אַנדערע זאַכען וואָס עקזיסטירען אויף דער וועלט. עס איז ממש קיין ברעקעל

פלאַץ און אָרט ניט פאַראַן, אַוואו די געטהייט זאָל זיך דאַר־טען ניט געפינען.*)

דעם האר״י — זאָגט איינער פון „מגיד׳ס״ תלמידים,— זיינען בעוואוסט געווען די אַלע וועגען פון הימעל. ער האָט דאָרטען אַלעם אויסגעפאָרשט און אויסגעזעהן און אַלעם ריכ־טיג פערצייכענט און אויפגעשריבען; דער בעש״ט אָבער האָט אונז מגלה געווען דעם גרויסען סוד, ווי אַזוי די אַלע וועגען פון עולם העליון פעראייניגען זיך מיט דעם עולם התחתון אין יעדער באַוועגונג, אין יעדען זשעסט, אין יעדען וואָרט און אין יעדען פאַקט.

די שכינה, זאָגט דער בעל שם טוב, געפינט זיך אין די אַלע פיעלע מדרגות, וואָס ציהען זיך פון אויבען ביז אַראָב. און דאָס איז דער סוד פון „ואתה מחיה את כלם״ — דו בעלעבסט זיי אַלעמען. וואָרים ווען דער מענש טהוט אפילו אַן עבירה חס ושלום, אויך דאַן איז זיך די שכינה מתלבש אין איהם. וואָרים אָהן איהר, וואָלט ער ניט בכח גע־ווען מיט קיין אבר צו ריהרען. וואָרים נאָר גאָט איז דער קוואַל פון זיין לעבען. נאָר ער גיט אין איהם קראַפט און לעבען אַריין. און דאָס איז דער פשט פון „גלות השכינה״. כביכול. אפילו אין ניאוף איז זיך די שכינה מתלבש, כביכול. וואָרים מיט זיין כבוד איז די גאַנצע וועלט פול. אפילו דער פלאַץ, אַ וואו דער חטא ווערט בעגאַנגען, ווי אויך דער תענוג פון חוטא ווערט פון תענוג העליון געצויגען.**)

---

*) כל אשר גלה האר״י ז״ל הוא בשמים ממעל, בעולמות העליונים ואורות העליונים ולאו כל מוחא סבול דא להשיג אשר למעלה. והבעש״ט גלה את האלקות פה בארץ, בפרט באדם התחתון, שאין בו שום אבר ושום כח מה שאינו לבוש לכח האלקי, אשר טמון וגנוז בקרבו. וכן בכל הדברים הנמצאים בעולם. ממש לית אתר פנוי מניה.

**) השכינה היא מעילא לתתא עד סוף כל המדרגות. וזה הוא סוד ואתה מחיה את כולם. שאפילו כשהאדם עובר עבירה ח״ו אזי גם כן השכינה מתלבשת בו, כי בלא היא לא יהיה בו כח לעשות זאת ולהניע בשום אבר,

און ניט נאָר אין די טהאַטען און האַנדלונגען פון מענשען געפינט זיך גאָט. ער געפינט זיך אויך אין די געדאַנקען זיינע. אויך דאַמאָלס, ווען ער טראַכט און דענקט געפינט זיך גאָט אין איהם. אין די אַלע מחשבות פון מענשען געפינט זיך די עקזיסטענץ פון איהם יתברך. „אפילו אין אַ מחשבה זרה, אין זינדיגע און אומרייני געדאַנקען, געפינט זיך די עקזיסטענץ זיינע. און דער מענש בעדאַרף זי נאָר מתקן זיין און צו אַ העכערער מדרגה זי ברענגען". „כי הנה אויבך ה'". אפילו אין שונא דיינעם, אין שטן, אין יצר הרע, איז נאָר גאָט פאַראַן און אויסער איהם, גאָר ניט.

די שכינה — לערנט ווייטער דער בעש"ט'ער חסידיזם — שליסט אין זיך איין די אַלע עולמות: דעם דומם, צומח, חי מדבר, און די אַלע זאַכען וואָס געפינען זיך אויף דער וועלט, סיי גוטע און סיי שלעכטע. עס איז אפילו קשה: ווי קענען זיין צוויי הפכים אין איין נושא? ווי קען די שכינה ענטהאַלטען אין זיך צוויי געגענגעזעצטע זאַכען? אין אמת'ן אָבער איז דאָס גאָר קיין קשיא ניט. אין טיפען שורש איז דאָס גוטע מיט דעם שלעכטען פעראייניגט. וואָרום דאָס שלעכטע „דיענט אַלס כלי פאַר דעם גוטען". עס איז קיין אַבסאָלוט שלעכטעס פאַראַן. ווען דאָס שלעכטע ברענגט גוטעס מיט זיך, ווערט עס אַ כלי אין וועלכען דאָס גוטע געפינט זיך. און אַלעס ווערט דאַן אויף דער מדרגה פון „כלו טוב" געשטעלט. עס קומט דאַמאָלס פאַר אַ מין „בטול הקליפות" כמעט, עטוואָס פון דעם „עתיד לבוא". און דאָס איז דער ענין פון „המתק הדינין". דער שטרענגער אינהאַלט פון די קאַטעגאָרישע פרינציפען ווערט אין זיין געגענזאַץ פערוואַנ־

כי הוא המחיה אותו ונותן בו כח וחיות. וזה כביכול גלות השכינה. גם ביחוד של ניאוף שקר השכינה כביכול מתלבשת שם ג"כ. כי כבודו מלא כל העולם כביכול. גם מקום החטא והתענוג של החוטא נמשך מתענוג העליון.

דעלט דורך די אנלאגען, וואס זיי טראגען אין זיך, צו קענען אויסגענוצט ווערען פאר גוטע צוועקען. „דורך דעם, וואס מען געפינט אוים אין דער מדרגה פון דין דעם שורש פון חסד, ווערט אלעס חסד. מיר זיינען ממתיק דעם דין דורך דעם שורש חסד, וואס מיר האבען אין איהם אויסגעפונען".

„אט נעהמט, למשל, די מדות: גדלות, תקיפות און קמצנות. זיי זיינען פון די ערגסטע מדות. אין אמת'ען אבער זיינען זיי א „כסא לטוב". און אמאל בעדארף מען זיך בע־נוצען מיט זיי, מען זאל זיי אין דער מדרגה פון קדושה אריינברענגען. גאוה, למשל, איז ניט שטענדיג שלעכט. די חז"ל האבען אונז געלערנט, אז א תלמיד חכם בעדארף אין זיך האבען „אחד מבשמינית" — אן אכטעל — פון דיעזער מדה. תקיפות — איז אויך ניט שטענדיג א שלעכטע מדה. א פרומער איד בעדארף זיך אננעהמען פאר גאט'ס כבוד פון די בעלי עברה'ניקעס. קמצנות — איז אויך אמאל א מדה טובה. די גמרא לערנט אונז, אז קיינער טאר ניט צעטיילען פאר צדקה מעהר, ווי א פינפטעל פון זיין פארמעגען.

דיזעלבע מדות מיט וועלכע דער רשע בענוצט זיך אין גשמיות, בענוצט זיך מיט זיי דער צדיק אין רוחניות: ביים רשע זיינען די אויגען אין גשמיות גרוים. וויפיעל ער האט, איז איהם אלץ ווייניג, און ער וואלט וועלען נאך און נאך. און אויך דער צדיק האט גרויסע אויגען. ביי איהם אבער זיינען זיי גרוים אין רוחניות. די אלע מעשים טובים, וואס ער טהוט, זיינען איהם ווייניג, און ער זוכט וואס מעהר מצוות צו טהאן. און דאס זעלבע איז מיט גדלות. דער רשע האט דיזע שלעכטע מדה אין גשמיות, און דער צדיק אין רוחניות. ער פראוועט גדלות אנטקעגען דעם יצר הרע, וועלכער רעדט איהם אן: וואס איז גאר אין גאנצען דער מענש, ער זאל אויף זיך אזא גרויסע און שווערע ארבייט

נעהמען צו דיענען השם יתברך, וועלכער איז דער עיקר און שרש פון די אלע וועלטען? דער צדיק פאלט אבער ניט אונטער דעם איינפלוס פון יצר הרע. ער וויל זיך ניט קליין האלטען. ער בעטראכט זיך אלס גרויס גענוג ער זאל יא קע־נען דיענען דעם בורא יתברך.*)

„און דאס אייגענע איז אין בעצוג צו שיחות חולין, צו דבורי־רשות — רעד, וואס זענען ניט קיין מצוה און ניט קיין עבירה — און צו מחשבות־רשות. ביים עהרליכען אידען ווע־רען זיי א לבוש פאר די דברי תורה זיינע און פאר זיינע היי־ליגע מחשבות. ווארום אויך די ווי יענע זענען אותיות. און די אלע עולמות האלטען זיך אלע נאר אין די צוויי און צוואנ־ציג אותיות פון דער תורה. נאר אין די צרופים זייערע — אין די פערשיעדענע קאמבינאציאנען פון די אותיות — ליעגט דאס גאנצע לעבען און עקזיסטענץ זייערס. און דעריבער זע־נען די דבורים פון דער קדושה זיך מתגבר איבער די דבורי הרשות. זיי ווירקען אויף זיי צו גוטען. זיי פערענדערען די צרופים זייערע. דורך דעם ווערען זיי אין די צרופים פון דער תורה, וואס אט יענער מענש האט געלערנט, פערוואנ־דעלט.״**)

אט אזוי זעהען מיר, אז שלעכטס איז אבסאלוטען זין

---

*) מה שיש לרשע במדות בגשמי יש לצדיק ברוחני: לרשע יש עין רעה בגשמי. שכל טובה, שיש לו, אינה מספיקה לו ואינו שבע ומתאוה עוד, משא״כ הצדיק יש לו מדה זו ברוחני נגד היצר הרע, המפתה אותו: מה אנוש, שילך בגדולות האלה לעבוד השם יתברך, עקרא ושרשא דכל עלמין? ונגד זה יש לו רוח גבוה, גם נפש רחבה, שמתאוה הצדיק בכל מיני תאוה שאפשר בעבודת השם יתברך. והרשע יש לו מדה זו בגשמי.

**) שיחות חולין, שהן דבורי הרשות וכן מחשבות רשות הן נעשות לבוש לדברי תורה ולמחשבות קדושות של האיש הירא והנלבב, כי הלא אלו ואלו הן אותיות ואין כל העולמות תלויים רק בכ״ב אותיות התורה, רק שבצרופים יש שנויים. ולכן דבורי הקדושה מקדישים את דבורי הרשות הללו ומהפכים אותם ומשנים הצרופים ונעשה מהם צרופי תורה, שלמד האיש ההוא.

איז גאָר ניט פערהאַן, אז די אלע שלעכטע מדות פון מענשען קען מען אין גוטע פערוואַנדלען. און דאָס איז דער ענין פון „סור מרע ועשה טוב.״ „געה אַוועק פון שלעכטען און פער־וואַנדעל עס אין גוטעס.״ וואָרום אין שלעכטען איז אויך גו־טעס פערהאַן. „אין שקר איז אויך א טייל אמת פערהאַן.״

מיט איינעם וואָרט: גוט איז אומעטום. אין אלעם דעם, וואָס האָט אירגענד־וועלכע גייסטיגע אָדער מאַטעריעלע עק־זיסטענץ — אפילו אין די ערגסטע עלעמענטען פון אוניווער־זום: אין די אלע ערגסטע מחשבות זרות און מעשים זרים. אויך אין זיי לעבט דאָס אייביגע לעבען. אויך זיי וואָלטען אין זיך קיין כח און קיין חיות פערמאָגט, ווען די שכינה וואָלט זיי ניט מיט איהר כח און לעבען בעשטראַהלען. די אלע מיליאָ־נען פערשיעדענע פאָרמען פון לעבען און עקזיסטענץ זענען אין תוך זייערען מעהר ניט, ווי די פערקערפּערונג פון געטליכען און פון דער געטליכער ענערגיע.

ווייט אין דער הויך זיינען די הימלען. עס טראָגט זיי אָבער יעדער מענש ביי זיך אין הארצען. קיין זאַך איז ניט דעם מענשען אַזוי נאָהענט, ווי גאָט איז איהם נאָהענט. מען בעדאַרף נאָר שטרעבען צו איהם. מען בעדאַרף איהם נאָר וועלען פיהלען אין זיך. מען בעדאַרף נאָר אין גרויסען סוד פון לעבען זיך קענען איינטיעפען. עס בעדאַרף איינער באמת וועלען גאָט זעהן, וועט ער איהם דערזעהען באַלד.

און מיט דעם פאָלגענדען שענעם משל אילוסטרירט דער בעל שם די גראַנדיעזע פאַנטעאיסטישע אידעע זיינע.

עס האָט אַמאָל אַ קיסר, אַ גרויסער חכם, געמאַכט דורך אויגען־פערבלענדעניש פערשיעדענע פעסטונגען, טהורעמס און טוירען. זיי האָבען בעדאַרפט אַלס מחיצה דיענען צווי־שען איהם און צווישען זיינע אונטערטאַנען.

אוןביים אריינגאנג פון יעדען טויער האט ער געהייסען פערשיעדענע טייערע זאכען פון זיינע רייכע אוצרות צו פער־שפרייטען.

האבען זיך מענשען היין און הער געצויגען.

ווער עס איז מיט עטליכע טויערען מעהר דורכגעגאנגען; און ווער מיט עטליכע טויערען ווייניגער. שטארק טיעף אבער האט זיך קיינער ניט געלאזט.

צו וואס ?

ביי יעדען איינעם זיינען באלד די אויגען פון די פיעלע רייכקייטען פערבלענדעט געווארען. האבען זיי פולע הענד פון דעם אלעם גענומען און האבען זיך באלד א היים געלאזט.

עס האט קיינעם אין דעם גרויסען מלך ניט געדענקט.

עס האט ביי קיינעם קיין באגעהר ניט געלעבט חאטש אויף וויפיעל עס איז נאהענטער צום מלך צוקומען.

אנדערש איז דאס אבער מיט דעם געליעבטען זוהן פון מלך געוועזן.

ער האט נאר איין געדאנק אין זינען געהאט; ער זאל דוקא ביז צום טאטען זיינעם, דעם קעניג, צוקומען.

קיין אנדער זאך האט פאר איהם קיין שום אינטערעס ניט געהאט. די אלע רייכע אוצרות וואס ער האט געזעהען פאר זיך, האבען ווי גאר ניט עקזיסטירט פאר איהם.

און ווי ער איז אזוי פער׳דבקה׳ט געוועזן אין שטארקען באגעהר זיינעם, זיין פאטער צו זעהן, האט ער פלוצלינג דערפיהלט, אז ק י י ן ש ו ם מ ח י צ ה ט י י ל ט נ י ט צ ו ו י ש ע ן א י ה ם א ו ן ז י י ן פ א ט ע ר פ ו נ א נ ד ע ר, און ער האט אין איין מאמענט דעם פאטער זיינעם דערזעהען.

ווארים עס איז אלעס נאר אויגען־פארבלענדעניש געוועזן.

מיר זעהען די זאכען, וועלכע האבען גיט קיין ווירקליכע עקזיסטענץ, וועלכע זענען מעהר ניט, ווי אויגען־פערבלענדע־ניש. דאס ווירקליכע און איינציגע לעבען אבער זעהען מיר ניט.

עס בעדארף אבער דער מענש אויף א מאמענט פון א שטארקען בעגעהר, דעם יוצר זיינעם צו דערקענען, בעי־הערשט ווערען, וועט פון איהם באלד דער גאנצער אחיזת־עינים זיינער פערשווינדען, און ער וועט דאס ווירקליכע לעבען דערזעהן.

עס וועט פאר איהם דאמאלס דער מאמענט פון זיין התגלות קומען, און ער וועט דערזעהען און דערהערען אזוינע זאכען, וואס קיינער זעהט ניט און קיינער הערט ניט. ער וועט אין איין מאמענט די יצירה אין דעם יוצר און דעם יוצר אין דער יצירה דערזעהן, און א גרויסע פרייד וועט זיך דאן אין זיין הארצען צעגיעסען, און ער וועט דאמאלס מא־מענטען פון העכסטער בעגייסטערונג איבערלעבען.

ווארום עס וואלט ווירקליך דער מענש מיט א בענקענ־דער און זינגענדער נשמה בעדארפט ארומגעהן שטענדיג, ווען ער זאל א „רואה פני המלך" קענען זיין. טויב און בלינד אבער זענען די מענשען. זיי זעהען ניט דאס געטליכע גע־שטאלט, וואס געפינט זיך אומעטום, און הערען ניט דאס געט־ליכע געזאנג, וואס טראגט זיך איבעראל. נאר יחידי סגולה זענען מיט ליכטיגע אויגען און אפענע אויערען געבענשט. נאר זיי הערען און זעהען די געטהייט שטענדיג.

און דערפאר לעבט ביי זיי אין הארצען אזא גרויסע פרייד שטענדיג. און דעריבער איז זייער נשמה מיט אזוי פיעל געזאנג און בענקעניש שטענדיג פול.

עס איז אמאל — אילוסטרירט דער בעל שם מיט א צוויטען משל די שענע פאנטעאיסטישע אידעע זיינע — א גרויסער מייסטער אויף א מוזיקאלישען אינסטרומענט גע־

ווען. ער האט וואונדערבאר שען געשפּיעלט, און זיין שפּיע־לען האט אין זיך פיעל הארציגקייט און מתיקות פערמאגט.

די אלע, וואס האבען זיין שפּיעלען געהערט, האבען זיך זיט געקענט בעהערשען. זיי האבען גזמייט דאמאלס אויף א „שטורמישען" אופן זייער גוואלדיגע התפעלות אויסדריקען. פון גרויס ענטציקונג און חיות, וואס דאס שפּיעלען פלעגט אין זיי ארייננעבען, פלעגען זיי זיך דאן אוש פון זייערע ערטער הויבען און פלעגען ביז צו דער סטעליע שפּרינגען. און וואס מעהר איינער איז נאהענט צום מנגן געשטאנען און וואס מעהר איינער האט זיך אין זיין שפּיעלען איינגעטיעפט, אלץ מעהר פערגניגען האט ער געהאט, און אלץ מעהר האט ער דאמאלס פון גרויס ענטציקונג און בעגייסטערונג געטאנצט און געשפּרונגען.

האט דער מנגן אמאל אזוי אין א געוויסען פלאץ גע־שפּיעלט.

דערווייל איז איינער א טויבער אהין אנגעקומען. האט ער דערזעהען, ווי מענשען טאנצען און שפּרינגען און מאכען זיך נאריש — האט ער זיי, ווי משוגעים בעטראכט. „וואס פאר א שמחה איז דאס אויף זיי? האט ער ביי זיך אין הארצען געטראכט.

ער האט דאס שפּיעלען ניט געהערט און ניט פערשטא־נען. האבען ביי איהם די בעגייסטערטע מענשען, ווי משוגעים אויסגעזעהן.

ווען ער וואלט אבער טויב ניט געווען זיין און וואלט אויך דערצו נאך א פיינעם חוש פאר מוזיק פערמאגט, וואלט ער אויך געווען געטאנצט און געשפּרונגען מיט אלעמען פון גרויס תענוג און מתיקות, וואס דאס שפּיעלען פון גרויסען מייסטער וואלט אויך ביי איהם געווען ארויסגערופען.

טויב און בלינד געהען מיר ארום איבער דער וועלט. מיר זעהען גאר ניט און הערען גאר ניט. און טאמער געפינען זיך אייניגע יחידי סגולה, וואס גאט האט זיי זיינע סודות פערטרויעט, ווילען מיר זיי מיט אונזער שפאט און געלעכ־טער פערשטיינערען.

פאר די בלינדע עקזיסטירען גאר אינגאנצען קיין פאר־בען ניט.

און פאר די טויבע עקזיסטירט גאר אינגאנצען קיין נגינה ניט.

ה.

פאַראַלעלען צווישען דעם שפּינאָזישען פּאַנ־טעאיזם און בעש"ט'ער

פאַראַלעלען צווישען דער פאַנטעאיסטישער אידעע פון שפינאָזא און צווישען דער זעלבער פון בעל־שם. — דער אונטערשיעד אין דעם אינהאַלט פון דער פאַנטעאיסטישער פאָרמולאַ „אַלעם איז גאָט און גאָט איז אַלעם" לויט דעם שפינאָציזם און לויט די בעלי־הקבלה.— ביי דעם ערשטען איז דיעזע פאָרמולאַ אַן ענטפער אויף דער פראַגע: „וואָס איז גאָט?" און ביי די לעצטע — אויף דער פראַגע: „אַוואו איז גאָט?" — דער פאַנטעאיזם פון שפינאָזא גרענעצט זיך מיט אַטעאיזם און דער פאַנטעאיזם פון בעל־שם איז דער העכסטער און שענסטער אויסדרוק פון אידישען מאָנאָטעאיזם. — דער גאָט פון בעל־שם איז דאָס געוויסען און בעוואוסטזיין פון דער וועלט; און פריי איז ער שטענדיג אין זיינע טהאַטען און ווילען זיינעם.— דער גאָט אַבער פון שפינאָזא איז אפילו איבער זיך אַליין קיין בעל הבית ניט. — ער איז אַ געשמידטער שקלאַף שטענדיג אין די אייזערנע קעטען פון אורזאַכען און קאָנסעקווענצען. — ניט זיין פרייער ווילען איז די טרייבענדע קראַפט אין דער נאַטור, נאָר דער דעטערמעניזם.

און דאָ קומען מיר צום אונטערשיעד, וואָס עקזיסטירט צווישען דער פאַנטעאיסטישער שיטה פון שפינאָזא און צווישען דער פאַנטעאיסטישער שיטה פון בעל שם.

לויט דער שיטה פון בעל שם איז די געטהייט ניט נאָר אַ רעאַליטעט פאַר זיך: — און אין דיעזען פּרט אונטערשיעדעט זי זיך ניט פון דער לעהרע וועגען דער געטהייט פון דער אַלגעמיינער אידישער קבלה: — נאָר זי איז אויך די איינ־ציגע ווירקליכע רעאַליטעט, דאָס איינציגע ווירקליכע לעבען. אַלעס, אַלעס, וואָס לעבט און עקזיסטירט איז אין פערגלייך

מיט דער רעאַליטעט פון גאָט מעהר ניט, ווי אַן אויגען־פער־בלענדענעש. אויך וויפיעל זיי ערשיינען פאר אונז אין דער פאָרם, אין וועלכער מיר זעהען זיי, עקזיסטירען זיי גאַר אינ־גאַנצען ניט, זענען זיי מעהר ניט, ווי אחיזת־עינים. זייער ווירקליכע עקזיסטענץ איז נאָר אין דעם בעהאַלטענעם סוב־סטאַנץ זייערען, וועלכען מיר זעהען ניט. זייער ווירקליך לע־בען איז נאָר אין דעם געטליכען עלעמענט, וועלכער איז אין זיי פערקערפערט. זיי לעבען נאָר אויף אַזויפיעל, אויף ווי־פיעל די געטהייט לעבט אין זיי. אַלעס איז טאַקי גאָט. די רעאַליטעט אָבער פון דער געטהייט שעפּט זיך ניט אויס נאָר אין איהר עקזיסטענץ אין דער עמפּירישער וועלט. די גאַנצע עמפּירישע וועלט איז מעהר ניט, לויט דעם בעל שם, ווי אַ צווייפאַכיגע פאָרם: „1) אַ מיטעל, דורך וועלכען מיר זאָלען קענען זיין לעבען אַהנען, דורך וועלכען מיר זאָלען קע־נען זיין עקזיסטענץ פיהלען; 2) מיטלען און וועגען, דורך וועלכע ער בעהאַלט פון אונז אויס זיין וואהרע וועזענטליכ־קייט, פעסטונגען און טהורעמס פערשיעדענע, אין וועלכע ער בעהאַלט זיך פון אונזער אויג אויס.“

דער פּאַנטעאיזם אָבער פון שפּינאָזאַ לעהרענט אונז, ווי מיר האָבען שוין איינמאַל אין אַ פריהערינגען אַרטיקעל געשריבען, אַז די איינציגע ווירקליכע רעאַליטעט איז נאָר די עמפּירישע וועלט. די געטהייט, אויף וויפיעל זי עקזיס־טירט, עקזיסטירט נאָר אין איהר אַנוועזענהייט אין אַלעם דעם, וואָס עקזיסטירט און לעבט אין גרויסען און אונענד־ליכען יש, אָבער ניט אויסער איהם.

די פאָרמולאַ פון שפּינאָציזם, אַז „אַלעס איז גאָט און גאָט איז אַלעס“ מיינט אין עצם עיקר איהרען פאָלגענדע צו־זאָגען: די שאַפענדע כחות וואָס געפינען זיך אין אַלעם דעם, וואָס לעבט און עקזיסטירט, די אַלע געזעצען, וואָס רעגיערען

און פיהרען דעם גאנצען אוניווערזום — דאס אלעם — און נאר דאס אלעם — איז גאט. ביים בעל שם אבער און ביי די אלע אנדערע פארשטעהער פון דער אידישער קבלה, אויף וויפיעל אויך זיי האבען מיט איהר אינהאלט — אויב ניט מיט דער פארמולא אליין — אפערירט, מיינט דאס פאלגענ־דעס: א י ן אלעם דעם, וואס לעבט און עקזיסטירט איז גאט פערהאן. לית אתר פנוי מניה. ער איז ניט נאר דאס, וואס ער איז, און דארטען, אוואו ער איז. אויך דער גאנצער אוניווערזום איז גאט. אויך אין איהם איז זיין כבוד פול. די שאפענדע כחות, וואס געפינען זיך אין דער נאטור. די אלע געזעצען, וואס רעגירען און פיהרען דעם גאנצען אוני־ווערזום, זענען ניט די געטהייט אליין, נאר איהרע פענאמע־נען, געוויסע פארמען, אין וועלכע עס ווערט איהר שאפענדע ענערגיע פערקערפערט.

דיעזע פארמולא ענטפערט, לויט דעם אינהאלט, וואס דער שפינאציזם לעגט אין איהר אריין, אויף דער פראגע: „וואס איז גאט?" גאט איז נאר דאס, זאגט אונז דער שפי־נאציזם, וואס מיר בעדארפען בעצייכענען אלס די נשמה, אלס דעם כח החיים, וואס מיר געפינען אין אוניווערזום. ביים בעל שם אבער איז דיעזע פארמולא ניט קיין ענטפער אויף דער פראגע: „וואס איז גאט?" נאר אויף דער פראגע: „אוואו איז גאט?" וואס גאט איז אזוינס אין זיין עיקר וועז־זענטליכקייט, לערענט אונז דער בעל שם, ווייסען מיר ניט. מיר קענען איהם אהנען נאר אין זיינע התגלות׳ען. און זיינע התגלות׳ען זענען אומעטום און איבעראל.

דער שפינאזישער פאנטעאיזם גרעניצט זיך מיט אטע־איזם. ער לייקענט אין דער עקזיסטענץ פון דער געטהייט אלס א וועזען, וואס טראגט זיין רעאליטעט אין זיך אליין. דאגעגען אבער איז דער בע"ש׳טער פאנטעאיזם דער העכ־

סטער אויסדרוק פון גלויבען אין גאט. ער איז די שענסטע פערפאלקאמונג, פערפיינערונג און פערטיעפונג פון דעם אי־דישען מאנאטעאיזם. גאט איז ניט נאר די טרייבענדע קראפט פון גאנצען אוניווערזום. ער איז אויך דער פרייער ווילען זיינער. ער איז דאס געוויסען און דאס בעוואוסטזיין פון דער וועלט. ווי אבסטראקט, אונזעהבאר און אונבעגרייפליך ער איז ניט, איז ער דאך „מענשליך," כביכול. מען קען רעדען צו איהם, מען קען פאר איהם דאס הארץ אויסגיעסען. מען קען פאר איהם די נשמה אויסוויינען. עס בעגלייט זיין אנ־וועזענהייט דעם מענשען אין יעדען גרויסען אומגליק זיינעם, אין יעדער גרויסער פרייד זיינער. ער לאזט איהם ניט איבער עלענד אין זיין אומגליק. ער טיילט מיט איהם אויך אלע זיינע גרויסע פריידען.

דער גאט אבער פון שפינאזא איז טויב און שטום און בלינד. און ווייט איז ער פון מענשען און פרעמד פון איהם. ניט נאר איז ער ניט דער מנהיג און פיהרער פון „כל מעשי־האדם־ותחבולותיו", ער איז אויך איבער זיך אליין קיין בעל הבית ניט. ער האט גאר אינגאנצען קיין פרייען ווילען ניט. ער איז דער שקלאף פון דראנג צו שאפען, וואס לעבט אין איהם. עס איז ניטא פאר וועמען צו וויינען, וועמען צו בעטען און פאר וועמען צו רעדען. ניט ער וויל ווען עס איז עפיס צו ענדערען און ניט ער קען עס טהון. א געשמיעדטער איז ער שטענדיג אין די אייזערנע קעטען פון אורזאכען און קאנ־סעקווענצען.

און דא קומען מיר צום העכסטען און שענסטען פונקט אין דער מעטאפיזישער שיטה פון בעל שם, דורך וועלכען ער אונטערשיידעט זיך אם שארפסטען פון שפינאזישען פאנטע־איזם.

דער בע"ש׳טער פאנטעאיזם לעהרענט אונז, אז די טריי־

בענדע קראפט אין דער נאטור איז דער שטענדיג־פרייער ווי־לען פון גאט. ער איז אין קיינע קעטען געבונדען. ער איז אב־סאלוט פריי אין זיין שאפענדער טעטיגקייט. עס איז פאר איהם קיין מוז פערהאן. דאס מעגליכע פאר איהם ווייסט אויך פון קיינע גרעניצען ניט. ער האט מיט זיין פרייען ווילען די וועלט בעשאפען פון זיך אליין. מיט זיין פרייען ווילען וואלט ער זי אויך יעדען מאמענט אומברענגען געקענט. יעדען מא־מענט ווידער קען ער אויך די אלע סדרי בראשית משנה זיין. ער איז פון קיינע אורזאכען־ און קאנסעקווענצען־קעט־טען ניט געבונדען. ער איז דער בעל הבית איבער די געזע־צען, וואס ער האט בעשאפען. ניט זיי איבער איהם. ניט נאר איז די וועלט דורך איהם בעשאפען געווארען, נאר זי ווערט דורך איהם אויך געפיהרט. און די גאנצע עקזיסטענץ און דאס גאנצע לעבען איז מעגליך נאר דערפאר, וואס גאט נעהמט אפילו אויף קיין איין סעקונדע ניט אוועק פון די אלע וועלטען די כונה און השגחה זיינע. זיי בעדארפען שטענדיג אנקומען צו איהם.

„ער איז דער „רב" און דער „שליט," דער עיקר און דער שורש פון די אלע וועלטען. און ווען ער וואלט, חלילה, צו־נעהמען זיין חיות פון זיי אפילו אויף איין רגע כממרא, וואלטען די אלע עולמות בטל געווארען."

„ווען דער מלכו של עולם וואלט זיין געזיכט פון אונז בעהאלטען, וואלט דאס גאנצע לעבען אויסגעלאשען געווא־רען. ווען די שכינה וואלט פון דעם אוניווערזום איהר השפעה אוועקגענהמען, וואלט אלעס, אלעס זיין לעבען און עקזיסטענץ פערלארען."

די אלע מילי־מיליאנען פערשיעדענע פארמען פון לעבען און עקזיסטענץ זענען אין עיקר תוך זייערען דאס לעבען און עקזיסטענץ פון דער געטהייט אליין.

ווארום „עס איז א גרויסער אונטערשיעד פערהאן — זאגט אונז דער בעל שם — צווישען די מעשי־ידיו פון א בשר־ודם־מייסטער און צווישען די מעשי־ידיו, כביכול, פון גאט.“

עס איז א גרויסער אונטערשיעד אין דעם כאראקטער זייערען צוליעב דעם, וואס עס איז א גרויסער אונטערשיעד פערהאן אין דעם מעטאד, ווי אזוי אן אומן בשר ודם שאפט און ווי אזוי כביכול האט זיינע מעשי־ידיו בעשאפען.

און אויף פאלגענדען אופן אילוסטרירט דער בעל שם דיעזען געדאנק זיינעם:

„דער גאלדשמיעד, למשל, נעהמט שטיקלעך זילבער פערשיעדענע און מאכט פון זיי איין שענע און פיינע כלי. לעגט ער אין איהר, נאטירליך, בשעת ער פערפערטיגט זי, זיין גאנצע חכמה אריין. אלעס, אויף וועלכען ער איז פעהיג; דער כח הפועל פערקערפערט זיך אין נפעל. דורך דעם ווערט די כלי געמאכט. נאכדעם אבער, וואס זיין פעולה איז פערענדיגט געווארען. נאכדעם אבער, וואס די כלי איז שוין פאל־שטענדיג געמאכט געווארען, האט שוין דער מייסטער, וואס האט זי געשאפען, קיין שום געדאנק ניט איבער איהר. ער האט שוין מיט איהר גאר ניט וואס צו טהון. די כלי געפינט זיך תמיד אויף איהר געוועהנליכען בעשטאנד, אהנע צו פיהלען אויף זיך די השגחה פון מייסטער, אהנע זי זאל בעדאר־פען שטענדיג די שמירה פון זיין וואכענדען אויג האבען.“

„דאס אלעס איז דערפאר, ווארום ער האט געמאכט די כלי א „יש מיש“: פון שטיקלעך זילבער האט ער א שענע כלי געמאכט. דעריבער בעדארף זי שוין ניט צום מייסטער אנקומען נאכדעם, וואס זי איז פערענדיגט געווארען. ווארום אין עיקר איהרען איז זי געווען אין עקזיסטענץ נאך איידער

זי איז אין דער האנד פון מייסטער אריינגעפאלען. דער מייסטער האט נאר די פארם איהרע געשאפען, אבער ניט די מאטעריע איהרע."

„אנדערש איז דאס אבער בנוגע צו אלעם דעם, וואס גאט האט בעשאפען. ווארום ער האט בעשאפען די אלע וועלטען א יש מאין. פאר דער בריאה איז קיין שום נברא און קיין שום נמצא גאר אינגאנצען במציאות ניט געווען. דעריבער איז אויך נאך דעם, וואס די יצירה איז בעשאפען געווארען, וואלטען די עולמות געווארען דאס, וואס זיי זענען געוועזן איידער זיי זענען בעשאפען געווארען. זיי וואלטען אין תהו ובהו פערוואנדעלט געווארען, ווען דער בורא וואלט אויף איין רגע אפילו פון זיי זיין השגחה אוועקגעהמען."

דאס אלעס לעהרענט אונז דער פאנטעאיזם פון בעל שם.

אנדערש איז דאס אבער לויט דעם פאנטעאיזם פון שפינאזא.

די שאפענדע טעטיגקייט פון דער געטהייט — לעהרענט אונז דער שפינאציזם — איז א מוז. א פאראוים בעשטימטע זאך. די געטהייט מוז שאפען. זי האט ניט קיין ווילען און איז אויך ניט פריי אין איהר לעבען. אלעס, וואס זי שאפט, איז כמעט לויט א פאראוים־בעשטימטען פלאן, וועלכער קען אפילו אויף דעם קלענסטען קוצי של יוד ניט געענדערט ווערען. אלעס, וואס ווערט געשאפען, אלעס, וואס עקזיסטירט און וועט אויך ביז צו דער טיעפער אונענדליכקייט עקזיסטירען, איז שוין אין דעם ערשטען מאמענט, ווען די אונענדליכקייט איז, בביכול, געבוירען געווארען, אלס עמבריא געלעגען. אלעס איז שוין דאמאלס — ביז צו א געוויסען זינן — בעשאפען געווארען. אלעס לעבט און עקזיסטירט אין זכות און מיט דעם כח פון אט יענעם ערשטען מאמענט, ווען דער יוצר צוזאמען מיט דער יצירה זענען, כביכול, צו זיין התגלות

געקומען. די געטהייט איז — לויט דער שפינאָציזם לעהרענט — אַ מין מאַשין, וועלכע איז אין איין מאָמענט שוין אויף אייביג אין בעוועגונג געבראַכט געוואָרען. די טרייבענדע קראַפט אין דער נאַטור איז ניט דער פרייער און אַלע מאָל נייער ווילען פון גאָט, נאָר דער דעטערמיניזם. ווען די געט־הייט וואָלט אפילו וועלען די מעשי־בראשית משנה זיין, ווען גאָט וואָלט אפילו וועלען די אַלע געשאַפענע וועלטען חרוב מאַכען, וואָלט ער עס אויך ניט געקענט. וואָרום זי — די געטהייט — איז געבונדען ביי די אייזערנע קעטען פון די געזעצען, וואָס זי אַליין האָט בעשאַפען. די יצירה כביכול איז שטאַרקער פאַר דעם יוצר געוואָרען און בעראַרף שוין מעהר ניט אויף זיין חסד לעבען.